

Vysoká škola ekonomická v Praze
Fakulta mezinárodních vztahů
Katedra světové ekonomiky

Doktorská disertační práce

**NEJMÉNĚ ROZVINUTÉ ZEMĚ NA PŘELOMU
20. A 21. STOLETÍ**

„Napomáhá mezinárodní obchod rozvoji nejméně rozvinutých zemí?“

Doktorand: Ing. Soňa Sýkorová
Školitel: Doc. Ing. Jiří Amort, CSc.

Doktorský studijní program: Mezinárodní ekonomické vztahy
Studijní obor: Mezinárodní ekonomické vztahy

Praha 2007

Obsah

SEZNAM TABULEK	3
SEZNAM GRAFŮ	5
SEZNAM PŘÍLOH	7
SEZNAM ZKRATEK	8
ÚVOD	9
1. TEORIE MEZINÁRODNÍHO OBCHODU	14
1.1. KLASICKÉ A NEOKLASICKÉ TEORIE MEZINÁRODNÍHO OBCHODU	15
1.1.1. <i>Teorie komparativní výhody</i>	16
1.1.2. <i>Neoklasická ekonomie a mezinárodní obchod</i>	19
1.1.3. <i>Standardní model mezinárodního obchodu</i>	27
1.2. NOVÉ TEORIE MEZINÁRODNÍHO OBCHODU.....	31
1.3. ZJIŠŤOVÁNÍ PŘÍNOSU MEZINÁRODNÍHO OBCHODU.....	34
1.4. MEZINÁRODNÍ OBCHODNÍ POLITIKA.....	45
1.4.1. <i>Teorie mezinárodní obchodní politiky</i>	45
1.4.2. <i>Mezinárodní obchodní politika - praxe</i>	56
1.5. LIBERALIZACE MEZINÁRODNÍHO OBCHODU A RŮST BLAHOBYTU.....	62
1.5.1. <i>Teoretické základy liberalizace</i>	62
1.5.2. <i>Empirické studie k procesu liberalizace</i>	64
1.5.3. <i>Přístupy k procesu liberalizace</i>	66
SHRNUTÍ.....	67
2. HOSPODÁŘSKÝ RŮST, MEZINÁRODNÍ OBCHOD A NEJMÉNĚ ROZVINUTÉ ZEMĚ	69
2.1. OBECNÝ PŘEHLED RŮSTOVÝCH TRENDŮ LLDC.....	69
2.1.1. <i>Vývoj vnějšího financování v LLDC</i>	71
2.2. MEZINÁRODNÍ OBCHOD A ROZVOJ LLDC.....	76
2.2.1. <i>Vývoj obecných charakteristik exportní struktury LLDC</i>	79
2.2.2. <i>Vývoj exportní výkonnosti od roku 1980 do současnosti</i>	80
2.2.3. <i>Souvislost mezinárodního obchodu a hospodářského růstu v LLDC</i>	90
2.2.4. <i>Vliv mezinárodního obchodu a hospodářského růstu na snižování chudoby</i>	96
2.3. VLIV LIBERALIZACE MEZINÁRODNÍHO OBCHODU NA ROZVOJ LLDC.....	98
2.3.1. <i>Pozadí a postup liberalizace mezinárodního obchodu v LLDC</i>	99
2.3.2. <i>Dopady liberalizace mezinárodního obchodu na LLDC</i>	101
2.4. MULTINACIONÁLNÍ LIBERALIZACE MEZINÁRODNÍHO OBCHODU POD ZÁŠTITOU WTO – JEDNÁNÍ V DAUHÁ JAKO ROZVOJOVÉ KOLO JEDNÁNÍ?	105
2.5. ZMĚNY POSTAVENÍ LLDC VE SVĚTOVÉ EKONOMICE.....	114
SHRNUTÍ.....	116
EXKURZ: ZAHRANIČNÍ OBCHOD ČESKÉ REPUBLIKY S LLDC	118
3. PŘÍPADOVÁ STUDIE: TANZANIE	124
3.1. CHARAKTERISTIKA ZEMĚ.....	124
3.1.1. <i>Historické pozadí</i>	124
3.1.2. <i>Hospodářská charakteristika země</i>	125
3.2. SOUČASNÝ EKONOMICKÝ VÝVOJ.....	126
3.2.1. <i>Ekonomický vývoj posledních let</i>	127
3.2.2. <i>Vývoj jednotlivých sektorů hospodářství</i>	129
3.3. VÝVOJ MEZINÁRODNÍHO OBCHODU A OBCHODNÍ POLITIKY.....	146
3.3.1. <i>Vývoj zahraničního obchodu a platební bilance</i>	147
3.3.2. <i>Vliv zahraničního obchodu na hospodářský růst Tanzanie</i>	151
3.3.3. <i>Změny v obchodní politice Tanzanie</i>	153
3.3.4. <i>Zahraniční obchod Tanzanie s Českou republikou</i>	158
3.4. ZMĚNY POSTAVENÍ TANZANIE VE SVĚTOVÉ EKONOMICE.....	160
SHRNUTÍ.....	161
ZÁVĚR	163
SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ	171
PŘÍLOHY	178
SUMMARY	198

Seznam tabulek

Tab. 1.1: Pracovní náročnost.....	18
Tab. 1.2: Srovnání vlivu alternativních nástrojů obchodní politiky.....	51
Tab. 2.1a: Růst HDP a růst HDP/obyv. jednotlivých skupin zemí, 1970-2006	69
Tab. 2.1b: Růst HDP a růst HDP/obyv. jednotlivých skupinách LLDC, 1950-2006	70
Tab. 2.2: Teritoriální a sektorové politiky zahraniční rozvojové pomoci ČR (2002-2007).....	73
Tab. 2.3: Přehled LLDC, které se kvalifikují pro HIPC iniciativu	75
Tab. 2.4: Mechanismy, kterými ovlivňuje mezinárodní obchod hospodářský růst.....	78
Tab. 2.5: Vývoz a dovoz zboží, podle skupin LLDC, 2003-2005 (v mld. USD a v %).....	84
Tab. 2.6: Vývoz a dovoz služeb LLDC, 1995-2005 (v mld. USD).....	85
Tab. 2.7: Vývoj cen hlavních skupin vývozních komodit (v %).....	85
Tab. 2.8: Mezinárodní obchod celkem a obchod zemědělskými produkty, 1950-2002.....	87
Tab. 2.9: Teritoriální struktura vývozu a dovozu LLDC a LDC, 1995 a 2004 (%).....	88
Tab. 2.10: Přehled iniciativ usnadňujících přístup zboží z LLDC na trhy vybraných zemí.....	106
Tab. 2.11: Vývoj celních sazeb ve vybraných skupinách zemí, 1990-2002.....	107
Tab. 2.12: Růst vývozu v jednotlivých skupinách zemí, 1950-2004 (%).....	114
Tab. 2.13: Podíly jednotlivých skupin zemí na světových vývozech zboží, 1950-2005, %	114
Tab. 2.14: Růst dovozu jednotlivých skupin zemí, 1950-2004, %	115
Tab. 2.15: Podíly jednotlivých skupin zemí na světových dovozech zboží, 1950-2005, %	115
Tab. 2.16: Růst HDP v jednotlivých skupinách zemí, 1970-2006.....	115
Tab. 2.17: Podíly jednotlivých skupin zemí na světovém produktu, 1992-2004.....	116
Tab. 2.18: Snižování celní sazby a kvóty na dovoz rýže a cukrové třtiny z LLDC.....	120
Tab. 2.19: Dovozy ČR z LLDC v letech 2000-2005, v tis. USD.....	121
Tab. 2.20: Vývozy ČR do LLDC v letech 2000-2005, v tis. USD.....	122
Tab. 2.21: Komoditní struktura dovozu ČR z LLDC v letech 2000-2005, v tis. USD.....	122
Tab. 2.22: Komoditní struktura vývozu ČR do LLDC v letech 2000-2005, v tis. USD.....	123
Tab. 3.1: Tanzanie: Vývoj HDP a HDP/obyv. v letech 1970-2004 (v %).....	126
Tab. 3.2: Tanzanie: Růst HDP a HDP/obyv., v letech 1997-2007.....	127
Tab. 3.3: Tanzanie: Půda, rok 2006 (v mil. ha).....	129
Tab. 3.4: Vývoj vývozu a dovozu zboží Tanzanie a LLDC v letech 1950-2000 (v %).....	147
Tab. 3.5: Tanzanie: Vývoj vývozu a dovozu zboží, 1995-2005 (v mil. USD)	148
Tab. 3.6: Tanzanie: Vývoj vývozu a dovozu služeb, 1995-2005 (v mil. USD).....	150
Tab. 3.7: Tanzanie: Přímé zahraniční investice, 1985-2004 (v mil. USD).....	150
Tab. 3.8: Tanzanie: Vývoj indexu vývozní koncentrace a počet vyvážených produktů (1993, 2003).....	152
Tab. 3.9: Tanzanie: Vývoj směnného kurzu v letech 1996-2005 (TSh).....	152
Tab. 3.10: Tanzanie: Průměrné dovozní celní sazby (MFN) na nezemědělské výrobky (bez ropy).....	155
Tab. 3.11: Tanzanie: Dovoz zboží z ČR, v tis. USD (2000-2006).....	159
Tab. 3.12: Tanzanie: Vývoz zboží do ČR, v tis. USD (2000-2006).....	160
Tab. 3.13: Tanzanie: Vývoj podílu na světových vývozech a dovozech, 1950-2004 (%)	160
Tab. 3.14: Tanzanie: Vývoj podílu na světovém produktu a světové populaci, 1950-1990 (%)	160
Tab. 3.15: Tanzanie: Vývoj podílu na HDP a populaci světa a LLDC, 1992-2005 (%).....	161

Seznam grafů

Obr. 1.1: Ilustrace komparativní výhody	17
Obr. 1.2: Hranice produkčních možností světa.....	17
Obr. 1.3: Určení relativních mezd.....	18
Obr. 1.4: Mezinárodní obchod v neoklasickém modelu.....	22
Obr. 1.5: Rybczinského teorém a relativní cena statků.....	26
Obr. 1.6: Vent-for-surplus.....	27
Obr. 1.7: Produkce, spotřeba a mezinárodní obchod – standardní model.....	28
Obr. 1.8: „Zbídačující“ růst.....	30
Obr. 1.9: Působení dovozních cel na směnné relace.....	31
Obr. 1.10: Technologické pojetí měření zisku z mezinárodního obchodu.....	36
Obr. 1.11: Užitékové pojetí měření zisku z mezinárodního obchodu.....	37
Obr. 1.12: Funkce společenského užítku.....	39
Obr. 1.13: Dosažitelné kombinace spotřeby a investic v uzavřené a otevřené ekonomice.....	43
Obr. 1.14: Dopady dovozního cla v malé ekonomice (a), Měření přínosu dovozního cla (b).....	46
Obr. 1.15: Dovošní cla (a) a kvóty (b) v situaci neúplných informací.....	49
Obr. 1.16: Situace před a po devalvaci.....	63
Graf 2.1: Vývoz a dovoz zboží LLDC, 1990-2004 (index, 1990=100).....	80
Graf 2.2: Vývojový trend vývozu LLDC, 1980-2001 (index, 1980=100).....	81
Graf 2.3: Podíly LLDC na světových vývozech zboží a služeb podle vyvážených komodit, 1980-2001.....	83
Graf 2.4: Komoditní struktura vývozu zboží z LLDC (2000-2003).....	86
Graf 2.5: Komoditní struktura dovozu zboží do LLDC (2000-2003).....	86
Graf 2.7: Teritoriální struktura dovozu do LLDC (2005).....	88
Graf 2.6: Teritoriální struktura vývozu z LLDC (2005).....	88
Graf 2.8: Otevřenost a HDP/obyv. LLDC (2004).....	90
Graf 2.9: Otevřenost a růst HDP/obyv. LLDC (2000-2004).....	91
Graf 2.10: Vztah mezi růstem vývozu a růstem HDP v LLDC a LDC, (2000-2004).....	92
Graf 2.11: Vztah mezi růstem vývozu a růstem HDP/obyv. v LLDC a LDC, (2000-2004).....	93
Graf 2.12: Výskyt chudoby v LLDC podle vývozní specializace.....	98
Graf 2.13: Přístupu na trhy členských států WTO – návrh A. Charleton.....	110
Graf 3.1: Tanzanie: HDP podle sektorů (v %, 2004).....	127
Graf 3.2: Tanzanie: Vývoj vnějšího zadlužení a obsluhy dluhu v letech 1997-2004, (v %)	128
Graf 3.3: Tanzanie: Podíly jednotlivých sektorů na celkovém růstu HDP v roce 2004 (%).....	145
Graf 3.4: Tanzanie: Podíl vývozu zboží a služeb na HDP, 1997-2004 (v % HDP).....	146
Graf 3.5: Tanzanie: Vývoj objemu netradičních vývozu v letech 1990-2006 (v %).....	149
Graf 3.6: Tanzanie: Vývoj vývozu, HDP a HDP/obyv. v letech 1950-2004.....	153

Seznam příloh

PŘÍLOHA Č.1: LLDC: 50 ZEMÍ	178
PŘÍLOHA Č.2: ROZDĚLENÍ LLDC PODLE REGIONŮ	178
PŘÍLOHA Č.3: KOMPONENTY UKAZATELE ROZVOJE LIDSKÉHO POTENCIÁLU	179
PŘÍLOHA Č.4: KOMPONENTY EKONOMICKÉ ZRANITELNOSTI.....	180
PŘÍLOHA Č.5: RŮST HDP V LLDC, 1950-2004, (%).....	181
PŘÍLOHA Č.6: RŮST HDP/OBYV. V LLDC, 1950-2004 (%).....	182
PŘÍLOHA Č.7: RŮST HDP, HDP/OBYV. A POČET OBYVATEL (2004-2006).....	183
PŘÍLOHA Č.8: RŮST VÝVOZŮ Z LLDC, 1950-2004 (%).....	184
PŘÍLOHA Č.9: RŮST DOVOZŮ DO LLDC, 1950-2004 (%)	185
PŘÍLOHA Č.10: TERITORIÁLNÍ STRUKTURA VÝVOZŮ Z LLDC, 2004.....	186
PŘÍLOHA Č.11: TERITORIÁLNÍ STRUKTURA DOVOZŮ DO LLDC, 2004.....	187
PŘÍLOHA Č.12A: VÝVOJ TERITORIÁLNÍ STRUKTURY VÝVOZŮ Z LLDC, 1965-2000.....	188
PŘÍLOHA Č.12B: VÝVOJ TERITORIÁLNÍ STRUKTURY DOVOZŮ DO LLDC, 1965-2000.....	189
PŘÍLOHA Č.13: NEJVĚTŠÍ OBCHODNÍ PARTNEŘI LLDC, 2005.....	190
PŘÍLOHA Č.14: ZMĚNY V PODÍLECH HLAVNÍCH DOVOZCŮ ZBOŽÍ Z LLDC, 1995-2004 (%)	190
PŘÍLOHA Č.15: HLAVNÍ VÝVOZNÍ KOMODITY LLDC, 2002-2003	190
PŘÍLOHA Č.16: HLAVNÍ VÝVOZNÍ PRODUKTY A SLUŽBY JEDNOTLIVÝCH LLDC	191
PŘÍLOHA Č.17: OBCHOD LLDC S EU	192
PŘÍLOHA Č.18: VÝVOJ VZÁJEMNÉ OBCHODNÍ VÝMĚNY LLDC S EU	193
PŘÍLOHA Č.19: VZTAH MEZI RŮSTEM VÝVOZŮ A RŮSTEM HDP V LLDC A LDC, ...	194
PŘÍLOHA Č.20: TANZANIE: REÁLNÝ RŮST HDP A HDP/OBYV.	195
PŘÍLOHA Č.21: TANZANIE: KOMODITNÍ STRUKTURA VÝVOZŮ, 1999-2004 (V MIL. USD, V %).....	196
PŘÍLOHA Č.22: TANZANIE: KOMODITNÍ STRUKTURA DOVOZŮ, 1998-2004 (V MIL. USD, V %).....	196
PŘÍLOHA Č.23: STUDIE ZABÝVAJÍCÍ SE MEZINÁRODNÍM OBCHODEM A RŮSTEM HDP.....	197

Seznam zkratek

ACP	African, Caribbean and Pacific Group of States	Skupina africko, karibsko, pacifických zemí
AGOA	African Growth and Opportunity Act	Zákon o růstu a příležitostech pro Afriku
APEC	Asia-Pacific Economic Cooperation	Asijsko-tichomořská hospodářská spolupráce
ASEAN	The Association of Southeast Asian Nations	Sdružení národů jihovýchodní Asie
COMESA	Common Market for Eastern and Southern Africa	Společný trh pro východní a jižní Afriku
DC	Developed Countries	Vyspělé tržní ekonomiky
E	Exchange Rate	nominální směnný kurz
EBA	Everything But Arms	iniciativa EU "Vše mimo zbraní"
EER	Effective Exchange Rate	efektivní směnný kurz
EPA	Economic Partnership Agreement	Dohoda o ekonomickém partnerství
EPZ	Export Processing Zone	Exportní produkční zóny
EU	European Union	Evropská Unie
EVI	Economic Vulnerability Index	Ukazatel ekonomické zranitelnosti
FDI	Foreign Direct Investment	přímé zahraniční investice
GATT	General Agreement on Tariff and Trade	Všobecná dohoda o clech a obchodu
GSP	Generalized System of Preferences	Systém všeobecných preferencí
GSTP	Global System of Trade Preference Among Developing Countries	Globální systém obchodních preferencí mezi rozvojovými zeměmi
HAI	Human Assets Index	Ukazatel rozvoje lidského potenciálu
HDP	Gross domestic product, GDP	Hrubý domácí produkt
HIPC	High Indebted Poor Countries	Vysoce zadlužené chudé země
IMF	International Monetary Fund	Mezinárodní měnový fond
LDC	Less Developed Countries	Rozvojové země
LLDC	Least Developed Countries	Nejméně rozvinuté země
MFN	Most Favoured Nation	Doložka nejvyšší výhod
ZOP	Foreign Trade Policy	zahraniční obchodní politika
NAFTA	North American Free Trade Area	Severoamerická zóna volného obchodu
ODA	Official Development Aid	Oficiální rozvojová pomoc
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	United Nations Organization, UNO	Organizace spojených národů
PPF	Production Possibility Frontier	Hranice produkčních možností
QUAD	QUAD Countries	označení pro USA, EU, Kanadu a Japonsko
SAARC	South Asian Association for Regional Co-operation	Jihoasijské oblastní sdružení pro oblastní spolupráci
SADC	South African Development Community	Společenství pro rozvoj Jižní Afriky
SDT	Special and Differential Treatment	Zvláštní a rozdílné zacházení vůči rozvojovým zemím
SITC	Standard International Trade Classification	Standardní mezinárodní obchodní klasifikace
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development	Konference OSN o obchodu a rozvoji
UNDP	United Nations Development Programme	Rozvojový program OSN
WTO	World Trade Organization	Světová obchodní organizace

Úvod

Mezinárodní obchod jako součást světového hospodářství je rozsáhlá a komplikovaná oblast, jejíž studium je zdrojem významných problémů. Mezinárodní obchod a jeho vliv na hospodářský růst a rozvoj je téma mimořádně zajímavé, neboť se doposud žádné teorii nepodařilo jejich fungování v reálných podmínkách v úplnosti popsat a vysvětlit. Realita ve své celistvosti a dynamice takový počin téměř vylučuje. Vývoj světového hospodářství je ovlivněn řadou obtížně předvídatelných veličin, jakými jsou klimatické podmínky, přírodní katastrofy, ale i událostmi, které jsou výsledkem jednání zemědělců, odborů, spekulantů, vlád, politiků a nadnárodních koncernů. Snaha některých aktérů ovlivnit hospodářský vývoj a mezinárodní ekonomické vztahy vede ke společným akcím. Výsledky těchto akcí proporcionálně odpovídají jejich ekonomické síle. V posledních desetiletích a zejména v posledních letech se setkáváme s fenoménem, který se čistě ekonomické racionalitě vymyká. Ve stále větší míře se vedle prosazování vlastních politických a hospodářských zájmů objevuje snaha brát ohled na nejslabší článek světového hospodářství – nejméně rozvinuté země.

Po poklesu v letech 2000 až 2002 světové hospodářství opět zrychlilo svou dynamiku a světový produkt roste tempy vyššími než 5 % ročně. Také hospodářský růst ve všech skupinách zemí se zotavil z útlumu z počátku nového tisíciletí. To samé platí pro mezinárodní obchod, kde po úspěšných 90. letech byl mezi roky 2000 a 2001 poprvé v historii zaznamenán pokles vzájemného obchodu zbožím. Od roku 2002 se však vzájemný obchod zbožím zvyšuje dvoucifernými tempy. Je tato časová souvislost vývoje čistě náhodná nebo existuje mezi oběma veličinami souvislost?

Následující práce se pokouší nalézt odpověď na otázku, zda je možné prokázat vzájemný vztah mezi mezinárodním obchodem a hospodářským růstem a konkrétně: zda mezinárodní obchod napomáhá hospodářskému růstu nejméně rozvinutých zemí. Instrumentariem, které jsem při vypracování následujícího textu použila jsou teorie mezinárodního obchodu.

Vzhledem k šíři tohoto tématu se nevěnuji mezinárodním ekonomickým vztahům jako celku, ale jen mezinárodnímu obchodu zbožím, na několika místech mezinárodnímu obchodu službami a ve velmi omezené míře kapitálovým vztahům, zejména hospodářské pomoci.

Ve své analýze se dále omezují na podrobnější zkoumání jen jedné skupiny zemí – nejméně rozvinutých zemí a na příslušných místech se pak odvolávám na ostatní subjekty světové ekonomiky. S touto volbou souvisí také časové omezení zkoumaného tématu, neboť tato skupina zemí byla ustavena na počátku 70. let. Tato léta jsou také nejzazším obdobím,

pro které je pro tuto skupinu zemí možné získat statistické údaje. Vlastní analýzu zaměřuji na období 1970-2004, pro které je příznačný růst úsilí na úrovni národních i mezinárodních subjektů, směřujícího k nalezení nástrojů pro řešení, resp. zmírnění tíživých podmínek sledované skupiny zemí, přičemž je zřejmé, že právě hospodářská i politická nerovnováha v těchto zemích se může stát zdrojem významných poruch ve světové ekonomice.

K volbě této skupiny zemí mě vedl nejen můj dlouholetý zájem o tyto země, ale také skutečnost, že většina odborných studií k tématu vztahu mezi mezinárodním obchodem a hospodářským vývojem se této skupině zemí vyhýbá.

V následujícím textu se budeme setkávat s těmito skupinami zemí: nejméně rozvinuté země, rozvojové země a vyspělé tržní ekonomiky (nebo také rozvinuté země). S označením „nejméně rozvinuté země“ v anglickém originálu „The Least Developed Countries“ se setkáváme od 18.11.1971, kdy byla skupina LLDC, jako okruh specifických rozvojových zemí, ustavena rozhodnutím Valného shromáždění OSN.¹ O zařazení určité země do skupiny LLDC rozhoduje Ekonomický a sociální výbor OSN. Jak podle původní koncepce,² platné od ustavení této skupiny zemí, tak podle nové koncepce platné od roku 1990, tak výbor činí podle 3 kritérií, která během let prošla značnými změnami.

Kritéria platná v současné době jsou:

1. nízký národní důchod (tento ukazatel se zjišťuje z tříletého průměru HNP/obyv., pro zařazení země mezi LLDC nesměl tento ukazatel překročit 750 USD, k opuštění LLDC je stanovena hranice 900 USD),
2. nízká míra rozvoje lidského potenciálu - pro výpočet je užíván index HAI, kombinace nutričních (podíl podvýživné populace), zdravotních (míra dětské úmrtnosti) a vzdělanostních ukazatelů (docházka na střední školy, negramotnost dospělé populace),
3. ekonomická zranitelnost, kombinace ukazatelů o zranitelnosti vzhledem k přírodním vlivům (nestabilita zemědělské produkce, podíl populace migrující následkem přírodních katastrof), zranitelnosti vzhledem k vývoji mezinárodního obchodu (nestabilita vývozu zboží a služeb), náchylnosti k nestabilitě (podíl zemědělské produkce, lesnictví a rybolovu na HDP, index koncentrace vývozu), znevýhodnění na základě malého rozsahu ekonomiky a nepříznivé geografické polohy země.

Za dodatečné kritérium lze považovat počet obyvatel země, který nesmí převyšovat 75 mil.

---

¹ Ve statistických ročenkách a publikacích OSN a publikacích EU se označení „nejméně rozvinuté země“ brzy ustálilo a pro oficiální název se ujala zkratka LDC. Mezinárodní měnový fond a Světová banka kategorii nejméně rozvinutých zemí uvádí samostatně jen ojediněle. V této práci budeme používat zdvojené „L“ jako superlativ „Least“, abychom odlišili skupinu nejméně rozvinutých zemí od zemí rozvojových („Less Developed Countries“, a tedy „LDC“)

² HDP/ob. do 100 USD, podíl průmyslu na HDP nižší než 10 % a míra gramotnosti (ve věkové skupině nad 15 let) do 20 %

Státy jsou mezi LLDC zařazovány na základě vlastní žádosti, pokud jejich situace odpovídá výše uvedeným kritériím. Během let se řady LLDC rozšířily z původních 25 zemí na 50 v roce 2003, kdy byl přijat Východní Timor jako zatím poslední země.

Opustit seznam LLDC znamená pro zemi dosáhnout takového rozvoje, že ve dvou po sobě jdoucích revizích nebudou naplněna alespoň dvě z výše uvedených tří kritérií. Doposud řady LLDC opustila jen jediná země – Botswana. V nejbližší době by tak mohla učinit i Samoa a v prosinci roku 2004 byly navrženy další dva ostrovní státy: Kapverdské ostrovy a Maledivy. Zemím je po vystoupení ze skupiny LLDC poskytováno tříleté přechodné období, které by mělo zabránit tomu, že tyto země ještě nebudou připraveny sledovat započatou rozvojovou trajektorii i bez výhod vyplývajících ze statutu LLDC (preferenční zacházení v mezinárodním obchodu, finanční asistence a technická pomoc).

Rozvojovými zeměmi (LDC) se v této práci rozumí skupina zemí, tak jak ji definuje a používá OSN ve svých statistikách a ročenkách, tedy skupina nezávislých států, které mají nízký důchod na obyvatele a ve srovnání s vyspělými průmyslovými státy jsou na nižším stupni rozvoje (vzhledem k jejich sociálním ukazatelům a ekonomické struktuře).

Rovněž při řazení zemí mezi rozvinuté země (DC) nebo také vyspělé tržní ekonomiky se budeme řídit klasifikací OSN (a za tyto země budeme považovat: USA, Kanadu, Austrálii, Nový Zéland, Japonsko, Izrael, EU a dalších 7 evropských zemí). Pouze v případech, kde byly údaje čerpány z databází Světové banky, je užívána odlišná klasifikace Světové banky, jejímž jediným dělicím kritériem je výše HDP/obyv. (pro DC vyšší než 9206 USD).

Téma mezinárodního obchodu a jeho přínosů pro národní hospodářství se již v minulosti – zejména pak od počátku 80. let – stalo středem zájmu řady ekonomů zabývajících se rozvojovou ekonomikou a mezinárodním obchodem. Také řada mezinárodních institucí věnuje této problematice velkou pozornost (zejména Světová banka, Mezinárodní měnový fond, UNCTAD a OECD).

Jakým způsobem se projeví mezinárodní obchod na produkční možnosti obchodující země? Jaký vliv bude mít zapojení země do mezinárodního obchodu na domácí spotřebitele? Jaký vliv bude mít obchod na vlastníky výrobních faktorů a jaký na hospodářská odvětví? Ovlivní mezinárodní obchod domácí cenovou hladinu? Odpovědi na tyto otázky bychom měli být schopni podat na základě první kapitoly této práce. První část práce se pokusí podat přehled teorií mezinárodního obchodu a jeho prospěšnosti pro hospodářství obchodujících zemí. Východiskem budou klasické a neoklasické teorie, od teorie absolutních a komparativních výhod až po standardní model mezinárodního obchodu. Na těchto teoriích bychom měli být schopni ukázat, za jakých podmínek bude mezinárodní obchod pro zemi

celkově prospěšný a za jakých podmínek povede naopak k jejímu zbláznění. Abychom dosáhli uceleného obrazu teorií mezinárodního obchodu, nesmí zůstat opomenuty ani tzv. „nové teorie mezinárodního obchodu.“ Tyto teorie vznikaly jako reakce na četné výhrady příliš omezujících a realitě vzdálených předpokladů, které jsou pro fungování klasických modelů nezbytné. Řadíme mezi ně řadu podnětných prací, které mají dva prvky společné: opouští předpoklad dokonalé konkurence a homogenity výrobků. Modely a teorie, které za těchto skutečnosti bližších předpokladů vznikly, podávají vysvětlení mnoha zajímavých, dílčích otázek.

Po tomto exkurzu do teorií mezinárodního obchodu se pokusíme nalézt způsob, který by vůbec umožňoval měřit případné přínosy plynoucí zemím zapojeným do mezinárodního obchodu. Většina růstových modelů zná zpravidla tři zdroje růstu: (1) růst ve vstupech výroby, (2) efektivnější alokace vstupů do jednotlivých výrobních procesů a (3) inovace, které vytváří nové produkty, nové užití již existujících produktů a zvyšují produktivitu vstupů výroby. Jaké jsou tedy způsoby, cestami, kterými může mezinárodní obchod tyto zdroje ovlivnit? Jaké instrumentarium nám umožní přínosy mezinárodního obchodu zjistit nebo dokonce kvantifikovat? A bude mít mezinárodní obchod vliv jen na úroveň růstu („level effect“) nebo lze dokázat dokonce růstové efekty („growth effect“)?

Většina teoretických modelů vychází z volného obchodu, z mezinárodního obchodu zbožím, kterému nejsou kladeny žádné překážky. Realitu však neurčují ekonomové teoretici, ani tzv. „benevolentní vševědoucí diktátoři“, ale politici, jejichž volební období je omezené, jejich podpora závislá na různých zájmových skupinách a jejich informace nedokonalé. Z tohoto důvodu se v realitě s volným obchodem jako jednou z extrémních forem zahraniční obchodní politiky téměř nesetkáme. Stejně vzácný je v současnosti i druhý směr zahraniční obchodní politiky – protekcionismus ve své čisté podobě. Zahraniční obchodní politika současnosti by se dala označit za dynamický systém, kde se struktura a míra protekcionistických nástrojů stále mění. Teorií zahraniční obchodní politiky a jejími praktickými důsledky se budeme zabývat ve čtvrtém oddíle první kapitoly.

V současnosti často citované téma liberalizace, které se na stránkách odborného tisku objevuje v souvislosti s probíhajícím kolem jednáním WTO v Dauhá, nás opravňuje věnovat tomuto procesu pátý oddíl teoretické části této práce. Co se rozumí pod pojmem liberalizace? V tomto oddíle se budeme dále věnovat otázce, zda liberalizace mezinárodního obchodu může naplnit očekávání mnoha autorů o jejím pozitivním vlivu na hospodářství. Existují nějaké empirické studie dokazující pozitivní vliv liberalizace na hospodářskou dynamiku? Tento oddíl uzavřeme ještě pohledem na realitu tohoto procesu.

Na základě teoretických poznatků se ve druhé kapitole pokusíme najít odpověď na otázku, zda je pro skupinu LLDC zapojení do mezinárodního obchodu prospěšné, zda napomáhá jejich hospodářskému růstu. Je možné na základě údajů o této skupině zemí učinit závěr o vztahu mezinárodního obchodu a hospodářského růstu? Působí mezinárodní obchod na snižování chudoby obyvatelstva těchto zemí? Abychom byli schopni analyzovat tento problém, přiblížíme si obecné růstové trendy LLDC, jejich exportní charakteristiky a změny jejich exportní výkonnosti.

Nejméně rozvinuté země jsou charakteristické svou celkovou hospodářskou zaostalostí. Hospodářská krize na přelomu 70. a 80. let vedla v řadě z nich k přijetí strukturálních programů, jejichž nedílnou součástí byla také změna jejich zahraniční obchodní politiky. Proces liberalizace, jeho pozadí a dopady na hospodářství za velmi specifických podmínek LLDC se pokusíme popsat ve třetím oddílu druhé kapitoly. Na závěr druhé kapitoly zmíníme několik postřehů k nynějšímu kolu jednání WTO.

Jako zajímavé doplnění analýzy mezinárodního obchodu si v krátkém exkurzu ke druhé kapitole přiblížíme vývoj vzájemné obchodní výměny LLDC a ČR na počátku 21. století.

Skupina LLDC zahrnuje 50 zemí, které se nacházejí v různých regionech světa, mají různou minulost, liší se svými přírodními i sociálními charakteristikami. Pro kvalifikaci zemí do této zvláštní skupiny musí být naplněna tři výše uvedená kritéria. Tato kritéria zajišťují určitou míru podobnosti těchto zemí, resp. problémů, se kterými se tyto země potýkají. Přesto se v posledních letech začíná proces diferenciací uvnitř této skupiny dále prohlubovat. Při interpretaci závěrů je nutné mít tento proces stále na paměti. Při sledování jednotlivých (zejména hospodářských) ukazatelů si musíme klást otázku, jaké faktory je ovlivňují a zda je určitý ukazatel schopen reprezentovat trend všech nebo alespoň většiny LLDC (nebo zda se do zkoumaného ukazatele promítly výsledky jen několika málo zemí).

Obecně platí, že každá země má určitá specifika. Proto se v poslední části této práce zaměříme jen na jednu zemi ze skupiny LLDC, na Tanzanii. Tanzanie se svým velmi nízkým HDP/obyv. patří mezi jednu z nejchudších zemí světa vůbec. Svou strukturou produkce a zaměstnanosti reprezentuje typickou zaostalou rozvojovou zemi. Podobně jako většina zemí z regionu prošla také Tanzanie obdobím experimentů se socialistickou cestou rozvoje, spoléhání na vlastní síly, aby se po výrazném hospodářském poklesu postupně dala cestou politických a hospodářských reforem. Tato poslední kapitola analyzuje šance a rizika zapojení Tanzanie do mezinárodního obchodu pro její další hospodářský růst a rozvoj.

1. TEORIE MEZINÁRODNÍHO OBCHODU

Každá teorie, každý model vzniká v určitých historických souvislostech. Otázky, na které tyto teorie a modely hledají odpověď a jejich předpoklady, jsou ovlivněny zkušenostmi jejich tvůrců. Tuto skutečnost musíme mít na paměti při jejich analýze, snaže jim porozumět a posoudit jejich platnost. Nejlépe je tato zkušenost viditelná na teoriích, které vznikly krátce po druhé světové válce – po zkušenostech z velké deprese, kolapsu světového finančního systému a mezinárodního obchodu. Teorie z této doby jsou velmi opatrné až skeptické, co se týče přínosů mezinárodního obchodu a spíše se zaměřují na možnosti využití potenciálu domácí ekonomiky. Teorie vzniklé před rokem 1929 a většina současných autorů zabývajících se teoriemi mezinárodního obchodu jsou naopak přínosům mezinárodnímu obchodu, přesněji řečeno volného obchodu, nakloněni pozitivně.

Představa mezinárodního obchodu jako motoru růstu není nijak nová. Počátky se datují k pracím Adama Smitha. Přesto však bylo ve druhé polovině 20. století přistupováno k teoriím zastávajícím prospěšnost mezinárodního obchodu poměrně kriticky. Autoři Robertson a Nurkse viděli v mezinárodním obchodu prostředek, kterým se v 19. století ekonomický rozmach západní Evropy přenášel na další země (USA, Kanadu, Australii atd.). Jako důkaz uváděli významný rozdíl mezi růstem světového obchodu a růstem světové produkce. Nurkse však rovněž tvrdil, že růst rozvinutých zemí není dostatečně přenášen na velkou část zemí, protože nedochází k proporcionálnímu růstu poptávky po primárních produktech (donedávna hlavní vývozní komoditě rozvojových zemí).

Pomaleji rostoucí poptávka po primárních produktech se také stala základem Prebischovy práce z roku 1950 o „centru a periférii“. Nedostatek zahraniční měny k financování dovozů, zhoršující se směnné relace a nižší elasticita poptávky po dovozech na „periférii“ než v „centru“, vedla Prebische k odmítnutí devalvace jako prostředku ke zvýšení vývozu, vzhledem k cenově neelastické poptávce po vývozech „periferie“. Prebisch namísto toho doporučil ochranu před dovozy (a zdanění vývozu). Tyto názory dále doplnil Myrdal (1957)³.

Rozvojová ekonomika se jako vědní disciplína rodila v období ke konci 2. světové války, kdy byl kladen důraz na spolehání se na vlastní síly a k intenzivnějšímu zapojení se do světového obchodu bylo přistupováno poměrně skepticky.⁴ Tomu odpovídalo i zaměření zahraniční obchodní politiky, která obsahovala řadu protekcionistických nástrojů. Následující vývoj však ukázal, že lpění na protekcionistických politikách ve formě, v jaké byly aplikovány, nebylo úspěšné. Až na výjimečné případy nebyl žádný z extrémních přístupů

³ Balassa, B.: Outward Orientation, in: Chenery, H.; Srinivasan, T.N.: Handbook of Development Economics, Vol. II, North Holland, Amsterdam 1989, s. 1648

⁴ Někdy bývá toto období označováno jako období exportního pesimismu

k mezinárodnímu obchodu ve své čisté podobě v realitě aplikován a také volný obchod zůstává stavem, ke kterému řada zemí zatím pouze směřuje. Dosavadní vývoj na tomto poli lze spíše označit jako vzájemnou soutěž mezi různými stupni a strukturami protekcionismu.

Diskuse o pravé povaze a dopadech mezinárodního obchodu na hospodářský růst a rozvoj zemí pokračují do současnosti. Mezi hlavní tzv. „skeptiky“ patřili z poslední doby zejména Taylor, Rodriguez a Rodrik.⁵ Z opačného názorového tábora uveďme zejména autory jako Srinivasan, Bhagwati a Krueger, kteří se intenzivně zabývají teoriemi mezinárodního obchodu. Přestože posledně jmenovaní k mezinárodnímu obchodu přistupují objektivně, často kriticky a nesnaží se zastírat potenciální negativní dopady zapojení země do mezinárodního obchodu, oni samotní se označují za zastánce volného obchodu.⁶

Mezinárodní obchod zbožím a službami představuje, vedle domácích technologií, další způsob, jakým lze získat za pomoci domácích vstupů statky a služby pro konečné užití. V uzavřené ekonomice je množství statků a služeb, které jsou dostupné pro konečné užití, shodné s množstvím daným výrobními možnostmi. Zapojením se do mezinárodního obchodu se dané zemi otevírá možnost v domácí ekonomice vyrobené statky směnit za statky vyrobené v zahraničí. Ve srovnání se stavem před otevřením se mezinárodnímu obchodu se tak zvětší množství statků, které bude mít země k dispozici. Mezinárodním obchodem lze zvětšit užitek spotřebitelů, ke kterému dojde rozdělením statků a služeb mezi spotřebitele.

Tyto argumenty pro otevřenost mezinárodnímu obchodu velmi zjednodušeně ukazují potenciální zisk, plynoucí z mezinárodní směny, přičemž už záleží na povaze institucí dané ekonomiky, zda a v jaké míře k realizaci zisků skutečně dojde.

Pokusme se nejprve nalézt odpověď na otázku, proč by mělo být pro určitou zemi výhodné zapojit se do mezinárodního obchodu.

1.1. Klasické a neklasické teorie mezinárodního obchodu

V reálném životě se stále znovu přesvědčujeme, že specializace zvyšuje produktivitu a blahobyt. Produktivita každého jednotlivce se v různých činnostech liší. Proto je specializace na činnosti, v nichž určitý jedinec dosahuje vyšší produktivity než ostatní, efektivnějším řešením než pokoušet se obsáhnout všechny činnosti sám. Podobně je tomu v situaci, kdy sledujeme různé země.

---

⁵ Rodriguez, F.; Rodrik, D.: „Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic's Guide to Gross-National Evidence,“ NBER Working Paper No. W7081, April 1999, s. 13, 14, 47, 64, 99, 141.

⁶ Srinivasan, T.N.; Bhagwati, J.: Outward-Oriented and Development: Are Revisionists Right? Center Discussion Paper No. 806, Economic Growth Center, Yale University, New Haven 1999

Pomineme-li merkantilistické názory⁷, které ovlivňovaly hospodářskou politiku zejména v období od 16. do 18. století (Thomas Mun), prezentují již představitelé klasické politické ekonomie – D. Hume (1711-1776) a dále zejména A. Smith (1723-1790), D. Ricardo (1772-1823), J. S. Mill (1806-1873) teorie o výhodnosti mezinárodní výměny zboží.

1.1.1. Teorie komparativní výhody

Teorie komparativní výhody vysvětluje, proč je pro země, které jsou ve výrobě různých statků různě efektivní, výhodné zapojit se do mezinárodního obchodu. Adam Smith formuloval princip absolutních výhod. V jeho příkladu dvou zemí a dvou výrobků je cena výrobků měřena v jednotkách práce (jediného výrobního faktoru) a každá země se specializuje na výrobu toho výrobku, v jehož výrobě je absolutně nejefektivnější.

Smithův model absolutních výhod je užitečný, i když je zřejmé, že existují země, které nemají absolutní výhodu v produkci žádného výrobku. Skutečnost, že mezinárodní obchod bude výhodný i pro takovou zemi, která není schopna vyrábět žádný z výrobků levněji, tj. za použití menšího počtu pracovních jednotek, vysvětluje Ricardova teorie komparativní výhody.

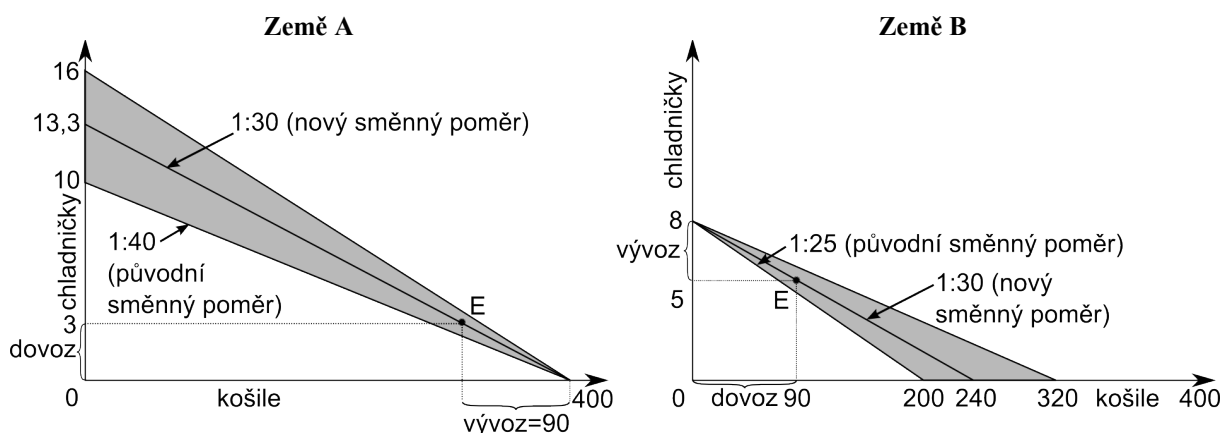
Zásada komparativní výhody tvrdí, že každá země se bude specializovat na výrobu a vývoz těch statků, které může vyrábět s relativně nižšími náklady (kde je relativně efektivnější než jiné země), a naopak bude dovážet ty statky, které vyrábí s relativně vyššími náklady (v jejichž výrobě je relativně méně efektivní než jiné země).

V souladu s výše uvedeným, povede vzájemná obchodní výměna mezi dvěma původně uzavřenými ekonomikami (pod tlakem konkurence) ke specializaci obou obchodních partnerů na zboží s komparativní výhodou. Výrobní faktory se postupně přesunou do odvětví s relativně vyšší produktivitou, jehož produkce bude částečně určena na vývoz. Prostředky získané z vývozu budou použity k úhradě dovozu zboží, jehož výroba byla v domácí ekonomice méně efektivní. Cenový poměr směňovaných statků se ustálí mezi původním domácím a zahraničním cenovým poměrem. V tomto modelu, kde je práce jediným výrobním faktorem, plynou přínosy z mezinárodního obchodu (zisky v podobě vyšších reálných mezd) jeho vlastníkům (zaměstnancům).

---

⁷ Stěžejní myšlenkou merkantilismu je podpora vývozu a omezování dovozu, ranní merkantilisté dokonce prosazovali zákaz vývozu zlata a stříbra ze země.

Obr. 1.1: Ilustrace komparativní výhody

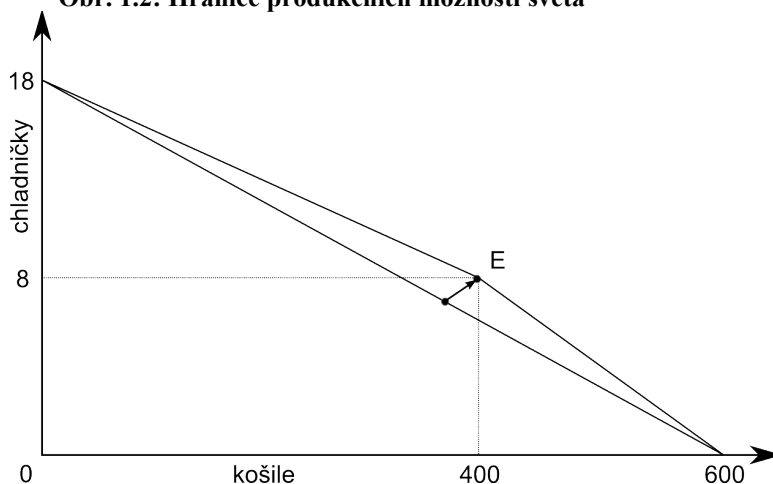

Pramen: Vlastní ilustrace, země A i B mají k dispozici 800 jednotek práce

Jak vidíme z obrázku, v obou zemích se v důsledku vzájemné obchodní výměny zvýší jejich národní důchod (beze změny vybavenosti výrobními faktory se zvýší množství dosažitelných kombinací spotřebovávaných statků; v závislosti na konkrétní výši nového cenového poměru obou statků se nová příjímka spojující dosažitelné spotřebitelské koše bude nacházet v tmavší části obrázku). Z uvedeného příkladu je však dále zřejmé, že přínos mezinárodního obchodu pro jednotlivé země se liší (měřeno zvýšením reálných mezd).

V globálním měřítku volný obchod umožňuje světové ekonomice, aby se pohybovala po hranici svých produkčních možností. Před započítáním mezinárodní směny se dosažitelné kombinace světové produkce nacházely na přímce spojující maximální produkci vyráběných statků obou ekonomik (600, 18). Po zahájení mezinárodního obchodu se dosažitelná kombinace E nachází nad původní přímkou, a proto mezinárodní obchod představuje zvýšení bohatství světového hospodářství jako celku.

Obr. 1.2: Hranice produkčních možností světa

Pramen: Vlastní ilustrace

Závěry teorie komparativních výhod lze rozšířit na libovolný počet zemí a výrobků.

Tab. 1.1: Pracovní náročnost

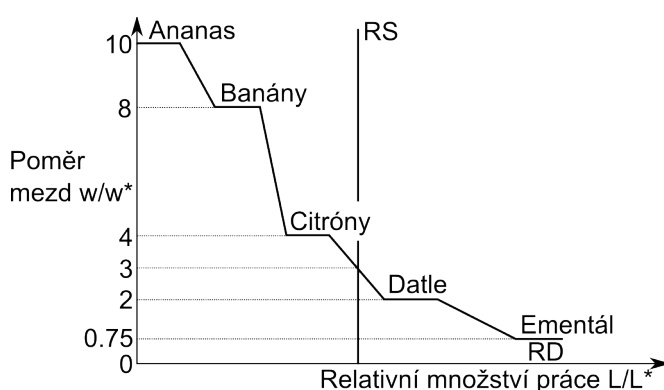
Výrobek	Země A	Země B	Relativní výhoda země A v produktivitě ($a^*_{Li}/(a_{Li})$)
Ananas	1	10	10
Banány	5	40	8
Citróny	3	12	4
Datle	6	12	2
Ementál	12	9	0,75

Pramen: Krugman, P.R.: International Economics: Theory and Policy, World Student Series, Boston, 2003, s. 28

Specializace zemí ve výrobě uvedených výrobků bude záležet na poměru mezd v zemi A k zemi B. Země A bude mít výhodu plynoucí z nižších výrobních nákladů v těch statcích, u kterých bude její relativní produktivita vyšší než její relativní mzdy. Pokud by byl poměr mezd v zemi A pětikrát vyšší než v zemi B, specializovala by se země A na produkci ananasu a banánů a země B na produkci citrónů, datlí a ementálu. Pokud se poměr cen změní a mzdy v zemi A budou pouze třikrát vyšší, pak se produkce citrónů přesune do země A.

Relativní mzdy se v modelu s mnoha statky určují za pomoci odvozené poptávky, která vzniká z poptávky po zboží vyráběném prací jednotlivých zemí. Relativní odvozená poptávka po práci země A klesne, když se poměr mezd země A k B zvýší. Zvýšení mzdového poměru má za následek zdražení domácí práce a statky vyráběné v zemi A se relativně zdraží vůči výrobkům ze země B. Poptávka po výrobcích země A se sníží. Jak se sníží poptávka, omezí se i výroba a to dále sníží poptávku po práci v zemi A.

Obr. 1.3: Určení relativních mezd

Pramen: Krugman, P.R.: International Economics: Theory and Policy, World Student Series, Boston, 2003, s. 30

Je si však třeba uvědomit určitá omezení tohoto elegantního modelu. Zejména neexistence nedobrovolné nezaměstnanosti a flexibilních cen a mezd se jeví jako nerealistická. Pochybovat lze také o schopnosti a ochotě pracovníků jednoho odvětví, v němž v souladu se započatou specializací země dochází k útlumu výroby, nastoupit na místa v odvětví expandujícím (řekněme z továrny na výrobu chladniček do textilky).

Empirické studie k teorii komparativních výhod podává např. G.D.A. Mac Dougall nebo Bela Balassa, jednoznačné závěry je však těžké učinit, neboť většina zemí skutečně nevyrobí produkty, jejichž produkce je v dané zemi neefektivní. Těžko lze tedy poměřovat efektivitu u výroby letadel, když je většina zemí ve svém výrobním programu vůbec nemá. Za potvrzení platnosti teorie komparativních výhod lze však považovat textilní průmysl. Evropa či USA má vyšší produktivitu práce v textilním průmyslu než většina LLDC. Výroba textilu však nepatří mezi technicky náročné výrobní procesy a efektivita DC v textilním průmyslu je ve srovnání s jinými odvětvími nižší. Zatímco průměrná produktivita práce v DC je pětkrát vyšší než v LDC, u textilního průmyslu je produktivita práce v DC jen o polovinu vyšší než v LDC⁸. To vysvětluje, proč se některé LLDC (např. Lesotho, Bangladéš) staly úspěšnými vývozci textilních výrobků.

Přestože tedy nelze považovat ricardiánský model komparativních výhod za zcela adekvátní popis příčin a následků mezinárodního obchodu, skutečnost, že významnou roli v mezinárodním obchodu hrají rozdíly v produktivitě práce jednotlivých zemí a že o výhodnosti směny rozhodují relativní komparativní výhody (a nikoliv absolutní výhody), lze považovat za odůvodněnou.

1.1.2. Neoklasická ekonomie a mezinárodní obchod

Klasická teorie mezinárodního obchodu, jakou jsme si přiblížili výše, představuje statický model založený na jednom výrobním faktoru – práci, který vede k úplné specializaci a ziskům z mezinárodního obchodu. Jiným zdrojem komparativních výhod může být odlišné vybavení výrobními faktory. Z tohoto předpokladu vychází speciální případ neoklasické teorie mezinárodního obchodu: Heckscherův a Ohlinův model.

Neoklasická teorie mezinárodního obchodu ve své obecné podobě vychází z daného množství výrobních faktorů v ekonomice (práce a kapitál), které jsou vlastněny jednotlivými členy ekonomiky, známých preferencí spotřebitelů a daného stavu technologií (prezentovaného agregátní produkční funkcí). K výrobě každého statku je třeba vstupů ve fixním poměru. Tento poměr, ve kterém se výrobní faktory při produkci užívají, je pro každý druh statků odlišný. Bez ohledu na ceny výrobních faktorů, textilní výroba bude vždy vyžadovat vyšší vstupy práce než výroba mikročipů. Tento poměr bude zachován v LLDC stejně jako v DC.

Před započítáním obchodu každá ze zemí v optimálním případě vyrábí a spotřebovává na hranici svých produkčních možností v místě, kde platí:

$$MPL_1 * P_1 = MPL_2 * P_2 = w$$

⁸ Krugman, P.R.: International Economics: Theory and Policy, World Student Series, Boston 2003, s. 34

$$-MPL_2/MPL_1 = -P_1/P_2$$

$$MRT = |P_1/P_2| = MRS, \text{ a tedy}$$

mezní míra transformace (sklon transformační křivky, poměr mezních nákladů) se rovná poměru relativních cen vyráběných statků a ta se rovná mezní míře substituce ve spotřebě (poměr mezních užitek ze spotřeby dvou statků).

Mezinárodní obchod bude pro zemi A a B zajímavý, pokud se liší poměr relativních cen statků vyráběných v těchto zemích. Tento rozdíl v poměru relativních cen bude způsoben odlišnou relativní poptávkou v zemi A a B nebo jejich odlišnou relativní nabídkou. Rozdíly v relativní nabídce mohou být vyvolány odlišnou technologií použitou při výrobě nebo odlišným vybavením výrobními faktory. V našem případě mají všechny země přístup ke stejným technologiím. Země, která má dostatek úrodné půdy a nedostatek kapitálu, bude vyrábět více potravin než průmyslového zboží. Země s opačným poměrem výrobních faktorů bude naopak vyrábět více průmyslových výrobků a méně potravin. Ještě méně problémů nám bude činit otázka, s čím bude obchodovat Saudská Arábie, Nigérie nebo Botswana.

Představme si zemi hojně vybavenou úrodnou půdou, avšak s relativním nedostatkem kapitálu (A) a jinou zem (B), kde je relativně více kapitálu a méně půdy. Relativní poptávka obou zemí je shodná, ale liší se jejich relativní nabídka. Relativní cena průmyslových výrobků v A je vyšší než relativní cena průmyslových výrobků v B. Po zahájení vzájemného obchodu bude světová relativní nabídka průmyslových výrobků ležet mezi původní relativní nabídkou A a B a tedy relativní cena průmyslových výrobků se bude také nacházet mezi původní cenou těchto zemí. Tento model tedy říká, že relativní ceny výrobků se budou sbližovat. Výrobci v obou zemích zareagují adekvátně na změny relativních cen přizpůsobením objemu výroby a přesunem výrobních faktorů. Lze očekávat, že také spotřebitelé v obou zemích přizpůsobí své chování novým cenám.

Efekty mezinárodního obchodu na příjmy a životní úroveň obyvatelstva obchodujících zemí tak, jak vyplývají z tohoto modelu, se dají shrnout následovně: mezinárodní obchod prospívá vlastníkům výrobního faktoru, který je důležitý pro výrobu vyváženého zboží a naopak neprospívá vlastníkům výrobního faktoru, který se užívá při výrobě produktu, kterému po zavedení mezinárodního obchodu konkuruje dovážená zahraniční produkce. Efekty na vlastníky mobilních faktorů – v tomto případě výrobního faktoru „práce“ budou nejednoznačné (závisí např. na složení spotřeby).

Lze tedy učinit závěr o obecné prospěšnosti mezinárodního obchodu pro určitou zemi? Měřit rozdíly v užítku před zahájením mezinárodního obchodu a po něm není snadné. Teoreticky se nabízí možnost porovnat změny užítku jednotlivých skupin obyvatelstva (jednotlivých vlastníků výrobních faktorů). Měření užítku je ale velmi subjektivní, a proto obtížně proveditelné. Jiná možnost spočívá v zodpovězení otázky, zda by zisky plynoucí ze zapojení země do mezinárodního obchodu byly schopné plně vykompenzovat ztráty z něho plynoucí. Pokud odpověď na tuto otázku zní „ano“, pak je zapojení země do mezinárodního obchodu přínosem. Prakticky porovnáme spotřební možnosti dané země před zahájením mezinárodního obchodu a po něm [viz obr. 1.4 (b)]. Pokud země jako celek nyní konzumuje více obou statků (vyznačeno tmavší plochou vycházející z bodu A'), pak je principiálně možné, že každý jednotlivec bude konzumovat více obou statků a potenciálně se tedy zapojením do mezinárodního obchodu životní úroveň každého může zvýšit.

Vraťme se však ještě jednou k obr.1.4 (b), bod C' představuje novou optimální kombinaci spotřeby statků, jednoznačně vzrostla spotřeba jednoho statku, zatímco spotřeba druhého statku poklesla. Jakým způsobem v takovém případě rozhodneme o zlepšení blahobytu spotřebitelů? Vedme bodem C' rovnoběžku s přímkou určující původní (domácí) cenový poměr. V případě, že je tato přímka vzdálenější od počátku než původní cenový poměr, pak lze konstatovat, že národní důchod země vzrostl a země si zapojením do mezinárodního obchodu polepšila.

Reálný svět je však vzdálen ideálnímu stavu, kde je možné přínosy mezinárodního obchodu redistribuovat tak, aby si každý polepšil. Skutečnost, že zisky ze zapojení do mezinárodního obchodu bývají rozděleny velmi nerovnoměrně způsobuje, že jsou volnému obchodu kladeny značné překážky.

Neoklasickou teorii lze zobecnit např. uvolněním předpokladu fixních poměrů vstupů nutných k výrobě jednotlivých produktů a zavedením variabilních nabídek výrobních faktorů, nebo zavedením dopravních nákladů, neobchodovatelných statků, specifických výrobních faktorů atd.

Zastavme se však krátce u speciálního případu neoklasické teorie, Heckscher-Ohlinova modelu. Podobně jako výše uvedené modely, je také tento model konstruován za stejných předpokladů: neexistují dopravní náklady, neexistují překážky volnému obchodu, dokonalá konkurence, mezinárodní mobilita výrobních faktorů a některé charakteristiky produkční funkce (produkční funkce jsou shodné v obou zemích, ale liší se pro každý druh statku, kladná, ale klesající mezní produktivita vstupů a konstantní výnosy z rozsahu). Tento model vyzdvihuje jako důvod pro zapojení do mezinárodního obchodu rozdíly ve vybavenosti

výrobními faktory, tedy tvrdí, že země se zaměří na vývoz statku, pro jehož výrobu je lépe vybavena výrobními faktory.

Hlavní kritické výhrady se soustředí na tvrzení, podle kterého by měly ceny výrobních faktorů konvergovat. To by znamenalo, že cena půdy v zemích, kde je jí dostatek a je efektivně využívána při výrobě potravin, by měla růst, podobně jako cena práce v zemích, kde je tento výrobní faktor zapojen do výroby komodit náročných na lidskou práci a naopak cena vzácného a tedy méně využívaného kapitálu klesat.¹⁰ Tento závěr však praxe jednoznačně vyvrací a mzdy nekvalifikované práce klesají, zatímco zisky vlastníků kapitálu rostou. Ekonomové tak ztěžují přesvědčení dělníky levnější konkurencí ohrožených odvětví o obecné prospěšnosti mezinárodního obchodu¹¹. Ani slib finančních kompenzací pro případ, že se jejich blahobyť absolutně nezvýší, je ke změně postoje nepřiměřené. Většina lidí totiž neposuzuje svou situaci v absolutních veličinách, ale spíše relativně a relativně si vlastníci „práce“ oproti vlastníků „kapitálu“ nepolepší. A jak dobře víme, politiku nedělají ekonomové, ale politici a ti vidí v hlasitých organizovaných protestech hlavně voličské hlasy.

O LDC obecně a o LLDC o to více platí, že jsou hojněji vybaveny prací, DC naopak kapitálem. V souladu s tímto modelem bychom tedy předpokládali velký potenciál pro obchod mezi zeměmi, jejichž vybavení výrobními faktory se velmi liší. A mohli bychom zajít ještě dále a tvrdit, že existuje pouze malý potenciál pro vzájemný obchod mezi zeměmi na stejné úrovni rozvoje. Z praxe však víme, že většina světového obchodu se uskutečňuje mezi DC. Vysvětlení pro tento jev se nabízí hned několik. Zejména spotřebitelé mají různé preference, dále jejich preference a spotřební návyky zaleží na úrovni jejich disponibilního příjmu. Jsou-li tedy potraviny pěstované v LLDC spotřebiteli těchto zemí velmi poptávány a naopak v DC je velká poptávka po produktech vyráběných v DC, pak tato skutečnost bude snižovat objem vzájemného obchodu mezi DC a LLDC.

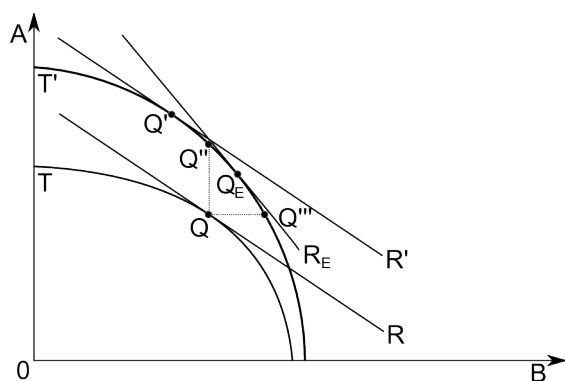
Zůstává nám zodpovědět otázku, co se stane s produkcí a spotřebou, pokud dojde ke změně poměru ve vybavenosti země výrobními faktory, např. v důsledku nárůstu počtu obyvatel, nebo v důsledku přílivu kapitálu. Dojde-li ke zvýšení množství jednoho výrobního faktoru, přičemž množství druhého výrobního faktoru zůstane stejné, relativní cena statku, při jehož výrobě se nyní hojný výrobní faktor používá, poklesne. Nejlépe si popsanou situaci ukážeme na obrázku.

---

¹⁰ Heckscher-Ohlinovu teorii rozpracoval pro x-výrobních a alespoň x-druhů zboží významný český ekonom Jaroslav Vaněk. Přispěl i k tematicky úzce související diskusi o vyrovnávání cen výrobních faktorů a konvergenci ekonomik obchodujících zemí, viz: Sedláček, T.; Horváth, R.: Život a dílo Jaroslava Vánka, Politická ekonomie 6/2002, s. 859-869

¹¹ Zajímavé vysvětlení (mechanismus) pro skutečnost, že volný obchod prospívá odvětvím v útlumu v DC, podává na příkladu NAFTA (problematika liberalizace obchodu Mexiko - USA) Bhagwati, J.: Play it Again Sam: A New Look at Trade and Wages, in: Ranis, G.; Raut, L.K.: Trade, Growth, and Development – Essay in Honor of Professor T.N.Srinivasan, Elsevier, Amsterdam 1999, s. 57-70.

Obr. 1.5: Rybczinského teorém a relativní cena statků

Pramen: Gandolfo, G.: *International Trade Theory and Policy*, Springer Verlag, Heidelberg 1998, s. 89.

Zvýšení množství pracovní síly se projeví posunem PPF z T na T'. Výroba statku A je pracovně náročná. Body Q a Q' představují body rovnováhy v otevřené ekonomice při původním cenovém poměru (přímky R a R' jsou rovnoběžky). Bod Q' (jedná se o bod hypotetický) představuje zvýšení výroby statku A a snížení výroby statku B. Přímka R' představuje zvýšení národního důchodu při nezměněných cenových relacích. Jsou-li oba statky normální, pak zvýšení příjmu vyvolá zvýšení poptávky po obou statcích. V bodu Q' je však výroba statku B nižší, a proto bude existovat převis poptávky nad nabídkou. Následkem toho dojde k růstu relativní ceny statku B (R_E) a poté k růstu produkce statku B. Nový bod rovnováhy se bude nacházet mezi body Q'' a Q'''.

Na závěr se pokusme ještě najít odpověď na otázku, zda jde závěry Heckscher-Ohlinova teorému ověřit empiricky. První studie, která se nám v této souvislosti asi vybaví, bude studie nositele Nobelovy ceny Leontiefa. Ten ve své práci ukazuje, že kapitálově dobře vybavené USA paradoxně vyváží relativně hodně pracovně náročných výrobků a dováží výrobky náročné na kapitál.¹² Vysvětlení tohoto paradoxu je více, zejména však platí: USA se specializují na výrobu a vývoz nových technologií (letecký průmysl, informační technologie), vývoj a výzkum - tedy na obory využívající vysoce kvalifikované pracovní síly a řídicích kapacit a méně kapitálu. Produkty, jejichž vývoj byl ukončen a jsou předmětem masové výroby - kapitálově náročné, pak USA dovážejí. Pokud tedy budeme kvalifikovanou práci považovat za samostatný výrobní faktor, pak jsou vývozy produktů, pro jejichž výrobu je tohoto vstupu zapotřebí, plně v souladu s Heckscher-Ohlinovým teorémem.¹³ Dalším vysvětlením může být nedostatek přírodních zdrojů - další výrobní faktor, který je komplementem kapitálu.¹⁴

¹² Leontief, W.: *Domestic Production and Foreign Trade: American Capital Position Re-Examined*, Proceedings of the American Philosophical Society, Vol. 97, No. 4, 1953, s. 332-349

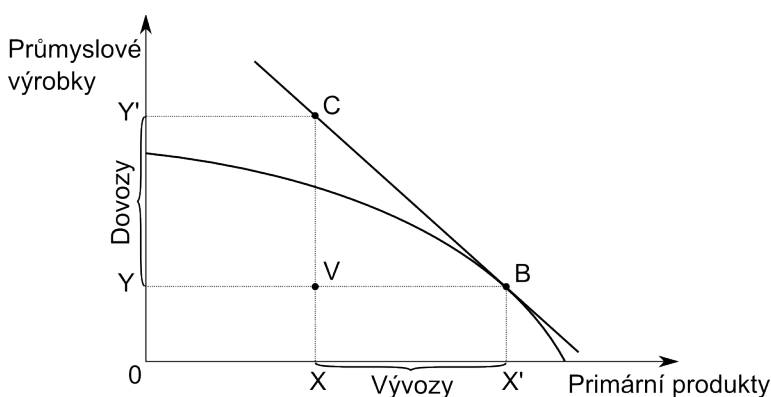
¹³ Viz. studie Stern a Maskus (1981), Bowen, Leader, a Sveikauskas (1987) a Wood (1994)

¹⁴ Toto vysvětlení rozpracoval a statisticky podložil Jaroslav Vanek (1959), in: Kindleberger, Ch., P.: *Foreign Trade and National Economy*, Yale University Press, New Haven 1962, s. 74-75

Vzhledem ke skutečnosti, že předpoklady pro fungování výše uvedeného modelu více či méně odporují realitě, je třeba interpretovat závěry Heckscher-Ohlinova teorému s rozvahou. Předpoklad konstantních výnosů z rozsahu hraje v ortodoxních teoriích významnou roli a v realitě se v řadě výrob setkáváme spíše s rostoucími výnosy z rozsahu. V LLDC je vysoká míra nezaměstnanosti a skryté nezaměstnanosti běžným jevem, trhy nefungují perfektně a nejsou kompletní.

Vzhledem k těmto nedokonalostem ekonomik LDC lze jejich účast na mezinárodní směně vysvětlit spíše než klasickou teorií, teorií rozpracovanou zejména myanmarským ekonomem Hla Myintem, známou pod anglickým označením „vent for surplus“. Podle této teorie hospodářství LDC není produkčně efektivní, nepracuje na hranici svých výrobních možností. V ekonomice existují nevyužité výrobní faktory – neobdělávaná, avšak hospodářsky využitelná půda, pracovní síla, nerostné bohatství. Zakládání plantáží a vývoz tropických plodin z nich může tyto volné výrobní faktory zaměstnat a posune výrobu z bodu V na hranici produkčních možností (PPF) do bodu B a spotřební možnosti do bodu C (viz obr. 1.6). Tento model tak předvídá růst HDP zemí zapojených do mezinárodního obchodu. Samotné LDC tento model kritizují jako obhajobu jejich zaostalé jednostranné komoditní struktury vývozu (zaměřené na primární komodity).

Obr. 1.6: Vent-for-surplus

Pramen: Todaro, M.P.: Economics for a developing world: an introduction to principles, problems and policies for development, Longman, London 1992, s. 339.

1.1.3. Standardní model mezinárodního obchodu

V předchozím textu jsme se seznámili se základními modely, které se snaží vysvětlit zákonitosti mezinárodního obchodu. Všechny mají řadu významných prvků společných:

- produkční kapacita hospodářství je představována hranicí produkčních možností a rozdíly v této hranici dávají podnět k zapojení do mezinárodního obchodu;
- produkční možnosti určují relativní nabídku národního hospodářství;

- světovou rovnováhu ovlivňuje světová relativní poptávka a světová relativní nabídka, která se nachází mezi národními relativními nabídkami obchodujících zemí.

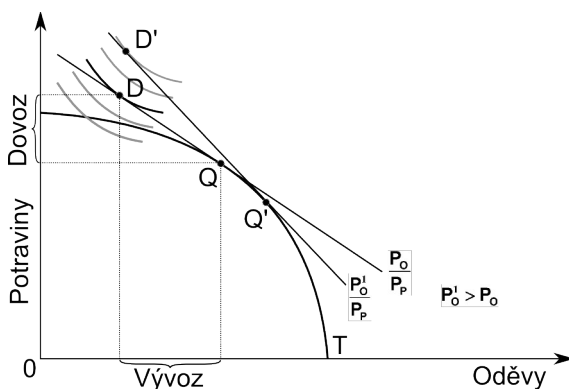
To nás může vést k přesvědčení, že se jednalo o speciální případy obecnějšího modelu. Tento obecný model by měl vysvětlovat důležité otázky mezinárodní ekonomie jako např. efekty způsobené posunem světové nabídky (jako následku hospodářského růstu), posunem světové poptávky (přiliv zahraniční pomoci a jiného přílivu zahraničního kapitálu), a současnými posuny světové nabídky i poptávky (jako následku obchodní politiky).

Standardní model mezinárodního obchodu je postaven na čtyřech základních prvcích:

1. vztahu mezi hranicí produkčních možností a relativní nabídkou,
2. vztahu mezi relativními cenami a relativní poptávkou,
3. určení světové rovnováhy na základě relativní světové poptávky a nabídky,
4. a efektu směnných relací na národní bohatství.

Ukažme si na tomto standardním modelu efekt zvýšení relativních cen jednoho statku. Představme si hospodářství země, která vyrábí potraviny a oděvy. Země vyrábí v bodě Q, a obyvatelstvo¹⁵ spotřebovává v bodě D (výchozí rovnováha). Země vyrábí více oděvů, než domácí obyvatelstvo spotřebovuje, přebytky tedy vyváží a naopak vyrábí méně potravin, než obyvatelstvo země poptává, proto potraviny dováží.

Obr. 1.7: Produkce, spotřeba a mezinárodní obchod – standardní model

Pramen: Krugman, P.R.: International Economics: Theory and Policy, World Student Series, Boston 2003, s. 97

Nyní si představme, že dojde k relativnímu růstu cen oděvů (zvýšení P_O/P_P). Jak se změní produkce, spotřeba a blahobyt obyvatelstva sledované země? Vzhledem ke změně poměru cen statků (která se na obr. 1.7 projeví zvýšením sklonu přímky P_O/P_P) dojde v první řadě ke zvýšení produkce oděvů na úkor výroby potravin a rovnováha ve výrobě se posune do bodu Q'. Spotřeba se posune do bodu D', který leží na vyšší indifferenční křivce a představuje tedy vyšší hladinu užitku pro spotřebitele. Celkově si tedy země polepšila. Je to dáno tím, že země

¹⁵ Pro jednoduchost předpokládáme, že má veškeré obyvatelstvo stejné preference a tudíž se dále soustředíme na reprezentativního jedince.

je vývozcem oblečení, jehož relativní cena vzrostla. To znamená, že tato země si za stejný objem vývozu může dovést více potravin. Proto zvýšení relativní ceny vývozní komodity zemi prospívá. Za druhé dojde k posunu podél indifferenční křivky – spotřebitelé zareagují na zvýšení relativní ceny oděvů snížením jejich spotřeby. Růst blahobytu označíme jako důchodový efekt a posun ve složení spotřeby (na dané hladině blahobytu) jako efekt substituční. Substituční efekt v našem případě má tendenci snížit spotřebu oděvů, důchodový efekt zvyšuje spotřebu obou statků. Konečný efekt na spotřebu oděvů záleží na tom, zda převáží efekt důchodový nebo substituční.

Právě na tomto standardním modelu mezinárodního obchodu jsme si ukázali, jak ovlivní změna směnných relací blahobyt země. Shrňme-li tedy: zvýšení směnných relací - zvýšení poměru domácích vývozních k dovozním cenám - vede ke zvýšení blahobytu země.¹⁶ Pokles směnných relací vede ke snížení blahobytu země.

Nyní obraťme pozornost k dalším zajímavým otázkám a teoretickým eventualitám souvisejícím s mezinárodním obchodem. V první řadě se věnujme otázce, zda je hospodářský růst v jiných zemích přínosem pro hospodářství sledované země? Záleží velikost přínosu hospodářského růstu na stupni její integrace do mezinárodního obchodu?

Hospodářský růst znamená posun hranice produkčních možností dále od počátku. Většinou dojde k výraznějšímu posunu hranice produkčních možností u jednoho statku. Proto, i když by bylo hospodářství teoreticky schopno vyrábět více obou statků, se při daných cenových relacích zvýší pouze výroba jednoho statku (statku, v jehož prospěch došlo k posunu PPF). Představme si, že se růst koncentroval do oděvního průmyslu. V důsledku toho se zvýšila produkce oděvů. Vyšší nabídka oděvů zapříčinila posun relativní světové nabídky oděvů (posun nabídkové křivky doprava dolů) a pokles relativní ceny oděvů. Jak jsme ukázali výše, pokles ceny vyváženého zboží dané země znamená zhoršení jejích směnných relací; země si tedy pohorší.

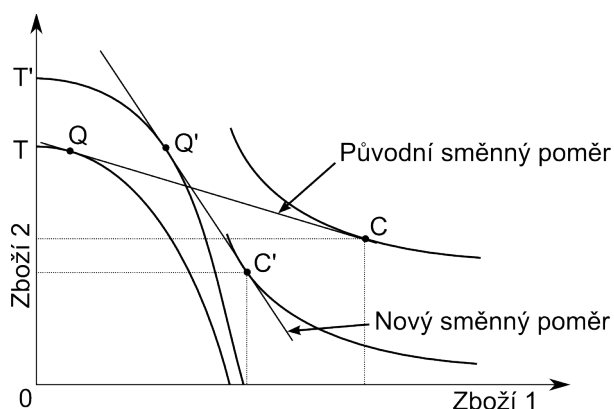
Shrňme-li, pak tedy poměrně vyšší růst v exportním odvětví vede ke zhoršení domácích směnných relací a prospívá zbytku světa; poměrně vyšší růst v importním odvětví vede ke zlepšení směnných relací na náklady ostatních zemí. Stejně tak exportně zaměřený růst v ostatních zemích prospívá sledované zemi a importně zaměřený růst světa prospívá světu na náš účet. Tato teorie o zbídačujícím růstu byla často uváděna jako vysvětlení nepříznivé ekonomické situace LDC a zejména LLDC. Vývoj moderních technologií v DC, jako jsou například umělá vlákna, nahrazuje dovozy přírodních materiálů, jde o růst ve prospěch importních odvětví DC a prospívá růstu DC na účet LDC. Podrobně se teorií zbídačujícího

---

¹⁶ Pro zvýšení tohoto poměru se používá také označení „zlepšení“ směnných relací (pro pokles poměru „zhoršení“).

růstu zabýval Bhagwati a došel k závěru, že zbídačující růst je spíše teoretickou možností. Splnění podmínek této situace (velmi výrazný růst v exportním odvětví v poměru k ostatním odvětvím a velký sklon křivek relativní nabídky a poptávky, který způsobí, že efekt vyvolaný změnou směnných relací převáží pozitivní efekt vyvolaný zvýšením produkčních kapacit země) je spíše teoretickou možností a v realitě k němu nedojde.

Obr. 1.8: „Zbídačující“ růst

Pramen: Gandolfo, G.: International Trade Theory and Policy, Springer Verlag, Heidelberg 1998, s. 278.

Zajímavé jsou také dopady zahraniční pomoci na blahobyt v dárcovské zemi a v zemi příjemce. Poskytování zahraniční pomoci sníží důchod dárcovské země a zvýší důchod příjemce. Tento transfer bude mít vliv na relativní poptávku a nijak neovlivní relativní nabídku. Celkový efekt na blahobyt obdarované země bude záležet na spotřebních zvyklostech obou zemí. Podobně jako v případě zbídačujícího růstu, je i v případě poskytnutí zahraniční pomoci teoreticky možné, že přijetí finančního daru zemí, která vydává poměrně více na dovážené zboží, takovým způsobem zhorší její směnné relace, že ve skutečnosti dojde k poklesu jejího blahobytu.

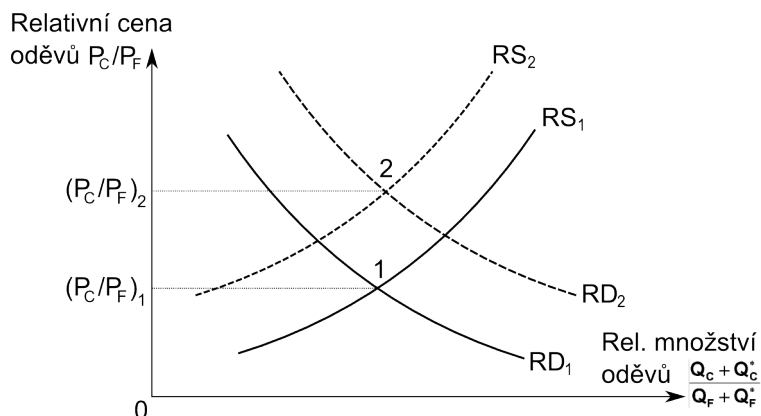
Na závěr tohoto oddílu si na standardním modelu mezinárodního obchodu ještě ukažme, jak se na blahobytu země projeví uvalení dovozních cel a vývozních subvencí. Přestože většina zemí užívá těchto nástrojů obchodní politiky, aby pozitivním způsobem ovlivnila rozdělení důchodů, může jimi značně ovlivnit směnné relace země. Dovozní cla i vývozní subvence mají za následek, že se bude lišit domácí a světová cena zboží. Dovozní clo zdraží dovážené zboží. Vývozní subvence stimuluje výrobce k exportu zboží a zvyšuje domácí cenu statku. Dovozní cla a vývozní subvence ovlivní relativní nabídku i poptávku.

Uveďme si příklad: sledovaná země, která se specializuje na vývoz oděvů, uvalí dovozní clo na potraviny ve výši 20 %. Poměr domácích cen se změní – potraviny budou v dané zemi relativně dražší než ve světě, spotřebitelé začnou spotřebovávat relativně méně potravin a více oděvů a výrobci zareagují na změny relativních cen tak, že začnou vyrábět méně oděvů a více

potravin. Ve světovém měřítku tak dojde k posunu relativní nabídky oděvů směrem doleva nahoru a relativní poptávky, doprava nahoru. Tím dojde ke změně světových relativních cen – k růstu relativní ceny oděvů a zlepšení směnných relací dané země.

V praxi záleží na ekonomickém rozměru země, zda je schopná uvalením cla změnit relativní světovou nabídku a poptávku. Jednotlivé země i skupina LLDC jako celek je ekonomicky tak slabá, že dopad uvalení cel na jejich směnné relace bude ztěžší měřitelný.

Obr. 1.9: Působení dovozních cel na směnné relace

Pramen: Krugman, P.R.: International Economics: Theory and Policy, World Student Series, Boston, 2003, s. 110

Efekt vývozních subvencí bude opačný. Vývozní subvence zvýší domácí cenový poměr, výrobci začnou nabízet více oděvů, zvýšená relativní cena povede k poklesu relativní poptávky a celkově dojde ke zhoršení směnných relací. Vývozní subvence domácí ekonomiku poškodí a polepší zemi dovážející subvencované zboží.

Shrneme-li, pak uvalení dovozního cla může za určitých podmínek vést ke zlepšení směnných relací země na úkor obchodních partnerů. Jaký bude celkový dopad na domácí ekonomiku však není zcela jasné. Otázkou totiž zůstává, zda zisk ze zlepšení směnných relací vyváží náklady vyvolané neefektivitou ve výrobě a zkreslenými preferencemi ve spotřebě. Obecně platí, že dovozní clo nesmí být příliš vysoké, aby si země jeho uvalením polepšila. Pro ekonomicky malé země platí, že tzv. „optimální“ clo se blíží nule.¹⁷

1.2. Nové teorie mezinárodního obchodu

Všechny předchozí modely měly několik důležitých předpokladů společných. Klasické a neoklasické teorie totiž vycházejí z existence dokonalé konkurence a z předpokladu, že mezinárodně obchodované zboží je homogenní a identické. To znamená, že zboží A vyráběné jedné zemi je shodné se zbožím A vyráběným v jiné zemi.

¹⁷ Jednou z funkcí dovozního cla je poskytnutí ochrany domácí výrobě určitého statku (zvýšením ceny dováženého zboží). Za extrémních podmínek však může i zde dojít k paradoxu (tzv. Metzlerův paradox), který spočívá v takové změně směnných relací, že relativní cena dováženého zboží ve skutečnosti klesne.

Realita nás však učí, že dokonalá konkurence je zpravidla výjimkou a ve skutečném světě se spíše setkáme s formami nedokonalé konkurence (monopol, oligopol). Stejně tak platí, že rozmanitost produktů je běžnější než jejich stejnorodost (v závislosti na odvětvích).

Pod pojmem „nové teorie mezinárodního obchodu“ si nelze představit zcela novou teorii, která by uceleně podávala odpověď na všechny otázky spojené se zapojením zemí do mezinárodního obchodu. Nové teorie mezinárodního obchodu představují škálu studií a modelů, jejichž společným jmenovatelem je snaha přiblížit se alespoň v některých aspektech realitě. Tyto teorie vycházejí z existence nedokonalé konkurence a odlišnosti zboží a představují vhodný nástroj ke zkoumání mezinárodního obchodu uvnitř odvětví (intra-industry trade) a obchodu pramenícího z výnosů z rozsahu. Mezi nejznámější autory, kteří se o rozvoj těchto nových teorií zasloužili, patří bezesporu Krugman, Lancaster¹⁸, Barro a Sala-i-Martin¹⁹, Romer²⁰ a Solow²¹.

Hlavní rozdíl mezi klasickými a neoklasickými teoriemi a novými teoriemi mezinárodního obchodu je v pohledu na vlastnosti statků. Zatímco v ortodoxních teoriích je zboží homogenní, v nových teoriích tomu tak není. U klasických a neoklasických teorií jsou motivem pro mezinárodní směnu komparativní výhody, pro nové teorie mezinárodního obchodu je to rozmanitost statků.

Také pomineme-li argument o odlišnosti statků, nemusí být mezinárodní obchod výsledkem komparativních výhod. Mezinárodní směna může být výsledkem výhody spočívající v rostoucích výnosech z rozsahu, tedy z tendence klesajících jednotkových nákladů při rostoucím objemu výroby. Tento motiv je podnětem pro země, aby se specializovaly ve výrobcích, v nichž mají výhodu z rozsahu a obchodovaly mezi sebou bez toho, že by se jinak lišily ve vybavenosti výrobními faktory nebo používaných technologiích.

Vysvětlení mezinárodního obchodu jako následku rostoucích výnosů z rozsahu nabízí jeden zajímavý závěr pro vývoj a současné uspořádání mezinárodního obchodu: pokud tento předpoklad platí a rostoucí výnosy z rozsahu jsou rozhodující pro zapojení země do obchodu, pak země, jejichž průmysl je rozsáhlejší, mají v mezinárodním obchodu výhodu. Bude tomu tak navzdory skutečnosti, že některá jiná země by byla schopná daný produkt vyrábět levněji.

Na tomto místě uvedeme zajímavou práci Krugmana o ekonomické geografii, globalizaci a obchodu.²² Klasické a neoklasické teorie neuvažovaly náklady dopravy. Pokud dopravní

---

¹⁸ Lancaster, K.: Demand for Characteristics, in Intra-Industry Trade under Perfect Monopolistic Competition, Journal of International Economics, Vol. 10, Is. 2, 1980, s. 151-175

¹⁹ Barro, R.J.; Sala-i-Martin, X.: Economic Growth, MIT Press, Cambridge 1998

²⁰ Romer, P.M.: The Origins of Endogenous Growth, Journal of Economic Perspectives, 1994, 8:1, s. 3-22

²¹ Solow, R.M.: Siena Lectures on Endogenous Growth Theory, Università degli Studi di Siena, Siena 1992

²² Krugman, P.: Geography and Trade, 1991 a Krugman, P.: On the Relationship between Trade Theory and Location Theory, 1993

náklady do našich úvah zahrneme, může to výrazně ovlivnit komparativní výhody. Z tohoto důvodu pak pokles dopravních nákladů může vyvolat zásadní změny komparativních výhod. A právě dopravní náklady jsou důležitým prvkem v Krugmanově modelu.²³ Krugmanova práce je založena na modelu ekonomické geografie, který bere v úvahu vliv globalizace (užší integraci světových trhů) a změny mezi postavením „jádra a periferie“.

Jeho model vysvětluje, proč u dvou stejných regionů (regionů, které na počátku sledovaného období měly stejný důchod) působením monopolní konkurence a rostoucích výnosů z rozsahu měl pokles dopravních nákladů nejprve za následek pokles příjmů jedné země (a odsoudil ji tak do pozice „periferie“), ale další pokles dopravních nákladů vedl k následné konvergenci příjmů „periferie“ a „jádra“.

Představme si svět, který na počátku námi sledovaného období sestával ze dvou regionů – severu a jihu. Hospodářství severu i jihu bylo tvořeno zemědělským a průmyslovým sektorem (průmyslový sektor vyráběl hotové výrobky a meziprodukty). Zatímco zemědělství bylo charakteristické svou dokonalou konkurencí, průmyslová výroba naopak nedokonalou konkurencí a rostoucími výnosy z rozsahu. Vzhledem k vysokým dopravním nákladům neexistovala na počátku mezinárodní směna. Proto vyráběly obě části světa celou paletu produkce. Obě části světa byly stejně efektivní ve výrobě obou statků.

Předpokládejme, že sever měl rozsáhlejší průmyslový sektor než jih. Pokles dopravních nákladů vedl k obchodní výměně. Rozsáhlý průmyslový sektor severu však představoval velký trh pro průmyslové meziprodukty a byl zajímavou lokalitou pro další výrobu. Dostupnost meziproduktů se zlepšila na severu na úkor jihu, což mělo za následek pokles ceny finální průmyslové produkce na severu. Tato skutečnost lákala na sever další výrobu a aglomerace průmyslu se dala do pohybu. Tento spontánní vývoj vedl k téměř kompletní industrializaci jedné části světa (jádro) a naopak de-industrializace druhé (periferie). Vyšší poptávka po práci na severu však měla za následek růst reálných mezd a pokles reálných mezd na jihu. V tomto stádiu byla globalizace příčinou růstu rozdílů v příjmech.

Tím však tento proces nemusí nutně skončit. Další pokles v dopravních nákladech způsobí, že poklesne důležitost blízkosti trhů a výroba se začne stěhovat na „atraktivnější periferii“, kde jsou nyní nižší reálné mzdy. Z toho vyplývá, že další integrace světových trhů může znamenat sblížení příjmů a výrobní struktury.

Nové teorie jsou blízké realitě a zavádí nové argumenty do diskuse o prospěšnosti mezinárodního obchodu a optimální obchodní politiky. Místo jednoznačného závěru však tuto diskusi činí složitější. Klasické a neoklasické teorie považovaly zapojení do mezinárodního

---

²³ Jiným známým případem je teorie životního cyklu výrobku (inovace se soustředí v DC, výrobky zralé a vhodné pro technicky nenáročnou masovou výrobu jsou přesouvány na „periferii“, do LDC).

obchodu za prospěšnější než uzavřít národní ekonomiku. Nové teorie mezinárodního obchodu jsou k pozitivnímu hodnocení přínosu mezinárodního obchodu skeptičtější.

1.3. Zjišťování přínosu mezinárodního obchodu²⁴

Neoklasické teorie mezinárodního obchodu vychází z předpokladů kompletní tržní struktury a vlády, která zasahuje do chodu hospodářství jen kvůli nápravě tržních selhání. Za těchto a dalších předpokladů o produkčních technologiích a preferencích spotřebitelů je tržní rovnováha dosažená v mezinárodním obchodu Pareto-optimální. To znamená, že taková země bude produkčně efektivní (bude vyrábět statky na hranici svých produkčních možností) a zároveň distribučně efektivní (bude spotřebovávat na hranici dosažitelného užitku). Pokud některý z těchto předpokladů přestane platit a vláda není schopna selhání trhu optimálně napravit, pak rovnováha za volného obchodu nemusí být efektivní.

Modely zabývající se více periodami ukazují růst jako veličinu, která se typicky vztahuje k několika po sobě následujícím obdobím. V těchto modelech bývají zpravidla tři zdroje růstu: (1) růst ve vstupech výroby, (2) efektivnější alokace vstupů do jednotlivých výrob a (3) inovace, které vytváří nové produkty, nové užití již existujících produktů a zvyšují produktivitu vstupů výroby.

Mezinárodní obchod, toky výrobních faktorů a technologií mají potenciál přispět ke každému z těchto tří základních zdrojů růstu. Zapojení do mezinárodního obchodu umožní využít vlastní komparativní výhody, zvýšit efektivnost alokace domácích zdrojů. Být otevřen mezinárodním tokům práce, kapitálu a dalších výrobních faktorů, umožní ekonomice zvýšit zapojení zdrojů, kterých měla ve srovnání se zahraničím relativní nedostatek a pro zdroje, kterých měla relativní nadbytek najít výnosnější umístění. Svoboda pohybu výrobních faktorů by umožnila efektivní využití výrobních faktorů v jednotlivých zemích a ve světě jako celku.

V modelech, kde dochází pouze k exogennímu růstu některého výrobního faktoru, poroste ekonomika v dlouhodobé rovnováze stejným tempem jako rostoucí výrobní faktor. V těchto modelech změny mezinárodní obchodní politiky takový růst neovlivní.

Modely popsané autory jako Srinivasan-Bhagwati, Cass-Koopman opouští předpoklad, že mezní příjem vstupu bude klesat k nule, pokud relativní využití toho faktoru neomezeně roste. Modely navržené autory Harrod-Domar (jednosektorální) nebo Feldman-Mahalanobis (dvousektorální) považují mezní produktivitu kapitálu za konstantní a nabídka práce je vyšší než poptávka po ní. Tento model lze použít na řadu LDC, kde nabídka práce silně převyšuje

---

²⁴ „Gains of trade”

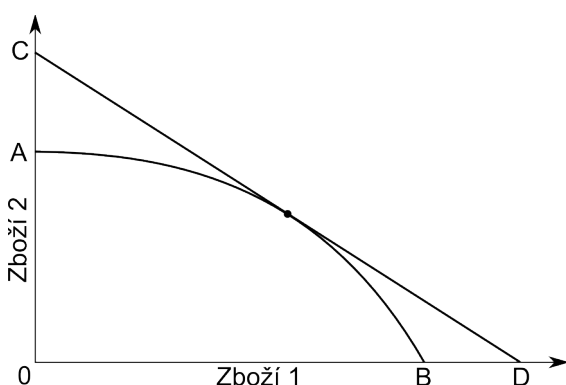
poptávku po ní. V této situaci může obchodní politika výrazně ovlivnit míru růstu v dlouhodobé rovnováze.

Jak ale ovlivní mezinárodní obchod míru růstu? Mezinárodní obchod může ovlivnit úroveň růstu (level effect): Odmyslíme-li jiné změny v akumulaci faktorů, otevření se mezinárodnímu obchodu zvýší hodnotu dosaženého celkového produktu ve světových cenách v každém okamžiku (tedy i ve stabilním stavu, pokud k němu ekonomika směřuje). Druhý možný efekt se nazývá růstový a znamená změnu v růstu v dlouhodobé rovnováze. Zda mezinárodní obchod bude mít také růstový efekt na ekonomiku, záleží na reakci akumulace faktorů na nárůst v úrovni příjmu a na tom, zda mezní příjem faktorů klesá k nule.

Znovu připomeňme, že v situaci, kdy v tržní ekonomice existují deformace, volný obchod může vést ke „zbídačujícímu“ růstu (Bhagwati). Stejně tak práce Brechera a Diaz-Alejandra (1977) ukazují, že přímé zahraniční investice, přilákané do chráněného kapitálově náročného odvětví v ekonomice s nadbytkem pracovní síly nepovedou k Pareto-efektivní rovnováze. V případě, kdy v ekonomice existují značné deformace, teorie zabývající se mezinárodním obchodem netvrdí, že liberalizace mezinárodního obchodu za těchto podmínek povede ke zlepšení situace země a blahobyt zvyšujícímu růstu. Na druhou stranu není vyloučeno, že k těmto pozitivním efektům, i přes deformace v domácí ekonomice, dojde.

Bhagwati²⁵ jako důkaz tvrzení „nějaký obchod lepší než žádný obchod“ používá dvě cesty – pojetí technologické nebo srovnávání užitek. Graficky si to ukážeme na obr. 1.10. a 1.11.

Obr. 1.10: Technologické pojetí měření zisku z mezinárodního obchodu

Pramen: Bhagwati, J; Pauagariya, A.; Srinivasan, T.N.: Lectures on International Trade, MIT Press, Cambridge 1998, s. 266

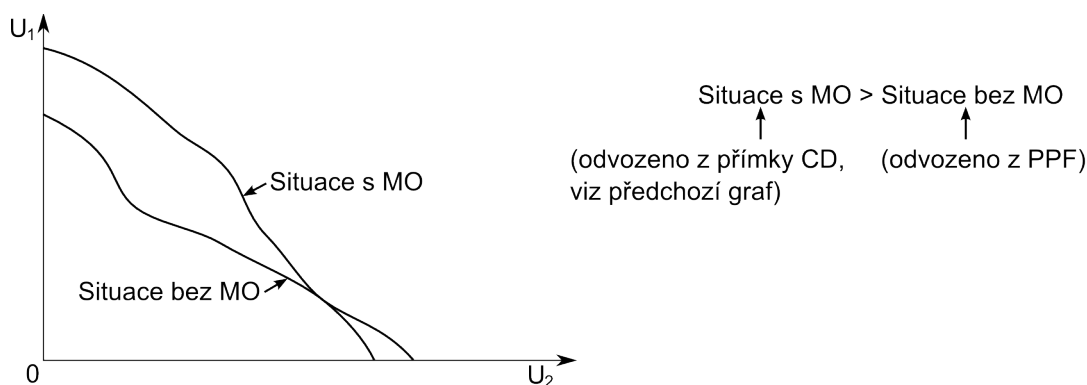
V pojetí technologickém dochází k závěru, že zapojením do mezinárodního obchodu lze využít obchodních příležitostí takovým způsobem, že v konečném efektu bude možné mít více jednoho druhu statku, aniž by to současně znamenalo méně jiného statku (což bude platit pro jakýkoliv dosažitelný výstup v situaci bez mezinárodního obchodu).

²⁵ Bhagwati, J; Pauagariya, A.; Srinivasan, T.N.: Lectures on International Trade, MIT Press, Cambridge 1998, s. 265

Křivka AB představuje hranici produkčních možností. Pro malou ekonomiku (případ většiny LLDC) bude křivka CD – spojnice bodů, představujících maximální objem statku 2, který je možný získat domácí výrobou a obchodem, za statek 1 - přímkou. Podle definice je CD Pareto nadřazená křivce AB (PPF) – jinak řečeno, z obrázku lze snadno rozpoznat, že pro každou efektivní kombinaci ve výrobě dosažitelnou v situaci bez obchodu, existuje v situaci s mezinárodní směnou kombinace, která je v paretovském smyslu lepší (přesněji vyjádřeno není horší). Tento závěr není nijak překvapující, jak již bylo několikrát uvedeno: obchod je druhem technologie k přetváření jednoho statku ve druhý.

Také druhé pojetí zjišťování přínosů mezinárodního obchodu lze provést bez údajů o cenách. Za předpokladu, že statky nejsou podřadné, načrtne křivky užítku v situaci bez obchodu a s obchodem.

Obr. 1.11: Užítkové pojetí měření zisku z mezinárodního obchodu

Pramen: Bhagwati, J; Pauagariya, A.; Srinivasan, T.N.: Lectures on International Trade, MIT Press, Cambridge 1998, s. 266

Aby bylo možné tímto způsobem řadit užítkové křivky, vycházíme z předpokladu, že zisky z mezinárodního obchodu jsou redistribuovány. Pokud tento předpoklad opustíme, může dojít k situaci, že někdo dá přednost stavu bez obchodu před stavem po zahájení směny.

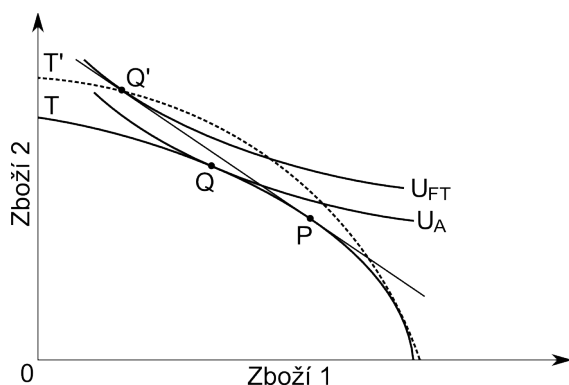
Většinou se však pro zjišťování přínosu mezinárodního obchodu používají Samuelsonem navržené společenské indiferentní křivky, které nám umožní psát funkci společenského užítku ve formě $U = U(C_1, C_2, C_3, \dots, C_n)$. Kde $C_1, C_2, C_3, \dots, C_n$ značí jednotlivé spotřebitele.

Nyní do našeho systému zavedeme ceny a soustředíme se na důkaz tvrzení: „volný obchod je lepší než žádný obchod.“²⁶

²⁶ Volným obchodem budeme rozumět situaci, kdy se světové ceny promítnou do cen domácích, a tedy v ekonomice neexistují žádné překážky typu cla, subvence a kvóty.

Obr. 1.12: Funkce společenského užitku

Pramen: Bhagwati, J; Pauagariya, A.; Srinivasan, T.N.: Lectures on International Trade, MIT Press, Cambridge 1998, s. 269

V situaci bez obchodu vyrábí ekonomika na své hranici produkčních možností T v bodě Q a v tom samém bodě se nachází rovnováha spotřebitelů, společenský užitek je znázorněn křivkou U_A . Po otevření se volnému obchodu se světové ceny budou shodovat s cenami domácími (nové směnné relace jsou dány přímkou procházející body P a Q'). Ekonomika nyní vyrábí v bodě P a spotřebitelé se nacházejí na vyšší indifferenční křivce společenského užitku U_{FT} .²⁷ Tečkovaná čára představuje Baldwinovu křivku spojující společenský užitek dosažitelný za podmínek volného obchodu (T').

Klasické a neoklasické teorie podaly důkaz o vhodnosti volného obchodu a liberální obchodní politiky (v pojetí minimálních nebo žádných protekcionistických zásahů) pro malé konkurenceschopné ekonomiky.²⁸ Někteří autoři si však kladli za cíl překonat omezení neoklasických teorií spočívající ve statickosti modelů a analyzovat růstové efekty mezinárodního obchodu na HDP. Jako ukázkou použijme práci Federova (1983)²⁹, jehož koncept vychází rovněž z neoklasické produkční funkce a z dvojího působení exportů na agregátní produkt. Za prvé vývozy vytváří pozitivní externalitu na neexportní sektor, tím že vytváří lepší manažerské zázemí a zvyšují úroveň výrobní technologie, za druhé napomáhá růstu HDP rozdíl v produktivitě mezi sektory, který je na straně exportního odvětví. Tudíž expanze exportního sektoru na úkor ostatních sektorů bude mít celkově pozitivní efekt na agregátní produkt. Feder shrnul své myšlenky do jednoduchého modelu s exportním sektorem (X) a neexportním sektorem (N). Produkční funkce definoval jako:

$$N = F(K^n, L^n, X),$$

$$X = G(K^x, L^x),$$

²⁷ A = autarky, FT = free trade (dolní index)

²⁸ Maximalizací společenského užitku za podmínek představovaných domácí PPF a zahraniční transformační křivkou, je možné dokázat splnění podmínek prvního řádu $MRT = FRT = MRS$. A tedy mezní míra transformace ve výrobě v domácí ekonomice (MRT) se rovná zahraniční míře transformace (poměr cen, FRT), $MRT = FRT$ je podmínkou efektivity ve výrobě a zároveň se musí rovnat domácí míře substituce ve spotřebě (MRS), viz: Bhagwati, J; Pauagariya, A.; Srinivasan, T.N.: Lectures on International Trade, MIT Press, Cambridge 1998, s. 98

²⁹ Edwards, S.: „Openness, Trade Liberalization, and Growth in Developing Countries,“ Journal of Economic Literature, Vol. 31, No. 3 (September 1993), s. 1380

kde K^i , L^i představují kapitál a práci užívané při výrobě v i -tém sektoru ($i = N, X$). První derivace podle práce a kapitálu nám umožní definovat diferencíál v produktivitě následující rovnicí:

$$\left(\frac{G_K}{F_K}\right) = \left(\frac{G_L}{F_L}\right) = 1 + \delta,$$

kde G_L , F_L je mezní produktivita práce a G_K , F_K označuje mezní produktivitu kapitálu. δ měří rozdíl v produktivitě v exportním sektoru oproti neexportnímu sektoru. Pokud jsou zdroje optimálně rozmístěny mezi jednotlivé sektory, pak $\delta = 0$, mezní produktivity se v jednotlivých sektorech rovnají. Předpoklad, že vývozy vytváří pozitivní externality i v neexportních sektorech je do systému zakomponován přidáním X jako dalšího výrobního vstupu do produkční funkce neexportního sektoru. Mezní produktivita X v N (F_X) měří význam této externality – pokud platí $F_X = 0$, pak vývozy nevytváří v neexportním sektoru žádné pozitivní externality a růst vývozu tedy nijak neovlivní produkt v neexportním odvětví.

Agregátní produkt zjistíme jako:

$$Y = N + X.$$

Za předpokladu, že mezní produktivita práce je rovná $\beta(y/L)$, kde β je konstanta, používá Feder pro výpočet růstu HDP následující rovnici³⁰:

$$\left(\frac{\dot{Y}}{Y}\right) = \alpha \left(\frac{\dot{I}}{Y}\right) + \beta \left(\frac{\dot{L}}{L}\right) + \left[F_X + \left(\frac{\delta}{1 + \delta}\right)\right] \left(\frac{\dot{X}}{X}\right) \left(\frac{X}{Y}\right),$$

Feder testoval svůj model na příkladu, který obsahoval data ze 31 zemí a výsledky interpretoval jako důkaz své hypotézy, že mezní produktivita v exportním odvětví je vyšší než v neexportním odvětví a růst vývozu napomáhá hospodářskému růstu.

Po publikaci Federovy studie se řada autorů snažila rozšířit jeho analýzu v několika směrech, které by se daly definovat následujícími otázkami:

1. Má exportně zaměřená obchodní politika („outward oriented“) stejný vliv na země s nízkým důchodem jako na země se středním a vysokým důchodem? Nebo je zapotřebí určité úrovně důchodu, aby mohla daná země profitovat z růstu vývozu?
2. Ovlivňuje vývoj světového hospodářství dopady takové exportně orientované obchodní politiky?
3. Existují ještě jiné způsoby, jakými se růst vývozu přenáší na růst agregátního produktu (tzn je Federova rovnice kompletní)?
4. Lze empiricky dokázat výlučný vliv mezinárodní obchodní politiky na růst HDP?

³⁰ Edwards, S.: „Openness, Trade Liberalization, and Growth in Developing Countries,“ Journal of Economic Literature, Vol. 31, No. 3 (September 1993), s. 1381

Empirické studie k první otázce – tedy, zda mohou z liberální obchodní politiky profitovat pouze země od určité výše HDP - vedou k rozporuplným závěrům. Jak Michaelyho práce z roku 1977, tak práce Geralda Helleinera z roku 1986 tvrdí, že vyšší přínosy dosáhnou země se středně vysokým důchodem. V této souvislosti vyslovili také pochybnosti, zda lze předpovědět dopady liberální obchodní politiky na země subsaharské Afriky. Výše důchodu, kterého je z tohoto hlediska třeba dosáhnout byla vyčíslena na 360 USD (v cenách z roku 1978). Tyto empirické studie vzaly za ukazatel velikost HDP, což vyvolalo kritiku, na kterou svou prací reagovali Kohli a Singh (1989). Ti naopak země rozřadili ve vztahu k jejich obchodní struktuře. Jejich výsledky dokazují spojitost (avšak relativně nevýraznou) mezi obchodní strukturou (podle ročního růstu exportů a podílu exportů na celkovém HDP) a růstem vývozu.

Výsledky studií ke druhé otázce, které vypracovali Balassa, Ram (1985) a Kohli, Singh (1989), si v zásadě protiřečí. Zatímco první tvrdí, že prokázali spojitost mezi růstem vývozu a růstem HDP v podmínkách po první ropném šoku, další skupiny ekonomů tvrdí, že tento vztah lze prokázat jen v podmínkách příznivé světové poptávky. To vedlo Greye a Singera (1988) k závěru, že „liberální obchodní politika nemůže být univerzálním doporučením za všech podmínek a pro všechny typy zemí“.³¹

Přestože se tedy zatím nepodařilo podat uspokojivou odpověď na otázku, do jaké míry vývoj světové ekonomiky ovlivňuje vztah mezi růstem vývozu a růstem HDP, lze se domnívat, že fáze hospodářského cyklu, v jaké se světová ekonomika nachází, určitý vliv skutečně má.

Esfahani (1991) ve své práci ke třetí otázce výstižně uvádí: přestože se v některých empirických studiích zdá vliv růstu exportů na růst HDP zanedbatelný, nesmíme zapomenout, že růst exportů vede ke zvýšení finančních prostředků ke krytí dovozů, které dovolují zvyšovat agregátní produkt.

Zda je možné dokázat na konkrétních údajích vliv obchodní politiky na vývoj HDP, není snadné odpovědět. Jen těžko lze zhodnotit obchodní politiku a od tohoto hodnocení potom závisí další závěry o vlivu zvolené politiky na růst HDP. Tak například Balassa (1985) zkonstruoval index obchodní politiky jako odchylku skutečných objemů exportu od potenciálního objemu exportů, které vypočítal za pomoci jednoduchého strukturálního modelu mezinárodního obchodu. Tedy přesněji řečeno, předpokládal, že vývozy jsou funkcí důchodu na obyvatele, celkového počtu obyvatel a vybavenosti ekonomiky nerostnými zdroji. Poté, co získal výsledky pro 43 zkoumaných zemí, definoval zbývající rozdíl jako ukazatel

---

³¹ Edwards, S.: „Openness, Trade Liberalization, and Growth in Developing Countries,“ *Journal of Economic Literature*, Vol. 31, No. 3 (September 1993), s. 1385

obchodní politiky: pozitivní hodnoty definoval jako ukazatel pro politiku podpory exportu, negativní jako ukazatel protekcionismu. Dalším srovnáváním svých výsledků s tempy růstu HDP, došel Balassa k závislosti růstu HDP na zvolené obchodní politice.

Jiné přístupy hodnotí mezinárodní obchodní politiku za pomoci spíše subjektivních indicií. Takový postup byl použit například ve studii Světové banky z roku 1987, která rozdělila 41 zkoumaných zemí do čtyř skupin podle jejich obchodní politiky: velmi liberální, umírněně liberální, umírněně protekcionistické, protekcionistické. Použitá hodnotící kritéria lze označit za velmi subjektivní a byla terčem časté kritiky. Závěr této studie potvrdil Světovou bankou nekriticky prosazované stanovisko: země, které zvolily liberální obchodní politiku, dosahují lepších hospodářských výsledků (konkrétně vyššího růstu HDP).

Na závěr uvedme přístup ke zodpovězení čtvrté otázky, který zvolil Bernard Heitger (1987)³². Ten použil vypočtené efektivní míry ochrany jako ukazatele překážek kladených obchodním režimem. Jeho studie provedená na datech pro soubor 47 zemí vede k závěru, že existuje negativní vztah mezi mírou ochrany a růstem HDP.

Další způsob zjišťování přínosů mezinárodního obchodu budeme opírat o Cass-Koopmansův model (1965), ve kterém je vyráběn jediný meziproduct a jeho produkce, která je charakterizována konstantními výnosy z rozsahu, se opírá o dva výrobní faktory - kapitál a práci. Výstup na jednotku práce (1 pracovníka), y , je neoklasickou funkcí kapitálu na pracovníka, $f(k)$, se všemi jejími žádoucími vlastnostmi.³³ Meziproduct může být bez jakýchkoliv dalších nákladů přeměněn na spotřebu v současnosti nebo na budoucí investice. Proto platí, že mezní míra transformace mezi spotřebou a investičními statky, $/MRT/$, je rovna jedné. Obyvatelstvo roste rovnovážným tempem n a míra odpisů kapitálu je δ . Benevolentní diktátor se rozhodne zvolit optimální spotřebu $x(t)$, tak aby maximalizoval blahobyť:

$$W = \int_0^{\infty} e^{-\rho t} u(x(t)) dt \quad (1.1)$$

Parametr ρ je míra časové preference a užitková funkce $u(x)$ je konkávní. V uzavřené ekonomice se součet spotřeby $x(t)$ a hrubých investic na pracovníka, $z(t)$, bude rovnat celkové produkci meziproductu. Proto můžeme omezení, které tvoří podmínku pro diktátorův optimalizační proces, psát jako:

$$x(t) + z(t) = f(k(t)), \quad (1.2)$$

a kde hrubé investice mohou být využity k vybavení nových pracovníků, k tzv. prohloubení kapitálu [tedy ke zvýšení objemu kapitálu na pracovníka, $k'(t)$] a k nahrazení odepsaného kapitálu. Proto platí:

$$z(t) = k'(t) + (n + \delta)k(t), \quad (1.3)$$

³² Edwards, S.: „Openness, Trade Liberalization, and Growth in Developing Countries,“ Journal of Economic Literature, Vol. 31, No. 3 (September 1993), s. 1388

³³ Konkávní, spojitá, derivovatelná

kde hodnota $k(0)$ je dána. Lze ukázat, že řešení tohoto problému konverguje k úrovni dlouhodobé rovnováhy (stabilního stavu), kde bude ekonomika růst tempem růstu obyvatelstva, kde množství kapitálu a spotřeba na pracovníka budou vyhovovat:

$$f'(k^{*A}) = x(n + \delta + \rho), \quad (1.4)$$

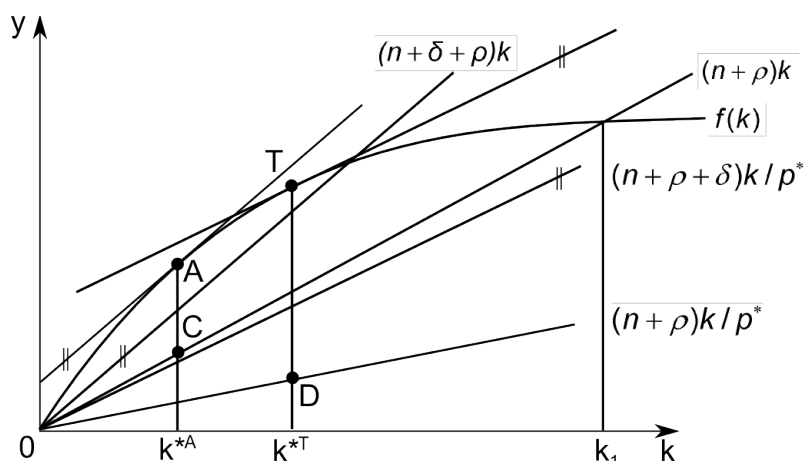
a zároveň:

$$x^{*A} = f(k^{*A}) - (n + \delta) k^{*A}. \quad (1.5)$$

Nyní předpokládejme, že jak spotřební tak investiční zboží lze směňovat na světovém trhu za parametricky dané světové ceny, kde ceny spotřebního zboží jsou p^* -násobkem ceny investičního zboží, kde je $p^* > 1$. Za takových okolností bude mít země komparativní výhodu ve spotřebním zboží a veškerou produkci meziprojektu bude přeměňovat na spotřební zboží, jehož část pak bude vyvážet a na světovém trhu je smění za investiční zboží.

Pro každou danou úroveň kapitálu na pracovníka, k , jsou přímky znázorňující dosažitelné kombinace spotřeby a hrubých investic v podmínkách uzavřené ekonomiky a ekonomiky, která je zapojená do mezinárodního obchodu, zobrazeny na obr. 1.13.

Obr. 1.13: Dosažitelné kombinace spotřeby a investic v uzavřené a otevřené ekonomice

Pramen: Bell, C.: Development Policy as Public Finance, Oxford University Press, Oxford 2003, s. 20

Rovnice (1.2) je v podmínkách otevřené ekonomiky třeba obměnit jako:

$$x(t) + (1/p^*) \cdot z(t) = f(k(t)). \quad (1.6)$$

Také v tomto případě bude optimální výstup ekonomiky konvergovat ke stabilnímu stavu, při kterém ekonomika poroste tempem n . V tomto případě bude množství kapitálu a spotřeba na pracovníka odpovídat:

$$f'(k^{*T}) = x(n + \delta + \rho) / p^*, \quad (1.7)$$

a zároveň:

$$x^{*T} = f(k^{*T}) - [(n + \delta) k^{*T}] / p^*. \quad (1.8)$$

Země, jejíž ekonomika má komparativní výhodu ve výrobě spotřebního zboží a která obchoduje svou produkci na světovém trhu, se za účelem růstu kapitálu na pracovníka, k , o jednotku nyní musí trvale vzdát spotřeby na pracovníka ve výši pouze $1/p^*$ (tedy méně než 1,

jako tomu bylo v situaci bez mezinárodního obchodu). V situaci otevřené ekonomiky povede tento nárůst k k trvalému růstu ve spotřebě na pracovníka v objemu $[f'(k) - (n + \delta) / p^*]$. Ve srovnání s uzavřenou ekonomikou je hodnota k v ekonomice zapojené do mezinárodního obchodu na úrovni dlouhodobé rovnováhy vyšší. Objem spotřeby na pracovníka ve stabilním stavu je na obr.1.13 označen úsečkami AC (pro uzavřenou ekonomiku) a TD (pro otevřenou ekonomiku).

Zavedení mezinárodního obchodu do výše uvedeného modelu mělo vliv na jednorázový posun dosažených úrovní kapitálu a spotřeby na pracovníka, nikoliv však trvalé růstové efekty. Jednou z možností, kterou lze toto omezení překonat, je stanovit spodní hranici mezního produktu kapitálu:

$$f(k) = g(k) + \beta(k), \quad (1.9)$$

kde β je kladná konstanta. Pokud bude platit $(n + \delta + \rho) < \beta$, pak optimální řešení povede k neomezenému růstu k a x . V tomto případě bude mít zapojení země do mezinárodního obchodu radikální růstový efekt na optimální vývoj k a x a často zpochybňované téma „pozitivní vliv mezinárodního obchodu na hospodářský růst“ se dostane do jiného světla.

1.4. Mezinárodní obchodní politika

V tomto oddílu se budeme zabývat mezinárodní obchodní politikou, která má významný vliv na úroveň a vývoj zapojení do světové ekonomiky a potenciálně tedy ovlivňuje také hospodářskou výkonnost. V našem zkoumání se omezíme pouze na oblast zahraničního obchodu zbožím a pomineme další součásti mezinárodních ekonomických vztahů.

1.4.1. Teorie mezinárodní obchodní politiky

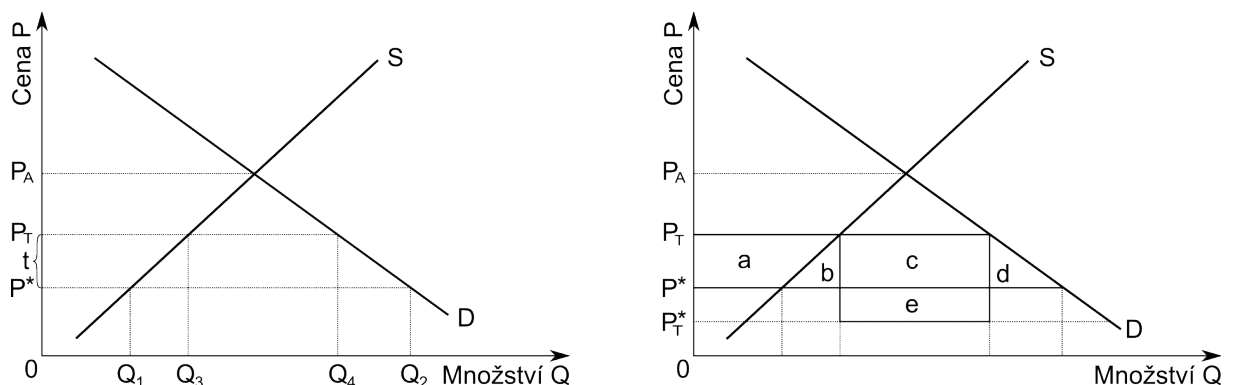
Mezinárodní obchodní politiku lze definovat jako souhrn zahraničně obchodních politik (ZOP) států, jejich vzájemné souvislosti, vazby a závislosti. Zahraničně obchodní politikou státu pak rozumíme aktivity státu, kterými se snaží ovlivnit svůj zahraniční obchod. Rozeznáváme dva základní směry ZOP: liberální a protekcionistickou. Ideálem liberální obchodní politiky jsou nulové zásahy do mezinárodních toků zboží. Realitou je však široká škála aplikovaných protekcionistických nástrojů obchodní politiky. Důvody těchto zásahů a snah o ovlivnění zahraničního obchodu lze rozdělit do dvou celků: důvody ekonomické a důvody mimoekonomické. „Ekonomické důvody“ se opírají o argumenty, jakými jsou např. snaha o ochranu nově se rozvíjejícího odvětví (tzv. argument ochrany dětských odvětví), ochrana pracovních míst (boj proti nezaměstnanosti), podpora industrializace nebo snaha o ovlivnění směnných relací. Mezi důvody „neekonomického charakteru“, důvody, podle nichž je lepší se vzdát hospodářského blahobytu ve prospěch jiných společenských cílů, patří

zejména snaha o zachování tradičních odvětví, působení na nekooperující zemi, snaha o strategickou soběstačnost a národní bezpečnosti atd.

Prostředkem k dosažení těchto cílů může být stimulace exportu, omezování importu a nebo kombinace obou. Obecněji však dělíme nástroje ZOP na autonomní (ty, o kterých rozhoduje suverénní stát samostatně) a smluvní (které mají svůj základ v mezinárodní nebo mezistátní smlouvě). Za nejstarší prostředek k ovlivnění zahraničního obchodu vůbec lze považovat cla. Dalšími významnými nástroji jsou množstevní omezení, dovozní přírážka, dovozní depozitum, sledování vývozu nebo dovozu, autolimitační dohody a zejména pak hygienické, fyto-sanitární, veterinární a jiné technické předpisy, které slouží jako netarifní bariéry mezinárodního obchodu.

Nyní si stručně přiblížíme vliv dovozních cel. Dovozní cla působí jako dodatečná daň uvalená na dovozy. Clo má tendenci zvýšit cenu statku, snížit jeho poptávané množství a zvýšit domácí výrobu.

Obr. 1.14: Dopady dovozního cla v malé ekonomice (a), Měření přínosu dovozního cla (b)

Pramen: Krugman, P.R.: International Economics: Theory and Policy, World Student Series, Boston, 2003, s. 195

Před uvalením cla, v situaci volného obchodu, poptávali spotřebitelé při světových cenách množství Q_2 daného zboží. Domácí producenti dodávali množství Q_1 a dovoz obnášel množství $Q_2 - Q_1$. Po uvalení cla ve výši t dojde k růstu ceny zboží, snížení celkového poptávaného množství na Q_4 , zvýšení domácí produkce na Q_3 , snížení objemu dovozů na $Q_4 - Q_3$. Clo ve výši $P^A - P^*$ by cenu včetně cla vyrovnalo ceně autarkní a takové clo by bylo možné označit jako prohibitivní, tedy clo, které by eliminovalo veškeré dovozy.

Efekty vyvolané uvalením dovozního cla vidíme na obr. 1.14 (b). Zvýšení ceny dovozu z P^* na P_T vede ke zvýšení domácí nabídky a znamená zvýšení přebytku producentů, které je znázorněno plochou a . Spotřebitelé musí platit nyní vyšší cenu a poptávají menší množství statku – pokles přebytku spotřebitelů je znázorněn plochou a, b, c, d . Uvalení cla bude mít vliv i na státní rozpočet, jelikož stát získává clo, plochu označenou jako c .

Každá z těchto změn postihuje jinou skupinu obyvatel dané země a celkové hodnocení této politiky lze učinit až v okamžiku, kdy máme dostatek dalších informací (např. zda bylo clo uvaleno na luxusní zboží a zvýšená cena postihne vrstvu s vysokými příjmy a prospěje naopak velmi chudým zaměstnancům výrobního sektoru, nebo informace o zamýšleném způsobu využití finančních prostředků získaných výběrem cla). Podíváme-li se však na ekonomickou analýzu dopadu uvalení dovozního cla na celkové bohatství země, pak po sečtení všech změn zůstanou dvě plochy (b , d), které bývají označovány jako ztráta efektivity:

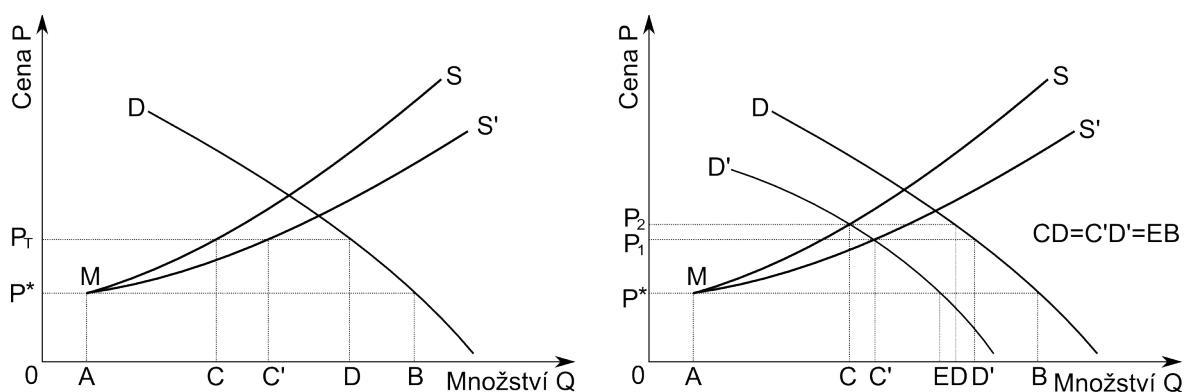
Ztráta spotřebitelů – zisk producentů – zisk vlády = ztráta efektivity

$$(a + b + c + d) - a - c = b + d.$$

Čistá změna v bohatství země v důsledku cla je představována ztrátou efektivity. Jeden negativní efekt je ztráta vyplývající z deformace ve výrobě – clo vede výrobce k nadprodukci daného statku. Druhý negativní efekt znamená ztrátu vyplývající z deformace ve spotřebě – clo vede spotřebitele ke konzumaci příliš malého množství daného statku.

Vzhledem ke skutečnosti, že malá ekonomika není schopná ovlivnit uvalením cla světovou cenu daného statku a jeho uvalením tedy nedosáhne ani pozitivní změny svých směnných relací (v grafu je zisk ze změny směnných relací znázorněn plochou e), lze dopady tohoto nástroje ZOP na bohatství země označit jako negativní.

Obr. 1.15: Dovozní cla (a) a kvóty (b) v situaci neúplných informací

Pramen: Ray, D.: Development Economics, Princeton University Press, Princeton 1998, s. 664, 665

Kvóty mají v podmínkách, kde neexistuje nejistota (vláda má dostatek informací a je schopná přesně zkonstruovat nabídkové a poptávkové křivky) stejný účinek jako cla, slouží k omezení dovozů. Ekonomové však cla považují za menší zlo než kvóty, neboť prostředky vybrané na clech plynou do státního rozpočtu a rozumná politika pak na jiném místě může spotřebitelům finančně ulevit nebo tyto prostředky jinak efektivně využít. Pokud nejsou kvóty jednotlivým dovozcům přidělovány v aukci³⁴, prospívají těm šťastným, kteří takovou kvótu získali, popř. úředníkům, kteří o takových kvótách za „příslušný obolus“ rozhodují.

³⁴ Aukce jsou vhodným systémem rozdělování kvót, finanční prostředky z prodeje dovozních licencí případnou státu

V případě, že vláda např. nemá dostatek informací o přesném průběhu nabídkové křivky, pak zavedením množstevního omezení získá přesnou představu o dováženém množství, méně určitou představu bude mít o dopadech tohoto omezení na domácí produkci, ale ztratí veškerou kontrolu nad cenou daného statku.

Výchozí situaci lze charakterizovat poptávkovou funkcí, D , a nabídkovou funkcí, S . Bod M označuje objem zboží nabízený domácími výrobci při světových cenách, P^* . V této situaci domácí nabídka nebyla schopná uspokojit veškerou domácí poptávku po daném zboží. Rozdíl mezi poptávaným množstvím a množstvím nabízeným domácími výrobci byl pokryt dovozem daného zboží ze zahraničí (množství dováženého zboží je znázorněno úsečkou AB). Dovošní clo na obr. 1.15 (a) zvýšilo domácí cenu z P^* na $P^*(1+[t/100])$, celkové poptávané množství pokleslo z B do bodu D . Objem domácí výroby vzhledem k neúplným informacím o nabídkové funkci nelze určit přesněji než tak, že se bude nacházet mezi body C a C' a objem dovozů se sníží odpovídajícím způsobem (na obrázku je znázorněn úsečkami CD , $C'D$). Po zavedení množstevního omezení na obr. 1.15 (b) se posune poptávková křivka směrem vlevo dolů přesně o objem kvóty (EB). Nebude možné přesně určit ani nové poptávané množství statku (bude ležet mezi body D a D'), ani nárůst domácí výroby (ta se zvýší z bodu A mezi body C a C'), ani novou cenu po zavedení kvóty (ta se bude nacházet mezi cenou P_1 a P_2).

Na závěr srovnání některých nástrojů obchodní politiky uvedme Krugmanovu tabulku:

Tab. 1.2: Srovnání vlivu alternativních nástrojů obchodní politiky

	Dovošní clo	Vývozní subvence	Dovošní kvóty	Dobrovolné omezení vývozu
Přebytek výrobce	Roste	Roste	Roste	Roste
Přebytek spotřebitele	Klesá	Klesá	Klesá	Klesá
Příjem vlády	Roste	Klesá	Žádná změna (při aukci roste)	Žádná změna (zisk plyne zahraničí)
Národní bohatství	Klesá (malá země), nejasné (velké země)	Klesá	Klesá (malá země)	Klesá

Pramen: Krugman, P.R.: International Economics: Theory and Policy, World Student Series, Boston, 2003, s. 206

Na tomto místě je důležité připomenout, že samotná celní sazba ještě nevypovídá nic o efektivní míře ochrany určitého odvětví. Pokud např. určitá země zamýšlí ochránit výrobce automobilů, uvalí na dovoz aut ze zahraničí clo. Pokud však bylo clo uvaleno i na dovoz některých dílů (ve snaze ochránit domácí výrobce těchto dílů), které domácí producent aut při výrobě používá, pak je efektivní míra ochrany výrobce automobilů nižší než by napovídalo sazbě cla uvaleného na dovoz automobilů.³⁵

³⁵ Za předpokladu, že existuje lineární vztah mezi vstupy a výstupem s koeficientem a_{ij} lze vzorec pro výpočet efektivní míry ochrany určitého odvětví (j) psát jako rozdíl domácí (VA_j) a „zahraniční“ (světové) přidané hodnoty (VA_j^*) ku zahraniční

Vraťme se k některým ekonomickým argumentům ve prospěch nástrojů protekcionistické ZOP. V první řadě argumentu, že cla dokáží pozitivně ovlivnit nezaměstnanost. Mechanismus je zde prostý: uvalením cla poklesne objem dováženého zboží a zvýší se objem domácí produkce. Toto zvýšení jde na úkor zahraničních producentů a jak výstižně uvádí Samuelson jde o politiku: „ožebrač svého souseda.“³⁶ Dobrým příkladem selhání ochranné politiky je společná zemědělská politika EU, která je charakteristická vysokými náklady, nízkou efektivností a přebytky zemědělské produkce. Z dlouhodobého hlediska tato politika nevede ke zvyšování nebo udržení zaměstnanosti, k dosažení těchto cílů se jako vhodnější jeví správná fiskální a monetární politika.

Druhým oblíbeným argumentem je ochrana „nezletilých“ odvětví. Podle zastánců této teorie by země mohla mít v budoucnu komparativní výhodu v určitém druhu výroby, pokud by tato výroba dostala dostatek času, aby technologicky vospěla, její výrobní náklady klesly a stala se mezinárodně konkurenceschopnou. V prvním období je jí však třeba poskytnout ochranu před zbožím zahraniční konkurence.

Protekcionistickou obchodní politiku s odkazem na „nezletilá“ odvětví používaly i některé východoasijské země nebo Indie. Vzhledem k nesnadnému úkolu správně vytipovat v jakém odvětví v budoucnu daná země bude mít výhodu, byla i v těchto, v současnosti úspěšných a rychle se rozvíjejících zemích chráněna odvětví, která nyní většinou mezi exportní sektory a tahouny hospodářského růstu nepatří.

Podíváme-li se na vývoj biotechnologií v USA, pak neobstojí ani poukaz na skutečnost, že soukromý kapitál při svém rozhodování o investicích nebere v úvahu možné výnosné výroby v budoucnu. Toto tvrzení, které mělo obhájit vládní zásahy ve prospěch „nezletilých“ odvětví, přehlíží skutečnost, že soukromý kapitál vstupuje také do výroby, kde potenciální výnos se uskuteční až v budoucnu a jeho dosažení se v současnosti jeví jako značně nejisté.

Větší pozornost si zaslouží odkaz na nedokonale fungující a neúplné trhy LDC, které ospravedlňují protekcionistickou politiku. Pokud v určité LDC není dostatečně rozvinut finanční sektor, může to být skutečnou překážkou pro zájemce o započítání nové výroby. Vstup do nového odvětví pak může ztroskotat na nedostatku finančních prostředků pro počáteční období, kdy výroba nedosáhne ještě požadované ziskovosti. Nejlepším řešením je samozřejmě postarat se o fungování kapitálového trhu, druhou nejlepší politikou pak může být skutečně protekcionistická obchodní politika.

---

přidané hodnotě:
$$r_j = (VA_j - VA_j^*) / VA_j^* = \left(t_j - \sum_i a_{ij} t_i \right) / \left(1 - \sum_i a_{ij} \right).$$

³⁶ Samuelson, P.A.; Nordhaus, W.D.: *Ekonomie*, Svoboda, Praha 1995, s. 931

Také přínosy spočívající v přizpůsobení nových technologií domácím podmínkám a získání nových trhů mohou zájemcům o vstup do nových odvětví způsobit tak vysoké náklady, že nakonec od započetí nové výroby upustí. Nejlepším řešením by bylo takovéto „průkopníky“ za vyšší náklady v počátečním období ve prospěch celého hospodářství odškodnit, politika ochrany „nezletilého“ odvětví zůstává druhou možnou volbou.

Avšak ani tyto dva oprávněné odkazy na přípustnost protekcionistické politiky neřeší problém jak určit, které odvětví či výroba si tuto ochranu skutečně zaslouží a zabránit tak tomu, aby se v konečném efektu nejednalo jen o zbytečnou, finančně a časově velmi náročnou akci. Atributem přípustných ochranných opatření je jejich klesající úroveň, vyvolávající růst konkurenceschopnosti a jejich časová omezenost.

Ani všechny existující pochybnosti o správnosti ochrany „nezletilých“ odvětví, řadě LDC a LLDC nezabránilo v užití tohoto argumentu jako dostatečného důvodu pro rozsáhlou ochranu svého průmyslu. Přestože rozvoje průmyslu lze dosáhnout různými cestami (subvence průmyslovým odvětvím, podpora vývozu průmyslových výrobků) většina LDC se rozhodla ve prospěch importní substituce. Celní ochrana měla za úkol zvýšit domácí výrobu a napomoci rozvoji domácího průmyslu. Vývozy poklesly jako logický důsledek této politiky, neboť výrobní zdroje byly přemístěny uvnitř hospodářství ve prospěch výroby pro domácí trh. Očekávaný pokles dovozů se však ve většině případů nedostavil, neboť dovoz technicky vyspělejších výrobků nebo meziproductů se nepodařilo substituovat domácí výrobou.

Jako poslední argument obhajoby protekcionistické ZOP uveďme směnné relace a výpočet tzv. optimálního cla.³⁷ Uvalením cla na dovozy může ekonomicky velká země dosáhnout poklesu světové ceny dováženého zboží a tím vylepšit vlastní směnné relace. Ke zlepšení směnných relací, zde opět dochází na úkor zahraničních obchodních partnerů podle hesla „ožebrač svého souseda“.

Ani tento argument však nelze přijmout bez výhrad. V první řadě tyto praktiky asi nezůstanou bez odezvy a obchodní partneři mohou sáhnout ke stejným opatřením a pokusit se uvalit na své dovozy optimální clo. Pak může dojít k situaci, že světový obchod bude omezen vysokými cly a všichni aktéři na tom budou hůře, než v situaci, kdyby společně vyjednali jejich snížení. Zásadní praktickou výhradou však zůstává, že většina LDC, a ani jedna z LLDC nemá ekonomickou sílu, aby uvalením dovozního cla dokázala ovlivnit světové ceny.

---

³⁷ „Optimální clo“ je clo maximalizující domácí důchod

1.4.2. Mezinárodní obchodní politika - praxe

Otázka, zda a jakou roli hraje mezinárodní obchod v rozvoji LDC, vyvstala již v samých počátcích mezinárodního obchodu. Většina LDC byla do mezinárodní směny zapojena již v předkoloniálním a zejména pak v koloniálním období. Po dosažení samostatnosti si LDC vytýčily své rozvojové cíle a zvolily určitou rozvojovou strategii. Většina z nich se snažila o urychlení akumulace kapitálu, což v sobě zahrnovalo dovoz kapitálových statků a všech ostatních komodit, které domácí ekonomika nebyla schopná produkovat. Finanční prostředky k úhradě takových dovozů měly být získávány příjmy z vývozu nebo půjčováním v zahraničí.

Důležitost ZOP pro určitou zemi (a to jak DC tak i LDC) závisí zejména na stupni jejího zapojení do světové ekonomiky, na jejím ekonomickém rozměru a závislosti na exportech a importech. Jaká ZOP je vhodná pro LDC a dosažení jejich rozvojových cílů? Definitivní a obecně platnou odpověď je obtížné podat. Každopádně teorie mezinárodního obchodu a zejména případné spojení mezi mezinárodním obchodem a hospodářským růstem v rozhodování o výběru adekvátní obchodní politiky jsou vhodným vodítkem.

Rozlišení a klasifikace mezinárodních obchodních režimů se poprvé systematicky ujaly Anne Krueger (1978) a Jagdish Bhagwati (1978)³⁸. Obchodní orientace byla hodnocena (měřena) podle toho, do jaké míry byla protekcionistická struktura zaměřena proti vývozům. Formální index stupně zaměření obchodní orientace byl definován jako poměr směnného kurzu, který skutečně platili dovozci a směnného kurzu (EER_M), kterému byli vystaveni vývozci (EER_X). Pokud byl tento poměr větší než jedna, pak byla orientace hodnocena jako protekcionistická (zaměřená proti vývozům). Konkrétněji se EER_X počítá jako nominální směnný kurz (E_X), který je upraven o vývozní subvence (s) a jiné formy podpory vývozu (r):

$$EER_X = E_X(1 + s + r).$$

EER_M byla definována jako nominální směnný kurz (E_M) upravený o průměrná (efektivní) dovozní cla (t), jiné dovozní poplatky (n) a prémii existující v souvislosti s kvantitativními omezeními, jakými jsou například dovozní licence (PR):

$$EER_M = E_M(1 + t + n + PR).$$

Pokud je tedy sjednocen nominální směnný kurz pro obchodní transakce, pak platí $E_X = E_M = E$. Stupeň orientace obchodního režimu je dán rovnicí:

$$B = \left(\frac{EER_M}{EER_X} \right) = \frac{E_M(1 + t + n + PR)}{E_X(1 + s + r)}.$$

Pokud je $B < 1$, pak země podporuje vývozy. Pokud je $B = 1$, pak lze obchodní režim dané země označit za neutrální. Hodnota $B > 1$ znamená, že země sleduje strategii importní

³⁸ Edwards, S.: „Openness, Trade Liberalization, and Growth in Developing Countries,“ Journal of Economic Literature, Vol. 31, No. 3 (September 1993), s. 1388

substituce. Index B může nabývat různých hodnot a vystihnout citlivěji, jak silně je určitá země např. zaměřená na podporu vývozu.³⁹

Politika volného obchodu (liberální ZOP) by neměla zahraničnímu obchodu klást žádné překážky. V pojetí výše uvedené studie pak tato politika vytváří stejné podněty pro prodej statků doma a v zahraničí. Protekcionistická ZOP je opakem první a zvýhodňuje importní substituci proti exportům. Navíc je ochrana poskytována téměř výhradně průmyslové výrobě, což v sobě zahrnuje znevýhodnění primární produkce.

V čem lze spatřovat přednosti politiky volného obchodu? V první řadě ve snaze nedeformovat ceny dovozu na úkor cen vývozu.⁴⁰ Protekcionistická politika se snaží o mírnou převahu EER_m nad EER_x . Často nadhodnocená domácí měna a snaha o kontrolu obchodní výměny však zapřičiňuje vysokou míru netransparentnosti. V praxi může nepřehledná situace vyvolaná nástroji restriktivní obchodní politiky vést k paradoxním výsledkům, kdy odvětví, které mělo být chráněno, efektivně chráněno vůbec není (efektivní míra ochrany bude záporná).

Přednosti politiky volného obchodu lze dále spatřovat ve skutečnosti, že nenabízí příležitost ke snahám různých zájmových skupin k obohacování se.⁴¹ Další výhodou volného obchodu je efektivnější alokace zdrojů v domácí ekonomice.

Jak již bylo uvedeno výše, myšlenky Prebische a Myrdala připravily v prvních obdobích po získání samostatnosti v LDC vhodné teoretické zdůvodnění pro příklon k nástrojům protekcionistické ZOP. Prebischovo tvrzení o charakteristikách poptávky po vývozech z LDC však další vývoj světového obchodu nepotvrdil. S výjimkou tropických plodin je poptávka po většině primárních produktů vyvážených LDC a zejména po těch, kterým konkurují stejné v DC produkované primární komodity, spíše cenově elastická než neelastická.⁴²

Pozornost je v této souvislosti věnována také vývoji směnných relací. Obecně rozšířený názor, že ustavičně dochází ke zhoršování směnných relací v neprospěch LDC, byl na počátku 50. let formulován Prebischem a Singerem. Studie na stejné téma, které následovaly v dalších letech, však ukazují, jak rozhodující vliv na hodnocení vývoje směnných relací má např. volba počátečního a konečného roku sledovaného období. Pokud byl počáteční rok zvolen právě ve fázi hospodářské recese, pak byly výchozí ceny primárních komodit nízké, v době hospodářského boomu byly ceny primárních komodit naopak příznivé. Další

---

³⁹ Vzhledem k možné selektivní ochraně či podpoře některých odvětví, se může obchodní režim jevit jako celkově neutrální.

⁴⁰ EER_x bude shodná s EER_m

⁴¹ Bhagwati, J.: „Directly-Unproductive, Profit-Seeking Activities,“ *Journal of Political Economy*, 1982, s. 988-1002

⁴² Prebischova vlastní země (Argentina) se stala nejlepším příkladem, jak protekcionistická obchodní politika vedla ke snížení objemu a hodnoty exportů, ke ztrátě podílů na světovém obchodu, a nikoliv k předpokládaným snížením importů

komplikací pro formulaci jednoznačných závěrů je také skutečnost, že jak LDC tak DC jsou vývozci primárních komodit a zároveň průmyslových výrobků.

Protekcionalistická obchodní politika, kterou si v průběhu 60. let zvolila řada LDC s odkazem na importní substituci a rozvoj domácí průmyslové výroby, značným způsobem diskriminovala vývozy. Nejen, že tato ZOP často nevedla k nárůstu vývozu průmyslových výrobků (zejména u LLDC), ale negativní dopad měla zejména na vývoz primárních komodit (zejména zemědělských produktů - obilniny, maso, olejniny). Omezené výrobní zdroje byly nově rozděleny mezi výrobní sektory. Nízké ceny vyplácené producentům primárních komodit nemotivovaly k jejich produkci, ale spotřebitelé naopak zvyšovali jejich spotřebu. Tento nepříznivý vývoj, jak již bylo výše uvedeno, postihoval zejména produkci, která byla vystavena konkurenci DC – tedy zemědělské komodity mírného pásu a některé nerostné suroviny. Z protekcionalistické obchodní politiky tak v 60. letech paradoxně profitovaly USA, Kanada, Austrálie či Dánsko. De Vries (1967) ukazuje, že státy, které zvolily protekcionalistickou politiku, začaly své podíly na světových trzích ztrácet ve prospěch zemí, které propagovaly politiku liberálnější. LDC velikostně srovnatelné s USA měly daleko nižší podíl vývozu na HDP.⁴³

Protekcionalistická politika, založená na různém stupni ochrany před dovozy statků ze zahraničí (například relativně nízké celní sazby pro určitý objem dovozů důležitých kapitálových statků, meziproductů, surovin atd., vysoké až prohibivní celní sazby na spotřební zboží), která se zprvu zaměřila na ochranu domácí produkce relativně technicky méně náročné výroby a která v první fázi slavila i určité úspěchy, začala být ve druhé fázi – v přechodu k technicky vyspělejším výrobám - konfrontována s trvalým nedostatkem zahraniční měny. Nedostatek finančních prostředků omezoval dovoz pro výrobu nezbytných kapitálových statků a dalších meziproductů a vedl často k málo efektivnímu využívání výrobních kapacit. Vzhledem ke snižujícímu se příjmu, ani případné domácí úspory nebyly schopné finanční nároky pokrýt. Náklady protekcionalistických politik byly odhadnuty na 5 % HDP a názory, které počítaly s pouhou dočasností těchto ztrát, se nepotvrdily.⁴⁴

Zpětné hodnocení protekcionalistických obchodních politik z 50. – 70. let 20. století vidí jejich selhání ve skutečnosti, že rozvoji průmyslu nebyla schopná pomoci pouze ochrana pomocí cel. Vysoká cla umožnila možná přežít neefektivní domácí výrobě, ale nemohla ji

---

⁴³ Vývozy primárních produktů (bez ropy) z LLDC rostly ročně o 1.8 % ve srovnání s téměř 6 % růstem vývozu primárních komodit z DC a s vysokými tempy růstu mezinárodního obchodu celkem, při celkovém hodnocení vývoje tržních podílů na světovém obchodu je však třeba brát v úvahu komoditní strukturu vývozu LLDC a vývoj vyvážených komodit, viz: Balassa, B.: *Outward Orientation*, in: Chenery, H.; Srinivasan, T.N.: *Handbook of Development Economics*, Vol. II, North Holland, Amsterdam 1989, s. 1653

⁴⁴ Balassa, B.: *Outward Orientation*, in: Chenery, H.; Srinivasan, T.N.: *Handbook of Development Economics*, Vol. II, North Holland, Amsterdam 1989, s. 1671

v podmínkách panujících ve většině LDC a zejména LLDC (vzpomeňme jen na stav infrastruktury, nefunkční kapitálový trh, deformace na trhu výrobních faktorů atd.) učinit konkurenceschopnou. Řešení otázky rozvoje leží daleko více v rukou hospodářské politiky jako takové a nikoli izolovaně pouze na ZOP. Neuspokojivý rozvoj LDC propagujících velmi restriktivní obchodní politiku, problémy vyplývající z existence duální ekonomiky, zvyšování příjmových rozdílů v těchto zemích, vyústilo ve zklamání a postupné zmírňování užívaných nástrojů obchodní politiky. Je relativně nepravděpodobné, že protekcionistická politika ve své čisté podobě bude ještě někdy rehabilitována.

Podívejme se nyní na empirické studie, které se snaží dokázat spojitost mezi vývojem exportu a vývojem HDP, potažmo mezi zvolenou ZOP a vývojem HDP. Významným počinem na tomto poli byla Michaelyho práce (1977)⁴⁵, která dokazovala korelaci mezi vývojem vývozu a vývojem HDP. Tato práce byla však podrobena kritice, která ukázala přítomnost multikolinearity, export je součástí HDP. Práce Hellera a Portera (1978)⁴⁶ si s touto kritikou příliš neporadila, když své závěry opírala o korelaci čistých vývozu a HDP. Balassa (1978)⁴⁷ ve své práci od údajů pro HDP sledovaných zemí hodnotu exportů odečítá a poté zkoumá případnou spojitost. Michalopoulos a Jay (1973)⁴⁸ se ve své práci snaží zjistit podíly jednotlivých faktorů, které na vývoj HDP působí. Mezi tyto faktory počítá kromě mezinárodního obchodu také domácí a zahraniční investice. Zatímco změny v investicích byly schopné vysvětlit změny v HDP z 50 %, přidáním vývozu se tento podíl zvýšil na 71 %.

Dopady uvolňování protekcionistické politiky na zaměstnanost (stejně jako na hospodářský růst) závisí na řadě faktorů. Volba méně restriktivních nástrojů protekcionistické politiky vede ke zvýšení ceny kapitálu, který byl v předchozích podmínkách podhodnocen a k nahrazování kapitálu prací. Zvýšení vývozu má za následek vyšší poptávku po práci, což pak zase vede ke zvyšování zaměstnanosti a později k nárůstu reálných mezd. Na druhou stranu je třeba zohlednit strukturu vývozu, např. vývoz průmyslových výrobků povede k nárůstu poptávky po kvalifikované práci, které je z krátkodobého hlediska v LDC nedostatek a tudíž dojde k růstu reálných mezd. Dalším momentem je zvyšování vývozu zemědělské produkce menších farmářů, která povede ke zlepšování rozdělení příjmů (tento efekt bude podstatně zeslaben, pokud se zvyšování vývozu bude týkat produkce z plantáží).

---

⁴⁵ Michaely, M.: Theory of Commercial Policy, Journal of International Economics, Vol. 8, May 1978, s. 359-360

⁴⁶ Heller, P.; Porter, R.C.: Export and growth: An empirical re-investigation, Journal of Development Economics 5(2), s. 191-193

⁴⁷ Ballasa, B.: Export and Economic Growth: Further Evidence", Journal of Development Economics, 1978,5(2), s. 181-189

⁴⁸ Michalopoulos, C.; Jay, K.: "Growth of Exports and Income in the Developing World: A Neoclassical View", AID Working Paper, Washington DC, 1973

Z dosud zmíněných empirických studií lze učinit závěr, že spíše citlivý přístup k liberalizaci ZOP vedl v praxi k vyššímu růstu, zatímco protekcionistická politika, po relativně úspěšné první fázi (období velkých státních investic) k trvalému růstu v řadě zemí nevedla.

Je však možné, aby se také v dalších LDC (v našem případě zejména LLDC) opakoval hospodářský „zázrak“ asijských nově-industrializovaných zemí? Názor některých autorů, že růst asijských NIC byl možný pouze na úkor zaostávání řady jiných zemí, se jeví jako neopodstatněný.⁴⁹ LDC nemusí nadměrně podporovat vývoz, stačilo by zachování neutrální obchodní politiky. Podíl vývozu průmyslových produktů z LDC na trhy DC je stále poměrně nízký a existuje prostor pro jeho další růst. Odklon od velmi restriktivní ZOP často podněcuje rozšiřování výroby nebo lepší využití již existujících kapacit, které budou v nových poměrech ziskové, a proto není třeba exportní potenciál LDC podhodnocovat. Rezervy pro rozvoj výroby a vývozu LDC jsou spatřovány ve vnitrodvětvovém obchodu, stejně jako v obchodu mezi LDC navzájem.⁵⁰ Rozvíjející se země pak samy vytváří větší trh pro odbyt výrobků. Také vývoj (který je výsledkem cílevědomé dělby práce), kdy země po čase opouštějí výrobu produktů náročných na nekvalifikovanou lidskou práci ve prospěch kapitálově náročných, technicky vyspělejších produktů, připravuje prostor pro nové vývozní možnosti LDC.⁵¹

1.5. Liberalizace mezinárodního obchodu a růst blahobytu

V minulém oddíle jsme se věnovali ZOP a nyní se zaměříme na definování pojmu a procesu liberalizace. Postupně se seznámíme s teoretickými základy tohoto procesu, empirickými studiemi usilujícími o prokázání pozitivního vlivu liberalizace na hospodářský růst a s přístupy k tomuto procesu.

1.5.1. Teoretické základy liberalizace

V druhé polovině 70. let byla liberalizace definována jako proces, který vede zmírnění strategie „importní substituce“. Jako nejdůležitější krok bylo označeno odstranění dovozních licenčních prémie (*PR*). Tato definice nevyžadovala snižování nebo dokonce nulová dovozní cla a teoreticky by podle ní bylo možné i zemi s vysokými dovozními cly označit za liberalizovanou. Postupem času se však pojem liberalizace stal synonymem „volného

⁴⁹ Srinivasan, T.N.; Bhagwati, J.: *Outward-Oriented and Development: Are Revisionists Right?* Center Discussion Paper No. 806, Economic Growth Center, Yale University, New Haven 1999, s. 22

⁵⁰ K možnosti pro intenzivnější zapojení LDC do mezinárodního obchodu spočívající v obchodu LDC mezi sebou, tak jak ji potvrzuje současný vývoj světového hospodářství a mezinárodního obchodu, viz tzv. „nová obchodní geografie“, in: Foltýn, J.: Co sděluje tzv. „nová geografie světového obchodu“, *Mezinárodní politika* 1/2007, s. 6-9

⁵¹ Např. Japonsko, které uvolnilo místo produkci z asijských NIC; tyto nyní uvolňují trhy pro produkci z Číny

obchodu“. Proces liberalizace tak měl směřovat k odstranění veškerých deformací v mezinárodním obchodu (tzn. eliminace všech subvencí, cel a množstevních omezení).⁵²

Většina autorů se přiklání k pojetí liberalizace spíše jako označení procesu než jako stavu, který je třeba odlišovat od označení „laissez-faire“. Liberalizace má přiblížit jednotlivé země ke stavu volného obchodu, stavu, který většina ekonomů považuje za optimální, v praxi je však aplikován pouze ve výjimečných případech (Hongkong, Singapur).⁵³

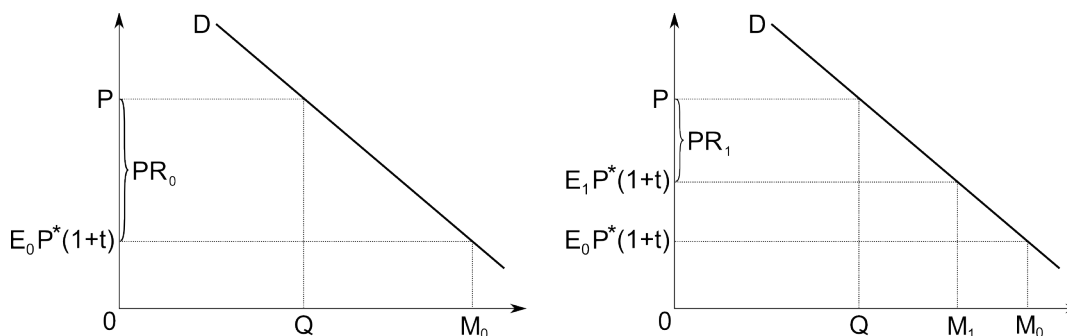
Pro rozlišení jednotlivých obchodních režimů lze použít rozdělení do pěti fází, zavedené studií Bhagwati a Krueger (1978):

1. v této fázi dochází k uvalení množstevních kontrol dovozů, většinou zavedené v reakci na krizi platební bilance,
2. během této fáze se kontrolní systém stává stále komplexnějším a více diskriminujícím vůči vývozům,
3. tuto fázi lze označit za počátek procesu liberalizace a je charakteristická (nominální) devalvací a uvolněním některých množstevních omezení,
4. v této fázi pokračuje proces liberalizace, dochází k nahrazení množstevních omezení cly,
5. v páté fázi lze ekonomiku označit za plně liberalizovanou: operace na běžném účtu jsou plně konvertibilní a množstevní omezení byla zcela odstraněna.

Jako jeden z prvních a velmi důležitých kroků liberalizačního procesu označují ve svých pracích Krueger a Bhagwati stejně jako Michaely devalvací. Odůvodněním toho kroku je existence množstevních omezení. Reálnou devalvací dojde ke snížení příjmů z rozdělování dovozních licencí (PR) a tím ke snížení strategie importní substituce.

Situace je znázorněna na následujícím obrázku.

Obr. 1.16: Situace před a po devalvací

Pramen: Edwards, S.: „Openness, Trade Liberalization, and Growth in Developing Countries,“ Journal of Economic Literature, Vol. 31, No. 3 (September 1993), s. 1368

⁵² Edwards, S.: „Openness, Trade Liberalization, and Growth in Developing Countries,“ Journal of Economic Literature, Vol. 31, No. 3 (September 1993), s. 1388

⁵³ <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFReporter.aspx?Language=E>

D znázorňuje poptávku po dovozech, P^* je světová cena dovozů vyjádřená v zahraniční měně, E_0 je nominální směnný kurz před devalvací, t je dovozní clo, Q je maximální množství dovozů (kvantitativní omezení). Jelikož Q je menší než množství poptávané bez přítomnosti licencí (M_0), bude docházet k přidělování licencí a domácí cena dovozů bude vyšší než světová cena včetně dovozního cla $E_0P^*(1 + t)$. Domácí cena dovozů, při které bude dosaženo tržní rovnováhy, bude P , a prémie vzniklá v souvislosti s licencemi se bude rovnat PR_0 . Devalvace, která sníží domácí hodnotu zahraniční měny, zvýší cenu dovozů vyjádřenou v domácí měně včetně tarifu $E_1P^*(1 + t) > E_0P^*(1 + t)$, kde E_1 je nový směnný kurz. V konečném efektu došlo ke snížení prémie (PR_1), tedy ke snížení protiexportního zaměření.

Devalvace nebude mít tyto účinky, pokud současně s devalvací dojde k růstu domácích cen neobchodovatelných statků a tedy žádoucí je devalvace reálného směnného kurzu. Proto je důležité, zda bude tento liberalizační krok doprovázen spíše expanzivní fiskální a monetární politikou a zda jsou mzdy a jiné ceny indexovány. V tomto případě bude devalvace vytvářet tlak na inflaci a reálný směnný kurz bude opět rychle nadhodnocen. Pouze devalvace doprovázená konzistentní umírněnou makroekonomickou politikou bude mít dlouhodobější účinek a pozitivní vliv na snížení protiexportního zaměření ZOP země.

1.5.2. Empirické studie k procesu liberalizace

Edwards studii 39 zemí, které přikročily k devalvací své domácí měny, zjistil, že 25 z nich skutečně úspěšně ovlivnilo svůj reálný směnný kurz. Ve většině těchto případů (u 20 zemí) byla devalvace měny spojena s dalšími liberalizačními opatřeními (s odstraněním překážek obchodu, pohybu kapitálu a přístupu k zahraniční měně). Ve všech studovaných případech vedly tyto kroky ke zlepšení vnějšího postavení země. Dalším závěrem je skutečnost o mimořádné důležitosti stabilního vývoje měnového kurzu.

Ve většině zemí subsaharské Afriky narážela myšlenka devalvace a liberalizace na silný odpor politiků. Tvůrci tamní politiky byli přesvědčeni, že nejlepší cestou k úspěšnému rozvoji je proces rychlé industrializace. To vše mělo přispět k soběstačnosti a snížení vnější zranitelnosti. Ale namísto rychlého hospodářského růstu, zvyšování životní úrovně a snížení zranitelnosti vedla aplikovaná restriktivní ZOP spolu s dalšími omyly hospodářské politiky ke krizím. HDP/obyv. a produkce potravin klesaly, korupce dosáhla velkých rozměrů.

Světová banka vybízela země subsaharské Afriky k liberalizaci svých obchodních režimů a zejména k devalvací svých nadhodnocených měn. Kritici této politiky však tvrdí, že v podmínkách zemí subsaharské Afriky, které jsou závislé na vývozech jedné nebo několika málo komodit, u kterých je cenová elasticita nízká, se devalvace domácí měny promítne pouze do růstu domácí cenové hladiny. Dalšími argumenty proti devalvací jsou také

nedostatek průmyslového zboží v LDC, kapitálových statků a meziproductů, který podle kritiků devalvace měny způsobí, že cena na černém trhu bude tak vysoká, že se nominální devalvace směnného kurzu do změny reálného směnného kurzu vůbec nepromítne a chování producentů neovlivní. Přesto se však odborná veřejnost i v případě zemí subsaharské Afriky v poslední době začíná přiklánět k nutnosti liberalizaci, včetně devalvace směnného kurzu.

Důležitou prací k této otázce je studie Anne Krueger, která se ve dvou krocích snaží dokázat spojitost mezi zaměřením obchodního režimu a hospodářským růstem. První krok měl zodpovědět otázku, zda liberální obchodní politika povede ke zlepšení exportní výkonnosti a poté, ve druhém kroku, zda má liberálnější exportní sektor pozitivní vliv na růst HDP. Předpokládalo se, že liberální obchodní politika působí prostřednictvím „dynamických výhod“ spočívajících ve vyšším využívání výrobních kapacit a efektivnějších investičních plánech. Druhým projevem měly být nepřímé efekty – liberálnější ekonomiky mají vyšší tempa růstu vývozu a ty se promítají do vyšších temp růstu HDP. Výsledky byly zklamáním, neboť potvrdily důležitost změn reálného směnného kurzu, ale neprokázaly přímou souvislost mezi formou obchodního režimu a hospodářským růstem.

Odpovědnými za tyto výsledky byla označena neadekvátní klasifikace obchodních režimů. Balassa poukazuje na skutečnost, že Krueger svou klasifikaci založila na kvantitativních omezeních a ignoruje dovozní cla. Avšak velmi vysoké sazby dovozních cel mohou mít stejný protiexportní efekt, viz příklad Argentiny.

Na základě údajů o efektivní míře ochrany, efektivních vývozních subvencích a nominální ochraně klasifikoval ve své studii Balassa země do čtyř rozdílných obchodních režimů podle stupně protekcionismu (od nejvíce liberálních, přes mírně liberální, mírně protekcionistické až k silně protekcionistickým režimům). Srovnáním exportní výkonnosti těchto zemí došel k závěru, že byla dokázána závislost vývoje exportní výkonnosti na zvoleném exportním režimu. V druhém kroku – souvislosti mezi ZOP a růstem HDP – vyřešil Balassa problém s hodnocením obchodního režimu prostřednictvím míry růstu vývozu. Jeho studie provedená na 11 zemích vedla k závěru, že liberální obchodní režim vede k vyšším mírám růstu HDP.

S otázkou dopadů liberalizace na hospodářský růst úzce souvisí také dopady tohoto procesu na míru nezaměstnanosti. Little, Scitovsky a Scott (1970)⁵⁴ se krátce věnovali vlivu liberalizačního procesu na dlouhodobou míru nezaměstnanosti. Podle jejich názoru by vliv na dlouhodobou míru nezaměstnanosti neměl být nijak výrazný. Výraznější vliv by měla mít liberalizace na rozdělení příjmů. Tato skutečnost by mohla vyvolat protesty a odpor proti dalšímu postupu v uvolňování překážek obchodu. Otázkou zůstává, zda navrhované řešení

---

⁵⁴ Edwards, S.: „Openness, Trade Liberalization, and Growth in Developing Countries,“ *Journal of Economic Literature*, Vol. 31, No. 3 (September 1993), s. 1376

v podobě postupného uvolňování zahraničního obchodu bude mít příznivější vliv na rozdělení příjmů a nezaměstnanost nebo zda dojde spíše k prodlužování bolestné fáze reformem.

Bell⁵⁵ podává podrobný analytický rozbor dopadů reformy ZOP (odstranění množstevních omezení a jejich nahrazení cly, snížení celních sazeb) na bohatství země za podmínek deformací na trhu práce, tedy za podmínek blízkých realitě v řadě LDC. Vysoké mzdy v původně chráněném odvětví a rigidita na trhu práce mají za následek, že snížení ochrany tohoto sektoru povede k jeho zmenšování (a snižování zaměstnanosti v něm). Před návratem na venkov a před prací v zemědělství dá uvolněná pracovní síla často přednost setrvání ve městě a nezaměstnanosti (zejména pokud propuštění zaměstnanci věří, že započaté reformy budou zastaveny a vše se vrátí do původního stavu). Další fáze snižování celních sazeb pak v těchto podmínkách nutně vede ke snížení HDP. Proto je nezbytně nutné se započatou liberalizací obchodu reformovat trh práce. Reforma trhu práce je politicky velmi těžký úkol a proto by z krátkodobého hlediska měla první liberalizační kroky doprovázet devalvace domácí měny. Ta v případě, že mzdy v chráněném sektoru nejsou indexovány, povede k jejich reálnému snížení, tedy ke zvýšení konkurenceschopnosti.

Krueger ve své práci tvrdí, že v ideálním případě vede liberalizace ke zvýšení zaměstnanosti (alespoň v dlouhodobém časovém horizontu). Sama se pak věnuje možným existujícím deformacím trhů výrobních faktorů v LDC.⁵⁶

1.5.3. Přístupy k procesu liberalizace

K liberalizaci lze přistupovat dvojím způsobem: liberalizace obchodu může probíhat na regionální nebo světové úrovni. Liberalizace na světové úrovni probíhá pod záštitou Světové obchodní organizace, WTO, (nástupnická organizace GATT) a nevyklučuje se s liberalizací na regionální úrovni. Na regionální úrovni dochází ke vzniku preferenčních obchodních dohod, popř. integračních uskupení.

Pokud bychom vycházeli z neoklasických modelů mezinárodního obchodu, měla by být výhodná zejména integrační uskupení mezi zeměmi na různém stupni rozvoje, tedy mezi DC a LDC, kde produkční podmínky jsou tak rozdílné, že uvolnění překážek vzájemného obchodu by mělo vést ke značným ziskům. V praxi se mezi taková integrační uskupení dá řadit např. Severoamerická zóna volného obchodu (NAFTA), Asijsko-tichomořská hospodářská spolupráce (APEC) nebo přidružení zemí ACP k EU, které má své kořeny již v koloniálním období. Jednu z překážek intenzivnější integrace LDC a DC lze vidět v odporu

---

⁵⁵ Bell, C.: *Development Policy as Public Finance*, Oxford University Press, Oxford 2003, s. 20

⁵⁶ Vývozní sektor byl ve většině zkoumaných případů náročný na nekvalifikovanou práci, proto měla liberalizace pozitivní dopad na zaměstnanost. Efekt byl umocněn v případech, kde byly zároveň odstraněny deformace na trhu výrobních faktorů.

zájmových skupin, např. odborů sdružujících zaměstnance odvětví, které vidí v LDC konkurenci ohrožující jejich pracovní místa.

Sjednávání dohod mezi zeměmi na stejném stupni rozvoje, za předpokladu, že se jedná o země rozvinuté, není sice snadné, ale je reálné (EU). V případě, že se jedná o chudé země na stejném stupni rozvoje, pak je sjednání a fungování dohod o volném obchodu mimořádně obtížné a tato seskupení často nenaplňují v ně vkládaná očekávání. Překážkou vzájemného obchodu může být nejen složení produkce členských zemí ale také obava, že investice a rozvoj budou koncentrovány na rozvinutější oblasti (výhoda spočívající v rozvinutější infrastruktuře, geografické poloze atd.). Vzhledem k politice importní substituce praktikované v řadě LDC, lze příležitosti spatřovat ve zvětšení trhu a tím pádem usnadnění toho, aby bylo dosaženo výhody výnosů z rozsahu při současném zachování ochrany vůči DC.

Myšlenka užší ekonomické spolupráce a zintenzivnění vzájemného obchodu mezi LDC, popř. LLDC není nová. Řada integračních uskupení LDC vznikala již v 70. letech, ale jejich výsledky byly zklamáním a většina těchto uskupení existovala pouze na papíře. V 90. letech bylo možné sledovat oživení aktivit LDC směrem ke vzájemné integraci a vzhledem k vážným jednáním WTO lze očekávat jejich další posilování.

Pokud by mělo být liberalizace dosaženo pouze rozhodnutími na domácí půdě, byl by tento proces téměř nemožný. Vzhledem k dobře organizovaným zájmovým skupinám, které liberalizací ztratí část svých vydobytých prebend, oproti nijak neorganizovaným spotřebitelům, kterým by liberalizace obchodu prospěla, pak by zřejmě k žádným změnám ve směru odstraňování překážek volného obchodu nedošlo. Proto jsou nesmírně důležité akce na mezinárodní úrovni. Mezinárodně koordinované jednání o snižování obchodních bariér je velice náročné. Jeho cílem je postupné přiblížení světové ekonomiky stavu volného obchodu a jeho zásluhy lze spatřovat i v zamezování možným obchodním válkám. Zároveň je koordinované snižování obchodních bariér na celosvětové úrovni efektivnější než preferenční přístup, který může mít nejednoznačné dopady na bohatství zemí a vedle odstranění překážek obchodu mezi smluvními stranami vznikají nové bariéry vně.⁵⁷

Shrnutí

Teoretické instrumentarium, které jsme si v předchozích oddílech první kapitoly načrtli, dokazovalo pozitivní vliv mezinárodního obchodu na hospodářský růst. Statické a zejména pak dynamické modely argumentovaly nejen ve prospěch zvýšení úrovně růstu (tzv. „level

---

⁵⁷ Preferenční obchodní dohody mohou vést nejen k tvorbě obchodu, ale také k jeho přesměrování – od původně relativně nejefektivnějšího výrobce, který nebude smluvní stranou dohod – k méně efektivním výrobcům, jejichž výrobky se stanou konkurenceschopnými jen díky celním preferencím, viz: Bhagwati, J; Pauagariya, A.; Srinivasan, T.N.: Lectures on International Trade, MIT Press, Cambridge 1998, s. 420-450

effect“) ale i růstového efektu (tzv. „growth effect“) ve stavu dlouhodobé rovnováhy. Kanály, kterými se zapojení do mezinárodního obchodu a zaměření ZOP může projevit na hospodářském růstu, shrňme následovně:

- zapojení do mezinárodního obchodu podněcuje růst produktivity,
  - mezinárodní obchod umožňuje efektivnější využití výrobních kapacit, popř. využití doposud nevyužitých příležitostí („vent-for-surplus“),
  - mezinárodní obchod usnadňuje osvojování nových technologií a znalostí, podporuje příliv investic,
  - zvyšování vývozu uvolňuje omezení vyplývající z platební bilance,
  - ZOP zaměřená na importní substituci vede k neefektivnímu rozmístění zdrojů, neboť chybí podněty pro zachování nákladové a cenové disciplíny a ke zvýšení produktivity.⁵⁸
- Protekcionalismus narušuje důležitý vztah mezi světovými a domácími cenami. Domácí výrobci jsou chráněni proti výkyvům světových cen, nejsou nuceni kontrolovat vývoj nákladů a jejich případné zvyšování nechají pocítit spotřebitele. Narušením vztahu mezi světovými a domácími cenami se hospodářství připravuje o důležitý ukazatel světových trendů v produkci statků.

Výše uvedené empirické studie, které se snažily teoretické závěry podložit daty, však vedly často k závěrům o poměrně malém vlivu mezinárodního obchodu, resp. ZOP na hospodářský růst. Tyto studie tak znovu podtrhly složitost vztahu těchto veličin i reálných podmínek, na míle vzdálených předpokladům teoretických modelů.

Přes veškeré studium otázek souvisejících se vztahem mezinárodního obchodu a hospodářského růstu zůstává řada skeptiků nepřesvědčena a pozitivní závěry k této tematice relativizuje.⁵⁹

---

⁵⁸ Podobně podle teorie Cheneryho a Strouta (dual-gap theory, 1966) lze dovozy - vzhledem ke strukturální strnulosti a podmínkám ve výrobě (kapitálových statků a meziproductů) označit za nedokonalé substituty k domácí výrobě. Obchodní politika, která omezuje dosažitelnost takových statků pro domácí produkci, snižuje využití domácích výrobních kapacit a tím i produktivitu výrobních faktorů. Naopak liberální obchodní politika má potenciál zvýšit příjmy z vývozu v zahraničních měnách, a tím zvýšit využití domácích výrobních kapacit a zajistit růst produktivity výrobních faktorů, viz: Ghatak, S.: Introduction to development economics, Routledge, London 2003, s. 216

⁵⁹ Závěry klasických a neoklasických teorií o prospěšnosti mezinárodního obchodu popírá ve své práci z roku 1998 a 1999 o „ničivém obchodu“ Jaroslav Vanek, viz.: Sedláček, T.; Horváth, R.: Život a dílo Jaroslava Vanka, Politická ekonomie 6/2002, s. 859-869

2. HOSPODÁŘSKÝ RŮST, MEZINÁRODNÍ OBCHOD A NEJMÉNĚ ROZVINUTÉ ZEMĚ

V této kapitole se pokusíme na empirických údajích o struktuře a dynamice zahraničního obchodu ověřit tvrzení, že mezinárodní obchod napomáhá hospodářskému růstu a rozvoji zemí. Naši pozornost zaměříme na skupinu padesáti nejméně rozvinutých zemí světa, tak jak byly definovány v úvodní části práce.

2.1. Obecný přehled růstových trendů LLDC

V polovině 90. let byl reálný důchod na obyvatele 14 afrických LLDC minimálně o 20 % nižší než v roce 1960, jen 7 afrických LLDC mělo důchod na obyvatele o 20 % vyšší.⁶⁰ Údaje v následující tabulce dokumentují hospodářský vývoj světové ekonomiky a jednotlivých skupin zemí od 70. let do současnosti.

Tab. 2.1a: Růst HDP a růst HDP/obyv. jednotlivých skupin zemí, 1970-2006

Region	Růst HDP (%)						Růst HDP/obyv. (%)					
	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2004	2005	2006	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2004	2005	2006
Svět	3,8	3,2	2,8	3,9	4,9	5,1	1,9	1,4	1,3	2,4	3,4	3,6
LLDC	2,1	2,6	3,9	5,2	5,4	5,1	-0,4	-0,1	1,1	2,5	3,1	2,7
LDC	5,6	3,5	4,9	3,4	7,4	7,3	3,2	1,1	3,1	2	5,5	5,4
DC	3,3	3,3	2,6	1,9	2,6	3,1	2	2,6	1,9	1,3	2	2,5

Pramen: UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2006: Developing Productive Capacities, United Nations, New York 2006, s. 4, Poznámka: data pro rok 2005, 2006 převzaty z <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/index.htm>

Z těchto dat je zřejmé, že až do 90. let zaostával hospodářský růst LLDC nejen za tempy růstu HDP světové ekonomiky jako celku, ale také za vývojem LDC. Vzhledem k vysokým populačním přírůstkům v LLDC HDP/obyv. v těchto zemích v 70. a 80. letech klesal a postavení LLDC ve světové ekonomice se zhoršovalo. Proto lze údaje o růstu HDP z počátku nového tisíciletí hodnotit pozitivně. Růst HDP LLDC od roku 2001 neklesl pod hranici 5 %.⁶¹

Zjednodušíme-li naši analýzu a rozdělíme LLDC na skupinu afrických a ostatních LLDC, pak můžeme již od 50. let 20. století sledovat nestejný vývoj jednotlivých regionů.⁶² Zatímco ještě v 50. a 60. letech 20. století platilo, že HDP stejně jako HDP/obyv. rostl

⁶⁰ Nižší HDP/obyv.: Benin, Burundi, Čad, Konžská demokratická republika, Madagaskar, Mali, Mosambik, Niger, Rwanda, Senegal, Somálsko, Středoafrická republika, Uganda, Zambie; vyšší HDP/obyv.: Etiopie, Guinea-Bissau, Kapverdské ostrovy, Lesotho, Malawi, Tanzanie, Togo, viz: Rodrik, D.: Trade Policy and Economic Performance in Sub-Saharan Africa, 1997, příloha: tabulka 1

⁶¹ Hospodářský růst LLDC 90. let se tak dostal opět na úroveň dosahovanou v 60. letech (v 60. letech rostl HDP/obyv. tempem 1,2 %) a na počátku nového tisíciletí byla překonána dokonce nevyšší tempa dosahovaná v 50. letech 20. století (tehdy činil růst HDP/obyv. 1,45 %), vlastní výpočty na základě Maddison, A.: The World Economy: A Millennial Perspective, OECD - Development Centre Studies Paris 2001, s. 270 a násl.

⁶² Data pro období 1950-1970 dopočtena z Maddison, A.: The World Economy: A Millennial Perspective, OECD - Development Centre Studies Paris 2001, s. 270 a násl., skupinu ostatních LLDC lze téměř ztotožnit s asijskými LLDC (navíc je jen Haiti).

rychleji v afrických než asijských LLDC, od 70. let se tento vývojový trend změnil ve prospěch asijských LLDC a pokračuje do současnosti.

Tab. 2.1b: Růst HDP a růst HDP/obyv. jednotlivých skupinách LLDC, 1950-2006

LLDC	Růst HDP (%)					Růst HDP/obyv. (%)				
	1950-1960	1960-1970	1970-1980	1980-1990	1990-2000	1950-1960	1960-1970	1970-1980	1980-1990	1990-2000
africké	3,8	3,7	1,4	1,6	2,7	1,7	1,7	-1,3	-1,1	0
ostatní	3	3,1	3,2	4,3	5,7	1,3	0,6	1,8	1,7	2,8

Pramen: UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2006: Developing Productive Capacities, United Nations, New York 2006, s. 38, Maddison, A.: The World Economy: A Millennial Perspective, OECD - Development Centre Studies Paris 2001, s. 270 a násled.

Od roku 2000 si africké LLDC udržovaly relativně stabilní růst mezi 5,2 % a 5,6 %, asijské LLDC svou dynamiku počínaje rokem 2005 dokonce zvýšily nad hranici 7 %. Tím jako skupina překročily hranici, která byla vytyčena jako nezbytně nutná ke splnění rozvojového cíle snížení chudoby na polovinu do roku 2015. Odhady růstu HDP za rok 2006 sice znamenaly určité zpomalení oproti mimořádně úspěšným rokům 2004 a roku 2005, ale stále je lze považovat za příznivé. Navíc prognózy IMF pro rok 2007 počítají s pokračováním započatého trendu a předpovídají růst HDP pro africké LLDC ve výši 6,3 % a pro asijské LLDC 7,3 %.⁶³

Při hodnocení výše uvedených dat však musíme postupovat opatrně, neboť jejich vypovídací schopnost je značně omezena způměrováním často diametrálně odlišných hospodářských výsledků jednotlivých LLDC. Tak například nadprůměrně dobré hospodářské výsledky z posledních let jsou taženy dynamickým růstem jen několika málo zemí: afrických LLDC vyvážejících ropu a asijských LLDC specializujících se na vývoz textilních výrobků.⁶⁴

V roce 2005 překročil růst HDP 17 LLDC hranici 6 % (12 afrických, 5 asijských). Avšak vzhledem ke stále vysokým přírůstkům počtu obyvatel, růst HDP/obyv. v roce 2005 stagnoval nebo poklesl v 11 LLDC. Podle předběžných údajů za rok 2006 stagnoval růst HDP/obyv. již jen v 10 LLDC a v roce 2007 by se tento počet měl snížit na 5.

V roce 2005 překročilo 6 LLDC hranici 900 USD/obyv. – v běžných cenách roku 2005 (kritérium pro případné vynětí ze skupiny LLDC). Jednalo se o dva vývozce ropy: Angolu a Rovníkovanou Guineu, z asijských LLDC o Bhútán a dále ostrovní LLDC: Kapverdské ostrovy, Maledivy, Samou a Vanuatu. V roce 2006 se tato skupina rozšířila ještě o Džibutsko, avšak nelze nevidět, že ostatní ropu vyvážející LLDC by tuto hranici měly dosáhnout v několika letech. Naopak mezi nejchudší LLDC, u nichž se HDP/obyv. pohybovalo mezi 100–200 USD

⁶³ Jedinou LLDC, kde by v roce 2007 mělo dojít k poklesu HDP, jsou Seychelské ostrovy.

⁶⁴ V případě LLDC vyvážejících ropu nečiní problém rozhodnout o významných faktorech hospodářského růstu. Jejich růst je silně ovlivněn zvýšenou akumulací výrobních faktorů a nejedná se u nich zpravidla o růst produktivity výrobních faktorů, jako tomu bylo např. u řady asijských LLDC (popř. dalších vývozců průmyslových výrobků z řad LLDC). Podrobné analýze vnitřních zdrojů růstu, které beze sporu růstovou dynamiku výrazně ovlivňují, se v této práci věnovat nebudeme.

patřily (řazeno od nejchudší LLDC vzestupně): Burundi, Konžská demokratická republika, Etiopie, Malawi, Libérie, Guinea-Bissau.⁶⁵

Přes současnou vysokou růstovou dynamiku je stabilita růstu HDP v LLDC poměrně křehká. Pro rozvoj důležitý ukazatel tvorby fixního kapitálu se pohybuje kolem 20 % HDP LLDC a je zhruba o 6 % nižší než stejný ukazatel LDC jako celku. Domácí úspory v LLDC jsou velmi nízké a pohybují se na úrovni 13 % HDP, tendence mírně klesající. Naopak LDC jako celek uspoří 27 % HDP. Závislost na vnějších zdrojích financování tvorby fixního kapitálu se tak u LLDC zvyšuje a roste tak i zranitelnost těchto zemí.

2.1.1. Vývoj vnějšího financování v LLDC

Vnějšími zdroji financování rozvoje máme na mysli příjmy z exportů zboží a služeb, přímé zahraniční investice (foreign direct investment, FDI) a oficiální rozvojovou pomoc (official development aid, ODA). Příjmy v zahraničních měnách zůstávají velice závislé na vývoji vývozu a dovozu, vývoji cen obchodovaných komodit a na tom, zda se těmto zemím podaří optimalizovat komoditní strukturu zahraničního obchodu. Vývoj LLDC v dalších letech bude záviset na vývoji všech těchto ukazatelů a na způsobu, jakým bude v ekonomikách jednotlivých zemí vnějších zdrojů financování užito.

Toky agregovaných vnějších finančních prostředků se již po páté za sebou zvýšily. V roce 2004 a v roce 2005 došlo k nárůstu grantů (určených zejména k oddlužení nejvíce zadlužených chudých zemí, High Indebted Poor Countries, HIPC), příliv FDI vzrostl v roce 2004 a v roce 2005 poklesl opět na svou úroveň z roku 2003. Objem ODA dále narůstá. V roce 2003 odpovídaly granty určené ke snížení dluhu 72 % nárůstu vnějších finančních prostředků, FDI pak 16 %. Nejvíce z přílivu zahraničních finančních prostředků profitovaly africké LLDC a speciálně pak Konžská demokratická republika, Angola, Súdán a Rovnická Guinea. Je zřejmé, že velká část FDI jde do ropného průmyslu, a proto prospívá jen několika málo na ropu bohatým zemím. Pokud bychom tyto země nezahrnuly, pak se objem vnějších finančních prostředků mezi roky 2002 a 2003 zvýšil pouze minimálně (cca 2 %).

Alarmující je zvyšující se závislost LLDC na vnějších finančních prostředcích, měřená jako agregovaný čistý tok finančních prostředků na HDP. Pro skupinu LLDC vzrostla tato závislost z necelých 8 % v roce 2000 na téměř 13 % v roce 2003 a je tak pětikrát vyšší než u LDC. Tento problém se týká zejména afrických LLDC, jejichž závislost na vnějším financování povážlivě narůstá (z 11 % v roce 2000 na 19 % v roce 2003). U ostrovních LLDC

---

⁶⁵ Údaje pro 44 LLDC z: <http://devdata.worldbank.org/data-query/>

lze alespoň konstatovat klesající tendenci (pokles ze 12 % v roce 2000 na 8 % v roce 2003). Závislost asijských LLDC na vnějším financování je srovnatelná s průměrem LDC.⁶⁶

Vzhledem k pokračujícímu odepisování dluhů HIPC a zejména k rozsáhlému snižování dluhu ve prospěch Konžské demokratické republiky, klesá podíl LLDC vyplácených úroků z dluhů na grantech. Naopak výplaty podílů ze zisku se zvýšily a obnáší nyní téměř 50 % grantů (mimo technickou spolupráci). V praxi to pak znamená, že téměř 60 % grantů poskytnutých LLDC nezůstane k dispozici těmto zemím, nýbrž je obratem vypláceno ve formě úroků a podílů ze zisku věřitelům LLDC. Platby podílů ze zisku z FDI u LLDC vyvážejících ropu v roce 2003 dokonce objem poskytnutých grantů třikrát převýšily.⁶⁷

A) Toky rozvojové pomoci

Po více jak desetiletém období poklesu a stagnace ODA, lze vývoj v posledních letech hodnotit příznivě. Příliv prostředků ODA ve prospěch 50 LLDC se zvýšil na rekordní úroveň 25 mld. USD v roce 2004. To znamená, že v roce 2000 započatý slibný růstový trend ODA pokračuje. Bohužel, vysoká tempa růstu populace LLDC způsobují, že ODA na obyvatele byla v letech 2000-2004 ve skutečnosti o 13 % nižší než o desetiletí dříve. Nastartovaný a již dlouho očekávaný pozitivní obrat ve vývoji ODA však relativizuje skutečnost, že téměř polovina ODA je vázána (na oddlužení LLDC - 15 %, krizovou pomoc - 12 %, technickou asistenci - 18 % a rozvojovou potravinovou pomoc). To znamená, že současný vysoký objem ODA, odpovídající průměrně 0,33 % HDP dárcovských zemí OECD (v roce 2005) představoval převážně tzv. „phantom aid“ a skutečná pomoc odpovídala jen 0,1 % HDP dárcovských zemí OECD.⁶⁸

Nárůst ODA byl v roce 2004 z větší části směřován pouze do 6 LLDC, z toho 5 zemí postižených válečnými konflikty: Afganistan, Burundi, Konžská demokratická republika, Sierra-Leone a Súdán, výjimkou je Lesotho. V roce 2005 zaznamenaly největší nárůst prostředků 4 ostrovní LLDC (Kapverdské o., Maledivy, Tuvalu a Vanuatu), dále Džibutsko, Mosambik, Súdán a Zambie. V absolutních hodnotách směřovalo téměř 60 % objemu ODA pouze do 7 LLDC: Afganistanu (2,7 mld. EUR), Súdánu (1,9 mld. EUR), Etiopie (1,5 mld. EUR), Zambie (1,5 mld. EUR), Mosambiku (1 mld. EUR), Tanzanie (950 mil. USD) a Ugandy (760 mil. USD).⁶⁹ V polovině LLDC objem ODA (v reálných hodnotách) zůstává stejný nebo dokonce klesá.

⁶⁶ UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2006: Developing Productive Capacities, UN, N.Y. 2006, s. 15

⁶⁷ Mezi vývozce ropy (ze skupiny LLDC) se v roce 2003 řadila Angola, Rovnicková Guinea, Súdán a Jemen. Čad začal s vývozem ropy až ke konci roku 2003, a proto se do této skupiny počítá až od roku 2004.

⁶⁸ Přehledný vývoj ODA a jeho hodnocení od skončení „studené války“ viz: Fárek, J.; Foltýn, J.: Světová „únava z pomoci“ a ekonomika České republiky, Politická ekonomie, 6/2002, s. 793-806

⁶⁹ Kromě Afganistanu patřily výše uvedené země mezi největší příjemce ODA po celé období od roku 1985

V poslední době došlo ke změnám v prioritách dárců ODA. Znatelný posun byl zaznamenán směrem od produkčních kapacit a fyzické infrastruktury k sociálním službám a sociální infrastruktuře. Do těchto oblastí nyní plyne více než 1/3 ODA.

V posledních letech jako poskytovatel rozvojové pomoci ve zvýšené míře vystupuje také Čína, která touto pomocí často doprovází své FDI. Česká republika poskytovala zahraniční rozvojovou pomoc již před rokem 1989, její směřování však bylo určováno zejména politickými kritérii. V roce 1996 byl v souladu s principy ODA poskytnuté DC přijat oficiální vládní program zahraniční rozvojové pomoci. Zejména po vstupu do EU zvýšila Česká republika výrazně objem poskytované ODA, který v roce 2005 činil 0,11 % HDP (135 mil. USD, tedy 3,2 mld. Kč)⁷⁰. Oproti roku 2004 se jednalo o nárůst prostředků o 16 %.⁷¹

ODA České republiky byla určena zejména na iniciativu oddlužení některých LDC (Nigérie a Irák) a na humanitární pomoc, která směřovala také do dvou LLDC: do Afganistanu a Súdánu. Plán určení ODA (jiné než humanitární a prostředků určených pro oddlužení HIPC) pro období let 2002-2007 počítá s finančními prostředky ve prospěch následujících LLDC a sektorů:

Tab. 2.2: Teritoriální a sektorové politiky zahraniční rozvojové pomoci ČR (2002-2007)

Země	Sektor
Jemen	Životní prostředí (hydrologie, biodiverzita), infrastruktura (energetika, doprava)
Afganistan	Životní prostředí (hydrologie, geologie), infrastruktura (energetika, doprava), zemědělství
Angola	Zemědělství (rozvoj venkova), školství, zdravotnictví (HIV/AIDS), životní prostředí (hydrologie, geologie)
Burkina Faso	
Etiopie	
Mali	

Pramen: <http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/>, vybrány pouze údaje pro LLDC, pozn.: poskytovaná stipendia pro studenty z LLDC nejsou uváděna

B) Přímé zahraniční investice

FDI v roce 2003 vzrostly o více než 60 % na rekordních 10,4 mld. USD a v roce 2004 o další 3 % na 10,7 mld. USD. Do LLDC tak v roce 2004 plynulo 1,6 % světových FDI. Objem FDI poskytnutých DAC zeměmi vzrostl v roce 2003 i v roce 2004 (na 1,7 mld. EUR), ale v roce 2005 došlo k poklesu na 1,5 mld. EUR. Mezi významné investory ze skupiny DAC patří tradičně USA, Francie a Norsko, v roce 2005 také Švýcarsko.⁷²

⁷⁰ Jedná se o významný nárůst ODA vezmeme-li v úvahu, že v roce 2000 obnášela ODA České republiky pouhých 0,017 % HDP (což činilo v cenách roku 2000 necelých 345 mil. Kč). Cíl vytyčený vládním dokumentem stanoví dosažení ODA odpovídající podílu 0,25 % na HDP (tedy průměru DC z roku 2000), viz: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002-2007, Praha 2001

⁷¹ Pro srovnání uvedme ODA dalších chudších členských zemí OECD: Turecko 0,17 % HDP, Slovensko 0,12 % HDP, Maďarsko 0,11 % HDP a Polsko 0,07 % HDP. Z uvedených zemí plynula ODA ve zvýšené míře do LLDC z Maďarska (ODA ve formě odpuštění bilaterálního dluhu Tanzanii, slovenská ODA směřovala do LLDC, zejména zemí sub-saharské Afriky), viz: OECD: Final ODA Data for 2005, <http://www.oecd.org/dataoecd/52/18/37790990.pdf>

⁷² <http://www.oecd.org/wbos/default.aspx?DatasetCode=TABLE1>

Mezi významné investory se v poslední době začínají řadit také země východní a jihovýchodní Asie, zejména Čína, která své investice směřuje do LLDC bohatých na ropu a nerostné suroviny (zejména do Súdánu). Při jejich poskytování – stejně jako u doprovodných investic v podobě ODA do infrastruktury, školství a zdravotních zařízení - sleduje Čína čistě své hospodářské a politické cíle a neklade žádný důraz na kritéria, která zohledňují DC (úroveň ochrany lidských práv, demokracie, ochrana menšin, dodržování práv žen a dětí atd.).

Značným omezením pozitivního obrazu vývoje FDI je jejich rozložení mezi jednotlivé LLDC. FDI jsou koncentrovány zejména na země s nerostným bohatstvím. V roce 2004 plynulo 49 % FDI do 4 zemí tradičně vyvážejících ropu: Angoly, Rovnickové Guiney, Súdánu a Jemenu. Tento podíl dosáhne 56 % pokud na seznam zemí zařadíme také Čad a Mauretánii, země, do kterých začaly investice do ropného průmyslu plynout právě od konce roku 2004. Po započtení několika málo dalších zemí bohatých na ostatní nerostné suroviny jiné než ropu (Guinea, Konžská demokratická republika, Libérie, Niger, Sierra-Leone, Středoafriická Republika a Zambie) se dostaneme k podílu 70 % FDI, které do této malé skupiny LLDC plynou (1/4 celkového počtu obyvatel LLDC).

Vysokou koncentraci FDI dokazuje skutečnost, že v roce 2004 bylo v absolutních hodnotách mezi pouhých 10 příjemců z řad LLDC rozděleno celých 84 % FDI. Sestupně podle výše FDI řazeno se jednalo o Angolu, Rovnickovou Guineu, Súdán, Konžskou demokratickou republiku, Myanmar, Etiopii, Čad, Tanzanii, Bangladéš a Zambii. Podle údajů OECD za rok 2005 se trend z poslední doby nezměnil a nejvíce FDI směřovalo opět do Bangladéše, Konžské demokratické republiky a Etiopie.

Na tomto místě je třeba zmínit, že FDI se přirozeně vyhýbají regionům a zemím, kde jsou podnikání kladeny značné administrativní překážky, bují korupce, neexistují zákony a nebo jsou existující zákony nevymahatelné a kde hrozí riziko vyvlastnění nebo zrušení dojednaných smluv. Skutečnost, že 16 ze 20 zemí s nejhörším podnikatelským prostředím se nachází v sub-saharské Africe, vysvětluje částečně současný limitovaný příliv FDI.

C) Zadlužení LLDC

Na tomto místě věnujme několik poznámek vývoji zadlužení LLDC, které je pro trvalý a udržitelný růst a všestranný rozvoj velmi podstatný. Vysoké zadlužení, náročná obsluha dluhu ve spojení se slabší exportní výkonností a nízkým tempem růstu nebo dokonce záporným růstem HDP znamenají, že velká část ODA směřuje na obsluhu dluhu. Ve snaze dostát svým mezinárodním závazkům, řada vysoce zadlužených zemí krátila výdaje na sociální sektor a tím nejen zvyšovala chudobu svých obyvatel, ale zároveň podkopávala jeden ze základních

pilířů zdravého hospodářského růstu – rozvoj lidského kapitálu. Toto počínání je příčinou toho, že tato skupina zemí relativně nejméně profituje z přílivu FDI.

Absolutní výše dluhu LLDC kolísala mezi 120 mld. a 160 mld. USD. Podíl multinacionálních věřitelů oproti bilaterálním věřitelům na celkovém dluhu LLDC od roku 1990 narůstá a od roku 1999 dlužily LLDC multinacionálním věřitelům více než bilaterálním. Díky celkovému příznivému hospodářskému vývoji a pokračujícímu oddlužování⁷³ těchto zemí se všechny ukazatele zadlužení LLDC zlepšují. V posledních letech můžeme sledovat pokles celkového dluhu na HDP, a to jak u afrických, tak i asijských LLDC. Podíl celkového dluhu LLDC na jejich HDP poklesl z původních 77,5 % v roce 2001 na 74,9 % v roce 2003. Stejný trend lze zaznamenat také u obsluhy dluhu jako podílu na vývozu zboží a služeb.

Pro další vývoj je podstatné, že 14 LLDC naplnilo tzv. „completion point“ – okamžik dokončení - stanovený iniciativou pro HIPC a tím se kvalifikovalo pro plnou asistenci při snižování zadlužení vůči multinacionálním a bilaterálním věřitelům. Kandidáty na odpuštění dluhu jsou také další země, které ještě nesplnily všechny podmínky kvalifikace do programu oddlužení. Výhod z programu oddlužení tak již částečně využívá dalších 8 LLDC. Tyto země dosáhly tzv. „decision point“ - bodu rozhodnutí a v závazných dohodách již souhlasily s dalšími makroekonomickými reformami a stabilizací. Poslední skupinu tvoří země, které by pro oddlužení v rámci této iniciativy přicházely v úvahu, ale které byly v řadě případů zmítány válečnými konflikty, a proto u nich ještě nedošlo k fiskální konsolidaci.

Tab. 2.3: Přehled LLDC, které se kvalifikují pro HIPC iniciativu

LLDC, které dosáhly tzv. „completion point“ (14 LLDC)	LLDC, které dosáhly tzv. „decision point“, tzv. „iterim countries“ (8)	LLDC, které zatím nedosáhly tzv. „decision point“ (9)
Od dosažení tohoto bodu (implementace klíčových reforem, přijetí a implementace PRSP-Strategických dokumentů k potírání chudoby, pokrok v oblasti good governance) smí země obdržet úplné přislíbené snížení dluhu	V období od dosažení tohoto bodu až do konečného naplnění podmínek pro „completion point“ smí země užívat tzv. mezitímní ulehčení splatné dluhové služby	LLDC, které IMF klasifikuje jako potenciální kandidáty na odpuštění dluhu, ale které zatím nedosáhly ani „decision point“
Benin, Burkina Faso, Etiopie, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauretánie, Mosambik, Niger, Rwanda, Senegal, Tanzanie, Uganda, Zambie	Burundi, Čad, Gambie, Guinea, Guinea-Bisau, Konžská dem. rep., O. Sv. Tomáše a Princův o., Sierra Leone	Eritrea, Haiti, Komory, Libérie, Nepál, Somálsko, Středoafrická rep., Súdán, Togo

Pramen: <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/hipc.htm>, stav k srpnu 2006

⁷³ Proces oddlužení ve prospěch nejvíce zadlužených chudých zemí (High Indebted Poor Countries, HIPC) byl na základě výzev řady nevládních organizací a osobností politického a kulturního života iniciován Světovou bankou a IMF v roce 1996.

U zemí, kterým již byla pomoc spočívající ve snížení dluhové zátěže přiznána, klesala dluhová služba průměrně o 2 % HDP ročně v letech 1999-2005. Toto snížení jejich dluhové zátěže umožnilo i zemím, které dříve více finančních prostředků vynakládaly na obsluhu svého zahraničního dluhu než na výdaje do sociální oblasti, vynakládat často pětkrát vyšší finanční obnos na zdravotnictví a školství než na obsluhu dluhu. V roce 2006 bylo rozhodnuto, že zemím, které dosáhly „completion point“ bude odpuštěno 100 % jejich dluhu vůči multinacionálním věřitelům, tedy kromě již přislíbeného odpuštění dluhu v rámci iniciativy HIPC, ještě veškeré dluhy u Mezinárodní rozvojové asociace (International Development Association, IDA), Afrického rozvojového fondu a IMF. Celkem se pro všechny země, které se pro oddlužení kvalifikují, bude jednat o částku 50 mld. USD.

2.2. Mezinárodní obchod a rozvoj LLDC

Teoretická část se snažila za pomoci různých modelů ukázat pozitivní vztah mezi mezinárodním obchodem a hospodářským růstem. Jak již bylo řečeno výše, všechny pochybnosti o spojitosti těchto veličin doposud vyvráceny nebyly. O to složitější situace panuje u vztahu liberalizace mezinárodního obchodu a hospodářského růstu. Ještě náročnější je pak zodpovězení dále zpřesněné otázky, tedy nejen zda má mezinárodní obchod potenciál napomoci růstu a rozvoji, ale konkrétně např. snížit chudobu.

Jak již bylo uvedeno výše, je této otázce věnována velká pozornost jak na poli teoretickém tak empirickém. Od počátku zvýšeného zájmu o tuto problematiku, tedy od poloviny 80. let, se vzhledem k různým názorům na vliv mezinárodního obchodu na hospodářský růst zformovaly dva hlavní tábory: pozitivisté obhajující kladný vliv mezinárodního obchodu na rozvoj zemí a skeptici, kteří, pokud přímo přínosy obchodu pro rozvoj nepopírají a otevřeně nezastávají ochranářskou politiku, se netají ostrou kritikou opačného tábora.⁷⁴

V úvodu této kapitoly si shrňme mechanismy, kterými se zapojení země do světového hospodářství, konkrétně zlepšování exportní výkonnosti a optimalizace dovozu může promítnout do hospodářského růstu a rozvoje.

---

⁷⁴ Mezi hlavní příznivce pozitivního vlivu obchodu na rozvoj, volného obchodu jako takového a tedy další liberalizace patří zejména Světová banka a autoři: Srinivasan, Bhagwati, Krueger, Sachs, Warner, Bannister, Trugge, Dollar a Kraay. Mezi hlavní odpůrce řada nevládních organizací působících v LDC (za všechny např. OXFAM) a kritici jako Rodrik a Rodriguez

Tab. 2.4: Mechanismy, kterými ovlivňuje mezinárodní obchod hospodářský růst

Zdroj růstu	Aspekty mezinárodního obchodu
1. zvýšení statické a dynamické produktivity jako důsledku specializace (současná komparativní výhoda)	<ul style="list-style-type: none"> • otevřenost • čelit mezinárodní konkurenci
2. vyčerpání možnosti „vent-for-surplus“	<ul style="list-style-type: none"> • růst vývozu zboží a služeb, zejména založeného na surovinách a turismu
3. zvýšení využití produkčních kapacit	<ul style="list-style-type: none"> • zvýšení dovozních kapacit
4. zvýšení investic	<ul style="list-style-type: none"> • výhody z rozsahu výroby díky prodeji na domácí a zahraniční trhy • pokles nákladů na kapitálové statky díky dovozům • snížení nákladů na meziprodukty díky dovozům
5. zvýšení přebírání technologií a zaškolování	<ul style="list-style-type: none"> • vazby prodávající – nakupující • dovozy strojů a zařízení v sobě obsahují zahraniční technologie
6. strukturální změny	<ul style="list-style-type: none"> • skladba vývozu a dovozů • zbožová a tržní diversifikace
7. uvolnění omezení vyplývající z platební bilance	<ul style="list-style-type: none"> • růst vývozu • dovozní substituce • snížení důchodové elasticity dovozů • zvýšení elasticity růstu vývozu k růstu důchodu

Pramen: UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004, s. 72

Ve většině LLDC převládá ve struktuře produkce a zaměstnanosti primární sektor, zejména zemědělství, a produkční kapacity těchto zemí nejsou příliš rozvinuté. V této situaci pak vývozy napomáhají především financovat dovozy, které umožní získat statky nutné pro ekonomický rozvoj a které v domácí ekonomice nejsou vyráběny. To se týká ropy a nezpracovaných materiálů, strojního zařízení a náhradních dílů, dopravních prostředků a meziproduktů, spotřebitelského průmyslového zboží a potravin.

V případech, kdy v zemi existuje doposud nevyužitá nerostná bohatství, obdělávatelná půda ležící ladem a nezaměstnaná práceschopná část ekonomicky aktivního obyvatelstva, pak je možno tyto výrobní faktory využít („vent-for-surplus“) a ke zvýšení exportu může dojít, aniž by došlo k odčerpání výrobních faktorů jiným domácím odvětvím.

V prvním období započatého ekonomického rozvoje je elasticita dovozů velmi vysoká a k uspokojení poptávky po dovozech je zapotřebí stálého a dynamického růstu vývozu. Existuje pozitivní vztah mezi růstem dovozů a růstem investic, pro hospodářský rozvoj nezbytně nutné komponenty. Zajímavé je, že existuje rozdíl v korelaci těchto dvou ukazatelů mezi LLDC a ostatními LDC, konkrétně stejný růst importů vede v LDC k vyššímu růstu investic než tomu je u LLDC. Druhým nepříznivým zjištěním je, že stejný závěr můžeme učinit u vztahu mezi růstem investic a růstem HDP. Také v tomto případě stejné zvýšení investic u obou skupin zemí vede u LDC k vyššímu růstu HDP než u skupiny LLDC.

V současné době má většina LLDC deficit obchodní bilance a v průměru pokrývají vývozy 95 % dovozů. Po odpočtení LLDC vyvážejících ropu, které mají tradičně vysoké přebytky obchodní bilance, pak tento podíl klesne na 58 %. Země, jejichž příjmy zahraničních měn jsou závislé na vývozech zemědělských komodit, jsou schopné prostředky z těchto vývozů financovat pouhých 54 % dovozů. Vhodné by bylo zvýšit podíl hrazení pro hospodářský rozvoj nutných dovozů trvalým zvýšením vývozu. Úhrady dovozů může být dosaženo také zvýšením přílivu zahraničních finančních toků a snížením vnějšího zadlužení. Pokud tomu tak není a jiné zdroje vnějšího financování (ve formě grantů) výpadky příjmů z vývozu nenahradí, pak je udržitelný rozvoj dané země ohrožen růstem vnějšího dluhu nebo hospodářským poklesem. Je třeba si ale uvědomit, že ODA bude mít stejné růstové efekty jako růst vývozu pouze v případě, že nebude celá užitá k nákupu potravin a spotřebních statků, nýbrž využita k budování produkčních kapacit a infrastruktury. Problematickým se jeví také vázání poskytované pomoci dárcovskými zeměmi, které zvyšuje její neefektivnost.⁷⁵

2.2.1. Vývoj obecných charakteristik exportní struktury LLDC

Pro vývozy LLDC lze nalézt charakteristické znaky, které lze shrnout následovně:

- Vývozy zboží LLDC jsou tvořeny přibližně stejnými podíly vývozu ropy, jiných primárních komodit a průmyslových výrobků. Vývozy služeb jsou nezanedbatelnou položkou celkového vývozu zboží a služeb a tvoří více než 17 %. Současný podíl průmyslových výrobků na celkových vývozech zboží z LLDC lze označit za úspěch ve srovnání s necelými 16 % na počátku 80. let 20. století.
- Podle údajů za rok 2004 jsou primární komodity hlavním zdrojem příjmů pro 32 LLDC. Z toho 5 zemím plynou příjmy zejména z vývozu ropy, ve vývozech dalších 7 LLDC dominují jiné primární komodity a 20 LLDC lze označit jako vývozce zemědělských produktů. Zbývající LLDC se řadí mezi vývozce průmyslových výrobků (zejména textilních výrobků a oblečení) nebo služeb, nebo kombinace obou. Tato skutečnost dokládá pokračující diversifikaci vývozu alespoň v některých LLDC, neboť na počátku 80. let ještě nebylo možné nelézt LLDC, ve které by převažoval vývoz průmyslových výrobků nad vývozem primárních komodit nebo služeb.⁷⁶
- Hlavní rozdíly v komoditní struktuře vývozu jsou viditelné mezi jednotlivými regiony, tzn. pro asijské LLDC platilo, že průmyslové výrobky tvoří 61 % jejich celkových vývozu, zatímco se u afrických LLDC jednalo o pouhá 2 %. Výjimkami mezi africkými LLDC byly Lesotho a Madagaskar. Ostrovní LLDC se specializují většinou

⁷⁵ UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004, s. 116

⁷⁶ UNCTAD: Statistical Profiles of the Least Developed Countries 2005, United Nations, New York 2005

na vývoz služeb, i když vývoz textilních výrobků a oblečení je významnou položkou vývozu Kapverdských ostrovů a Malediv. Specializace ostrovních LLDC na vývozy služeb odpovídá jejich komparativním výhodám a od 80. let zůstala nezměněna. Výrazné rozdíly mezi vývozní specializací afrických a asijských ekonomik jsou vyústěním trendu započatého v druhé polovině 80. let, kdy řada asijských ekonomik začala vyvážet oděvy a textilní výrobky. Africké LLDC diversifikovaly svou vývozní strukturu minimálně, a většina změn se odehrála pouze v rámci primárních komodit.⁷⁷

- Vývozy většiny LLDC jsou tradičně koncentrovány na několik málo komodit, tzn. že pro LLDC jako celek platilo, že tři hlavní vývozní komodity tvořily více než 76 % vývozu zboží. Tato skutečnost činí LLDC velice zranitelné, neboť změny cen hlavních vývozních komodit zapříčiňují velké kolísání v jejich příjmech z vývozu.
- LLDC vyvážející primární komodity (mimo ropy) měly ve svém hlavním vývozním sektoru nízkou produktivitu, nízkou přidanou hodnotu, což činilo jejich vývozy málo konkurenceschopné, 84 % vývozu bylo vyváženo bez dalšího zpracování.
- U vyvážených průmyslových výrobků se jedná zejména o výrobky náročné na nekvalifikovanou lidskou práci, jejichž výhoda spočívá v nižších výrobních nákladech a jedná se o sektory, které vznikly na základě preferencí v přístupu na trhy USA, EU a dalších zemí poskytnutých ve prospěch LLDC.
- Ve srovnání s rokem 1993 lze konstatovat nejen nárůst celkové hodnoty vyvážených oděvů, ale také posilování jejich podílu na celkových vývozech LLDC i LDC a posilování tržního podílu na celkových světových vývozech (u skupiny SITC 844 – Oděvy a prádlo dámské, dívčí, pletené, háčkové dosahuje podíl LLDC na světových vývozech tohoto zboží téměř 9 %), roste podíl vyvážených strojů a zařízení k výrobě energie (SITC 71). Pozitivní je také nárůst vývozu i podílu u skupiny korýšů a měkkýšů (SITC 36), kterou lze označit jako dynamický netradiční vývozní produkt.

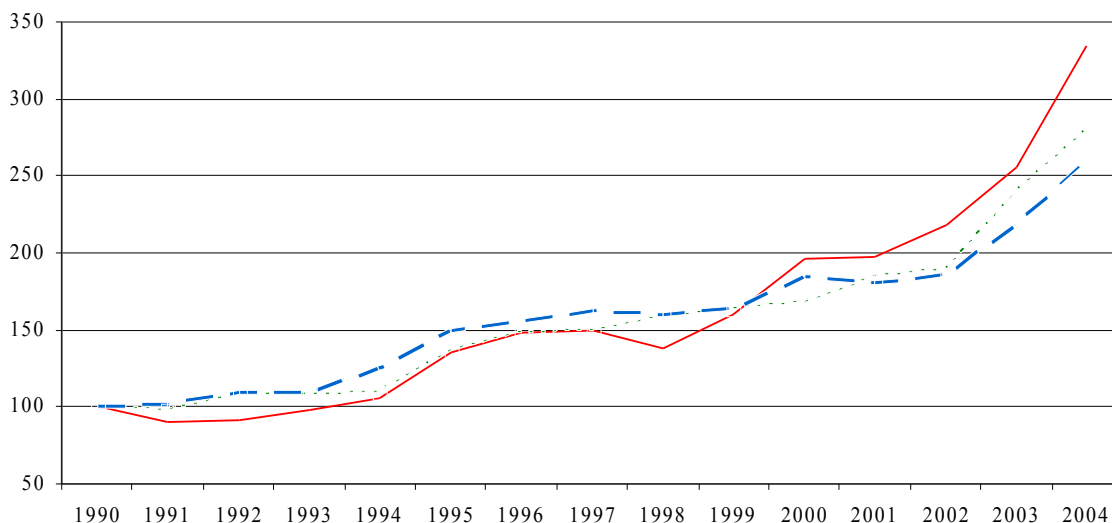
2.2.2. Vývoj exportní výkonnosti od roku 1980 do současnosti

Na úvod této části uvádíme graf vývoje exportů a importů LLDC v letech 1990 až 2004. Z tohoto grafu vidíme, že růst exportů až do roku 1998 zaostával za růstem světových vývozu. Od roku 1999 byla vždy tempa růstu vývozu LLDC jako celku vyšší než tempa růstu světových vývozu. Také růst vývozu LLDC v roce 1999 předstihl růst jejich dovozu a tento trend pokračuje i v současné době.

---

⁷⁷ Vlastní výpočty na základě údajů <http://stats.unctad.org/handbook/ReportFolders/ReportFolders.aspx>

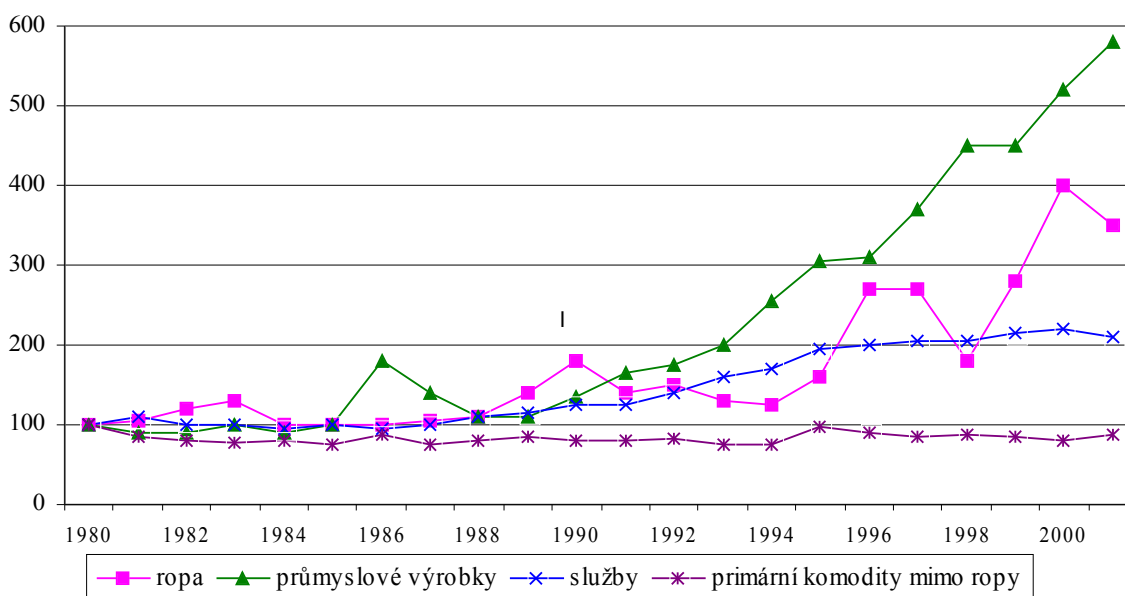
Graf 2.1: Vývoz a dovoz zboží LLDC, 1990-2004 (index, 1990=100)

Pramen: WTO: World Trade Report 2006: Exploring the Links Between Subsidies, Trade and the WTO, s. 25

Pohled na exportní výkonnost podle vývozních komodit poskytuje protichůdné závěry. Na jedné straně došlo ve sledovaném období k výraznému nárůstu exportů ropy, průmyslových výrobků a služeb (vývozy průmyslových výrobků se v letech 1980-2001 více jak zpětinásobily, vývozy služeb se více jak zdvojnásobily, u ropy došlo k růstu více než čtyřnásobnému). Naopak hodnota vyvážených agrárních komodit kolísala kolem své úrovně z roku 1980, u nerostných surovin byl dokonce zaznamenán pokles.

Graf 2.2: Vývojový trend vývozu LLDC, 1980-2001 (index, 1980=100)

Pramen: UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004, s. 125

Tento vývoj by nebyl žádnou katastrofou, pokud by oba efekty probíhaly zároveň uvnitř každé jednotlivé ekonomiky LLDC. Ve skutečnosti však byla lepší exportní výkonnost koncentrována do těch LLDC, v jejichž vývozech převažují průmyslové výrobky (Bangladéš, Haiti, Kambodža, Laos, Lesotho, Madagaskar, Myanmar a Nepál), ropa (Angola, Čad, Jemen, Rovnicková Guinea a Súdán), služby (Džibutsko, Gambie, Kapverdy, Komory, Maledivy, Samoa, Tuvalu a Vanuatu), nebo kombinace průmyslových výrobků a služeb (Mosambik a Senegal). Růst exportů LLDC vyvážejících primární komodity (bez ropy) byl podstatně nižší a méně stabilní. Zejména LLDC, v jejichž vývozech převládají nerostné suroviny a kovy (Guinea, Konžská demokratická republika, Libérie, Niger, Sierra-Leone, Středoafrická republika a Zambie), byl vývoj vývozní výkonnosti nejslabší. Poslední skupinou jsou LLDC vyvážející převážně zemědělské produkty (Afganistan, Benin, Bhútán, Burkina Faso, Burundi, Eritrea, Etiopie, Guinea-Bissau, Kiribati, Malawi, Mali, Mauretánie, Ostrov Sv. Tomáše a Princův ostrov, Rwanda, Somálsko, Šalamounovy o., Tanzanie, Togo a Uganda). Jejich exportní výkonnost není ideální, je však lepší než vývozců nerostných surovin.

Devadesátá léta 20. století byla charakteristická zvýšením exportů na obyvatele. Na přelomu 70. a 80. let činil vývoz LLDC na obyvatele 15 USD, celé jedno desetiletí znamenalo minimální nárůst na 16 USD na obyvatele (1979-1981).⁷⁸ Vypovídací hodnotu tohoto údaje dále relativizuje skutečnost, že ve 2/3 LLDC v tomto období došlo k poklesu reálných vývozu na obyvatele. Devadesátá léta 20. století znamenala takovou dynamiku růstu vývozu, že hodnota vývozu LLDC na obyvatele vzrostla na 21 USD v letech 1999-2001 a pouhých 8 zemí zaznamenalo pokles vývozu na obyvatele. U vývozců primárních komodit mimo ropy však ani zlepšení situace v letech 1990-1999 nezměnilo celkový nepříznivý trend a hodnota jejich vývozu byla přibližně stejná nebo nižší než na počátku 80. let. Uvnitř této skupiny neropných primárních komodit se hůře vyvíjely vývozy nerostných surovin a kovů, jejichž hodnoty klesly o 45 %. Vývozy zemědělských produktů se v 80. letech udržovaly pod úroveň roku 1980, avšak neklesly více jak o 20 %. V 90. letech hodnota vývozu zemědělských produktů začala stoupat, svého vrcholu dosáhla v roce 1995 (vývozy byly ve srovnání s rokem 1980 vyšší o 25 %), aby v roce 2001 skončila na 108 %.

Aktuální údaje za rok 2005 dokazují, že došlo k dalšímu nárůstu mezinárodního obchodu. Příjmy LLDC z vývozu zboží se zvýšily o 20 mld. USD na 81 mld. USD⁷⁹. Celkové vývozy LLDC představovaly 1,09 % světových vývozu v roce 2005 (0,7 % v roce 2001 a 0,94 %

⁷⁸ UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004, s. 128

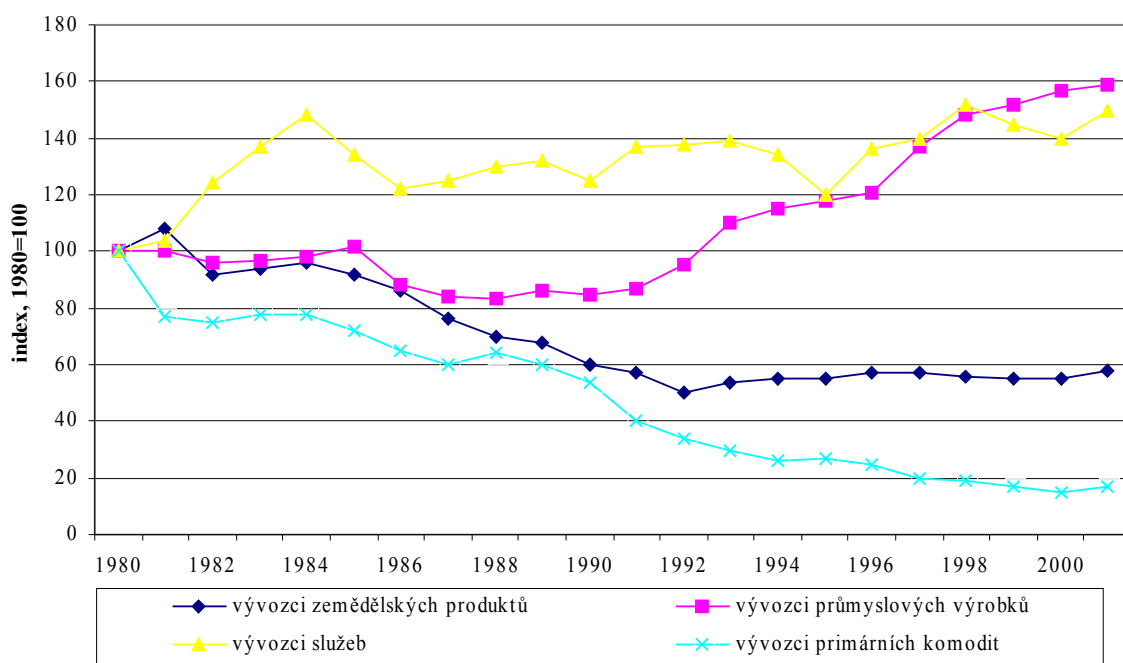
⁷⁹ WTO: International Trade Statistics 2006, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its2006_e.pdf

v roce 2003).⁸⁰ Toto zvýšení podílu LLDC na světových vývozech by mohlo znamenat zastavení procesu marginalizace LLDC ve světové ekonomice. K tomuto procesu dochází od počátku 80. let, kdy byl ještě podíl LLDC na světových vývozech vyšší než 0,83 %. V zásadě to znamená, že vývozy LLDC rostly pomaleji než světové vývozy.

Tento vývoj lze přičíst na vrub zejména vývozcům nerostných surovin, jejichž exportní výkonnost je velmi slabá a jejich podíl na světových vývozech byl jen 16 % jejich podílu v roce 1980. Podíl vývozců zemědělských komodit na světových vývozech po celá 80. léta klesal, ale tento trend se zastavil v roce 1990, od kdy se jejich podíl ustálil na 56 % původní úrovně z roku 1980. Naopak proti procesu marginalizace působí dynamičtí vývozcí průmyslových výrobků a v podstatné míře i vývozcí služeb, jejichž podíly na světových vývozech vzrostly ve srovnání s rokem 1980 o 40 %, respektive o 30 %.

Rychlejšímu získávání tržních podílů pro výrobky LLDC brání zejména jejich poměrně vysoká cena, která je dána vysokými výrobními náklady a nízkou produktivitou. Další nevýhodou LLDC jsou také (ve srovnání s ostatními LDC) dlouhé dodací lhůty, nízká flexibilita výrobců a nižší kvalita produktů.⁸¹

Graf 2.3: Podíly LLDC na světových vývozech zboží a služeb podle vyvážených komodit, 1980-2001

Pramen: UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004, s. 130

⁸⁰ Pro srovnání Česká republika (10 mil. obyvatel) vyvezla zboží v hodnotě 69 mld. USD a 78 mld. USD v roce 2004, resp. v roce 2005, a její příjmy z vývozu zboží tak byly o 8 mld. USD vyšší, resp. o pouhé 3 mld. USD nižší než vývozy 50 LLDC (740 mil. obyvatel), http://www.trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113484.pdf

⁸¹ Subramanian, U.; Matthijs, M.: Can Sub-Saharan Africa Leap into Global Network Trade?, World Bank Policy Research Working Paper 4112, 2007, s. 3

Vývozy hlavních exportérů ropy – Angoly, Čadu, Rovnickové Guiney, Súdánu a Jemenu představují polovinu celkových příjmů z vývozu LLDC. Bohužel i více jak 55 % a 90 % nárůstu exportů LLDC v roce 2004, respektive 2005 lze přičíst těmto 5 zemím. Pokračující investice do počínající těžby ropy v Mauretánii budou tento trend dále umocňovat.

Vývoj exportní výkonnosti se odráží také ve změnách dovozů. Dovozy rostou pomaleji než vývozy a velmi nevyvážené je jejich teritoriální rozložení. Nejrychleji rostly dovozy LLDC vyvážejících ropu; dynamický růst zaznamenaly také vývozci průmyslových výrobků. U těchto LLDC rostly dovozy také po přepočtení na obyvatele. Naopak u skupiny vývozců primárních komodit nerostou dovozy tak vysokým tempem, u vývozců nerostných surovin a kovů dokonce poklesly. Po přepočtení na obyvatele však dovozy poklesly jak u LLDC vyvážejících nerostné suroviny a kovy, tak u LLDC vyvážejících zemědělské produkty.

Tab. 2.5: Vývoz a dovoz zboží, podle skupin LLDC, 2003-2005 (v mld. USD a v %)

	V mld. USD			v %	
	2003	2004	2005	2003-2004	2004-2005
Vývoz zboží					
LLDC celkem	46,5	61,1	81,3	23,9	24,8
Africké LLDC	28,8	40,5	56,7	28,9	28,6
- bez vývozců ropy	13,4	16,5	18,2	18,8	9,3
Asijské LLDC	17,3	20,2	24,2	14,4	16,5
Dovoz zboží					
LLDC celkem	60,6	71,6	85,7	15,4	16,5
Africké LLDC	35,1	42,3	52,8	17,0	19,9
- bez vývozců ropy	24,7	30,1	35,1	17,9	14,2
Asijské LLDC	24,4	27,9	31,5	12,5	11,4

Pramen: vlastní výpočty na základě údajů: WTO: International Trade Statistics 2006,

http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its2006_e.pdf, Pozn.: údaje UNCTAD uvádí nižší hodnoty (cca o 5 %)

Regionální srovnání ukazuje, že v letech 2003 až 2005 rostly vývozy rychleji v afrických LLDC, bez zemí vyvážejících ropu bude toto tvrzení platit pouze pro růst vývozců mezi roky 2003 a 2004 a v druhém sledovaném období se situace obrátí ve prospěch asijských LLDC. V roce 2005 se vývozy v 27 LLDC zvýšily o více než 10 %. Kromě vývozců ropy jsou zastoupeny i vývozci jiných primárních komodit (Burundi, Etiopie, Mauretánie, Mosambik, Rwanda, Uganda) a průmyslového zboží (Bangladéš, Laos, Nepál, Haiti).

Tento vývoj se odráží také ve změnách salda obchodní bilance. Saldo obchodní bilance LLDC jako celku pokleslo v roce 2005 o 6 mld. USD. na 4,4 mld. USD. Pozitivní saldo obchodní bilance dosáhlo 6 zemí: 4 vývozci ropy – Angola, Čad, Jemen a Rovnicková Guinea a mimo ně ještě Guinea a Myanmar. Největší zásluhu na snížení celkového salda má

bezesperu Angola s přebytkem obchodní bilance v úctyhodné výši bezmála 15 mld. USD.⁸² Pokud však budeme posuzovat schodek obchodní bilance bez skupiny zemí vyvážejících ropu, pak dovozy převýšily v roce 2005 vývozy o více než 26 mld. USD. Oproti roku 2004, kdy saldo obchodní bilance činilo 23 mld. USD, to znamená nárůst schodku o 11 %.

Také bilance obchodu službami byla po celé sledované období deficitní. Dovoz služeb LLDC roste rychleji než jejich vývoz. Zatímco v roce 1999 hodnota vývozu služeb byla poloviční ve srovnání s hodnotou jejich dovozu, v roce 2005 byl dovoz služeb LLDC téměř třikrát vyšší než jejich vývoz. Největšími vývozci služeb byla: Kambodža (1 mld. USD), Tanzanie (0,9 mld. USD), Etiopie (0,8 mld. USD), Senegal (0,6 mld. USD), Bangladéš a Uganda. Významnými vývozci služeb jsou také ostrovní státy (Kapverdy, Maledivy a Samoa). Vývozy služeb těchto 9 zemí tvořily více než 1/2 celkových vývozů služeb všech 50 LLDC. Přebytek bilance služeb měly pouze ostrovní státy a Kambodža.

Tab. 2.6: Vývoz a dovoz služeb LLDC, 1995-2005 (v mld. USD)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Vývoz	5,3	5,6	5,9	5,7	6	6,2	6,2	6,5	7,3	9	9,7
Dovoz	11,5	11,8	12,1	13	12,4	13,1	14,7	15,3	17,3	21,4	26,2

Pramen: WTO: International Trade Statistics 2006, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its2006_e.pdf

Hlavní důvod velmi rychlého nárůstu vývozů zboží LLDC lze spatřovat zejména v růstu cen vyváženého zboží. Největší nárůst cen v roce 2004, 2005 a 2006 zaznamenala ropa. Její cena se v těchto letech zvýšila o 30 %, 41 % a 29 %. Také růst cen ostatních primárních komodit mimo ropy nebyl zanedbatelný a obnášel 18 %, 10 % a 22 %. Nejmenší nárůst cen zaznamenaly průmyslové výrobky. Relativně pomalejší nárůst cen průmyslových výrobků však vyvažuje fakt, že z dlouhodobého hlediska vývoj jejich cen netrpí takovými výkyvy jako ceny ostatních komodit. Pro rok 2007 se očekává obecně pokles cen u většiny komodit s výjimkou ropy a průmyslových výrobků.⁸³

Tab. 2.7: Vývoj cen hlavních skupin vývozních komodit (v %)

	1988-1997	1996-2007	2004	2005	2006	2007
Ropa	0,6	14,6	30,7	41,3	29,7	9,1
Neropné primární komodity	1,3	2,7	18,5	10,3	22,1	-4,8
- Potraviny	0,7	0,6	14,3	-0,3	7,9	-0,3
- Nápoje	1,8	-3,2	3	21	1,7	-4,2
- Zemědělské produkty	2,6	-0,2	5,5	1,6	5,3	-1,9
- Kovy	1,3	7,4	36,1	26,4	45,2	-8,9
Průmyslové výrobky	1,3	1,6	9,4	3,6	2,2	2,3

Pramen: IMF: World Economic Outlook 2007 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/index.htm>

⁸² Výpočty na základě údajů http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its2006_e.pdf

⁸³ IMF: World Economic Outlook 2007 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/index.htm>

A) Komoditní struktura vývozu a dovozu zboží LLDC v letech 2000 – 2003

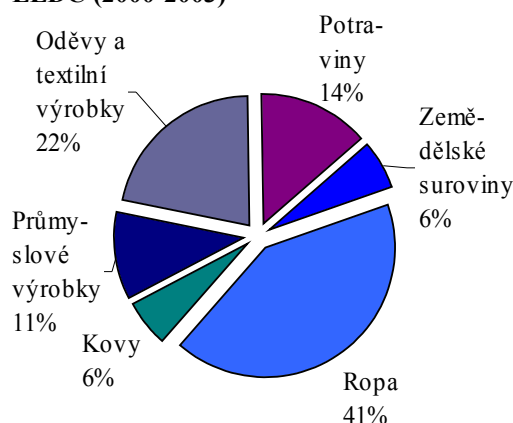
Komoditní struktura vývozu a dovozu LLDC se v posledních letech příliš nezměnila a výrazné změny nejsou očekávány ani v nejbližším časovém horizontu (1 až 3 roky). Vývoz primárních komodit tvoří stále ještě 2/3 celkových vývozu LLDC.

Samotná ropa činí 40 % vývozu zboží, vývozy ostatních primárních komodit obnáší 1/4 celkových vývozu. Vývoz průmyslových výrobků tvoří 1/3 celkových vývozu.

V dovozech zboží do LLDC dominují průmyslové výrobky (62 % celkových dovozů). Dovozy průmyslových výrobků jsou nezbytné pro urychlení rozvoje LLDC, a to jak pro lepší využití existujících výrobních kapacit nebo ve formě nových investičních celků k zahájení výroby v perspektivních odvětvích. Téměř 1/3 dovozů tvoří primární komodity, dovozy ropy obnáší 11 %⁸⁴ a potravin téměř 20 % celkových dovozů. LLDC jako celek mají aktivní obchodní bilanci pouze v obchodu s ropou, kovy a zemědělskými surovinami. Přestože lze některé LLDC (v roce 2004 např. Malawi, Madagaskar a Tanzanie)⁸⁵ označit jako čisté vývozce potravin, většina LLDC potraviny musí dovážet. Hodnota dovážených potravin se mezi roky 2000 a 2004 zvýšila o více než 1 mld. USD a převyšuje 7,6 mld. USD. Dovozy potravin v některých LLDC tvoří více než 20 % celkových dovozů zboží a odčerpají 1/5 prostředků k financování dovozů. Dovážené potraviny však tvoří pouze malou část skutečné domácí spotřeby potravin.⁸⁶ Vývoj cen potravin a ropy jsou dvě hlavní položky, které významně ovlivňují stav obchodní bilance a další rozvoj LLDC.

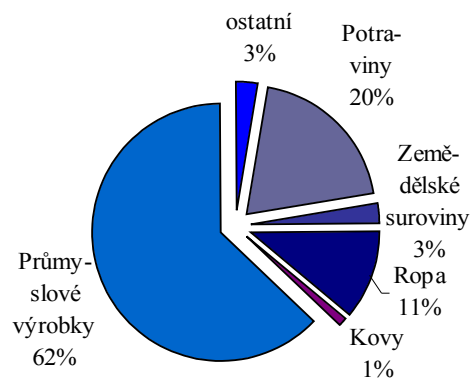
Z tohoto důvodu je třeba pečlivě analyzovat dopady liberalizace zemědělského sektoru DC a

Graf 2.4: Komoditní struktura vývozu zboží z LLDC (2000-2003)

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics On-line 2005

Graf 2.5: Komoditní struktura dovozů zboží do LLDC (2000-2003)

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics On-line 2005

⁸⁴ Kromě 5 LLDC vyvážejících ropu jsou všechny ostatní LLDC čistými dovozci této pro fungování hospodářství nepostradatelné suroviny. Z toho vyplývá jejich zranitelnost vzhledem k růstu cen této suroviny.

⁸⁵ Pro rok 2004 byly k dispozici údaje o komoditní struktuře zahraničního obchodu pouze pro 20 LLDC

⁸⁶ Neexistuje dostatek dat pro posouzení, zda tyto dovozy slouží pouze ke zpestření jídelníčku malé skupiny obyvatel LLDC nebo zda tyto dovozy v určitých obdobích napomáhají udržet cenovou hladinu potravin na přijatelné úrovni.

tyto reformy připravit a provádět takovým způsobem, aby byly minimalizovány negativní dopady na LLDC.

Vývozy průmyslových výrobků tvoří pouze 1/3 celkových vývozu zemí LLDC a tento poměr se ještě výrazně zhorší, pokud nezapočítáme Bangladěš (pokles na 22 %), popř. další asijské LLDC (vyvážející průmyslové výrobky). Jako srovnání nám uveďme LDC jako celek, v jejichž celkových vývozech tvoří průmyslové výrobky 70 % (po odečtení 4. největší ekonomiky světa⁸⁷ - Číny bude tento podíl obnášet stále ještě 2/3 celkových vývozu).⁸⁸ Podíl vývozu průmyslových výrobků z LLDC na celkových světových vývozech průmyslových výrobků činí pouhá 0,2 %.

V posledních letech činily vývozy zemědělských produktů na celkových vývozech LLDC téměř 25 %. Zemědělské plodiny jsou hlavním zdrojem zahraničních měn pro 13 afrických LLDC. O tom, jak zranitelnými však mohou být vývozci zemědělských plodin, svědčí nejen vývoj světových cen zemědělských produktů, ale také vývoj mezinárodního obchodu těmito komoditami. Mezinárodní obchod celkem rostl po celé sledované období (1950-2002) vyššími tempy než obchod zemědělskými produkty. Tento vývoj souvisí do značné míry s procesem liberalizace, který se agrárnímu sektoru až do 90. let vyhýbal.

Tab. 2.8: Mezinárodní obchod celkem a obchod zemědělskými produkty, 1950-2002

	1950-52	1960-62	1970-72	1980-82	1990-92	2000-02
Obchod celkem (mld. USD)	30,5	56,1	149,1	802,7	1997,4	6191,7
Prům. růst obchodu za desetiletí (%)	7,1	9	5,9	3,7	5,8	4,4
Obchod zem. produkty (mld. USD)	11,7	15	26,6	106	205,6	487
Prům. růst obchodu za desetiletí (%)	4,8	4,2	3,1	2,1	3,6	3,3
Agrární sektor/obchod celkem (%)	38,4	26,7	17,8	13,2	10,3	7,9

Pramen: Paiva, C.: Assessing Protectionism and Subsidies in Agriculture: A Gravity Approach, WP/05/21, IMF 2005, s. 4

Již tak nepříznivý trend obchodu zemědělskými produkty je dále umocňován zjištěním, že tržní podíly v obchodu zemědělskými produkty na úkor LLDC získávaly DC. Jedinou skupinou zemí, na jejichž trzích LLDC zvýšily své obchodní podíly, byly jejich vlastní trhy navzájem. Vývoj celního zatížení v tomto směru podává částečné vysvětlení. A tak zatímco prosté průměrné celní sazby na všechny druhy zboží u všech skupin zemí klesaly, vážené průměrné celní sazby DC na dovozy z LLDC v roce 2002 ve srovnání s rokem 1990 vzrostly, a to zejména u zemědělské produkce. Tato skutečnost jen dokládá neúčinnost iniciativ na podporu zapojení LLDC do světového obchodu, spočívající v administrativní náročnosti, omezujících pravidlech původu, ochranných klauzulích a neúplném pokrytí.

⁸⁷ První tři místa patří USA, Japonsku a SRN podle údajů: World Development Report 2007: Development and the Next Generation, The World Bank, Washington D.C. 2006, s. 289, 290

⁸⁸ UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2006: Developing Productive Capacities, United Nations, New York 2006, s. 13

DC vzhledem k jejich domácí zemědělské politice dovážely méně zemědělské produkce, než by odpovídalo jejich HDP/obyv. a jejich struktura produkce a zaměstnanosti. Celý problém subvencovaného agrárního sektoru dále zůstávají vývozní subvence, které způsobují, že tyto země jsou ve svém zásobování potravinami a jinými zemědělskými komoditami nejen téměř soběstačné, ale navíc produkují vysoké přebytky, které vyváží. V posledních letech vedou snahy o reformu agrárního sektoru ke snížení vývozu zemědělských produktů alespoň z některých DC (Kanada, USA).⁸⁹ Všechny tyto skutečnosti ovlivňují vývozní možnosti LLDC při vývozu zemědělských výrobků, ve kterých mají svou přirozenou komparativní výhodu a u kterých by jim příslušely vyšší tržní podíly. Dále v kapitole 2.4.

B) Teritoriální struktura vývozu a dovozu LLDC

Vzhledem ke koloniální minulosti většiny LLDC probíhal téměř veškerý statisticky podchycený obchod v 60. letech s DC (zejména původními koloniálními mocnostmi). Podíly, které odrážely jejich roli jako hlavních obchodních partnerů pouze postupně klesaly ve prospěch stále stoupajícího obchodu s ostatními LDC. Objem vzájemného obchodu skupiny LLDC byl a zůstává nízký. Naopak obchod s ostatními LDC roste již několik desetiletí, v posledních deseti letech dokonce velmi dynamicky. Následující tabulka dokumentuje změnu významu jednotlivých regionů cílových trhů pro vývozy z LLDC nebo naopak jako dodavatelů zboží do LLDC.

Tab. 2.9: Teritoriální struktura vývozu a dovozu LLDC a LDC, 1995 a 2004 (%)

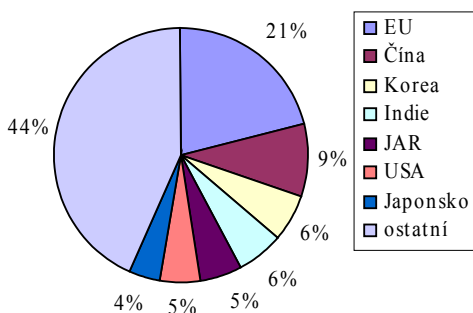
		Rozvinuté země								Rozvojové země	
		celkem		EU		Japonsko		USA, Kanada		1995	2004
		1995	2004	1995	2004	1995	2004	1995	2004		
LLDC	Vývozy	63,7	50,2	35,9	26	6,1	2,7	20,5	20,3	34	42,8
	Dovozy	46	32,9	28	20,8	9,6	4,1	6,5	5,8	50,1	60,1
LDC	Vývozy	55	53,1	21,6	18	10,1	8,7	21,1	24	38	43,4
	Dovozy	59,3	50,8	24,3	23,6	14,4	10,8	17,2	13,2	34,1	43,6

Pramen: UNCTAD: The Least Developed Countries Report 1997 a 2006, s. 172, 173 a s. 13

Všimněme si, že vývojový trend teritoriální struktury vývozu i dovozu je pro LLDC a LDC obdobný. Zatímco v roce 1995 na trhy DC směřovalo více než 2/3 celkových vývozu z LLDC a z toho téměř 36 % na trhy EU (15 států), v roce 2004 činil podíl DC na celkových vývozech z LLDC pouhou 1/2 a z toho podíl EU (25 zemí) klesl na 26 % (2005 jen 23,4 %). Také do Japonska směřuje menší část vývozu zboží z LLDC. Pouze podíl USA a Kanady se v posledních 10 letech nezměnil.

⁸⁹ Paiva, C.: Assessing Protectionism and Subsidies in Agriculture: A Gravity Approach, WP/05/21, IMF 2005, s. 14

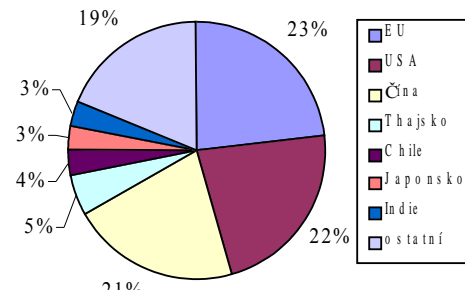
Graf 2.7: Teritoriální struktura dovozů do LLDC (2005)

Pramen: www.ec.europa.eu/doclib/docs/2006

Dynamicky roste podíl LDC na celkových vývozech z LLDC (zatímco v roce 1995 do LDC

Graf 2.6: Teritoriální struktura vývozu z LLDC (2005)

Pramen: www.ec.europa.eu/doclib/docs/2006

směřovala pouhá 1/3 vývozu, nyní je to více než 42 %). Většina vývozu směřujících do LDC je určena na trhy rychle rostoucích ekonomik jihovýchodní Asie (zejména do Číny, Thajska, Koreje a Indie)⁹⁰. Tyto asijské země mají vzhledem k potřebám jejich rychle se rozvíjejícího průmyslu zájem zejména o ropu, nerostné suroviny a některé zemědělské produkty (bavlna, kakao). Lze předpokládat, že hospodářská expanze těchto zemí bude pokračovat, což pro LLDC znamená další příležitosti pro jejich vývozy.⁹¹ Mezi 20 nejdůležitějšími destinacemi pro vývozy zboží z LLDC najdeme pouze 3 africké země (JAR, Mali a Keňa). Pro 22 LLDC jsou LDC nejdůležitějším odbytištěm pro jejich zboží (Asie pro vývozy zboží z 16 LLDC).⁹²

Také teritoriální struktura dovozů do LLDC doznala značných změn. Zatímco v polovině 90. let byly podíly DC a LDC jako dodavatelů zboží do LLDC téměř vyrovnané, pocházelo v roce 2004 celých 60 % dovozů z LDC a jen necelých 33 % z DC. 35 LLDC dováželo většinu zboží z LDC (23 LLDC z Asie). Proto v roce 2005 na 2. místě mezi nejdůležitějšími dovozci do LLDC hned za EU (21 %) nalezneme Čínu (9 %), Koreu (5,8 %) a Indii (5,8 %). LLDC se přeorientovaly na východoasijské dodavatele poměrně kvalitního zboží za relativně nižší ceny. Role afrických zemí jako dodavatelů zboží do LLDC není příliš významná. Výjimkou jsou dovozy z JAR (5 %), Keni a Pobřeží Slonoviny. Obchodní výměna se zeměmi Jižní Ameriky není příliš významná, mezi 20 nejdůležitějšími obchodními partnery je však zastoupeno Chile a Brazílie. Viz příloha č. 12.

⁹⁰ Vývoj podílů 6 nejvýznamnějších vývozních destinací LLDC viz příloha

⁹¹ Subramanian, U.; Matthijs, M.: Can Sub-Saharan Africa Leap into Global Network Trade?, World Bank Policy Research Working Paper 4112, 2007, s. 3

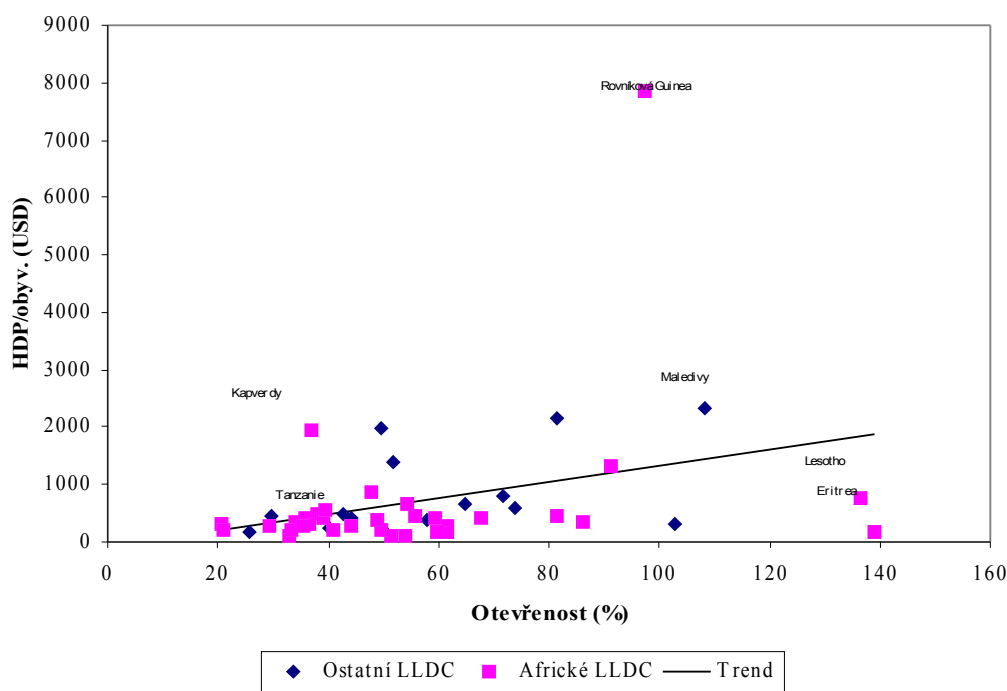
⁹² UNCTAD: Statistical Profiles of the Least Developed Countries 2005, United Nations, New York 2005

2.2.3. Souvislost mezinárodního obchodu a hospodářského růstu v LLDC

V následujících odstavcích se pokusíme navázat na teoretickou část práce a dokázat platnost některých tvrzení empirickou studií dat relevantních ukazatelů pro skupinu LLDC.⁹³ Přístupme k tvrzení, že mezinárodní obchod napomáhá hospodářskému růstu příslušné země.

Soustředíme se na tvrzení, že existuje kladný vztah mezi otevřeností ekonomik LLDC a jejich HDP/obyv. Otevřenost pro tyto účely definujeme jako podíl obchodu k HDP (o vývoji otevřenosti podle dalších kritérií viz další oddíl). Tento vztah mezi otevřeností a HDP/obyv. pro ekonomiky LLDC je znázorněn v grafu 2.6. LLDC lze označit jako ekonomiky relativně otevřené. Průměrně je podíl obchodu k HDP v LLDC 50 %, a tím pádem vyšší než u DC, ale zároveň nižší než u LDC. Z grafu lze vyčíst, že vztah mezi otevřeností a HDP/obyv. je poměrně slabý. Za rostoucí sklon trendové linie jsou odpovědná zejména data asijských LLDC a velkým dílem ji ovlivňuje Rovnicková Guinea. Určit jednoznačný trend pro africké LLDC by bylo podstatně komplikovanější. Spíše by se o afrických LLDC dalo tvrdit, že bez ohledu na míru jejich otevřenosti, jejich důchod na hlavu nepřekračuje 1000 USD. Tuto hranici překračují jen 3 africké LLDC, které nelze označit jako typické, jedná se o dva vývozcce ropy: Angolu a Rovnickovou Guineu a třetí africká LLDC, jejíž HDP/obyv. v roce 2004 překročil 1000 USD, byla ostrovní země: Kapverdské ostrovy.

Graf 2.8: Otevřenost a HDP/obyv. LLDC (2004)

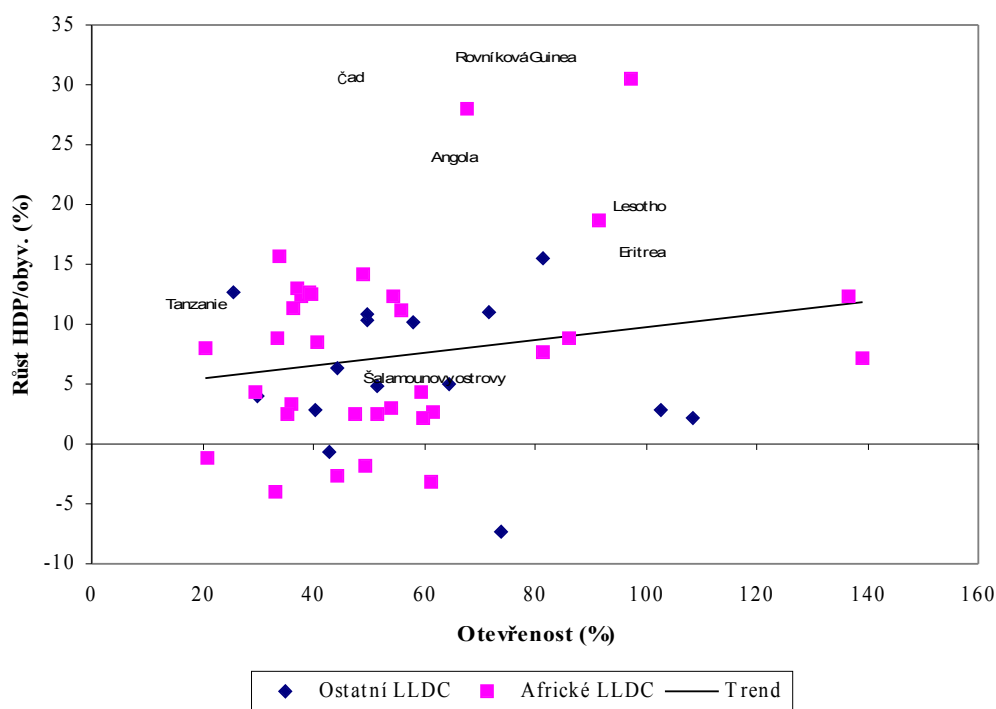

Pramen: vlastní výpočty na základě údajů: UNCTAD: Handbook of Statistics Online 2005, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

⁹³ V některých případech uvádíme pro srovnání data pro ostatní LDC (mimo LLDC) nebo LDC jako celek (včetně LLDC)

Následující graf přibližuje vztah otevřenosti a růstu HDP/obyv. a snaží se nalézt důkaz pro tvrzení, že otevřenější ekonomiky dosahují vyššího hospodářského růstu než země méně otevřené. Trendová linie naznačuje, že také v tomto případě existuje pozitivní korelace mezi mírou otevřenosti a růstem HDP/obyv. Souvislost mezi oběma ukazateli však není příliš výrazná a na rozdíl od předchozí situace je vztah mezi sledovanými veličinami silnější u afrických LLDC než u ostatních LLDC. To znamená, že každá úroveň otevřenosti vede u afrických LLDC zpravidla k vyššímu růstu HDP/obyv. než u asijských LLDC. Ani přes tuto skutečnost, 60 % podíl obchodu na HDP a tedy velmi vysoká míra otevřenosti ekonomiky není zárukou kladného růstu HDP/obyv. Vypovídací schopnost je však do určité míry ovlivněna délkou sledovaného období. Čtyřleté období je poměrně krátká doba a navíc se v průměru jedná o hospodářsky relativně úspěšná léta, ve kterých většina LLDC dosahovala ve srovnání s předchozími periodami bezprecedentních hospodářských výsledků. Proto nás asi nepřekvapí, že jen u 6 LLDC byl evidován záporný průměrný roční růst HDP/obyv. (rozuměj nižší než -1 % ročně). Mimo nich však velikost HDP/obyv. u dalších 14 LLDC stagnovala, tzn. růst HDP/obyv. ležel v intervalu (-1;1).⁹⁴

Graf 2.9: Otevřenost a růst HDP/obyv. LLDC (2000-2004)

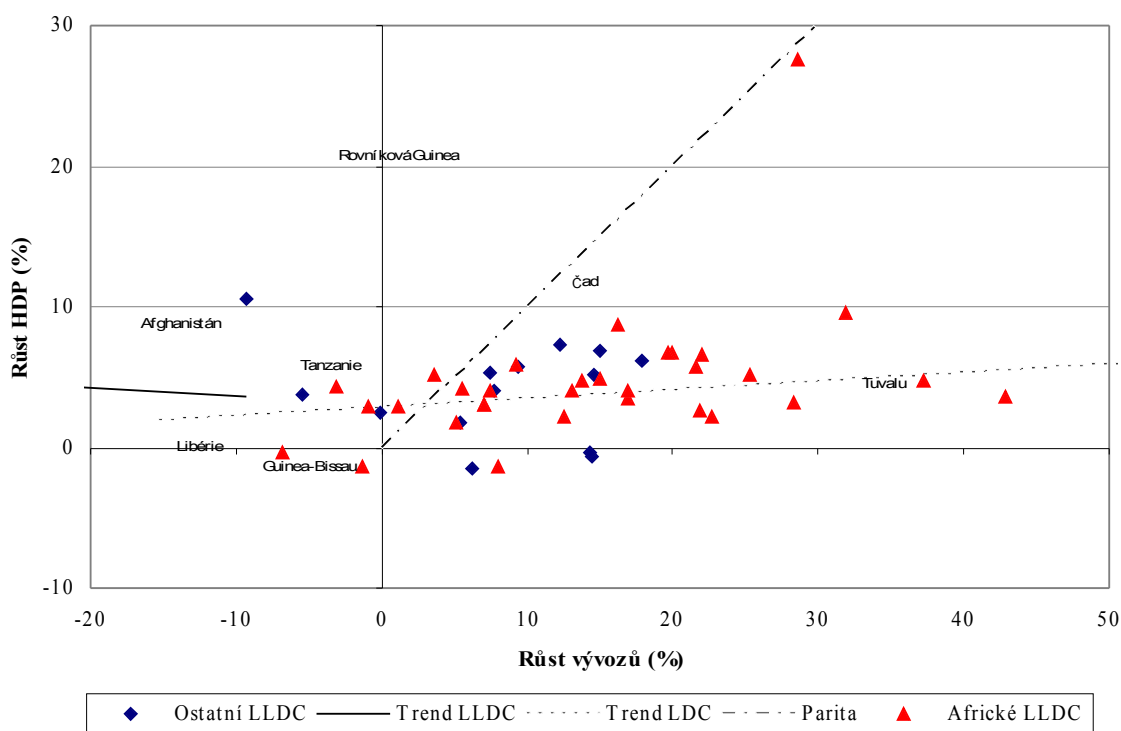
Pramen: vlastní výpočty na základě údajů: UNCTAD: Handbook of Statistics Online 2005, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

⁹⁴ Nejnižší růst pro Šalamounovy ostrovy, dále Haiti, Vanuatu, Guineu-Bissau, Středoafriickou republiku. Stagnací trpěl Jemen, Nepál, Kiribati a 11 afrických LLDC, jedná se často o státy, které buď procházely válečným konfliktem nebo se z ukončeného konfliktu vzpamatovávaly (např. Burundi, Konžská dem. republika, Eritrea, Madagaskar, Niger, Somálsko).

Výše uvedená data nás opravňují souhlasit se závěry Changovy studie, která pozitivně hodnotí potenciál „otevřenosti“ napomoci hospodářskému růstu. Chang vidí v otevřenosti pro hospodářský růst podmínku „nutnou“, nikoli „postačující“. „Otevřenost“ musí být doprovázena vhodnou hospodářskou politikou. Zároveň, vzhledem k rozdílným podmínkám jednotlivých LDC (stejně jako LLDC), nelze „otevřenost“ bez dalšího použít jako doporučení platného pro všechny dle hesla: „one size fits all“.⁹⁵

Nyní se zaměříme na vztah mezi růstem vývozu a růstem HDP. Stejně jako u ostatních zkoumaných vztahů, bylo možné pozitivní korelaci očekávat. Tak je tomu proto, že vývozy jsou složkou HDP v národních účtech, a tedy čím vyšší růst vývozu, tím vyšší růst HDP.⁹⁶

Graf 2.10: Vztah mezi růstem vývozu a růstem HDP v LLDC a LDC, (2000-2004)

Pramen: vlastní výpočty na základě údajů: UNCTAD: Handbook of Statistics Online 2005, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

Trendová linie LLDC leží pod trendovou linií ostatních LDC, ale jejich rozestup je menší než tomu bylo v 90. letech 20. století. Z grafu je patrné, že s výjimkou dvou ostrovních LLDC (Šalamounovy ostrovy a Vanutu, jejichž HDP stagnovalo) a Guiney-Bissau a Haiti (průměrný roční pokles HDP ve výši 1,3 %, resp. 1,5 %), všechny LLDC, jejichž průměrný roční růst

⁹⁵ Chang, R.; Kaltani, L.; Loayza, N.: Openness Can Be Good for Growth: The Role of Policy Complementarities, World Bank Policy Research Working Paper 3763, 2005, s. 26-27

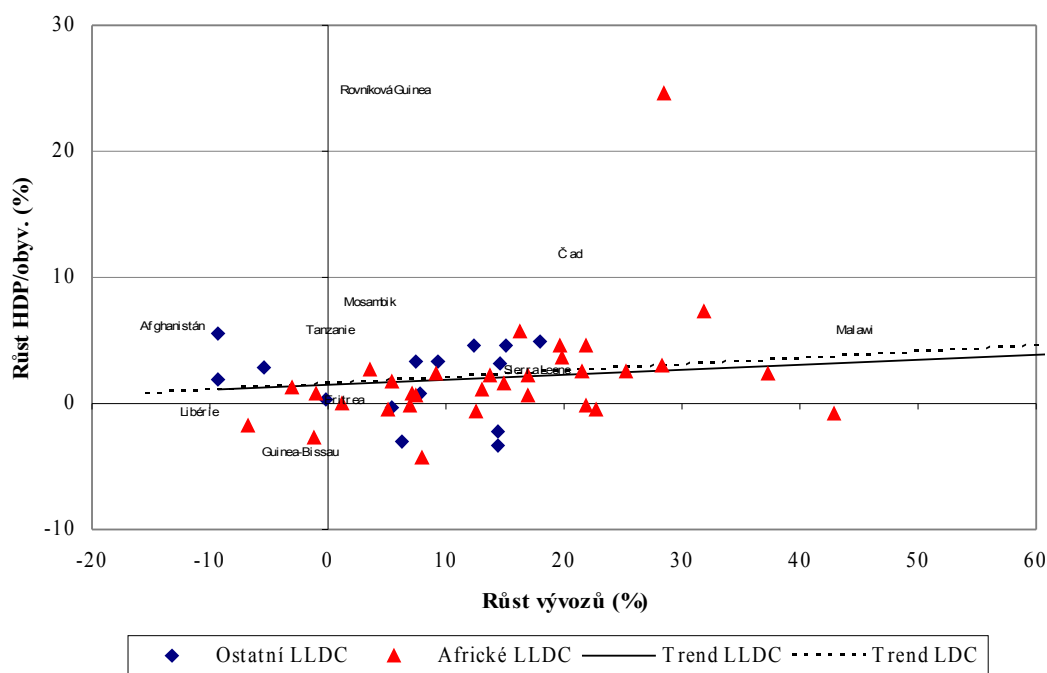
⁹⁶ Podle studie UNCTAD z roku 2004, která sledovala stejné ukazatele pro období 1990-2000 byla souvislost růstu obou ukazatelů u ostatních LDC ještě výraznější než je tomu v grafu 2.10., pro každou libovolně zvolenou výši růstu vývozu byl růst HDP v LLDC nižší než růst HDP u skupiny ostatních LDC viz: UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004, s. 140

vývozu byl v letech 2000-2004 nezaporný, dosahovaly v tomto období kladného růstu HDP. Průměrný růst vývozu alespoň o 8 % ročně pak znamenal alespoň 2 % růst HDP.

Tento graf nám rovněž umožňuje rozhodnout, zda u sledovaných zemí dochází ke zvyšování jejich exportní orientace či nikoliv. Nejlépe to lze rozhodnout za pomoci linie procházející počátkem grafu a spojující vždy stejné hodnoty růstu. Pro všechny země, které se nachází mezi osou x a touto linií, platí, že jejich vývozy rostou rychleji než jejich HDP, a tedy že se u nich zvyšuje podíl jejich vývozu na HDP. S výjimkou 7 LLDC, se exportní orientace ostatních LLDC v období 2000-2004 zvyšovala.⁹⁷

Vzhledem k vysokým tempům růstu populace, které činily v LLDC v 80. a 90. letech v průměru 2,6 % a v období 2000-2004 poklesly na 2,4 %⁹⁸, je nutné se zabývat také vztahem růstu vývozu a růstu HDP/obyv. Následující graf obsahuje údaje o růstu exportů a HDP/obyv. pro LLDC a jejich trendovou linii, stejně jako trendovou linii pro ostatní LDC.

Graf 2.11: Vztah mezi růstem vývozu a růstem HDP/obyv. v LLDC a LDC, (2000-2004)

Pramen: vlastní výpočty na základě údajů: UNCTAD: Handbook of Statistics Online 2005

Z grafu je patrné, že rovněž v tomto případě je zřejmá kladná korelace mezi sledovanými ukazateli. Vzhledem k vyšším tempům růstu populace ve srovnání s ostatními LDC (populační růst v ostatních LDC činil v 80. letech 2,1 %, v 90. letech poklesl na průměrných 1,7 % a v období 2000-2004 se dále snížil na průměrně 1,5 % ročně), rozdíl mezi trendovými liniemi LLDC a ostatních LDC se ve srovnání s grafem 2.10. změnil, a bez dalšího omezení

⁹⁷ Spojitost mezi růstem vývozu a růstem HDP je zřetelnější zaměříme-li se na delší časové období (srov. příloha č. 19)

⁹⁸ UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2006: Developing Productive Capacities, United Nations, New York 2006, s. 311

zde platí, že stejné tempo růstu vývozu vede v ostatních LDC vždy k vyššímu růstu HDP/obyv. než v LLDC. Jako vysvětlení pro změny, přesněji řečeno vyrovnávání trendu LLDC ve srovnání s LDC mohou posloužit data o průměrném ročním růstu vývozu LLDC, která naznačují, že vývozy LLDC rostly ve srovnání s ostatními LDC rychleji, zatímco rozdíl tempa růstu HDP/obyv. nebyl podstatný.

Klesající vývozy znamenají často záporný nebo minimální růst HDP/obyv. a naopak rostoucí vývozy rostoucí HDP/obyv. Vývozy 6 LLDC se zvyšovaly a přesto tyto země evidovaly pokles HDP/obyv. S jedinou výjimkou (Šalamounovy ostrovy) však LLDC, jejichž vývozy rostly alespoň 10 % ročně, dosahovaly nezáporného růstu HDP/obyv. Z výše uvedeného lze učinit závěr: rostou-li vývozy dané země tempem nižším než 10 % ročně, pak není možné učinit spolehlivou předpověď o vývoji HDP/obyv. této země.

Jak již bylo uvedeno výše, jeden z přenosových mechanismů, kterým se zvýšené vývozy promítnou do hospodářského růstu, je proces, při kterém zvýšení dovozů slouží zvýšení investic. Pro LLDC však od roku 1998 platilo, že růst dovozů byl pomalejší než růst vývozu. Z dat pro období 2000-2004 vyplývá, že tento trend pokračoval ve 23 zemích, v 8 zemích rostly vývozy přibližně stejným tempem jako dovozy a v 17 LLDC rostly dovozy rychleji než vývozy.⁹⁹ Zajímavé je, že 9 zemí ze skupiny, kde růst dovozů byl dynamičtější než růst vývozu, bylo v tomto období zavedeno do nějakého ozbrojeného konfliktu, což se mohlo odrazit na jejich exportní výkonnosti.¹⁰⁰ K otázce hospodářského vývoje a mezinárodního obchodu v nepokoji zmítaných zemích viz dále.

Dalším z mechanismů, kterým se růst vývozu může přeměňovat ve stabilní růst, je skrze promítnutí vyššího důchodu do zvýšení domácích úspor. To znamená akumulaci finančních prostředků, které pak mohou být využity k investicím do produkčních kapacit, ke zvyšování produktivity atd.¹⁰¹ V případě LLDC se však setkáváme se situací, kdy životní podmínky většiny obyvatelstva jsou tak špatné, že většina jejich disponibilních příjmů je okamžitě spotřebována a k úsporám zbude pouze nepatrná část. Zvýšení HDP/obyv. v těchto zemích tedy nevede bezprostředně ke zvyšování úspor, ale ke zvýšení jejich aktuální velmi nízké soukromé spotřeby. Pokud bychom po LLDC žádali zvyšování jejich úspor nebo, jak bývá

⁹⁹ Výpočty z údajů UNCTAD: Handbook of Statistics Online, www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1

¹⁰⁰ Konflikty a nepokoje byly postiženy: Afganistán, Eritrea, Etiopie, Guinea-Bissau, Libérie, Nepál (krátce), Somálsko (kde téměř přestaly fungovat veškeré státní struktury), Středoafriická republika a Súdán, Viz: Tahari, A.; Ghura, D.; Akitoby, B.; Brou Aka, E.: Sources of Growth in Sub-Saharan Africa, WP/04/176, IMF 2004, s. 12

¹⁰¹ Růst evidovaný v posledních letech v LLDC nelze bohužel ve větší míře přičíst zvyšování celkové produktivity výrobních faktorů – tolik žádoucí, nýbrž jen jejich zvýšené akumulaci. Studie IMF prokázala, že vyšší produktivity dosahují firmy, jejichž produkce je určena k vývozu, než firmy vyrábějící zboží pro domácí trh. Pro zkoumané africké podniky platilo, že firmy vyvážející na trhy jiných afrických zemí ještě nedosahují produktivity, která je běžně dosahována producenty zboží určeného pro jiné než africké vývozní trhy. Tlak konkurence v mezinárodním prostředí je zde označován jako „learning by exporting.“ Výsledky této analýzy lze vidět jako argument ve prospěch jedné z cest, jakým mezinárodní obchod napomáhá hospodářskému růstu. Viz.: Mengistae, T.; Pattillo, C.: Export Orientation and Productivity in Sub-Saharan Africa, IMF Staff Papers Vol. 51, No. 2, IMF 2004, s. 351, 352

uváděno, mobilizaci jejich domácích zdrojů, pak bychom po nich v zásadě žádali „utahování opasků“. To je v jejich současné hospodářské situaci totožné s dalším zvyšováním chudoby.

Na tomto místě uděláme krátkou odbočku a vrátíme se k problematice hospodářského růstu, rozvoje a mezinárodního obchodu zemí, které jsou zasaženy válečným konfliktem nebo nepokoji. Za posledních 30 let zažilo na svém území alespoň jeden ozbrojený konflikt 36 LLDC. V 90. letech některá z forem násilí zmítala 22 africkými, 7 asijskými LLDC a Haiti¹⁰² (v těchto zemích žila téměř ¼ obyvatelstva LLDC). Přestože se ozbrojené konflikty a nepokoje nevyhýbají ani ostatním LDC, LLDC jsou jimi postiženy ve větší míře. Ohroženy jsou zejména země s velmi nízkým HDP/obyv., které jsou stíženy hospodářskou stagnací nebo poklesem. V minulých desetiletích většina konfliktů vzplanula v zemích bohatých na nerostné suroviny (zejména ropu, diamanty, zlato), v posledních letech se však nepokoje nevyhýbají ani ostatním LLDC. Těžba nerostných surovin však dobu nepokojů prodlužuje. Pokulhávající legitimita vládních garnitur a pochybná distribuce příjmů z exportu domácího nerostného bohatství představují pro vznik konfliktů ideální prostředí. Vzhledem ke komplexnosti tohoto tématu se nebudeme zabývat vlivem konfliktů na obyvatelstvo LLDC jako takové, na všechno jeho utrpení, rozpad zažitých sociálních a státních struktur, hladomor, migraci, dětské vojáky, vraždění a rabování, ale uvedeme si jen několik faktů k jejich hospodářskému vývoji a jejich zapojení do mezinárodního obchodu v době ozbrojených konfliktů.

Vývoj vývozu a dovozu v zemích zmítaných nepokoji je špatně předvídatelný a často se nevyvíjí takovým směrem, jaký bychom mohli očekávat. V řadě takových zemí nedochází k poklesu vývozu, v některých případech bylo dokonce i přes válečný stav evidováno zvýšení vývozu nebo dovozu. Řada subjektů se ve válečné situaci naučí žít, využívat nefunkčních kontrolních a distribučních mechanismů a z této situace těžit. Na národním hospodářství se konflikty projeví téměř vždy stagnací nebo dalším poklesem HDP. Základna pro hospodářský růst a rozvoj je podlomena, dochází k likvidaci infrastruktury a produkčních kapacit. Vzhledem ke klesajícímu HDP tak často u těchto zemí dochází paradoxně k „růstu otevřenosti a exportní orientace“. V těchto případech se však mezinárodní obchod nepromítne do zlepšení hospodářské výkonnosti a snižování chudoby.¹⁰³

---

¹⁰² V roce 1992 bylo konfliktem postiženo 34 LLDC, v roce 2001 jejich počet klesl na 23

¹⁰³ V období konfliktů byl v některých postižených LLDC evidován určitý nárůst spotřeby/obyv. Způsobeno to bylo změnou přerozdělení existujících prostředků, celková životní úroveň se zásadně snižovala. Viz. UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004, s. 161 a násl.

2.2.4. Vliv mezinárodního obchodu a hospodářského růstu na snižování chudoby

Hospodářský růst, ať již jakkoliv impozantní, není totožný s ekonomickým rozvojem. Jelikož neexistuje obecně platná definice „ekonomického rozvoje“, budeme pod tímto termínem pro naše účely rozumět definici „klasika“. Solow pod pojmem ekonomický rozvoj rozuměl: „proces, který vede k tomu, že chudá a z většiny negramotná agrární společnost, jejíž míra porodnosti i úmrtnosti byla velmi vysoká, se přemění v bohatou, vzdělanou, městskou společnost, jejíž členové se těší zdravému a dlouhému životu.“

V souladu s výše uvedeným platí, že hospodářský růst je sice podstatnou podmínkou snižování chudoby, sám o sobě k jejímu udržitelnému snižování nepostačuje. Nejlépe to dokazují data o celkovém počtu extrémně chudých obyvatel LLDC. Bez ohledu na současný i předpokládaný pozitivní hospodářský vývoj se má počet absolutně chudých v LLDC zvýšit z 334 mil. v roce 2000 na 471 v roce 2010 (což představuje nárůst téměř o 1/3).

V poslední době – vzhledem k pozitivnímu vlivu mezinárodního obchodu na hospodářský růst a současně probíhající snižování chudoby zejména v některých dynamicky se rozvíjejících asijských zemích – je kladen velký důraz na mezinárodní obchod a ZOP.

Aby měl mezinárodní obchod a odstraňování překážek volného obchodu skutečně pozitivní dopad na hospodářský růst a zejména na snižování chudoby, je nutné, aby zapojení země do světové ekonomiky a liberalizace mezinárodního obchodu nevedly k likvidaci domácích produkčních kapacit bez toho, aniž by vznikaly nové, tedy aby nedocházelo ke zvyšování nezaměstnanosti. Vliv na chudobu bude mít i vývoj teritoriální a komoditní struktury mezinárodního obchodu. Prospěch může v obou případech snížení koncentrace, tedy větší diversifikace ve prospěch průmyslových výrobků. Žádoucí je zvýšení podílu vyvážených průmyslových výrobků jak náročných na nekvalifikovanou práci, které mají potenciál zaměstnat množství nyní nezaměstnaných nebo nedostatečně vytižených pracovních sil, stejně tak jako tzv. „hi-tech“ výrobků, které mají vysoký růstový potenciál a příznivý cenový vývoj. Diversifikace uvnitř zemědělského sektoru by měla směřovat k dynamickým komoditám a menším farmám a podnikům (nikoliv plantážím), ze kterých může profitovat větší množství lidí. Tyto změny uvnitř ekonomiky by zlepšily směnné relace, které mají velký vliv na kupní sílu dané země a jejích obyvatel a stejně tak jako směnný kurz – důležitý a oblíbený nástroj MOP – mají přímý vliv na příjmy lidí a jejich „chudobu“.

Národní rozvojová strategie, jejíž nedílnou součástí by měla být také integrace do světového hospodářství, by měla usilovat o zvýšení akumulace kapitálu, strukturální změny a technický pokrok s cílem vytvořit produkční kapacity. Zapojení dané země do světového hospodářství, včetně obchodu a financí, musí být řízeno tak, aby vytvořilo vhodný

mechanismus ke snížení chudoby. Všechny národní rozvojové politiky musí dbát na to, aby zahrnovaly i okrajové skupiny společnosti, dbaly na rovnost pohlaví a zajištění minimálních standardů lidského bytí.

Jeden příklad za všechny: výdaje na sociální služby. Výdaje na tyto služby byly v LLDC mimořádně nízké a to nejen ve srovnání s DC ale i ve srovnání s ostatními LDC. Přitom jsou tyto služby určující pro zdraví, kvalifikaci a celkové bytí jejich obyvatel a promítají se přímo do jejich produktivity. Propojenost těchto služeb je zásadní. Kvalitní nabídka vzdělávacích možností nebude nic platná těžce nemocným, hladovějícím lidem. Naopak nejen investice do zdravotnictví se projeví zlepšením zdravotního stavu obyvatel; pozitivní vliv na zdraví bude mít také cílená osvěta, zlepšení hygienického zázemí a přístup k nezávadné vodě. Zlepšení infrastruktury, zejména dopravní dostupnosti, se příznivě odrazí ve všech dalších oblastech.

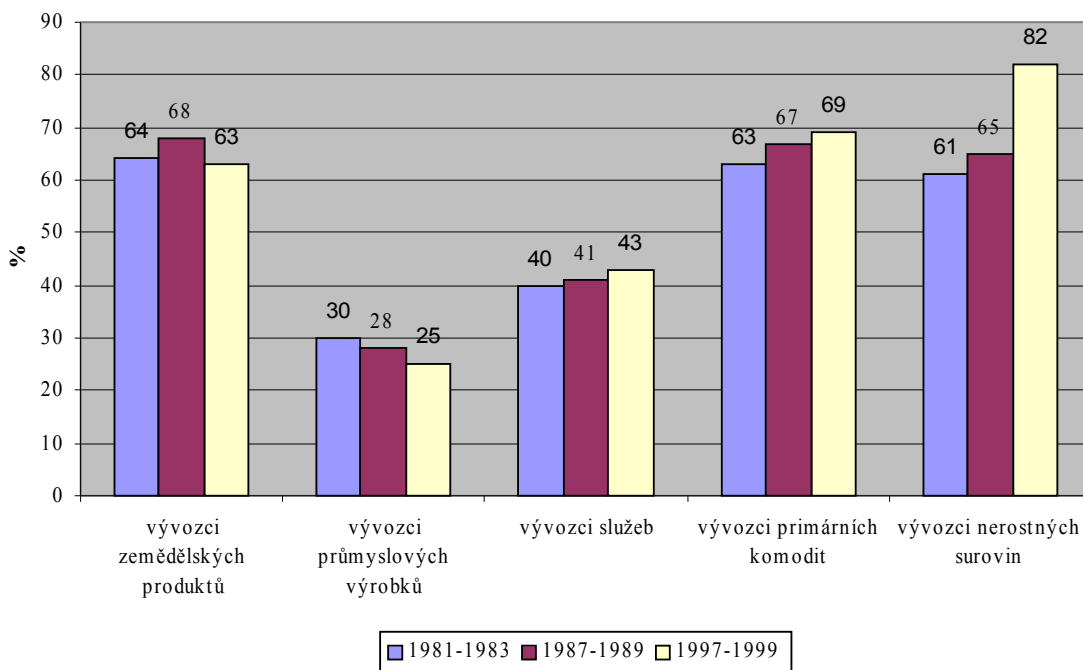
Přestože většinu LLDC lze označit jako otevřenou, zapojení do mezinárodního obchodu neposkytuje obživu odpovídající skupině obyvatel těchto zemí. Většina ekonomicky aktivních obyvatel LLDC (celých 71 %) je zaměstnána v zemědělství, avšak ve více jak polovině LLDC vývozy zemědělských produktů činily pouze 10 % přidané hodnoty zemědělské výroby. Tento ukazatel sice není perfektní k posouzení, v jakém rozsahu jsou venkovské domácnosti angažovány do produkce určené k vývozu, ale obecně lze říci, že s výjimkou zemí vyvážejících bavlnu (LLDC v západní Africe, Malawi a Guinea-Bissau), jejich podíl nebude vysoký. To je také jeden z důvodů, proč vývozy a jejich růst (při jejich nezměněné struktuře) nejsou prostředkem k výraznému snižování chudoby.

Skutečnost, že tady souvislost mezi exportní výkonností a jejími změnami a hospodářským růstem a snižováním chudoby existuje, potvrzují údaje o výskytu chudoby mezi jednotlivými LLDC. Země, jejichž vývozy stagnují nebo klesají, dosahují horších výsledků než LLDC, jejichž vývozy dynamicky rostou. Budeme-li srovnávat data o růstu vývozu a jednoho z ukazatelů pro posuzování chudoby – soukromé spotřeby na obyvatele, pak zjistíme, že zvyšování spotřeby dosáhly vždy pouze LLDC, jejichž vývozy rostly (s výjimkou Toga v období 1995-2000). Na druhé straně nikoliv všechny LLDC, jejichž vývozy vzrostly, zaznamenaly zvýšení soukromé spotřeby na obyvatele.

Na druhou stranu nelze nevidět, že existuje souvislost mezi vývozní strukturou a výskytem chudoby a jejími změnami. Mezi zeměmi vyvážejícími primární komodity (mimo ropu) dosahoval podíl obyvatelstva pod hranicí chudoby (tzn. obyvatel, kteří měli k dispozici méně než 1 USD na den) v letech 1997-1999 téměř 70 %. V LLDC, specializujících se na vývozy nerostných surovin a kovů, byla situace ještě vážnější, neboť v chudobě žilo více než 80 % jejich obyvatelstva. Ve stejném období LLDC, jejichž příjmy plynuly z vývozu služeb,

vykazovaly 43 % obyvatelstva žijícího pod hranicí chudoby, zatímco země, které dokázaly diversifikovat strukturu svých vývozu směrem k průmyslovým výrobkům, se těšily klesajícímu podílu chudoby (pod hranicí chudoby v těchto LLDC žila jen ¼ obyvatelstva).

Graf 2.12: Výskyt chudoby v LLDC podle vývozní specializace

Pramen: UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004, s. 72, chodoba - % populace s méně než 1 USD/den

Určitým rizikem může být hospodářský růst v důsledku zvýšené exportní výkonnosti omezených exportních enkláv. Tento model může být krátkodobě přínosným pro zvýšení příjmů, uvolnění omezení platební bilance a nastartování rozvoje, pokud však hospodářský růst nevytvoří dostatek příjmových příležitostí pro širokou vrstvu obyvatelstva LLDC, například ve formě vazeb na zemědělský sektor, dodavatele meziproduktů atd., pak ke skutečnému „rozvoji“ (včetně snížení chudoby) nedojde.

2.3. Vliv liberalizace mezinárodního obchodu na rozvoj LLDC

„Podíl zemí sub-saharské Afriky na světovém obchodu odpovídá jejich důchodu, velikosti a geografickým charakteristikám“, tyto závěry Rodrikovy práce o zemích sub-saharské Afriky lze rozšířit na skupinu LLDC. Rodrik v ní kladně hodnotí některé epizody rychlého hospodářského růstu a vývoj exportní výkonnosti, ale zároveň zdůrazňuje jejich přechodnost. Rodrik je opatrný, skeptický v hodnocení přínosu liberalizace, ale nepopírá souvislost mezi ZOP a objemem, popř. růstem obchodu, samozřejmě v kombinaci s dalšími faktory.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Rodrik, D.: Trade Policy and Economic Performance in Sub-Saharan Africa, 1997, s. 38 a násl.

Na druhé straně uvedme závěry studie Sachse a Warnera, kteří odmítají sdílet pesimismus panující ohledně budoucnosti LLDC (zejména sub-saharské Afriky). Tito autoři se na základě své analýzy domnívají, že vysvětlení slabého hospodářského růstu spočívá nejen v populačních a geografických charakteristikách (přírodní faktory: nerostné bohatství, podnebí, přístup k moři) daných zemí, ale zejména v jejich ZOP. Sachs vidí velký potenciál k růstu ve změně směnných kurzů, odstranění překážek vývozu (nejen vývozních cel, ale zejména administrativních překážek, komoditních výborů apod.) a překážek dovozu.¹⁰⁵

V tomto oddíle se pokusíme v návaznosti na první kapitolu této práce zrekapitulovat vztah mezi procesem liberalizace a hospodářským růstem LLDC.

2.3.1. Pozadí a postup liberalizace mezinárodního obchodu v LLDC

Liberalizace mezinárodního obchodu je proces, který probíhá prakticky ve všech zemích světa. Je to však proces, ke kterému každá země přistupuje jinak, volí časový harmonogram a rozsah změn. LLDC byly zejména v první fázi procesu liberalizace, tedy na začátku 80. let, ve své autonomii podstatně limitovány. Liberalizace byla nedílnou součástí prvního balíku programů strukturálních změn (structural adjustment programs), které byly LLDC naordinovány mezinárodními institucemi (IMF a Světovou bankou) a jejich úspěšné plnění bylo často podmínkou uvolňování finančních prostředků ve prospěch těchto zemí.

Obecně se dá říci, že v LLDC postoupil proces liberalizace daleko. Použijeme-li hodnocení používané IMF - index obchodních omezení, které klasifikuje země do skupin podle jejich průměrné celní sazby a rozsahu užívání netarifních překážek, pak:

- 42 LLDC mělo průměrnou celní sazbu nižší než 25 %
- 23 LLDC mělo průměrnou celní sazbu nižší než 15 %
- ve 28 LLDC nebyly používány žádné nebo jen zanedbatelné netarifní překážky obchodu a zároveň průměrné celní sazby nepřevyšovaly 25 %.¹⁰⁶

Abychom měli srovnání, průměrný index IMF, kterým byly hodnoceny LLDC, byl 4 (ekonomiky „otevřené“), tedy stejný index, kterými jsou hodnoceny Japonsko, USA a EU.

Podrobnější zkoumání ukazuje, že více liberalizovaly svůj obchod africké než asijské LLDC. Bylo by však chybou domnívat se, že liberalizace v asijských zemích neprobíhá. Například Bangladěš i Laos prošly v 90. letech 20. století významným procesem liberalizace,

¹⁰⁵ Sachs, J.; Warner, A.: Sources of Slow Growth in African Economies, Journal of African Economics, Vol. 6, No. 3, s. 359

¹⁰⁶ ZOP jednotlivých LLDC a její změny jsou sledovány a hodnoceny v pravidelných intervalech (6 letých) v rámci WTO. V letech 1989-2006 byla vypracována hodnocení pro 25 ze 32 LLDC, které jsou členskými státy WTO. V roce 2006 bylo zveřejněno nové hodnocení ZOP 6 LLDC (Tanzanie, Ugandy, Toga, Bangladěše, Angoly, Džibutsku) a jednoho integračního seskupení, jehož členy jsou dvě LLDC (Východoafrického společenství, East African Community, EAC). V roce 2007 budou vypracována hodnocení pro Čad a Středoafriickou rep. U řady LLDC se jedná již o několikáté hodnocení jejich ZOP. V roce 2006 chybělo toto hodnocení pouze pro Čad, Guineu-Bissau, Kambodžu (členem WTO od roku 2004), Konžskou dem. rep., Myanmar, Nepál (členem WTO od roku 2004) a Středoafriickou rep., http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tpr_e.htm

kdy v případě Bangladéše poklesly celní sazby ze 120 % v roce 1989 na 20 % v roce 1999. Laos snížil počet celních pásem a nejvyšší celní sazbu snížil ze 150 % na 40 %.¹⁰⁷

Sledujeme-li LLDC z pohledu komoditní struktury jejich vývozu, pak proces liberalizace postoupil dále u vývozců nerostných surovin ve srovnání s LLDC, v jejichž vývozní struktuře převládají průmyslové výrobky nebo služby.

Proces snižování celních sazeb a odbourávání netarifních překážek obchodu byl jak v afrických, tak v asijských LLDC doprovázen výraznou devalvací jejich národních měn. Měny LLDC byly devalvovány téměř ve stejném rozsahu, ale průběh devalvace se mezi jednotlivými regiony lišil. Zatímco asijské LLDC devalvovaly postupně po celé období od roku 1980, africké LLDC výrazně devalvovaly svůj reálný směnný kurz mezi lety 1980 až 1985, poté následovalo šestileté období, ve kterém u této skupiny zemí došlo opět k revalvaci národních měn (cca o 20 %), aby od roku 1992 směnných kurz začal opět klesat. Tento vývoj u afrických LLDC souvisí s jejich dlužnickou krizí v polovině 80. let a s jejich nechutí tuto krizi další devalvací svých národních měn přiosťřovat. Také po roce 2000 měny všech LLDC v menší nebo větší míře devalvují nebo jejich reálné směnné kurzy zůstávají stabilní. Výjimkou jsou africké LLDC, které jsou členy tzv. CFA zóny (communaute financiere africaine, Africké finanční společenství) a jejichž měny jsou nyní vázány na společnou měnu EU. Jejich měny od roku 2001 revalvovaly.

Jak již bylo uvedeno výše, v případě LLDC nebyla v 80. letech započatá liberalizace výsledkem mezinárodních obchodních dohod, ale spíše součástí balíku strukturální reformy koncipovaných IMF a Světovou bankou. Výsledky liberalizace mezinárodního obchodu LLDC a její dopady na hospodářství těchto zemí do značné míry souvisí se situací, ve které s ní bylo započato a v jaké časové souslednosti byly jednotlivé reformní kroky prováděny. Přes doporučení několika autorů, jmenujme Rodrika (1990) a Edwardse (1992, 1997), kteří doporučovali započít se strukturálními reformami až po provedené makroekonomické stabilizaci, probíhaly ve většině zemí všechna tato opatření zároveň. Ve své práci z roku 1997 Edwards doporučoval před snížením celních sazeb nalézt alternativní zdroj vládních příjmů.¹⁰⁸ Dalším krokem mělo být odstranění dovozních licencí a zákazů dovozu, případně jejich nahrazení celními sazbami. Na počátku procesu měla být věnována pozornost zpravidla

---

¹⁰⁷ UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004, s. 180

¹⁰⁸ Studie, která analyzovala dopady liberalizace na vládní příjmy zemí sub-saharské Afriky, uzavírá, že liberalizace doprovázená dalšími reformami (daňového systému) v podmínkách stabilní konzervativní makroekonomické politiky nemusí vést k poklesu vládních příjmů. Viz: Agbeyegbe, T.; Stotsky, J.G.; Asegedech Wolde, M.: Trade Liberalization, Exchange Rate Changes, and Tax Revenue in Sub-Saharan Africa, WP/04/178, IMF 2004, s. 27

nadhodnocenému reálnému směnnému kurzu. Edwards dále doporučoval využít jednotné celní struktury, což by mělo zvýšit její efektivnost (jinými slovy předejít případné korupci).¹⁰⁹

Skutečný postup většiny LLDC by bylo možné zobecnit následovně:

- úpravy směnného kurzu, nutné pro ulehčení situace vývozců, a pro devalvaci měny,
- odbourání vývozních omezení, zrušení cenové kontroly, privatizace (odbourání státních vývozních monopolů a zavedení zahraniční investiční legislativy),
- zrušení množstevních omezení nebo jejich převedení na cla, zjednodušení celního sazebníku, zavedení nepřímých daní (náhradou za příjmy státu z cel),
- zavedení opatření na podporu vývozu a další liberalizace na regionální úrovni.¹¹⁰

Zajímavá a v současnosti často kritizovaná je skutečnost, že většina LLDC liberalizovala svůj kapitálový účet současně nebo ještě před uvolněním obchodního účtu. Liberalizace v LLDC byla započata, aniž by se někdo zabýval připraveností nebo možná přesněji řečeno přípravou domácí průmyslové výroby na tento krok.

Z časového hlediska lze liberalizační proces v rámci reformních programů v 7 LLDC¹¹¹ označit jako rychlý (trval méně než 6 let, tedy kratší dobu než radikální liberalizační proces v Chile), dalších 10 LLDC¹¹² se rozhodlo pro liberalizaci postupnou (6 až 15 let), ostatní země tento proces ještě neukončily. Mezi nejrychlejší země se řadily vývozcí nerostných surovin, kteří v případných negativních dopadech reformu na zemědělský a průmyslový sektor (s jejich nízkými podíly na HDP) neviděly výraznou hrozbu jejich hospodářského růstu.

2.3.2. Dopady liberalizace mezinárodního obchodu na LLDC

Měření dopadů liberalizace na hospodářský růst je velmi nesnadná úloha. Bezprostřední dopady liberalizace na růst vývozu, hospodářský růst a rozvoj se v jednotlivých regionech a zemích dost odlišovaly. Obecně lze tvrdit, že LLDC, které bychom klasifikovali jako na půli cesty mezi stupněm „otevřené“ a „uzavřené“ (nebo „restriktivní“), dosahovaly nejlepších hospodářských výsledků.¹¹³ Budeme-li chtít přesnější obraz situace, nebudeme na tomto místě porovnávat jednotlivé LLDC podle jejich regionální příslušnosti, nýbrž budeme porovnávat výsledky a dopady liberalizace v LLDC podle jejich převládajících vývozu.

¹⁰⁹ Edwards, S.: Trade Liberalization Reform and the World Bank, American Economic Review, 87 (2), s. 43-48

¹¹⁰ UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004, s. 183

¹¹¹ Benin, Gambie, Kapverdské ostrovy, Malawi, Mosambik, Súdán a Zambie

¹¹² Guinea, Haiti, Lesotho, Madagaskar, Mali, Mauretánie, Nepál, Tanzanie, Togo a Uganda

¹¹³ Podle níže uvedené studie vede liberalizace v zemích, které nejsou závislé pouze na jediné surovině, neprobíhá v nich transformace od socialistického modelu k tržnímu hospodářství a nejsou zasaženy konfliktem, k dodatečnému zvýšení hospodářského růstu o 1,2 - 2,6 %. Tento výsledek by měl platit pro země bez ohledu na jejich počáteční důchod (i pro země sub-saharské Afriky). Zároveň však autor upozorňuje na skutečnost, že liberalizace sama o sobě nemá potenciál vyvolat růstovou dynamiku, jakou známe ze zemí východní a jihovýchodní Asie. Salinas, G.; Aksoy, A.: Growth Before and After Trade Liberalization, World Bank Policy Research Working Paper 4062, 2006, s. 6

A) LLDC vyvážející zejména zemědělskou produkci

Produkce zemědělských plodin je velice závislá na klimatických podmínkách a právě v LLDC velice často negativně ovlivněna přírodními katastrofami (sucha, záplavy, nemoci skotu a rostlin, sarančata). Odhlédneme-li od těchto skutečností, liberalizace mezinárodního obchodu stimulovala producenty ke zvyšování jejich produkce. V řadě případů se však zvýšení objemu agrárních produktů určených k vývozu v důsledku poklesu jejich světových cen na růstu vývozu výrazně neprojevilo. Slabá vývozní dynamika byla jednou z příčin pomalejšího hospodářského růstu této skupiny LLDC.

V LLDC, v jejichž komoditní struktuře vývozu převládají zemědělské produkty, můžeme efekty sledovat na dvou základních skupinách obyvatelstva – na venkově a ve městech. Snížení celních sazeb na dovážené zboží sníží ceny takového zboží, stejně jako v domácí ekonomice vyráběných substitutů. Odstranění překážek vývozu (konkrétně vývozních cel a licencí) povede ke zvýšení vývozních cen. Dopady liberalizace na venkovské obyvatelstvo závisí na rozsahu, v jakém jejich příjmy plynou z pěstování vývozních plodin. Liberalizace nevyvolá téměř žádné změny v rozpočtech rodin, které produkují plodiny pro vlastní nebo místní spotřebu, a v jejichž výdajích činí importované zboží pouze minimální podíl. Stejně tak jako se nezmění příjmy rodin zaměstnaných na rozsáhlých plantážích vývozních komodit, kde zvýšení příjmů prospěje jejich vlastníkově, ale ze kterého zpravidla neprofitují jeho zaměstnanci. Pouze rodiny, které na svých farmách na svůj účet pěstují také vývozní plodiny, mohou očekávat určité zlepšení své situace. Ve skutečnosti byla situace těchto zemí a jejich obyvatel komplikována poklesem světových cen agrárních produktů, který v mnoha případech převážil pozitivní dopady liberalizace.

Na městské obyvatelstvo nebude mít liberalizace obchodu z krátkodobého hlediska povětšinou pozitivní dopad. Málo produktivní průmyslová výroba a služby soustředěné ve městech budou vystaveny zahraniční konkurenci a některé z firem její tlak nevydrží. Za této situace může dojít k růstu nezaměstnanosti, neboť většina uvolněné pracovní síly nenajde ihned nové uplatnění a zároveň se však nevrátí na venkov do agrárního sektoru. Možná nedůvěra městského obyvatelstva ve stabilitu započatého reformního kurzu upevňuje rozhodnutí nezaměstnaných setrvat ve městech a hledat si obživu v neformálním sektoru. Zda pokles cen potravin a ostatního zboží vyváží pokles příjmů městského obyvatelstva a dopady liberalizace na jeho životní úroveň tak budou neutrální, zůstává otázkou.

B) LLDC vyvážející zejména nerostné suroviny

V této skupině zemí jsou dopady liberalizace na exportní dynamiku a hospodářský růst zastíněny vysokou koncentrací vývozu. Dopady samotné liberalizace jsou těžko

identifikovatelné, neboť růst vývozu a hospodářský růst byly určovány zejména vývojem cen vyvážených surovin. Liberalizace v těchto zemích však usnadnila přístup cizímu kapitálu, což vedlo k růstu investic do nových těžebních kapacit, růstu vývozu a růstu HDP.

Z krátkodobého hlediska je vliv liberalizace na hospodářský růst a životní úroveň obyvatel LLDC vyvázejících především nerostné suroviny a ropu poměrně těžko předvídatelný. Příjmy z těchto vývozu plynou většinou přímo do státní pokladny, a proto státní výdaje mohou ostatní politiky a reformy zastínit. Dalším rizikem malých, na nerostné bohatství bohatých zemí spočívá v permanentních problémech plynoucích z nadhodnocených domácích měn, které činí domácí zemědělský a průmyslový sektor neschopným konkurence. Proto bez uvážených a cílených investic do těchto znevýhodněných sektorů budou rozdíly mezi městy a venkovem v těchto LLDC dále narůstat.

C) LLDC vyvázející zejména průmyslové výrobky

Liberalizace v LLDC vyvázejících průmyslové výrobky probíhala pomaleji. Možná právě zvolený postup je vysvětlením toho, že se domácí producenti změně podmínek stačili lépe a ve větším rozsahu přizpůsobit a ztráty pracovních příležitostí v konkurenci neschopných firmách byly nahrazeny vznikem nových, v jiných oborech (Bangladéš). Obecně liberalizace v této skupině LLDC napomáhá zvyšování vývozu, hospodářskému růstu a snižování chudoby. Zejména je tomu tak v zemích, kde se daří zvyšovat zaměstnanost v průmyslovém sektoru a navíc vytvářet vhodné zpětné vazby mezi průmyslem a zemědělstvím.

Jak vyplývá z výše uvedeného textu, budou dopady liberalizace stát od státu jiné a také uvnitř jednotlivých zemí se situace bude lišit v jednotlivých regionech, u jednotlivých skupin obyvatelstva. Liberalizace zůstane navzdory procesem, který bude mít své vítěze a poražené.

Pozitivním zjištěním je fakt, že většina zemí zaznamenala v období po provedené liberalizaci a s ní souvisejícími reformami vyšší růst vývozu, investic i růst HDP.

Přes pozitivní vývoj vývozu liberalizace doposud nevedla k žádoucí diversifikaci. Změny v komoditní struktuře vývozu LLDC probíhají spíše ve prospěch produktů, u nichž mají LLDC v současné době svou přirozenou komparativní výhodu, tedy zejména nerostné suroviny, zemědělské plodiny a v lepším případě průmyslové výrobky náročné na nekvalifikovanou lidskou práci. LLDC se zatím nepodařilo zaměřit se ve větší míře na vývoz tzv. dynamických produktů (tedy produktů s vyšší důchodovou elasticitou) a přestat ztrácet tržní podíly (ztráty tržních podílů u některých komodit vyvážených LLDC svědčí o nízké konkurenceschopnosti těchto produktů). Příznivě lze hodnotit zvýšení průměrného počtu vyvážených produktů, avšak ukazatel koncentrace vývozu se mezi lety 1993 a 2003 výrazně nezměnil. Snížení tohoto indexu by bylo žádoucí, neboť pro každou zemi je samozřejmě lepší

nebýt závislý na příjmech z vývozu jednoho produktu (zvláště pokud se jako v případě LLDC jedná o komodity, jejichž ceny podléhají častým a velmi citelným výkyvům).

Výzkum zaměřený na zkoumání vlivu liberalizace na vývozy a dovozy v LLDC ukázal, že snížení vývozních cel o jeden procentní bod vede ke zvýšení vývozu o 0,19 % a snížení dovozních cel o jeden procentní bod ke zvýšení dovozu o 0,12 %. Celkový proces liberalizace, který pro LLDC znamená změnu jejich ZOP, má na vývoj vývozu a dovozu větší vliv než samotné změny celních sazeb. Přesto vedla liberalizace v LLDC k nižšímu růstu vývozu ve srovnání s ostatními LDC. Bez ohledu na konkrétní úpravy celních sazeb vyvolala liberalizace mezinárodního obchodu v ostatních LDC růst vývozu o 2 %, zatímco v LLDC o pouhé 0,5 %. Na druhou stranu se obchodní bilance v souvislosti s liberalizací zhoršila v LLDC v menším rozsahu než v ostatních LDC.¹¹⁴ Ke zvýšení obchodní bilance nedošlo pouze autonomní reakcí dovozu na proces liberalizace, ale také v důsledku růstu dovozu jako odezvy na růst HDP vyvolaný liberalizací. Jako vysvětlení lepšího vývoje schodku obchodní bilance LLDC ve srovnání s ostatními LDC může posloužit závislost LLDC na zahraničních finančních prostředcích. Jelikož v období po liberalizaci začala LLDC poskytovaná pomoc klesat, byl růst dovozu bržděn. Dále však nesmíme zapomenout na rozdílný vývoj uvnitř této nehomogenní skupiny zemí (přebytky obchodní bilance LLDC vyvážejících ropu).

Důvodem k obavám mohou být změny v komoditní struktuře dovozu (ve srovnání s před-liberalizačním obdobím došlo k poklesu podílu strojních zařízení na celkových dovozech a naopak nárůstu podílu dováženého spotřebního zboží a potravin), které nesvědčí ve prospěch trvalého hospodářského růstu založeného na investicích do produkčních kapacit.

Potenciálním pozitivním dopadům liberalizace mezinárodního obchodu na růst a rozvoj LLDC brání velmi nedostatečný rozsah a špatný stav fyzické infrastruktury LLDC. Zejména v LLDC vyvážejících především zemědělské plodiny a u států s nízkou hustotou obyvatelstva/km² (např. Tanzanie), lze nízkou konkurenceschopnost domácích výrobků připisat na vrub nedostatečné infrastruktury a vysokým dopravním nákladům.¹¹⁵ Vysoké náklady na přepravu a rizika spojená s nákupem potravin vedou domácnosti k tomu, že se alespoň na části obdělávané plochy věnují pěstování plodin pro vlastní spotřebu, na místo větší specializace na pěstování vývozních plodin, jejíž pomocí by docílily vyšších zisků.

---

¹¹⁴ UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004, s. 197 a násl.

¹¹⁵ Obecně platí, že doprava ze vzdálené země po moři stojí zlomek konečných nákladů na dopravu, které enormě narostou díky cenám přepravy uvnitř těchto chudých regionů (zejména se to týká vnitrokontinentální dopravy v sub-saharské Africe)

2.4. Multinacionální liberalizace mezinárodního obchodu pod záštitou WTO – jednání v Dauhá jako rozvojové kolo jednání?¹¹⁶

Přestože pozitivní vztah mezi liberalizací a hospodářským růstem nebyl nepochybně prokázán, většina států si již neklade otázku, zda liberalizovat či nikoliv, ale otázku jakým způsobem a v jakém tempu tento proces provádět.

Odbourávání překážek, které jsou volnému mezinárodnímu obchodu kladeny, není snadný úkol. Odhlédneme-li od odlišného pozadí liberalizace v LLDC započaté během 80. let, neoddiskutovatelné zásluhy na tomto poli je třeba přičíst jednáním na mezinárodní úrovni. Tato jednání od roku 1947 získala svůj institucionální rámec ve formě Všeobecné dohody o clech a obchodu (dále jen GATT, General Agreement on Tariffs and Trade). Zpočátku se procesu liberalizace účastnily pouze DC a jim také plynuly veškeré zisky z nárůstu mezinárodní obchodní výměny. Od roku 1965, kdy se součástí GATT stala také ustanovení o Všeobecném systému preferencí (Generalized System of Preferences, GSP) měly být v jednotlivých kolech jednání zohledňovány také zájmy LDC. Přes veškeré úspěchy dosud sjednaných celních koncesí ani GSP nenaplnil naděje LDC na lepší přístup svých nejdůležitějších vývozních komodit na trhy DC, který by dal impuls zvýšení produkce, vývozu a konečně stabilnímu hospodářskému růstu a rozvoji těchto zemí.

V roce 2000 dohody WTO zahrnovaly 124 zvláštních článků nebo paragrafů obsahujících 160 ustanovení o zvláštním zacházení, jejichž přínos byl však často limitován jejich omezeným rozsahem a nezávaznou povahou. Pouze 24 článků výslovně uvádí jako svou cílovou skupinu LLDC (většinou v kombinaci s jinou skupinou LDC nebo společně se všemi LDC, pouze 6 opatření je určeno výhradně LLDC), jen minimum opatření je koncipováno tak, aby jimi bylo možné zabránit marginalizaci LLDC ve světovém hospodářství.

Zejména poslední ukončené kolo jednání, tzv. Uruguayské kolo (1986-1994), které mělo neuvěřitelně širokou agendu a ambice, bylo nakonec pro LDC velkým zklamáním. Neuspokojivě dopadala jednání o liberalizaci obchodu textilními výrobky a ještě hůře pak otázky spojené s redukcí celních a množstevních omezení obchodu zemědělskými výrobky a potravinami a subvencí zemědělcům v DC. Nejlépe výsledky tohoto kola dokumentuje skutečnost, že po úplné implementaci výsledků nových koncesí a ujednání jsou dovozy z LDC v zemích OECD vystaveny čtyřikrát vyšší průměrné celní sazbě než dovozy pocházející ze zemí OECD. Subvencování agrárního sektoru v DC se výrazně nesnížilo (v roce 2005 se jednalo o částku 280 mld. USD). Tyto subvence byly poskytovány komoditám, které tvoří 4 % vývozu z DC, ale téměř 30 % vývozu LDC. Závazky v oblasti nových

---

¹¹⁶ V této kapitole se často odvoláváme na LDC, tedy skupinu rozvojových zemí jako celku, jejichž součástí jsou také LLDC. Pokud se zájmy těchto skupin rozcházejí, jsou zájmy LLDC sledovány samostatně a obě skupiny jsou opět rozlišovány.

pravidel obchodu a domácí podpory, které na sebe LDC při uruguayském kole vzaly, pro ně představují poměrně vysoké finanční náklady na implementaci. Přislíbená, ale nezávazná pomoc ze strany DC vážne, proto také implementace závazků LDC není dokončena.¹¹⁷

Některé odhady dopadů uruguayského kola hovoří o ztrátě 600 mil. USD ročně pro LLDC (tzn. zisky několika málo LLDC jsou převýšeny ztrátami ostatních LLDC o tuto částku).¹¹⁸ Odhady UNDP¹¹⁹ pro subsaharskou Afriku jako region hovoří o ztrátě 1,2 mld. USD.

Na přelomu tisíciletí podnítila neutěšená a výrazně se nelepšící situace LLDC vznik řady vstřícných iniciativ, které měly napomoci hospodářskému oživení a zmírnění chudoby v LDC. Kampaň Jubilee 2000 volala po odpuštění dluhu nejzadluženějším chudým zemím. V září 2000 byly na půdě OSN přijaty „Millenium Development Goals“ (Rozvojové cíle milénia). Není divu, že v tomto duchu bylo nové kolo jednání WTO o další liberalizaci mezinárodního obchodu proklamováno jako rozvojové a dohoda učiněná v Dauhá obsahovala výslovný závazek zaměřit se na podporu ekonomického rozvoje a potírání chudoby.

Tab. 2.10: Přehled iniciativ usnadňujících přístup zboží z LLDC na trhy vybraných zemí

	Rozvinuté země	Rozvojové země
Účinnost	<p>EU (od roku 2001 úprava v rámci iniciativy EBA), od 90. let poskytovaly i nové členské země EU (Bulharsko, ČR, Maďarsko, Polsko, Slovensko a Slovinsko) dovozům z LLDC rozsáhlé preference</p> <p>USA (od roku 2000 v rámci iniciativy AGOA – African Growth and Opportunity Act, GSP)</p> <p>Japonsko (výjimky u řady zeměd. komodit)</p> <p>Kanada (od 1.1.2003 vylučuje jen citlivé zeměd. produkty – mléč. výrobky, vejce a drůbež)</p> <p>Austrálie (více jak 93 % vývozu z LLDC má bezcelní přístup, pro další zeměd. plodiny a textilní výrobky platí nižší celní sazby)</p> <p>Norsko (veškeré produkty s výjimkou mouky, obilnin a krmiv)</p> <p>Nový Zéland (volný přístup pro produkty z LLDC na svůj trh od 1.1.2001)</p> <p>Švýcarsko (98 % vývozu z LLDC vstupovalo bezcelně)</p>	<p>Thajsko (od r. 1997 s ročním přezkoušením, bezcel. přístup, zvýhodněné celní sazby pro řadu produktů)</p> <p>Egypt (bezcelní přístup nebo snížené celní sazby pro řadu produktů)</p> <p>Chile (od roku 2000)</p> <p>Indie (preference upraveny v řadě regionálních a bilaterálních smluv)</p> <p>Turecko (od roku 1998, bezcelní přístup pro 556 položek celního sazebníku a zvýhodněné celní sazby pro ostatní dovozy)</p> <p>Mauritius (od roku 1998 zejména zemědělské produkty)</p> <p>Argentina (od roku 2000, v rámci GSTP)</p> <p>Jižní Korea (od roku 2000 bezcelní přístup pro širokou škálu produktů),</p>
Zamýšlené	Island	Indonésie, Malajsie, Maroko

Pramen: UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004, s. 248

Již záhy se však ukázalo, že možná dobře míněné iniciativy EU a USA ve prospěch LLDC nebudou takovým přínosem, jaký jeho tvůrci slibovali. Obecným problémem je nízká míra

¹¹⁷ Vzhledem k obtížné situaci nejchudších zemí, byla alespoň lhůta pro implementaci TRIPS pro LLDC prodloužena do června roku 2013, viz.: <http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/W/>

¹¹⁸ Stiglitz, J.E.; Charlton, A.: Fair Trade for All – How Trade Can Promote Development, Oxford University Press, New York 2005, s. 47

¹¹⁹ UNDP: Human Development Report 1997, Oxford University Press, New York 1997, s. 82

efektivního využívání preferencí (ať již díky komplikovaným a přísným pravidlům původu nebo díky administrativní náročnosti pro získání preferencí). Tak například v roce 2001 bylo 99,4 % dovozů LLDC do EU vhodných pro získání preferenčního přístupu na trh EU, ale jen necelých 47 % ho skutečně dostalo (tzn. 42 % celkových dovozů). Ve stejném roce se mohlo 44 % celkových dovozů LLDC do USA ucházet o zvýhodněný přístup a také 95,8 % z těchto dovozů zvýhodněný přístup obdrželo (v konečném efektu preference získalo téměř 40 % celkových dovozů). Jiným závažným omezením všech těchto preferencí je jejich povětšinou nezávazná povaha, skutečnost, že řada zemí své preference ve prospěch LLDC v pravidelných intervalech přezkoumává a s ohledem na vývoj na domácím trhu je bez dalšího může opět odvolat. WTO usiluje o změnu těchto praktik, zatím bez výraznějších úspěchů.¹²⁰

Proto nás – přes všechny preferenční úpravy ve prospěch dovozů z LLDC - jen ztěží překvapí údaje převzaté z databází WTO, které ukazují, že vážené průměrné celní sazby v DC na dovozy zboží z LLDC byly v roce 2002 vyšší než v roce 1990. Alarmující je tento obrázek zejména v porovnání s klesajícím celním zatížením dovozů z DC. Pokud nedojde ke změně tohoto trendu, znamenalo by to další znevýhodňování LLDC ve světovém obchodu.

Tab. 2.11: Vývoj celních sazeb ve vybraných skupinách zemí, 1990-2002

Region:	Prostý průměr		Vážený průměr			
	1990	2002	Dovozy z LLDC		Dovozy z DC	
			1990	2002	1990	2002
Vyspělé průmyslové státy (DC)						
Všechny druhy zboží	6,9	3,3	5,4	8,9	5,6	2
Zemědělské produkty	7,5	3,6	3,3	6,7	7,9	4,6
Nejméně rozvinuté země (LLDC)						
Všechny druhy zboží	24	15,1	31,2	12,7	13,6	12
Zemědělské produkty	25	18,3	38,9	17,2	16,5	13,3

Pramen: Paiva, C.: Assessing Protectionism and Subsidies in Agriculture: A Gravity Approach, WP/05/21, IMF 2005, s. 5

Iniciativa EU „EBA“ liberalizovala přístup na trhy zemí EU pro zbývajících 919 položek ze svých celkových 10 200 položek celního sazebníku. Z těchto 919 položek byly v roce 2001 dovozy z LLDC hlášeny jen u 80 z nich a jejich celková hodnota představovala 0,02 % celkové hodnoty dovozů z LLDC do EU. Přestože dovozy z LLDC do EU v roce 2001 vzrostly o slušných 9,6 %, u nově uvolněných položek došlo k poklesu z 3,5 mil. EUR v roce 2000 na 2,9 mil. EUR v roce 2001. Zajímavé je, že přístup na trhy EU v rámci iniciativy EBA využívají výlučně země, které nejsou zároveň přidruženými zeměmi africko, karibsko, pacifické oblasti (ACP). Země, které do skupiny ACP zemí patří, využívají – ať již z důvodu výhodnějších a jednodušších pravidel původu, relativní administrativní jednoduchosti nebo

¹²⁰ Iniciativa EU však možnost odvolání LLDC přislíbených preferencí neobsahuje (zato obsahuje různé ochranné klauzule ve prospěch producentů z EU). K zeslabování poskytnutých výhod dojde v delším časovém horizontu jinými cestami (další liberalizace mezinárodního obchodu, odstanění deformací společné zemědělské politiky EU apod.).

vzhledem k tomu, že tyto preference pro ně nejsou nové – přístup na trhy EU v rámci smlouvy z Cotonou. Je možné, že je příliš brzy na hodnocení využívání přístupu v rámci EBA a že teprve uvolnění posledních dvou citlivých komodit (rýže a cukru) v roce 2009 přiměje LLDC k rozsáhlejšímu užívání jim nabízených výhod. Nejpozději se tak podle očekávání stane po přechodu skupiny ACP zemí na dohody o ekonomickém partnerství s EU (Economic Partnership Agreement, EPA), které by měly být vypracovány do konce roku 2007, ale jejichž účinnost je ve prospěch zemí ACP poměrně velkoryse odložená (tyto dohody by měly být účinné nejpozději od roku 2020).

Samotnou iniciativu EBA jako takovou lze však hodnotit velice kladně a její přijetí ostatními DC by pro LLDC znamenalo dodatečné příjmy z vývozu v řádu několika miliard USD (jen její přijetí zbývajícími zeměmi QUAD: USA, Kanadou a Japonskem by pro LLDC znamenalo dodatečné příjmy ve výši 2,5 mld. USD).¹²¹

Odhlédneme-li od skutečnosti, že jen několik málo afrických LLDC vyváží textilní výrobky (textilní výrobky jsou hlavním vývozním produktem pouze pro Lesotho a Madagaskar), je příznivý efekt iniciativy AGOA na vývozy z LLDC do USA dále snižován dalšími předepsanými povinnostmi (od roku 2008 musí být při produkci zboží vhodného pro preferenční přístup pod iniciativou AGOA používána výlučně americká bavlna).¹²²

Přes veškeré v současné době aktuální iniciativy usnadňující přístup výrobkům z LLDC na trhy EU, USA, Kanady a Japonska, podíl vývozu LLDC do USA a Japonska v posledních letech spíše stagnuje, do EU klesá a pouze podíl vývozu do Kanady roste.¹²³

Proto lze souhlasit se studií IMF, ve které je důraz kladen nejen na tarifní a netarifní překážky vývozu a citlivý postup v liberalizaci mezinárodního obchodu ve vztahu k LLDC, ale zejména na doprovodné otázky typu: jakým způsobem docílit snížení vysokých dopravních nákladů této skupiny zemí, zamezit celním prodlevám, nejistotě v dodávkách, vytvořit lepší infrastrukturu na podporu obchodu, vytvořit správné instituce odpovědné za marketing produkce LLDC, vyškolit znalce v oblasti mezinárodního obchodu, vytvořit vhodnou legislativu v oblasti podnikání a zlepšit přístup k financování v těchto zemích.¹²⁴

Na druhou stranu nelze zcela přejít riziko, které v sobě ve prospěch LLDC přiznané preference skrývají. Ani poměrně malý přínos současného zvýhodněného zacházení s dovozy

---

¹²¹ Anderson, K.: Agriculture, Trade Reform and Poverty Reduction: Implications for Sub-Saharan Africa, UNCTAD Study Series on Policy Issues in International Trade and Commodities, No. 22, United Nations, New York 2004, s. 15

¹²² Stiglitz, J.E.; Charlton, A.: Fair Trade for All – How Trade Can Promote Development, Oxford University Press, New York 2005, s. 61

¹²³ Volný přístup (bez tarifních a množstevních omezení) pro veškeré zboží pocházející z LLDC nejpozději do roku 2008 je jedním z pěti návrhů ve prospěch LLDC, které již byly přijaty v rámci kola jednání v Dauhá (tomuto požadavku vyhovuje iniciativa EU, ostatní DC zavedly preference pro LLDC s určitými omezeními a jejich odstraněním se odmítají zabývat), viz: <http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/W/>

¹²⁴ IMF and World Bank: Doha Development Agenda and Aid for Trade, IMF 2005, s. 38

z LLDC do DC nebrání vzniku dojmu těchto zemí, že další kolo jednání WTO o snižování celních sazeb (MFN) povede k masivní erozi jejich preferencí a výrazně zhorší jejich hospodářskou situaci. Přes argumentaci některých studií o možném vyrovnání těchto negativních dopadů (např. zvýšením ODA), může strach LLDC z dalšího vývoje vést k blokaci dalších dohod v rámci WTO.¹²⁵

Je zřejmé, že současná jednání v Dauhá musí vést k dohodě, která bude všemi smluvními stranami vnímána ve svém celku jako spravedlivá a vyvážená, a které bude dosaženo spravedlivým způsobem. Z pohledu LDC to znamená, že na programu musí být témata, která jsou zásadní pro zvýšení jejich zapojení do mezinárodního obchodu a pro jejich rozvoj. Naopak nesmí dominovat oblasti, které jsou v současnosti pouze v centru zájmu DC a pro LDC znamenají pouze další omezení a náklady. Spravedlivým procesem mají LDC na mysli snížení jejich handicapu při jednáních vyplývajících z nedostatku kvalifikovaných zástupců, kteří by tlumočili a obhajovali zájmy LDC, jejich nedostatečných informací a nekorektního zacházení se zástupci jednotlivých LDC.¹²⁶ Spravedlnost by se měla vztahovat nejen na jednání WTO, ale všechny mezinárodní instituce. Tím by mělo být vyloučeno, aby LDC, které dosáhly spravedlivé dohody na poli WTO a vzaly na sebe závazky k liberalizaci v určitém rozsahu, poté co se obrátí na IMF se žádostí o finanční asistenci, jim tato pomoc bude podmíněna dalšími závazky k ještě rozsáhlejší liberalizaci.

Dříve než přistoupíme k samotným návrhům, co by nemělo chybět na programu takového spravedlivého rozvojového kola jednání, zastavme se ještě krátce u doložky „zvláštního zacházení“ (Special and differential treatment, SDT). Toto ustanovení zajišťuje LDC zvláštní práva a DC dovoluje zvláštní jednání ve prospěch LDC, které však zároveň neposkytne daná DC ostatním členům WTO. Jedná se zejména o:

- pomoc LDC, aby byly schopné účastnit se aktivně na dění WTO,
- pomoc při zvyšování kapacit LDC tak, aby mohly využít nových obchodních příležitostí, na liberalizaci obchodu,
- výjimky z dohod, které dovolují LDC rozhodnout se, zda implementují dohody požadující určité systémové nebo administrativní reformy,
- LDC je garantována větší volnost při snižování celních sazeb (vyšší cla a delší přechodná období), a při používání průmyslových politik, včetně subvencí,

---

¹²⁵ Deformace způsobené užívanými formami ochrany domácích trhů stojí spotřebitele více prostředků, než kolik by jich bylo třeba na vyrovnání případných negativních dopadů na LLDC jako následku odstranění těchto deformací. Anderson, K.: Agriculture, Trade Reform and Poverty Reduction: Implications for Sub-Saharan Africa, UNCTAD Study Series on Policy Issues in International Trade and Commodities, No. 22, United Nations, New York 2004, s. 15

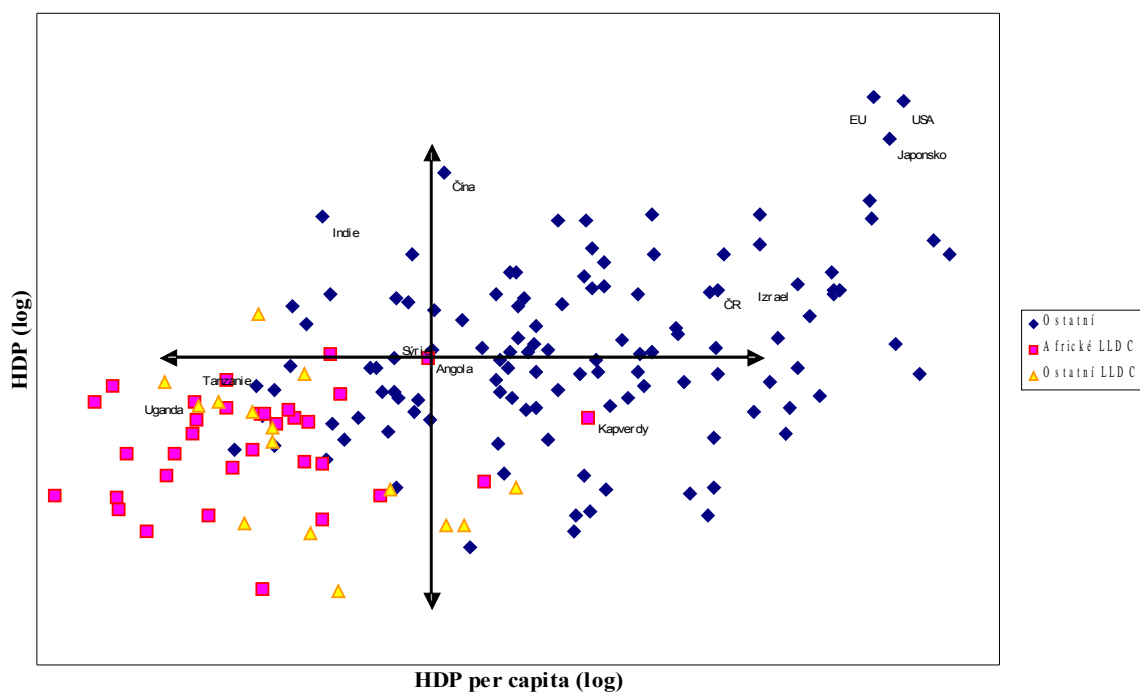
¹²⁶ Tzv. efekty „zeleného pokoje“, nechvalně známá praxe z Uruguajského kola jednání, kdy byl k jednání o určitých otázkách přizván pouze velmi omezený okruh zemí, jejichž výběr byl netransparentní a nereprezentativní, viz: Stiglitz, J.E.; Charlton, A.: Fair Trade for All – How Trade Can Promote Development, Oxford University Press, New York 2005, s. 82

- jednotlivé DC jsou oprávněny poskytnout LDC zvýhodněný přístup na svůj trh.

SDT poskytuje LDC zajisté řadu výhod, nese s sebou ovšem i některé negativní momenty. Při jednáních WTO se řada LDC cítí vyloučena. Závazky učiněné LDC nemají dostatečnou váhu, neboť SDT jim dávají volbu od sjednaných dohod ustoupit a neimplementovat je. Také dobře míněné návrhy poskytnout nejchudším a nejvíce zranitelným LDC volný přístup na trhy DC a rozvinutějších LDC bez jakýchkoliv závazků ze strany těchto zemí (takzvané „kolo zadarmo“), diskriminuje tyto země v možnosti ovlivnit obsah a průběh dalších jednání. Zároveň v sobě skrývá riziko, že LLDC by svým vetem mohly výsledky jednání odmítnout, a dát tak impuls k liberalizaci obchodu mimo rámec WTO. Pokud by se LDC skutečně k žádným liberalizačním krokům nezavázaly, ochudily by se tím vzhledem k velice dynamicky se rozvíjejícímu obchodu mezi sebou (obchod jih-jih) o značné zisky.

V rámci SDT vznikl podnětný návrh ke změnám v přístupu na trhy pro agendu kola v Dauhá, který je založen na práci A. Charletona, vedoucího výzkumu na London School of Economics. Jeho návrh je prostý: každá ekonomicky větší (celkové HDP země) a bohatší země (HDP/obyv.) by poskytla volný přístup na svůj trh veškerým dovozům z LDC ekonomicky menších a chudších a zároveň získala volný přístup pro veškerou svou produkci na trh zemí proti ní ekonomicky větších a bohatších.

Graf 2.13: Přístupu na trhy členských států WTO – návrh A. Charleton

Pramen: Stiglitz, J.E.; Charlton, A.: Fair Trade for All – How Trade Can Promote Development, Oxford University Press, New York 2005, s. 96

Charletonův návrh má mnoho výhod¹²⁷:

- představuje rozsáhlou liberalizaci (viz diagram), pro LLDC by aplikace tohoto návrhu znamenala volný přístup pro všechny komodity na trhy nejen DC ale i většiny LDC (tzn. potenciální obrovský trh pro jejich vývozy). Bez ohledu na to, že některé LDC již částečně přístup na své trhy ve prospěch LLDC liberalizovaly, znamenalo by toto řešení velký posun v liberalizaci obchodu jih-jih¹²⁸. Toho zatím nebylo dosaženo ani pokusy v rámci Globálního systému obchodních preferencí (Global System of Trade Preference Among Developing Countries, GSTP).¹²⁹
- Částečně usnadňuje těžkosti spojené s pravidly o původu zboží, pro LLDC by to znamenalo, že by směla bez omezení vyvézt své zboží na trhy zemí OECD i v případě, že při výrobě tohoto zboží použila meziproduct z vyspělejší rozvojové země (např. z Egypta),
- závazky jsou rozděleny progresivně, tedy vyspělejší země musí otevřít své trhy produkci z méně vyspělých zemí, pro většinu LLDC by z této úpravy SDT nevyplývaly téměř žádné nové závazky (výjimkou by byly některé bohatší, většinou ropu vyvážející země jako Angola a Rovnicková Guinea, popř. Kapverdy). Přesto je tento návrh výhodný pro všechny LDC, neboť i v případě těch poměrně rozvinutějších je velikost trhů, na které by získaly přístup několikanásobně vyšší než těch, kterým by ho musely poskytnout,
- zároveň je tento návrh v souladu s tzv. „doložkou nejvyšších výhod“, existující celní sazby zůstávají jinak zachovány a aplikují se dále jen na země ekonomicky větší nebo bohatší, přesněji řečeno WTO musí dále usilovat o jejich další snižování,
- tento návrh by znamenal jistotu a stabilitu systému oproti současnému stavu, kdy preference poskytnuté v rámci GSP nejsou pro poskytovající zemi závazné a lze je omezit nebo odvolat. Pro LDC takové preference znamenají značné riziko a znesnadňují plánování investic a rozvoje,

---

¹²⁷ Charlton, A.: A Proposal for Special Treatment in Market Access for Development Countries in the Doha Round, in: Curtis, J.M; Ciuriak, D.: Trade Policy Research 2005, Ottawa 2005

¹²⁸ Liberalizaci jih-jih v Charletonově návrhu nelze zaměňovat se scénářem úplného odstranění překážek obchodu mezi všemi LDC (ve studiích IMF a Světové banky označována jako „jih-jih“). Toto širší pojetí liberalizace jih-jih by pro LLDC (pro sub-saharskou Afriku) v krátkém a střednědobém horizontu čistý přínos neznamenalo. Na případný negativní dopad takového uvolnění trhu by měl vliv zejména nepříznivý vývoj směnných relací, který by zřejmě převážil nárůst objemu vývozu LLDC. Viz: Fugazza, M.: Export Performance and Its Determinants: Supply and Demand Constraints, UNCTAD Study Series on Policy Issues in International Trade and Commodities No. 26, United Nations, New York 2004, s. 6

¹²⁹ GSTP byl ustaven v roce 1988 a podporován UNCTAD. LDC umožňuje poskytovat si mezi sebou obchodní preference, aniž by na stejné zacházení měly nárok DC. Tento systém je založen na zásadě reciprocity, poslední dvě kola jednání nevedla k žádným výsledkům.

- nepopíratelnou výhodou je i určitost kritérií, podle kterých by se volný přístup na trh řídil. Pro případ, že by došlo ke změně velikosti nebo bohatství země, by bylo nutné se rozhodnout pro jedno ze dvou řešení: země, která si polepšila nad jinou zemí, ji následně otevře svůj trh a zároveň sama ztratí volný přístup na trh nyní chudší země, v lepším případě platí jen první část tohoto pravidla a celý systém bude směřovat rychleji ke stavu volného obchodu.

Aby bylo možné kolo jednání v Dauhá označit jako kolo „rozvojové“, je zapotřebí, aby byla ve větší míře věnována pozornost tématům zvláštního zacházení pro LDC a LLDC, implementaci a urovnávání sporů, kompenzacím a pomoci pro obchod¹³⁰, odstranění netarifních bariér, takové regulace ochrany duševního vlastnictví, která LDC neznemožní jejich rozvoj, usnadnění dočasné migrace také nekvalifikovaným pracovníkům z LDC, liberalizaci služeb náročných na nekvalifikovanou práci (stavebnictví, lodní přeprava atd.) a odstranění subvencí zemědělskému sektoru DC.

Subvence do zemědělství zemí OECD dosahovaly v roce 2005 více než 280 mld. USD, tzn. že jsou čtrnáctkrát vyšší než celková ODA poskytovaná těmito zeměmi ve prospěch LLDC (a třikrát vyšší než ODA ve prospěch LDC jako celku). Návrh EU liberalizovat zemědělský trh výměnou za závazek LDC liberalizovat svůj trh s průmyslovými výrobky a službami jako spravedlivý rozhodně označit nelze. Z dlouhodobého hlediska žádoucí odbourání subvencí do zemědělství v krátkém časovém horizontu znamená pro většinu LDC spíše ztrátu než prospěch. Řada LDC nyní profituje z importu zemědělských plodin za nízké ceny. Omezení nebo zrušení subvencí do zemědělství DC zvýší světové ceny dříve subvencovaných zemědělských komodit. Tento krok jistě prospěje těm zemím, které takové komodity produkují a vyvážejí, a naopak neprospěje zemím, které byly jejich čistými dovozci. Dopady odstranění subvencí a liberalizace obchodu zemědělskými produkty se budou různit také vzhledem k jednotlivým skupinám obyvatelstva jedné země. Potenciálně tyto změny mohou prospět nejchudší a zároveň nejpočetnější skupině obyvatelstva, která je zaměstnaná v zemědělství. Naopak městské obyvatelstvo musí počítat se zvýšením výdajů na potraviny.¹³¹

Proto je žádoucí, aby liberalizace agrárního sektoru byla prováděna citlivě, s ohledem na situaci a zájmy LDC a zejména LLDC.¹³² Konkrétně to znamená, že jako první by měly být

¹³⁰ Podrobněji k otázkám tzv. „Rozvojové agendy z Dauhá“ viz: Foltýn, J.; Kafková, T.; Kopcová, M.; Lebeda, P.: WTO před zasedáním v Hongkongu: Mezinárodní obchod a rozvoj – Pozice EU a ČR, Glopolis, Praha 2005

¹³¹ Je třeba trvat na důsledné reformě společné zemědělské politiky EU a její koordinaci s obchodní a rozvojovou politikou, aby nedocházelo k situacím, kdy úspěšně fungující rozvojové projekty rozjeté za podpory finančních prostředků ODA, jsou likvidovány přebytky subvencované zemědělské produkce EU (např. vývoz méně hodnotných částí kuřat z Belgie a Německa do východoafrických LLDC za poloviční cenu než jaké jsou schopni docílit místní producenti, takže finanční prostředky pro posílení soběstačnosti zemědělců LLDC jsou pohřbeny, producenti a jejich rodiny se ocitají opět bez trvalého zdroje příjmů a nedostatečně informovaní spotřebitelé dávají přednost často hygienicky závadným ale levnějším dovozům z EU).

¹³² Peters, R.: Roadblock to Reform: The Persistence of Agricultural Export Subsidies, UNCTAD Study Series on Policy Issues in International Trade and Commodities, United Nations, New York 2006, s. 33

odstraněny všechny překážky vstupu zemědělských produktů z LDC na trhy DC. Jeden z konkrétních návrhů postupu liberalizace agrárního sektoru v rámci současného kola jednání WTO, který předpokládá snížení celních sazeb na zemědělské produkty o 40 %, by skutečně vedl k obávanému prohloubení problému marginalizace LLDC (zejména afrických) ve světovém hospodářství, neboť by došlo ke snížení rozdílu mezi běžnými celními sazbami a preferenčními sazbami LLDC. Správným časovým harmonogramem a vhodnými přizpůsobovacími programy by však bylo možné těmto negativním dopadům zabránit nebo je alespoň minimalizovat.¹³³

Subvence by měly být odstraněny nejprve u komodit, které produkují a vyváží také LDC a zároveň zvýšení jejich cen se promítne pouze v omezené míře na jejich obyvatele (neboť tyto komodity tvoří pouze malou část jejich celkových výdajů, např. tropické plodiny, bavlna). Snižování a odstraňování subvencí u komodit, jichž jsou LDC čistými dovozci, by mělo probíhat postupně, s ohledem na skupiny obyvatelstva, které nárůst cen postihne (k plodinám, které jsou základem výživy nejchudších obyvatel by mělo být přistupováno jinak než k plodinám, které jsou jen doplňkem či zpestřením stravy bohatší vrstvy obyvatel). Ke zvládnutí této zátěže na straně LDC by významně přispěla finanční asistence, kterou by DC mohla poskytnout z prostředků dříve užívaných k subvencování.¹³⁴

Realita je bohužel jiná. Liberalizace a reformy zemědělské politiky na mezinárodní úrovni zatím příliš daleko nepostoupily.¹³⁵ Určité pokroky lze pozorovat na národní úrovni jednotlivých členských zemí OECD. Pro většinu těchto zemí je společné, že reformy agrárního sektoru postupují pomalu.¹³⁶ Přesto lze za úspěch považovat snížení subvencí jako podílu na HDP zemí OECD z 2,3 % v letech 1986-1988, na 2 % v letech 1990-1992, dále na 1,2 % HDP (318 mld. USD) v roce 2002 a 1,1 % HDP (280 mld. USD) v roce 2005. Pozitivně lze hodnotit také snižování podílu těch forem dotací, které nejvíce deformují výrobu a obchod. Podíl těchto dotací, které jsou vázány k výstupu nebo k cenám, se postupně snižuje z 91 % v letech 1986-1988 na téměř 70 % v roce 2002. Přesto jsou ceny, které obdrží zemědělci v zemích OECD, až o třetinu vyšší než ceny světové.¹³⁷

Ani studie zabývající se případnými pozitivními dopady, které by jednotlivé navrhované scénáře procesu liberalizace v rámci probíhajících jednání WTO vyvolaly a které slibují LDC dodatečné navýšení růstové dynamiky o 3 – 5 % po ukončení implementační fáze (mezi roky

¹³³ Amiti, M.; Romalis, J.: Will the Doha Round Lead to Preference Erosion?, WP/06/10, IMF 2006, s. 14

¹³⁴ Stiglitz, J.E.; Charlton, A.: Fair Trade for All – How Trade Can Promote Development, Oxford University Press, New York 2005, s. 123

¹³⁵ V roce 2004 byl navržen rámec, který určuje metodu zakládající ekvivalenty celních sazeb ad valorem pro netarifní překážky obchodu, v prosinci roku 2005 v Hongkongu dohoda k eliminaci všech forem export. subvencí do konce roku 2013

¹³⁶ Výrazné snižování proběhlo např. v Kanadě, na Novém Zélandu, Islandu, ve Švýcarsku, dále viz: OECD: Agricultural Policies in OECD Countries at a glance – Edition 2006, OECD, Paris 2006

¹³⁷ Paiva, C.: Assessing Protectionism and Subsidies in Agriculture: A Gravity Approach, WP/05/21, IMF 2005, s. 4 - 6

2010 a 2015), nebyly doposud schopny překonat výhrady LDC.¹³⁸ Odpověď na otázku, kdy a s jakým výsledkem bude současné kolo jednání ukončeno, není možné spolehlivě podat.

2.5. Změny postavení LLDC ve světové ekonomice

Na závěr tohoto oddílu provedme ještě stručnou rekapitulaci, toho jakým způsobem se mezinárodní obchod a ZOP promítly do hospodářské situace LLDC. Nejlépe se výsledky změn dokumentují na změnách postavení této skupiny zemí ve světové ekonomice.

Od 50. až do počátku 90. let rostly vývozy zboží z LLDC nejméně ve srovnání s ostatními skupinami zemí. Zatímco v 50. a 60. letech nebyl ještě rozdíl mezi růstem vývozu z LLDC a LDC tak výrazný, v 70. letech rostly vývozy z LDC více než dva a půlkrát rychleji než vývozy z LLDC. Ke změně tohoto trendu došlo až v 90. letech, kdy růst vývozu z LLDC předstihl růst v ostatních skupinách zemí a od té doby byl vždy vyšší než růst světových vývozu celkem i růst vývozu z DC.

Tab. 2.12: Růst vývozu v jednotlivých skupinách zemí, 1950-2004 (%)

	1950-60	1960-70	1970-80	1980-90	1990-00	2000-01	2001-02	2002-03	2003-04
LLDC	3,6	5,3	10,4	2,2	7,2	0,2	9,3	16,6	25,9
LDC	3,6	6,8	25,6	3,1	8,9	-6,2	7,1	17,5	25,0
DC	7,4	10,0	18,8	7,3	5,9	-3,2	3,5	14,6	16,6
Svět	6,5	9,2	20,4	6,0	6,7	-4,0	4,7	15,9	19,8

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

Tento vývoj se zřetelně odráží na vývoji podílu LLDC na světových vývozech. Podíl LLDC na světových vývozech zboží postupně klesal z 3,1 % na nejnižší úroveň ve výši 0,5 % v roce 1995. Od poloviny 90. let dochází ke stálému, avšak relativně minimálnímu růstu podílu LLDC na současných 0,7 %, tedy na úroveň z poloviny 80. let (dle údajů OECD za rok 2005 činil podíl dokonce 1,1 %). Pokud se LLDC podaří zvládnout všechny nezbytné strukturální změny v produkci a vývozech, pak lze předpokládat další posilování podílu LLDC na světových vývozech. Zda a v jakém časovém horizontu se LLDC podaří dosáhnout jejich podílu z počátku 50. let (tak jako se to již podařilo LDC) zůstává otázkou.

Tab. 2.13: Podíly jednotlivých skupin zemí na světových vývozech zboží, 1950-2005, %

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005
Svět	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
DC	62,7	66,3	69,7	72,0	75,0	69,1	65,3	68,3	72,0	69,8	65,7	63,1
LDC	34,1	29,1	24,5	21,9	19,2	25,6	29,5	25,4	24,3	27,6	31,6	33,5
LLDC	3,1	3,1	2,5	1,9	1,7	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,6	0,7

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>, pozn.: údaje OECD o podílech LLDC na světovém obchodu byly vyšší a v roce 2005 překračovaly dokonce 1 %.

¹³⁸ Za předpokladu, že liberalizace mezinárodního obchodu jako výsledek kola jednání WTO v Dauhá by zvýšila růst HDP LLDC ve stejném rozsahu jako u LDC, tedy o 5 %, pak by ani tento růst nevedl ke snížení absolutního počtu obyvatelstva žijícího v extrémní chudobě v LLDC, nýbrž by se pouze zpomalil jeho nárůst. Podrobněji: UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004, s. 250 a násl.

Podobně jako u vývozu, také růst dovozů, který se ještě v 50. letech výrazně nelišil od temp růstu dovozů ostatních skupin světa, začal od počátku 60. let za vývojem zbytku světa výrazněji zaostávat. Zejména dramatický byl vývoj v 80. letech, kdy hodnota dováženého zboží do LLDC dokonce stagnovala. V 90. letech se růst dovozů do LLDC přiblížil růstu světových vývozu a také v období 2000-2004 drží růst dovozu do LLDC krok s růstem celkových světových dovozů.

Tab. 2.14: Růst dovozů jednotlivých skupin zemí, 1950-2004, %

	1950-60	1960-70	1970-80	1980-90	1990-00	2000-01	2001-02	2002-03	2003-04
LLDC	5,9	4,3	15,7	0,3	6,3	7,6	3,4	18,0	14,1
LDC	4,6	6,0	23,6	4,0	8,3	-4,5	5,1	16,7	26,2
DC	6,7	10,0	19,4	6,9	6,2	-4,0	2,9	15,5	17,4
Svět	6,4	9,1	20,3	6,1	6,6	-3,8	3,7	16,1	20,3

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

Dynamice dovozů odpovídají změny v podílech jednotlivých skupin zemí na světových dovozech zboží. Zatímco LDC se po dosažení nejnižší úrovně v roce 1970 podařilo v období 2000-2005 obnovit výši svého původního podílu z 50. let. Pokles podílu LLDC na světových dovozech zboží byl zastaven až v 90. letech, kdy stagnoval na 0,7 %. Teprve vývoj posledních let ukazuje směrem ke zvyšování jejich podílu.

Tab. 2.15: Podíly jednotlivých skupin zemí na světových dovozech zboží, 1950-2005, %

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005
Svět	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
DC	67,6	67,6	68,9	72,8	75,6	71,2	70,8	70,9	73,1	68,8	69,5	66,8
LDC	29,7	28,2	25,4	21,4	18,8	22,6	24,0	23,2	22,5	28,8	28,7	30,4
LLDC	2,8	3,0	2,5	2,1	1,6	1,2	1,2	1,0	0,7	0,7	0,7	0,8

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

Na závěr si shrňme dopady změn v zapojení LLDC do mezinárodního obchodu na jejich hospodářský růst a jejich podíly na světovém produktu.

Tab. 2.16: Růst HDP v jednotlivých skupinách zemí, 1970-2006

Region	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2004	2005	2006
Svět	3,8	3,2	2,8	3,9	4,9	5,1
LLDC	2,1	2,6	3,9	5,2	5,4	5,1
LDC	5,6	3,5	4,9	3,4	7,4	7,3
DC	3,3	3,3	2,6	1,9	2,6	3,1

Pramen: UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2006: Developing Productive Capacities, United Nations, New York 2006, s. 4, Poznámka: data pro rok 2005, 2006 převzata z <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/index.htm>

Jak jsme již uvedli výše růst HDP LLDC zaostával v 70. i 80. letech za hospodářským růstem světa i všech ostatních skupin zemí. Podíl LLDC na světovém produktu se zmenšoval. K obratu došlo na počátku 90. let, kdy tempa růstu HDP LLDC převyšovala jak růst světový, tak i hospodářský růst v DC. Pokles podílu LLDC na světovém produktu byl zastaven a došlo

k jeho velmi pozvolnému růstu. Zejména dynamický hospodářský růst v letech 2000-2005 potvrdil započatý trend 90. let.

Tab. 2.17: Podíly jednotlivých skupin zemí na světovém produktu, 1992-2004

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
DC	79,5	78,5	78,9	78,8	77,5	76,3	77,9	78,8	77,5	77,4	77,7	77,9	77,1
LDC	17,6	18,8	18,8	19,2	20,6	21,6	20,5	20,0	21,1	21,0	20,5	20,1	20,5
LLDC	0,55	0,55	0,53	0,53	0,54	0,56	0,60	0,60	0,61	0,62	0,64	0,66	0,7

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

Výše uvedená tabulka ukazuje změny v podílu LLDC na světovém produktu v 90. letech a na počátku nového tisíciletí. Lze předpokládat, že trend poklesu podílu DC na světovém produktu ve prospěch podílu LDC bude pokračovat. V případě, že strukturální změny v LLDC budou úspěšně pokračovat a tyto země efektivně využijí svých současných i perspektivních výhod k zapojení do mezinárodního obchodu, pak bude i nadále docházet k postupnému posilování podílu LLDC na světovém produktu. Stále ještě velmi nízký podíl LLDC ve výši 0,7 % světového HDP ostře kontrastuje s 11 % podílem této skupiny zemí na světové populaci. Z tohoto důvodu je růst podílu LLDC na světovém produktu velmi žádoucí.

Shrnutí

LLDC jsou země, které se nachází na nízkém stupni hospodářského a sociálního rozvoje. Nízký příjem vede k nízkým úsporám, nízké úspory vedou k malým investicím (do tolik nezbytné fyzické a sociální infrastruktury, včetně školství, zdravotnictví, administrativy, soudnictví a veřejného pořádku). Nedostatečné investice jsou důvodem nízké produktivity a ta pak zase vede k nízkým příjmům, tím se uzavírá cyklus, které tyto země udržuje na nízkém stupni rozvoje. Lidé v LLDC se snaží zajistit holé přežití tak, že volí méně výnosné aktivity, u kterých však mají alespoň minimální výnos jistý. Nedostatečná domácí poptávka, která je důsledkem všude přítomné chudoby, snižuje ziskovost investičních příležitostí. Pro případné nové produkce odváží podnikatelé a průkopníci jen obtížně hledají vhodné zaměstnance. LLDC trpí nedostatkem kvalifikovaných pracovních sil, obecný nedostatek domácích příležitostí pak nutí těch několik málo kvalifikovaných, aby si hledali uplatnění v zahraničí. Chudoba v LLDC vede k degradaci životního prostředí a nutí jejich obyvatele, aby si dále nevratně ničili prostředí, které jim poskytuje obživu.

V této kapitole jsme si ukázali, že přestože někteří autoři se při svých empirických studiích LLDC vyhýbají, i pro tyto země existuje pozitivní vztah mezi mezinárodním obchodem a hospodářským růstem. Mechanismus, kterým se integrace zemí do světové ekonomiky promítne do hospodářského růstu, není zcela přímý. Ještě svízelnější situace nastává, pokud bychom chtěli označit za prokázanou spojitost mezi změnami zapojení do

světové ekonomiky a snižováním chudoby. S téměř konečnou platností lze tvrdit, že zlepšování exportní výkonnosti samo o sobě – bez jakýchkoli dalších podpůrných politik, ke zlepšování životní situace obyvatel LLDC nevede.

Zlepšování exportní výkonnosti je bezesporu pozitivní zprávou, avšak její nárůst není natolik vysoký, aby se kladně odrazil v dalších oblastech. Už jen vysoké přírůstky obyvatelstva způsobují, že růst exportní výkonnosti pod hranicí 8 % se na růstu HDP/obyv. nemusí vůbec projevit. Přestože je růst exportní výkonnosti příznivým faktorem pro růst HDP, bližší pohled na strukturu vývozu a její vývoj, komparace jednotlivých regionů a zemí podle struktury vývozu, nás vede k závěru, že pokračování v současných trendech bez jakýchkoliv změn, k trvalému růstu a širšímu rozvoji ve všech regionech a zemích skupiny LLDC nepovede. Většina LLDC je stále závislá na vývozech primárních komodit, které jsou charakteristické svými cenovými výkyvy, a pro LLDC znamenají tím pádem obrovskou nejistotu po příjmové stránce. Také dovozní dynamika, struktura dovozu a její vývoj není v současné době žádným důvodem k oslavě. To vše v souhrnu vede ke zvyšování závislosti na dalších zdrojích vnějšího financování.

Jak jsme si ukázali výše, jeden z kanálů přenosového mechanismu mezi vývozy a hospodářským růstem vede přes investice. Přestože lze učinit několik zeslabujících výhrad o souvislosti mezi růstem dovozu a růstem investic, stejně jako o přínosech investic pro růst, porovnáme-li data pro LDC jako celek a skupinu LLDC (kde pro každou danou úroveň investic bude dosažený růst v LLDC nižší než v ostatních LDC), jejich důležitost pro obě skupiny nelze popřít. Důvody pro rozdíly v korelaci růst dovozu/růst investic a růst investic/růst HDP lze hledat v rozdílně se vyvíjející importní kapacitě LLDC (dovozy LLDC rostly pomaleji než jejich vývozy a neuspokojivý je také vývoj zbožové struktury dovozu). Dovozní kapacita byla mimo jiné určována vývojem vnějšího zadlužení a ODA. Další rozdíly lze hledat v efektivitě investic v LLDC (oproti ostatním LDC). Jako jeden z důvodů nižší efektivitě investic bývá uváděna nedostatečná infrastruktura a nezkušená nebo neexistující podnikatelská vrstva.

Jak dalece se růst vývozu promítne do zlepšení životní situace širokých vrstev obyvatelstva záleží na řadě dalších faktorů, kterými se nebylo možné podrobně zabývat. Je zcela zřejmé, že nejvíce bude úspěšné snižování chudoby záviset na tom, jakým způsobem růst vývozu ovlivní zaměstnanost dané země. Pokud bude vyšší vývozní výkonnost souviset se vznikem nových, dodatečných produkčních kapacit, tedy s tvorbou dalších pracovních příležitostí, pak lze očekávat zlepšování příjmové situace obyvatelstva. Určitý vliv na vývoj chudoby bude mít také počáteční úroveň nerovnosti dané země a její vývoj, stejně jako snahy

vlád mobilizovat dodatečné domácí zdroje v situaci, kdy obyvatelé LLDC byli schopní jen ztěžít pokrýt své nejzákladnější potřeby.

V chudých, převážně agrárních ekonomikách LLDC, je nutné, aby růst nebyl výsledkem zvýšené akumulace výrobních faktorů, ale aby se jednalo převážně o růst vyvolaný růstem celkové produktivity výrobních faktorů. Pro takový druh růstu je nejen třeba vhodného zapojení do mezinárodního obchodu, ale také rozvoje nových kapacit, institucí a služeb. Ve stabilním, příznivém makroekonomickém prostředí, které tvoří nezbytný celkový rámec pro další vývoj LLDC, musí být pozornost věnována získávání a využití nových technologií pro zvyšování produktivity v zemědělství, případně jejich přizpůsobení domácím klimatickým a půdním podmínkám LLDC. Usilovat je třeba o diversifikaci ekonomické základny LLDC a posun struktury produkce a zaměstnanosti od zemědělství k průmyslu a službám. Investice by měly plynout do rozvoje infrastruktury a to nejen městské, ale i venkovské, aby došlo k napojení většiny obyvatelstva LLDC, na „moderní“ ekonomiku. Budování kapacit se týká také veřejného sektoru, jehož fungování by mělo zajistit vynutitelnost práva (tak důležitého pro závazkové právo domácích obyvatel i zahraničních investorů) a veřejný pořádek. Pro udržitelný rozvoj LLDC je nezbytně nutné, aby byly ukončeny všechny konflikty, neboť hospodářský rozvoj je možný jen v mírových podmínkách. Další důležitou oblastí, která se vším úzce souvisí, je sociální sektor, který nesmí zůstat stranou. Posíleno musí být školství, zdravotnictví, výzkum (rozvoj tzv. „lidského kapitálu“).

Pozitivní ukazatele růstu HDP v LLDC dávají důvod k optimismu. Za skutečný úspěch a nezbytně nutnou podmínku pro další rozvoj těchto zemí a snižování chudoby jejich obyvatel budeme tento trend považovat však jen tehdy, pokud bude trvalý.

Exkurz: Zahraniční obchod České republiky s LLDC

A) Úprava obchodních vztahů ČR a LLDC před vstupem ČR do EU

Pro ČR platí od roku 2005 stejná úprava obchodních vztahů s LLDC jako pro celou EU. Avšak speciální zacházení této skupině zemí poskytovala ČR již dříve. Již vyhláška federálního ministerstva zahraničního obchodu Československé republiky č. 69 z roku 1989 „o osvobození obchodního zboží dováženého a pocházejícího z rozvojových zemí od dovozního cla“ obsahovala komplexní úpravu pro dovozy z LDC a LLDC. V plném rozsahu od cla osvobozovala dovozy z 24 zemí (seznam LLDC odpovídající té době), pro dalších 81 LDC platila, s výjimkou cukru, doutníků a cigaret, cla dle platného celního sazebníku snižená o 75 – 80 %, nebo bezcelní dovoz.

Do vstupu ČR do EU byla právní úprava obsažena v nařízení vlády ČR č. 534/2002 Sb. „o vydání celního sazebníku a o stanovení sazeb dovozního cla pro zboží pocházející z rozvojových a nejméně rozvinutých zemí a podmínek pro jejich uplatnění (celní sazebník)“. Přestože toto nařízení vlády nemělo omezenou dobu účinnosti, docházelo ke každoroční revizi, tak aby mohla vláda pružně reagovat na přijaté mezinárodní závazky, záměry v souladu s obchodní politikou a případně na vývoj v zemědělském či jiném sektoru, stejně tak jako na změny v seznamech zemí řazených mezi LLDC nebo LDC. ČR podmínky a rozsah dovozu měnila většinou ve prospěch této skupiny zemí, nikoliv v jejich neprospěch.

Zvláštní ustanovení § 4 celního sazebníku z roku 2002 stanovilo, že „zboží pocházející a dovážené přímo z nejméně rozvinutých zemí, které jsou uvedeny v příloze č. 4 k tomuto nařízení, je zatíženo nulovou celní sazbou dovozního cla (bez cla)“. Obecně se na dovoz zboží pocházející z LLDC nevztahovala ani žádná množstevní omezení (jak tomu bylo u jiných LDC). Z výkladu § 7 nařízení však vyplývalo, že výjimkou byly dovozy některých léků, které byly zatíženy clem. Další výjimkou byla možnost uplatnit ochranné opatření na určité textilní výrobky a ošacení. LLDC bylo ve většině případů zajištěno zvýhodněné zacházení bez ohledu na jejich členství ve WTO.¹³⁹

B) Platná právní úprava obchodních vztahů ČR s LLDC

U LLDC, se kterými měla ČR uzavřenou dvoustranou obchodní smlouvu (nebo smlouvu o hospodářské spolupráci), byla v souvislosti se vstupem do EU vypovězena jejich platnost (v roce 2003, akceptace výpovědi většiny LLDC následovala během roku 2004). Platná právní úprava obchodních vztahů ČR s LLDC se řídí příslušnou částí Smlouvy z Cotonou z roku 2000. Vzhledem ke skutečnosti, že deset LLDC do skupiny zemí ACP nepatří, lze za obecný právní předpis upravující obchodní vztahy s LLDC považovat iniciativu „Everything but Arms“ (EBA), která je účinná od 5.3.2001.¹⁴⁰ V rámci této iniciativy je poskytován bezcelní a množstevně neomezený přístup výrobkům LLDC s výjimkou zbraní na trhy EU, tedy i ČR.

EBA byla schválena jako dodatek k GSP EU a je tak v souladu s pravidly WTO. Shoda mezi EBA a GSP panuje také v pravidlech o původu, která umožňují diagonální kumulaci původu mezi zeměmi LLDC a členy Sdružení národů Jihovýchodní Asie (ASEAN), Jihoasijského sdružení pro regionální spolupráci (SAARC) a EU. Oproti GSP není platnost EBA časově omezena a nemusí být podrobována pravidelnému obnovování a revizím.

¹³⁹ Jednou z výjimek bylo např. nařízení vlády č. 162/2002, kterým se stanoví ochranné opatření na dovoz cukru do České republiky. Příloha k nařízení obsahovala celní kvóty na období pěti čtvrtletí. Tato omezení se nevztahovala na LDC a LLDC, které jsou členy WTO, pokud podíl této země na dovozech cukru nepřesáhl 3 % celkového dovozu cukru. Pro překročení těchto limitů byly LDC a LLDC určeny zvýhodněné celní sazby.

¹⁴⁰ EBA není smlouvou, na jejím vzniku se LLDC nepodílely a ani k provedení jakýkoliv změn není zapotřebí jejich souhlasu. K případným změnám této iniciativy či dokonce jejímu zrušení postačí jednostranné rozhodnutí EU

Tento nástroj usnadňující dovozy z LLDC do EU obsahuje také tzv. „ochranná opatření“. Tato opatření doplňují systém stanovený již GSP a umožňují dočasně, částečně nebo zcela odvolat preferenční zacházení, pokud by se zjistilo, že se v dané zemi využívá otročké nebo nucené práce, práce vězňů pro export, pokud existují zjevné nedostatky v kontrole obchodu s drogami, porušování mezinárodních úmluv o zamezování „praní špinavých peněz“ nebo není poskytována požadovaná spolupráce při ověřování certifikátů o původu zboží. Ochranná opatření podle GSP lze aplikovat také v případech užívání nekorektních obchodních praktik. Dále v případě, že Evropská komise potvrdí, že zboží pocházející z LLDC působí závažné problémy výrobcí konkurenčního zboží v EU (čl. 28). Ochranná opatření EU může jednostranně zavést, pokud by dovozy z LLDC vzrostly výrazně v porovnání s jejich obvyklou úrovní a s produkčními a exportními kapacitami LLDC.¹⁴¹

Volný přístup (bez cel a množstevních omezení) zboží pocházejícího z LLDC na trhy EU zahrnoval všechny produkty s výjimkou tří nejcitlivějších zemědělských produktů (čerstvých banánů, rýže a cukru), jejichž bezcelní přístup na trh EU byl rozfázován na delší časové období.¹⁴² V současné době se omezení dovozu týká už jen rýže a cukru.

Tab. 2.18: Snižování celní sazby a kvóty na dovoz rýže a cukrové třtiny z LLDC

		2001/2	2002/3	2003/4	2004/5	2005/6	2006/7	2007/8	2008/9
Rýže	Snížení cla	0	0	0	0	0	20 %	50 %	80%
	Kvóty (t)	2517	2895	3329	3829	4403	5063	5823	6696
Cukr	Snížení cla	0	0	0	0	0	20 %	50 %	80 %
	Kvóty (t)	74185	85313	98110	112827	129751	149213	171595	197335

Pramen: Usnesení Rady (EC) No. 416/2001 Article 1(3), (4), (5) in: McQueen, M.: EU Preferential Market Access Conditions for the Least Developed Countries, Intereconomics, March/April 2002, s. 103

Smlouva z Cotonou, v části věnované vzájemným obchodním vztahům předpokládá uzavření smluv o zóně volného obchodu mezi EU a jednotlivými regionálními uskupeními zemí ACP do konce roku 2008 a jejich postupné uvedení v život do roku 2020. Tato smlouva na LLDC výslovně pamatuje v části páté nazvané „Obecná ustanovení o nejméně rozvinutých, vnitrozemských a ostrovních zemích ACP“ (čl. 84 až 90). Čl. 85 předpokládá speciální zacházení ve prospěch LLDC, tak aby jim bylo umožněno překonat ekonomické a sociální obtíže bránící jejich rozvoji.

Otázkou, kterou budou muset započatá jednání EU se státy ACP, tedy i LLDC zodpovědět, je, zda se budou LLDC nuceny vzdát nerekipročních výhod poskytnutých jim iniciativou EBA ve prospěch uzavření smluv o ekonomickém partnerství – zóny volného obchodu, jaké

¹⁴¹ Hranice, jejíž překročení se považuje za výrazný růst dovozu je zvýšení o 25 % ve srovnání s předcházejícím rokem. Poté se automaticky zahájí přezkoumávání podmínek pro aplikaci ochranných opatření, k zakotvení těchto opatření došlo se zřetelem na fungování společné zemědělské politiky a ACP-EU protokolů

¹⁴² Z celkového počtu 10500 celních položek po roce 2009 nebude liberalizováno 25 položek, zbraně a související položky

důsledky by pro LLDC mělo nepřistoupení k EPA a ponechání si EBA, jak by bylo možné zmírnit dopady zavedení reciprocity v obchodních vztazích s EU apod. Smlouva počítá s tím, že každá země se účastní jednání o EPA dobrovolně ve chvíli, kdy se cítí na přijetí připravena.¹⁴³ EPA by měla být uzavírána vždy mezi EU a určitým integračním uskupením. Jejím cílem je podporovat integrační procesy probíhající v ACP. Za těchto podmínek si lze jen ztěžít představit funkčnost nově uzavíraných smluv bez účasti LLDC.

C) Vývoj obchodu České republiky s LLDC

Hodnota vzájemného obchodu ČR a LLDC v letech 2000 až 2003 stagnovala a dosahovala více než 65 mil. USD ročně. V roce 2004 se však vzájemný obchod více než zdvojnásobil a dosáhl 164 mil. USD a v roce 2006 byl dokonce více než třikrát vyšší než na počátku sledovaného období a činil 252 mil. USD. Podíl LLDC na celkovém obratu ČR stoupl a v roce 2005 dosáhl 0,14 %. V roce 2006 tento podíl mírně poklesl na 0,13 %. Vzhledem ke skutečnosti, že LLDC dosahují téměř stejného obratu jako ČR, lze výše uvedené tvrzení použít i obráceně.

Tab. 2.19: Dovozy ČR z LLDC v letech 2000-2005, v tis. USD

Region:	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Africké LLDC	23875	21372	16687	23687	48496	65400	73863
Ostatní LLDC	10222	11853	13895	19385	41799	45755	71796
Celkový součet	34097	33225	30582	43072	90295	111155	145659

Pramen: Český statistický úřad: Databáze zahraničního obchodu:
http://dw.czso.cz/pls/stazo/STAZO.STAZO?jazyk=CS&prvni_pristup=

Dovozy z LLDC do ČR stoupají již čtvrtým rokem v řadě. Mimořádně vysoký nárůst byl zaznamenán v mezi roky 2003 a 2004, kdy se objem dovozů z LLDC do ČR zdvojnásobil. V roce 2006 se hodnota dovozů ČR z LLDC ve srovnání s rokem 2000 více než zečtyřnásobila. Dynamicky se vyvíjí zejména dovozy z asijských LLDC, zatímco dovozy z afrických LLDC se zvyšovaly pomaleji. Za skokové zvýšení dovozů mezi roky 2003 a 2004 jsou odpovědné především 4 LLDC: Bangladéš a Kambodža (více než 90 % jejich vývozu do ČR tvoří oděvy a oděvní doplňky, 4 % obuv), Libérie (kaučuk a železná ruda) a Mosambik (tabák).

V roce 2006 pocházely dovozy do ČR ze 2/3 pouze ze 2 LLDC: z Bangladéše (59,3 mil. USD) a Mosambiku (38,9 mil. USD). S velkým odstupem následovaly Libérie (7,8 mil. USD), Kambodža (6,7 mil. USD), Malawi (5,6 mil. USD), Mali, Tanzanie a Etiopie (všechny cca 3 mil. USD). Společně těchto 8 zemí odpovídalo za téměř 90 % celkových dovozů LLDC do ČR. Tato koncentrace je pro dovozy z LLDC typická po celé sledované období. Většina z výše uvedených zemí patřila mezi významné dovozce zboží do ČR po celé sledované

¹⁴³ Tzn. pokud by do uplynutí přechodné doby, do počátku roku 2008, nedošlo k uzavření EPA, přešly by tyto země do systému GSP, resp. u LLDC by pravděpodobně zůstal zachován přístup podle EBA

období, v řadě případů jejich dovozy do ČR rostly. Bangladéš, Libérie a Mosambik začaly do ČR dovážet ve zvýšeném rozsahu až od roku 2004. K významným dovozcům můžeme ještě z afrických LLDC řadit Čad a Madagaskar.

Tab. 2.20: Vývozy ČR do LLDC v letech 2000-2005, v tis. USD

Region:	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Africké LLDC	18905	15911	13744	16697	44094	87248	69108
Ostatní LLDC	16653	16351	21983	12158	29820	25218	37362
Celkový součet	35558	32262	35727	28855	73914	112466	106470

Pramen: Český statistický úřad: Databáze zahraničního obchodu:
http://dw.czso.cz/pls/stazo/STAZO.STAZO?jazyk=CS&prvni_pristup=

Vývozy ČR do LLDC se mezi lety 2003 a 2005 zečtyřnásobily a v roce 2005 dosáhly více než 112 mil. USD. V roce 2006 došlo k poklesu o 5 % na 106,5 mil. USD. Výrazný nárůst vývozu z ČR do LLDC mezi lety 2003 a 2004 byl zapříčiněn nárůstem vývozu do Afganistánu, Bangladéše, Mali, Súdánu a Tanzanie. V roce 2006 více než 1/2 českých vývozu směřovala do 3 LLDC: Mali (22,4 mil. USD), Bangladéše (20,6 mil. USD) a Súdánu (11,2 mil. USD). Společně s dalšími 6 LLDC (sestupně: Jemen, Angola, Afganistan, Tanzanie, Senegal, Etiopie) absorbují více než 80 % českých vývozu.

Obchodní bilance ČR s LLDC byla v roce 2000, 2002 a 2005 lehce přebytková (maximálně 5 mil. USD) a téměř vyrovnaná v roce 2001, v ostatních letech ČR v obchodu s LLDC vykazovala deficit obchodní bilance (vyšší než 10 mil. USD), který v roce 2006 dosáhl rekordní hodnoty 39 mil. USD. S africkými LLDC měla ČR (s výjimkou roku 2005) vždy deficitní obchodní bilanci, schodek vzájemné obchodní výměny se však pohyboval okolo 5 mil. USD. S asijskými LLDC měla ČR na počátku sledovaného období obchodní bilanci přebytkovou, od roku 2003 však deficit narůstá (v roce 2006 překročil 34 mil. USD).

Kladné saldo obchodní bilance bylo v roce 2006 pouze u skupiny stroje a dopravní prostředky a tržní výrobky podle materiálu. S africkými LLDC dosáhla ČR přebytek ještě v obchodu s chemikáliemi a průmyslovým spotřebním zbožím.

Zbožová struktura dovozů ČR z LLDC se v období 2000-2005 poměrně výrazně změnila. Zatímco na počátku sledovaného období ČR z afrických LLDC dovážela zejména suroviny, potraviny, nápoje a tabák a z asijských LLDC průmyslové spotřební zboží, v roce 2006 tvořily dovozy průmyslových výrobků 1/2 celkových dovozů ČR z LLDC. Spolu se skupinou hotových tržních výrobků podle materiálu se dostaneme k podílu 72 % celkových dovozů. Na 1. místě vývozu z afrických LLDC najdeme nyní hotové tržní výrobky. Podíl surovin na celkových vývozech afrických LLDC do ČR poklesl a je nižší než podíl nápojů a tabáku spolu s potravinami. Ve vývozech asijských LLDC dominuje průmyslové spotřební zboží.

Tab. 2.21: Komoditní struktura dovozů ČR z LLDC v letech 2000-2005, v tis. USD

Region:	Název zboží	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Nápoje a tabák	3336	2781	7950	13830	9282	10729
	Potraviny a živá zvířata	2481	2608	2549	3317	5002	5666
	Průmyslové spotřební zboží	294	389	172	361	1114	1380
	Stroje a dopravní prostředky	155	141	175	659	1221	1756
	Suroviny bez paliv	14181	10387	12248	21449	21106	15735
	Tržní výrobky podle materiálu	913	355	466	3231	26728	37345
Ostatní	Chemikálie a příbuzné výrobky	10	15	12	14	55	1454
	Potraviny a živá zvířata	788	481	725	751	592	1461
LLDC	Průmyslové spotřební zboží	9808	12727	17862	38662	42561	65427
	Stroje a dopravní prostředky	496	96	31	323	378	1331
	Tržní výrobky podle materiálu	405	399	711	1142	1890	1827

Pramen: ČSÚ: Databáze zahraničního obchodu: http://dw.czso.cz/pls/stazo/STAZO.STAZO?jazyk=CS&prvni_pristup=

Zbožová struktura vývozu ČR do LLDC se v uplynulých letech výrazně nezměnila. Stroje a dopravní prostředky tvoří 48 %, hotové tržní výrobky dalších 40 % českých vývozu do LLDC a dalších 6 % tvoří vývozy průmyslového spotřebního zboží. V souhrnu to znamená, že téměř 94 % českých vývozu tvoří skupiny 6, 7, 8 jednotné celní nomenklatury (SITC). Nejčastěji jsou vyváženy osobní automobily, náhradní díly, díly k textilním strojům, čerpadla, kuličková ložiska, dieselgenerátory, elektrické přístroje a zařízení na automatické zpracování dat, z potravin pak sušené mléko.

Tab. 2.22: Komoditní struktura vývozu ČR do LLDC v letech 2000-2005, v tis. USD

Region:	Název zboží	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Africké	Chemikálie a příbuzné výrobky	252	375	229	755	1176	1113
LLDC	Nápoje a tabák	28	46	106	101	6516	209
	Potraviny a živá zvířata	880	686	2241	503	783	569
	Průmyslové spotřební zboží	1132	1602	1328	1232	6431	2275
	Stroje a dopravní prostředky	8200	5481	6940	18026	27915	25314
	Suroviny bez paliv	185	264	484	1589	1702	2012
	Tržní výrobky podle materiálu	5211	5274	5362	21868	42430	37607
Ostatní	Chemikálie a příbuzné výrobky	393	250	352	246	862	663
LLDC	Potraviny a živá zvířata	588	841	966	926	665	1267
	Průmyslové spotřební zboží	4789	8125	1631	5566	2742	3186
	Stroje a dopravní prostředky	8567	9111	7167	18996	17256	26313
	Tržní výrobky podle materiálu	1967	3652	2001	3972	3379	5775

Pramen: ČSÚ: Databáze zahraničního obchodu: http://dw.czso.cz/pls/stazo/STAZO.STAZO?jazyk=CS&prvni_pristup=

Vzhledem k teritoriálním rizikům (zejména při obchodování s africkými LLDC) nejsou vždy voleny přímé vývozy a dovozy zboží, ale obchod často probíhá přes prostředníky a velké nadnárodní společnosti. Z tohoto důvodu jsou data o hodnotě vzájemné obchodní výměny s řadou afrických LLDC podhodnocena.

3. PŘÍPADOVÁ STUDIE: TANZANIE

V předcházející kapitole jsme se při zkoumání mezinárodního obchodu a jeho vlivu na hospodářský růst a rozvoj zaměřili na skupinu LLDC. Analýza zabývající se tak rozsáhlou skupinou různorodých zemí vede nutně k určitým zobecněním a její vypovídající schopnost je limitována. V následující kapitole bych se ráda zaměřila pouze na jednu z těchto zemí – na Tanzanii.

3.1. Charakteristika země

Než přejdeme k samotnému rozboru hospodářské situace země, zahraničního obchodu a jeho změn, zmíníme se krátce o vývoji Tanzanie od dosažení nezávislosti do současnosti a o jejím hospodářském zázemí.

3.1.1. Historické pozadí

Sjednocená tanzanská republika, dále jen Tanzanie, je tvořena unií pevninské části – dříve nazývané Tanganika a Zanzibaru. Tanganika - původně německá kolonie, která po první světové válce přešla pod anglickou správu, získala nezávislost v roce 1961. Zanzibar, původně arabsko-perské obchodní centrum mezi Afrikou, Blízkým východem a Indií, se od 16. století dostal pod portugalský vliv a později se stal britským protektorátem ovládaným sultánem. Zanzibar získal nezávislost v roce 1964 a ve stejném roce došlo ke sjednocení obou částí země. Tím byl vytvořen stát se dvojí vládou: vládou unijní a vládou Zanzibaru. Unii byla výslovně přidělena pravomoc v oblasti obrany a vnitřních věcí a zahraniční a obchodní politiky. Každá z obou částí unie si ponechala vlastní legislativu a právní řád.

Tanzanie se od získání nezávislosti stala státem řízeným jedinou stranou, v čele s prezidentem Juliem Nyererem, který se rozhodl následovat socialistickou cestu rozvoje. Základem mělo být získání soběstačnosti. Jako nástroj měla posloužit kolektivizace zemědělství a vytváření zemědělských kooperativ. Obchod a průmysl, stejně jako finanční sektor byly znárodněny. Byla zavedena kontrola cen a příjmů. Tento socialistický experiment dostal těžkou ránu v době ropné krize, kdy došlo k vyčerpání rezerv. Vývoj světové ekonomiky, neefektivnost správy a stále se zhoršující hospodářská situace země, určila Nyerereho program „ujamaa“, který v sobě měl spojovat prvky africké pospolitosti a moderního zemědělství, k neúspěchu.

Ještě dva roky předtím než prezident Nyerere dobrovolně odstoupil ze svého úřadu, v roce 1983, byly učiněny první nesmělé reformní kroky. Prezident Ali Hassan Mwinyi v započatém procesu politických a ekonomických reforem pokračoval. Ve snaze dále snížit státní kontrolu

nad hospodářstvím byl v roce 1986 pod dohledem IMF a Světové banky zaveden první ekonomický ozdravný program. Tento program usiloval o zlepšení fiskální politiky, reformu státní správy a privatizaci. Po počátečních úspěších byly v důsledku vysoké inflace a rostoucího odporu obyvatel další reformní kroky pozastaveny. Po řadě politických reforem v prvních pluralitních volbách konaných v roce 1995 zvítězil Benjamin Mka. Po jeho zvolení Tanzanie opět zvýšila své reformní úsilí. Za stálé finanční podpory mezinárodních finančních institucí se Tanzanie soustředila na makroekonomickou stabilizaci a fiskální reformu. Ke zlepšení došlo ve správě daní stejně jako zvýšené kontrole na výdajové straně rozpočtu. Vysokou míru inflace, která na počátku 90. let dosahovala téměř 30 %, se již po dvou letech zvýšeného reformního úsilí podařilo stlačit až na 8,7 %.¹⁴⁴

V lednu 2006 slavnostně jmenovaná vláda vzešlá s posledních voleb, v jejímž čele stojí prezident Jakaya Kikwete, byla zvolena na základě příslibu pokračovat ještě usilovněji v politických a sociálních reformách, dostát svým závazkům k liberalizaci obchodu a politik ovlivňujících podnikání a investice.

3.1.2. Hospodářská charakteristika země

Tanzanie - jedna z LLDC, se nachází ve východní Africe a rozkládá se na ploše 945 tis. km². Po odečtení rozlohy jezer se dostaneme k číslu 883 tis. km², z čehož 46 % je obdělávatelná půda. Z celkového počtu 34,4 mil. obyv. žije 76 % na venkově. Tanzanie sousedí na severu s Keňou a Ugandou, na jihu s Malawi, Mosambikem a Zambíí a na západě s Konžskou demokratickou republikou, Rwandou a Burundi. Východní hranici o délce 800 km tvoří Indický oceán. Součástí unie jsou ostrovy Unguja a Pemba, které spolu tvoří Zanzibar. Hlavním městem je Dodoma, Dar-es-Salam je komerčním centrem a sídlem s nejvyšším počtem obyvatel (více než 2,5 mil.). Míra růstu počtu obyvatel byla v období 2000-2004 odhadována na 2,1 %. Více než 44 % obyvatelstva bylo mladších než 14 let, 43 % patřilo do věkové skupiny 15-44 let a zbývajících 13 % bylo starších než 45 let.

S HDP/obyv. ve výši 316 USD v roce 2005 zůstává Tanzanie jednou z nejchudších zemí světa. Odhadovaný věk dožití obnášel 46 let (2000-2005), negramotnost v roce 2005 dosahovala 19,9 % a 36 % obyvatelstva žilo v extrémní chudobě (méně než 1 USD na den). Většina extrémně chudých žila ve venkovských oblastech (80 %).

Předpokládá se, že v Tanzanii existuje významný neformální sektor, který byl odhadován na 50 % HDP v roce 2002.¹⁴⁵ Zemědělství zůstává nejdůležitějším sektorem tanzanského hospodářství, protože vytvářelo více než 46 % HDP, v období 1999-2004 odpovídalo za více

¹⁴⁴ Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/66, January 2000

¹⁴⁵ Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006

než polovinu vývozu zboží a zaměstnávalo téměř 80 % pracovní síly. Služby tvoří 35 % HDP a přináší 30 % zahraničních příjmů země. Sektoru služeb dominují veřejné služby a služby spojené s cestovním ruchem. Průmyslový sektor lze stále ještě označit jako nerozvinutý (11 % HDP) a jeho rozvoj je brzděn řadou překážek – špatnou infrastrukturou, vysokými náklady na dopravu a energie. Tanzanie má významná ložiska zlata, diamantů a drahých kamenů.

3.2. Současný ekonomický vývoj

Tanzanie učinila v posledním desetiletí díky své pokračující makroekonomické stabilizaci a strukturálním reformám úctyhodný pokrok ve zlepšování své hospodářské situace. Tanzanii lze označit jako tržní ekonomiku snažící se posílit své postavení ve světové ekonomice. Zemi se podařilo pokračovat v nastartovaném hospodářském růstu, expandovat roli soukromého sektoru, upevnit makroekonomickou stabilitu a dosáhnout udržitelnosti dluhu. Po slabých hospodářských výsledcích z posledních třech desetiletí, překračoval růst HDP od roku 2001 vždy šestiprocentní hranici.¹⁴⁶

Tab. 3.1: Tanzanie: Vývoj HDP a HDP/obyv. v letech 1970-2004 (v %)

		1970-1980	1980-1990	1990-2000	1990-2004
Tanzania	HDP	3,6	2,4	5,8	6,1
	HDP/obyv.	0,3	-0,9	2,9	3,4
LLDC	HDP	2,1	2,4	3,4	4,1
	HDP/obyv.	-0,3	-0,2	0,8	1,5

Pramen: <http://stats.unctad.org/Handbook/ReportFolders/reportFolders.aspx>

Dynamický hospodářský růst, který v roce 2005 dosáhl téměř 7 %, byl podpořen růstem zemědělské produkce spojené s příznivými klimatickými podmínkami. Inflace se držela pod 4,5 % (díky nižším cenám potravin, které vyvážily vysoké ceny ropy). Exportní výkonnost se vyvíjí stabilně a situaci napomohlo také postupné ulehčování dluhového břemene.

Po druhém přezkoumání tanzanské strategie snižování chudoby se usnesla vláda v roce 2005 na tzv. pětiletém plánu „Národní Strategie pro růst a snižování chudoby“ (National Strategy for Growth and Reduction of Poverty). Kromě této zdokonalené strategie, načrtla vláda tzv. „Tanzania Mini-Tiger Plan 2020“¹⁴⁷ jako nástroj k dosažení svých ambiciózních rozvojových vizí do roku 2025. Tento plán se inspiroval zkušenostmi zemí jihovýchodní Asie a je od něj očekáváno, že skrze zavádění speciálních ekonomických zón a legislativy usnadňující investice, vytvoří příznivé podnikatelské prostředí pro domácí i zahraniční investory.

¹⁴⁶ Data získaná z databáze Penn World Tables a Světové banky udávají nižší tempa růstu než UNCTAD

¹⁴⁷ Tento plán má velmi ambiciózní cíle: přeměna Tanzanie z LLDC na semi-industrializovanou zemi, jejíž HDP/obyv. bude v roce 2025 dosahovat výše 3000 USD, ve stejném časovém horizontu má dojít k vymýcení extrémní chudoby, poskytování základní zdravotní péče pro všechny, univerzální přístup k nezávadné vodě atd. viz: <http://www.tanzania.go.tz/vision.htm>

3.2.1. Ekonomický vývoj posledních let

Dynamika tanzanského hospodářského růstu se oproti 90. letům zvýšila a v období 2000-2004 činil průměrný růst HDP 5,8 % pro pevninskou část Tanzanie a 6,8 % pro Zanzibar. Hospodářský růst je vyšší ve městech než na venkově (průměrné tempo růstu v Dar-es-Salamu v letech 1999-2004 převyšovalo 6 %), což je dáno růstem celkové produktivity výrobních faktorů jako výsledku zvýšené investiční aktivity v řadě městských center.¹⁴⁸ V roce 2005 dosáhl růst HDP 6,9 % a také odhady a předpovědi pro roky 2006 a 2007 počítaly s vysokými tempy růstu HDP. Záměrem tanzanské vlády je docílit 8-10 % růst HDP ve střednědobém horizontu, tedy míry růstu nutné k dosažení cíle snížení chudoby na 50 %.

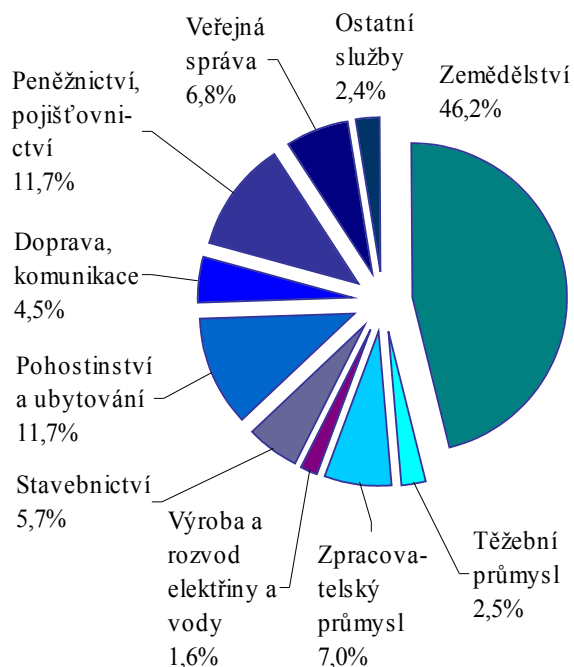
Tab. 3.2: Tanzanie: Růst HDP a HDP/obyv., v letech 1997-2007

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ²	2007 ²
Růst HDP(%)	3,53	3,71	3,53	5,10	6,24	7,24	7,19	6,70	6,92	7,00	6,82
HDP/obyv. (\$PPP)	455	467	480	505	538	574	615	656	597	634	682
HDP/obyv. (USD) ¹	236	252	254	262	266	270	279	288	316	338	361

Pramen: OECD: African Development Outlook 2005-2006: Tanzania, <http://www.oecd.org/dev/publications/africanoutlook>
 Poznámka: ¹ v běžných cenách, ² odhady (podle nových odhadů byl růst v roce 2006 jen 5,9 %, příčinou byly výpadky dodávek elektrické energie z hydroelektráren, tanzanská vláda chce vybudovat nové tepelné elektrárny)

Růst zemědělského a průmyslového sektoru vedl k drobným změnám ve struktuře HDP.

Graf 3.1: Tanzanie: HDP podle sektorů (v %, 2004)

Pramen: OECD: African Development Outlook 2005-2006: Tanzania, <http://www.oecd.org/dev/publications/africanoutlook>

Podíl zemědělství vzrostl v roce 2004 na 46,2 % (45 % v roce 2003), podíl průmyslového sektoru na 16,7 % (z 16,6 %). Naproti tomu podíl služeb na celkovém HDP mírně poklesl a v roce obnášel 37,1 %.

Kromě příznivého vývoje inflace, která poklesla z více jak 30 % před deseti lety na 4,4 % v roce 2004, byl zaznamenán rovněž pokles úrokových sazeb z průměrných 40 % na počátku 90. let na relativně stabilní míru přibližně 15 % v roce 2005.

Rovněž fiskální ukazatele svědčí o zlepšování hospodářské situace státu. Úctyhodná je zvýšená disciplína na

výdajové stránce státního rozpočtu. Daňové reformy (např. zavedení DPH) napomohly

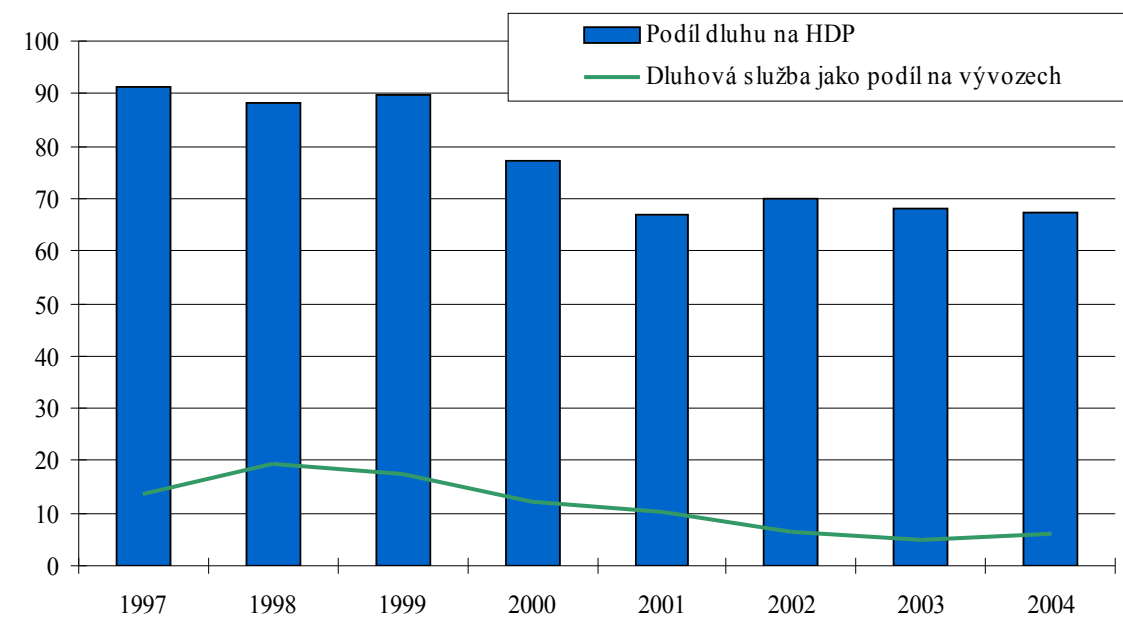
¹⁴⁸ Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006, s. A2-134

zvýšení vládních příjmů plynoucí z daní z původních 11,8 % v roce 2001 na 13,3 % v roce 2004. Tím dochází postupně ke snižování závislosti Tanzanie na příjmech z cel.

Tanzanie se pod záštitou HIPC kvalifikovala pro program oddlužení a na základě současného ekonomického vývoje Tanzanie bylo rozhodnuto o 100 % odpuštění veškerých zbývajících závazků Tanzanie vůči IMF (hodnota celkového dluhu ke dni 1.1.2005, která činila 336 mil. USD). Také v letech 2004 a 2005 probíhala intenzivní jednání o snížení vnějšího dluhu Tanzanie. Tanzanská vláda vedla jednání s věřiteli ze zemí Pařížského klubu i věřitelskými zeměmi, které jeho členy nejsou. K červnu roku 2005 dostala vláda příslib Pařížského klubu na odpuštění dluhu podle pravidel HIPC iniciativy ve výši 2,5 mld. USD. Z ostatních zemí bylo úspěšně zakončeno jednání s Bulharskem, Maďarskem, Indií a Kuvajtem. Každopádně se očekává, že v souhrnu přislíbené úlevy v hodnotě 4,8 mld. USD povedou ke snížení vnějšího zadlužení Tanzanie o 90 %.

Graf 3.2: Tanzanie: Vývoj vnějšího zadlužení a obsluhy dluhu v letech 1997-2004, (v %)

OECD: African Development Outlook 2005-2006: Tanzania, s. 483

Tanzanie se těší také stabilně vysokému přílivu finančních prostředků ODA. Podíl bilaterálních dárců zůstává tradičně vyšší než multilaterálních, avšak v posledních letech se podíl multilaterálních dárců zvýšil z 1/3 na 2/3 celkové ODA v roce 2003.

Došlo k dalšímu nárůstu FDI ze 172 mil. USD na 260 mil. USD v roce 2005. V roce 2004 bylo možné zaznamenat další zlepšení exportní výkonnosti založené zejména na vývozech netradičních komodit - minerálů, rybích produktů a průmyslových výrobků. V posledních deseti letech zažil pozitivní vývoj také turistický ruch. Rovněž zapojení do regionálních integračních seskupení, zjednodušení cel a celních procedur přispělo k růstu obchodní

výměny. V souladu se zvyšující se poptávkou odpovídající současnému hospodářskému růstu (zejména v těžebním průmyslu a cestovním ruchu) došlo také k růstu dovozů.¹⁴⁹

3.2.2. Vývoj jednotlivých sektorů hospodářství

A) Zemědělský sektor

Tanzanie má 44 mil. ha půdy vhodné k zemědělství (cca 46 % celkové rozlohy), avšak pouze 10 mil. ha je v současnosti obděláváno. Většina půdy je obdělávána drobnými zemědělci.

Tab. 3.3: Tanzanie: Půda, rok 2006 (v mil. ha)

Rozloha celkem	95,9
Půda vhodná k obdělávání	44
Pastviny	50
Půda využívaná k chovu dobytka	24
Území zamořené mouchou tse-tse	26
Skutečně kultivovaná půda	10
Území vhodné k zavlažování	1
Území skutečně zavlažované	0,2
Půda, kde jsou střední a velké farmy	1,5
Půda/obyv.	0,1

Pramen: Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: The East African Community, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006, s. A2-171

V roce 2004 vzrostla zemědělská produkce zejména díky příznivým klimatickým podmínkám a současným investicím o 10 % (reálný růst), což je považováno za spodní mez růstu, který povede k dosažení vytyčených rozvojových cílů (zejména snížení chudoby). Tento růst lze hodnotit jako velký úspěch také ve srovnání s průměrným růstem 4,4 % v letech 1999-2003, nebo s růstem 3,1 % v 80. a 90. letech. Vzhledem k vysokému podílu

zemědělského sektoru na celkovém HDP činil příspěvek tohoto sektoru pro celkový růst HDP celých 2,7 %. Růst zemědělství by měl také ve střednědobém časovém horizontu zůstat stabilně na vysoké úrovni vzhledem k implementaci vládních programů zemědělských podpůrných služeb (podpora investic do zemědělství, podpora distribuce hnojiv a pesticidů, podpora zemědělskému výzkumu, zavádění suchu odolných odrůd, vývozní kredity).

Záměrem tanzanské vlády je prostřednictvím zefektivnění produkce tradičních komodit dosáhnout větší diversifikace komoditní skladby zemědělských vývozů, zejména zvýšením podílu nových dynamických produktů. O tom, že se tento záměr skutečně daří, svědčí údaje o skladbě vývozů Tanzanie za rok 2004 ve srovnání s rokem 1998. Zatímco v roce 1998 tvořily vývozy tradičních komodit více než 1/2 celkových vývozů,¹⁵⁰ v roce 2004 došlo ke snížení jejich podílu na 21,4 % ve prospěch podílů vyváženého zlata a rybích výrobků. Růstový potenciál byl identifikován také v živočišné výrobě (5 %) a rybolovu (6,9 %).¹⁵¹

¹⁴⁹ Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: The East African Community, WT/TRP/G/171, September 2006

¹⁵⁰ Pěstování tradičních zemědělských plodin zůstává hlavním zdrojem příjmů pro statisíce rodin v Tanzanii. Pěstování kávy poskytuje obživu cca 400 tis. rodinám, oříšků kešu cca 250 tis. drobných farmářů, bavlny půl milionů domácností, viz.: Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006, s. A2-174-176

¹⁵¹ Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/G/171, September 2006, s. 21

Zvyšující se vliv na tanzanské hospodářství má také zahradnictví a pěstování květin v severních částech země. Vývozy produktů obou sektorů dynamicky rostou a v současné době tvoří 1 % celkových vývozu. Pěstování vývozních plodin těchto sektorů je lokalizováno na menší soukromé farmy a jejich produkce, která odpovídá mezinárodním standardům a je plně konkurenceschopná, směřuje především na trhy zemí EU.

Úspěch rybo zpracujícího průmyslu, který využívá zejména sladkovodních ryb z Viktoriina jezera, přispěl ke zlepšení obecné ekonomické a sociální situace. Rybolov provozují drobní rybáři (z 99%), odhadem poskytuje rybolov přímou obživu 150 000 rybářů. Vývozy rybích produktů se v letech 1990-2003 zdvacetinásobily. V ideálním případě by se úspěch tohoto sektoru mohl opakovat i na 800 km dlouhém pobřeží Indického oceánu.

Přes veškerý pokrok a uskutečněné investice zůstává situace v zajišťování dostatku potravin nadále závislá na dostatku dešťů. V letech s dostatkem srážek je Tanzanie potravinově soběstačná a dokonce čistým vývozcem obilovin. Kromě počasí má negativní vliv na zemědělskou produkci a dostatek potravin také nedostatečná velikost farem, zastaralá technologie obdělávání¹⁵² a špatná distribuce produkce do odlehlých venkovských regionů.

B) Průmyslový sektor

Za růst průmyslového sektoru byly odpovědné výsledky zpracovatelského průmyslu, stavebnictví a těžebního průmyslu. Výkon těžebního průmyslu v reálných hodnotách stoupl v roce 2004 o 20 %¹⁵³, ale vzhledem ke skutečnosti, že jeho podíl na HDP Tanzanie zůstává nízký (3 %), jeho příspěvek celkovému hospodářskému růstu činil jen 0,5 %. Stavebnictví rostlo v posledních letech okolo 10 % ročně a zpracovatelský průmysl více než 5 % ročně. V roce 2004 oba dva sektory přispěly celkovému růstu 0,6 %.

Díky rychlejšímu růstu posledních let se podíl zpracovatelského průmyslu na HDP mírně zvýšil na 8,3 % a v důsledku toho lze doufat, že se podařilo překonat stav uplynulých 20 let.¹⁵⁴ Tento růst byl vyvolán zlepšením využití výrobních kapacit a zaváděním nových výrob. Více než 60 % produkce zpracovatelského průmyslu připadá na výrobu potravin, nápojů a tabáku, více než 9 % pak na zpracování nekovových minerálů, přes 8 % na výrobu textilních výrobků a výrobků z kůže a v neposlední řadě chemických výrobků a výrobků z plastu a gumy (7,8 %). V současné době zaměstnává zpracovatelský průmysl cca 140 tis. lidí.

¹⁵² V Tanzanii je při obdělávání 70 % zemědělské plochy stále využíváno obyčejných motyk, 20 % plochy je oráno pluhu taženými voly a pouhých 10 % je obděláváno za pomoci traktorů

¹⁵³ OECD: African Development Outlook 2005-2006: Tanzania, s. 478, <http://www.oecd.org/dev/publications/africanoutlook>, údaje o růstu těžebního průmyslu za rok 2004 se v různých pramenech rozcházejí, proto se můžeme setkat také s údajem o růstu ve výši 15,6 % (Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/G/171, September 2006, s. 22)

¹⁵⁴ V roce 1976 byl podíl zpracovatelského průmyslu na HDP 13 %

Uskutečněné stejně jako probíhající reformy napomáhají růstu zpracovatelského průmyslu a přes některé přetrvávající problémy (problémy s plynulostí dodávek elektrické energie, vody, zdlouhavost některých administrativních procedur, nedostatek kvalifikovaných odborných pracovníků) lze předpokládat, že vysoká tempa růstu budou dosahována také v následujících letech. Vysokou dynamiku vykazuje potravinářský průmysl, zpracování oceli a dřevozpracující průmysl.

Přes svůj nízký podíl na HDP odpovídá těžební průmysl za 40 % celkových vývozu. Za tento vývoj je odpovědná zejména těžba a vývoz zlata, dále diamantů, drahých kamenů a uhlí. Přes tyto pozitivní výsledky růst těžebního průmyslu je velice kapitálově náročný a jeho vliv na sociální sektor, vnik nových pracovních příležitostí a snižování chudoby je velice omezený. Navíc většina produkce drahých kamenů byla obchodována neoficiálními cestami. Tanzanská vláda se těmito praktikám snaží zabránit. Dostupné informace ukazují, že dolování drahých kamenů se živí více než 700 tis. lidí a toto číslo by se mohlo ještě zvýšit, pokud by došlo k formalizaci obchodu a zvýšení dalšího domácího zpracování drahých kamenů (za předpokladu zvýšení investic do infrastruktury, technologií k broušení a leštění drahých kamenů a vyškolení kvalifikovaných pracovníků).¹⁵⁵

C) Služby

Tanzanie má obrovský potenciál spočívající v jejích přírodních krásách, fauně a flóře. Mezi nejvýznamnější parky a rezervace se bezesporu řadí Národní park Serengeti, kráter Ngorongoro a Národní park Kilimandžáro. V Tanzanii lze ideálně skloubit odpočinkový pobyt u moře s poznávacími zájezdy a horskou turistikou. Reformy spočívající v liberalizaci ubytovacích a pohostinských služeb vyústily v rychlý růst v odvětví cestovního ruchu. Není tedy překvapující, že v sektoru služeb zaznamenal nejrychlejší růst subsektor obchod, hotely a restaurace, které vzrostly o 8 %.¹⁵⁶ Obdobný růst je předpokládán i v následujících letech. Podíl cestovního ruchu na celkových vývozech zboží a služeb je téměř 30 %. V současné době zaměstnává 200 tis. lidí a počet pracovních příležitostí se v tomto odvětví ročně zvyšuje o 11 %. Vzhledem k podílu tohoto subsektoru na HDP země (11,7 %), přispěl jeho růst v roce 2004 celkovému růstu HDP 0,9 %. Širší strategie rozvoje cestovního ruchu počítá se zdvojnásobením počtu turistů ze současných 600 tis. ročně do roku 2015 a v souladu s maximalizací domácích příjmů a zachování nedotčené přírody se zaměřuje na turistický segment anglicky výstižně popsany: „low volume high value“. Počítá se se zdokonalením

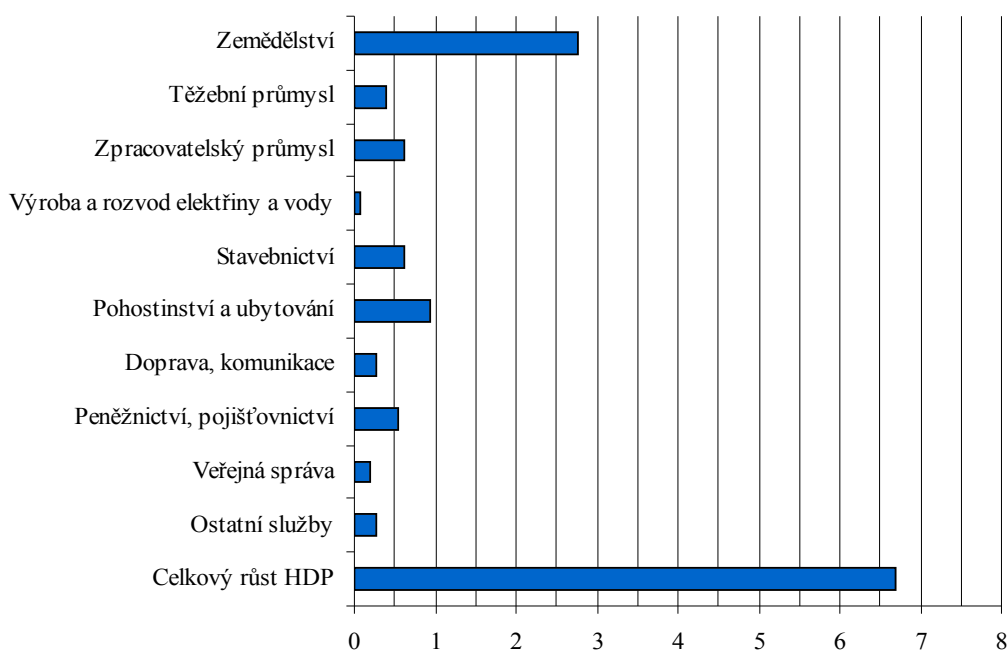
¹⁵⁵ Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: The East African Community, WT/TRP/G/171, September 2006, s. 22

¹⁵⁶ Údaje OECD se rozcházejí s údaji z Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006, s. 23, kde je podíl hotelů a restaurací na HDP země vyčíslen na 16 %

infrastruktury, kvality ubytování i ostatních služeb a ještě vyšším zapojením domácích vstupů než je tomu v současnosti.

Tanzanie má silné historické vazby se sousedními zeměmi v oblasti Velkých jezer: Burundi, Konžská demokratická republika, Malawi, Rwanda, Uganda a Zambie. Přístav v Dar-es-Salamu zůstává hlavní vstupní bránou pro vývozy a dovozy těchto zemí. Reformy a investice, které se přístavu dotkly, přispěly ke zrychlení a zefektivnění nakládky a vykládky kontejnerů. Investice do vnitrozemské dopravní struktury (opravy a budování dálničních koridorů) zrychlily dosažitelnost těchto zemí i vnitrozemských regionů s vysoce produktivním zemědělstvím. Pětina tranzitního obchodu se uskutečňuje prostřednictvím železnice, kterou provozují dva operátoři a jejichž systémy jsou vzhledem k různému rozchodu kolejnic nekompatibilní. Doprava a spoje v hospodářství Tanzanie hrály vždy významnou roli, a proto je důležité, že i přes vysoké ceny pohonných hmot rostl tento sektor vysokým tempem (6 %).

Graf 3.3: Tanzanie: Podíly jednotlivých sektorů na celkovém růstu HDP v roce 2004 (%)

Pramen: OECD: African Development Outlook 2005-2006: Tanzania, s. 479

Vývoj jednotlivých sektorů tanzanského hospodářství vedl v roce 2004 ke zvýšení růstu soukromé spotřeby a stimuloval vyšší růst soukromých investic. Růst byl podpořen také nárůstem ve veřejných výdajích. Podíl investic na HDP stagnuje a odpovídá 21 % HDP, zatímco podíl hrubých domácích úspor klesl z 9,7 % v roce 2003 na 7,9 % v roce 2004.¹⁵⁷

V souladu s rozvojovou strategií Tanzanie došlo ke zvýšení vládních výdajů ze 24,5 % HDP v roce 2004/2005 na 25,5 % HDP v roce 2005/2006. Zvýšené výdaje jsou určeny

¹⁵⁷ OECD: African Development Outlook 2005-2006: Tanzania, s. 480, <http://www.oecd.org/dev/publications/africanoutlook>

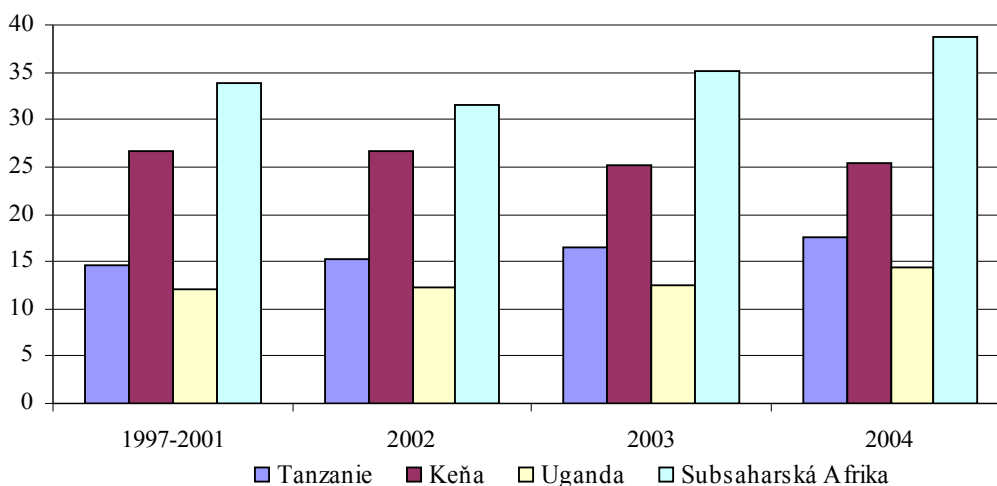
zejména prioritním sektorům a rozvoji infrastruktury a měly by být financovány zvýšením domácích příjmů, zahraničními půjčkami a granty. Růst rozvojových výdajů byl plánován na 1,2 % HDP a směřoval do programů na podporu budování infrastruktury.

Také v nejbližší budoucnosti lze očekávat, že snižování chudoby v Tanzanii bude značně závislé na zahraniční pomoci. Očekávalo se, že granty a půjčky budou v roce 2005/2006 podobně jako v předchozích letech financovat 46 % vládních výdajů. Na rok 2005/2006 bylo počítáno s 561 mil. USD jako s prostředky určenými na podporu státního rozpočtu a s dalšími 855 mil. USD na rozvojové projekty.¹⁵⁸

3.3. Vývoj mezinárodního obchodu a obchodní politiky

Tanzanii lze označit jako průměrně otevřenou LLDC, její podíl obchodu na HDP v roce 2005 lehce překročil 51 %. Průměr za poslední tři roky činil 46,9 %. Podíl vývozu zboží a služeb na HDP postupně narůstá, ze 17 % v roce 2005, na 19 % v roce 2005 a bezmála 20 % v roce 2006. Přesto zůstává podíl vývozu zboží a služeb nízký ve srovnání s průměrem zemí Sub-saharské Afriky (mimo atypických zemí jako Nigérie a JAR) nebo ve srovnání se svým severním sousedem – Keňou.

Graf 3.4: Tanzanie: Podíl vývozu zboží a služeb na HDP, 1997-2004 (v % HDP)

Pramen: IMF: United Republic of Tanzania: Ex Post Assessment of Longer-Term Program Engagement, IMF Country Report No. 06/198, June 2006, s. 21

Obchod na obyvatele dosahoval v Tanzanii v letech 2003-2005 průměrně 140 USD. Celkové vývozy Tanzanie v roce 2005 tvořily 0,01 % světových vývozu zboží¹⁵⁹ a Tanzanie se tak umístila na 125. místě ve světě (po odpočtení vnitřního obchodu zemí EU se Tanzanie posune na 102. místo). Celkové dovozy Tanzanie tvořily 0,02 % světových dovozu a

¹⁵⁸ OECD: African Development Outlook 2005-2006: Tanzania, s. 481, <http://www.oecd.org/dev/publications/africanoutlook>

¹⁵⁹ Vývozy zboží Tanzanie tvořily 1,8 % celkových vývozu LLDC a dovozy Tanzanie 3,1 % celkových dovozu všech LLDC v roce 2005.

Tanzanie tak ve světě obsadila 117. místo (bez vnitřního obchodu EU 93. místo).¹⁶⁰ Podíl Tanzanie na světových vývozech služeb činil 0,04 % a země tak obsadila 101. místo ve světě (bez EU 77. místo), podíl dovozů služeb dosáhl 0,05 %, což znamenalo 102. místo (bez EU 79. místo).¹⁶¹ Na okraj ještě vzpomeňme rok 1952, kdy podíl vývozu zboží na světových vývozech dosáhl svého maxima a činil 0,16 %, od roku 1968 již hranice 0,1 % nikdy překonána nebyla (maximální podíl tanzanských dovozů na světových dovozech byl dosažen v roce 1949, kdy činil 0,17 %).¹⁶²

3.3.1. Vývoj zahraničního obchodu a platební bilance

Růst vývozu a dovozů zboží v období let 1950 až 2000 dokumentuje následující tabulka. Růst vývozu zboží z Tanzanie v 70. a 80. letech byl nižší než průměrný růst LLDC a pouze v 90. letech rostly vývozy z Tanzanie rychleji než světové vývozy. Růst dovozů zboží do Tanzanie byl s výjimkou 60. let vždy nižší než průměrný růst dovozů do LLDC nebo světových dovozů celkem.

Tab. 3.4: Vývoj vývozu a dovozů zboží Tanzanie a LLDC v letech 1950-2000 (v %)

		1950-1960	1960-1970	1970-1980	1980-1990	1990-2000
Tanzania	Vývoz	4,6	6,6	7,5	-5	7,4
	Dovoz	3,8	12	14,5	-0,6	0,1
LLDC	Vývoz	3,7	5,3	10,4	2,2	7,2
	Dovoz	5,9	4,3	15,7	0,3	6,3

Pramen: <http://stats.unctad.org/Handbook/ReportFolders/reportFolders.aspx>

Průměrný růst vývozu zboží v období let 1995-2005 činil 8 %, dovozů 5 %. V roce 2004 došlo k nárůstu vývozu stejně jako dovozů zboží o 18 %, v roce 2005 se růstová dynamika zpomalila na 11 % u vývozu a 6 % u dovozů. V roce 2005 tak bylo vyvezeno zboží v hodnotě 1,481 mld. USD (f.o.b.). Ve stejném roce bylo dovezeno zboží za 2,659 mld. USD (c.i.f.). Dovozy zboží rostly ve všech hlavních kategoriích. V roce 2005 došlo k výraznému zpomalení dovozů, které lze přičíst poklesu dovozu potravin. Tento pokles byl vyvolán dobrými klimatickými podmínkami a dobrou sklizní obilnin v roce 2005. Deficit obchodní bilance v roce 2005 se ve srovnání s rokem 2004 nezměnil (jako podíl na HDP pak došlo k jeho mírnému poklesu). Vývoj salda obchodní bilance ovlivňují nadále rostoucí světové ceny ropy, zvýšený dovoz kapitálových statků a meziproductů (většinou pro projekty v infrastruktuře) a zvýšené dovozy hnojiv jako reakce na vládní programy podpory zemědělství.

¹⁶⁰ Jednalo se o lepší umístění na světovém žebříčku exportů a importů zboží (o 4, resp. 5 příček) i služeb (6, resp. 9 příček) než v roce 2003, viz: Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006

¹⁶¹ WTO: International Trade Statistics 2006, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its2006_e.pdf

¹⁶² <http://stats.unctad.org/Handbook/ReportFolders/reportFolders.aspx>

Tab. 3.5: Tanzanie: Vývoj vývozu a dovozu zboží, 1995-2005 (v mil. USD)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Vývozy	682	784	753	589	543	663	776	902	1129	1336	1481
Dovozy	1675	1388	1337	1453	1556	1524	1712	1660	2125	2513	2659

Pramen: WTO: International Trade Statistics 2006, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its2006_e.pdf

Krátce se zastavme u vývoje reálných objemů obchodu. Budeme-li objemy vývozu a dovozu zboží a služeb z roku 1995 považovat za výchozí úroveň (100 %), pak objem vývozu zboží a služeb v roce 2005 dosáhl pouze hodnoty 105 a objem dovozu 114. Tento výsledek je poměrně hubený ve srovnání s vývojem reálného HDP, který oproti roku 1995 dosahoval hodnoty 170 %. To znamená, že průměrný roční růst objemu vývozu zboží a služeb v letech 1995-2005 byl pouze zanedbatelný a růst objemu dovozu nepřekročil 1 % (růst HDP ve stálých cenách činil v tomto období 5 %). Tento vývoj napovídá mnohé o vlivu vývoje světových cen na vývozní a dovozní výkonnost Tanzanie. Zejména reálný pokles objemu vývozu zboží v roce 2004 a 2005 o 7 %, resp. o 1 %, ¹⁶³ hrubě kontrastuje s pozitivní vývozní dynamikou, sledujeme-li vývoj hodnoty vývozu zboží měřené v běžných cenách.

Více než 52 % vývozu zboží v roce 2005 tvořily agrární produkty. Je nutné však připomenout, že tato skupina zahrnuje také komodity, které neřadíme mezi tradiční zemědělské exportní produkty Tanzanie. Mezi tradiční vývozní komodity se řadily: káva, bavlna, čaj, oříšky kešu, sisal, tabák¹⁶⁴ a hřebíček (hlavní vývozní artikl Zanzibaru). Vývoz těchto tradičních komodit tvořil ještě na počátku 90. let 50 % vývozu zboží Tanzanie a na této úrovni stagnoval až do roku 1998. Od roku 1998 došlo k rychlému snížení podílu tradičních zemědělských komodit na vývozech až na 20 % v roce 2004, v letech 2005 a 2006 následovalo lehké zotavení. Současný vývoj byl podmíněn zejména postupně se zlepšujícím stavem infrastruktury, která usnadnila dopravní dostupnost vzdálených oblastí a snížila náklady na dopravu. Vzhledem ke stávající politice podpory a rozvoje venkovských oblastí a zemědělství v kombinaci s příznivým vývojem světových cen řady zemědělských komodit lze očekávat, že růst vývozu tradičních komodit se bude absolutně zvyšovat.

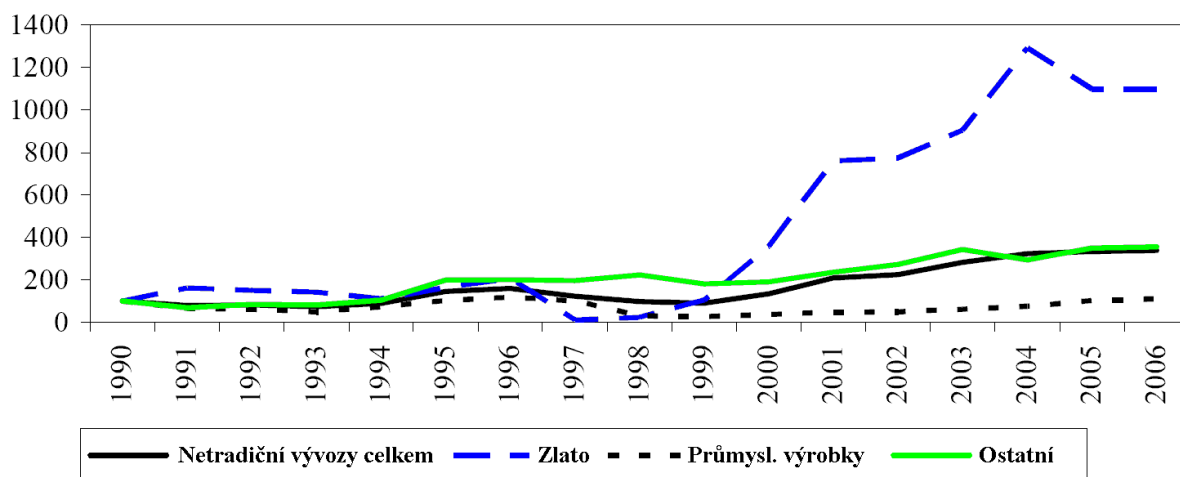
Vývoz nerostných surovin dosáhl 34 % celkových vývozu zboží Tanzanie (zejména se jedná o příjmy z vývozu zlata, diamantů a drahých kamenů). Vývozy zlata tvořily v posledních letech téměř 1/3 celkových vývozu zboží Tanzanie a dosahovaly průměrné hodnoty více než 350 tis. USD. Podíl vývozu tanzanského zlata na světových vývozech tohoto drahého kovu dosahoval 1,3 %. Vývozy produktů zpracovatelského průmyslu dosáhly 14,6 % vývozu zboží Tanzanie.

¹⁶³ WTO: International Trade Statistics 2006, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its2006_e.pdf

¹⁶⁴ Vývozy bavlny z Tanzanie tvořily 0,5 % světových vývozu této komodity, čaj 1 % světových vývozu a tabák 0,9 % světových vývozu, viz.: UNCTAD: Handbook of Statistics 2005, s. 178

Graf 3.5: Tanzanie: Vývoj objemu netradičních vývozů v letech 1990-2006 (v %)

Pramen: IMF: United Republic of Tanzania: Ex Post Assessment of Longer-Term Program Engagement, IMF Country Report No. 06/198, June 2006, s. 21

V roce 2005 směřovala většina vývozů z Tanzanie na trhy EU (45,6 %), dalšími trhy byly JAR (8,2 %), Indie (7,1 %), Keňa (6,1 %) a v neposlední řadě Čína (4,9 %). Pozice EU jako hlavního vývozního trhu Tanzanie se stabilizovala na vysoké úrovni a svého vrcholu dosáhla v roce 2001, kdy na trhy EU směřovalo téměř 60 % vývozů z Tanzanie. Vývozy do Velké Británie v letech 1999-2004 vzrostly téměř sedminásobně, hlavně díky vývozům zlata, ryb a rybích výrobků, stejně jako květin. Podíly ostatních trhů stagnovaly (Afrika) nebo pozvolna klesaly. Největší pokles zaznamenal podíl Asie, který se zmenšoval průměrným ročním tempem více než 7 %.

Dovozy do Tanzanie jsou podstatně méně teritoriálně koncentrovány a v roce 2005 pocházely z EU (18,9 %), z JAR (13,1 %), z Indie (8,6 %), ze Spojených arabských emirátů (7,3 %) a Japonska (7,1 %).¹⁶⁵ Asie v letech 1999-2004 nadále posilovala svou roli největšího dovozce zboží do Tanzanie a v roce 2004 přesáhl její podíl 50 % ve srovnání s 37 % v roce 1999. Podíl afrických zemí na dovozech do Tanzanie stagnoval kolem 20 %, zatímco podíl EU po celé období klesal.¹⁶⁶

V souvislosti s poskytováním preferencí ve prospěch Tanzanie ze strany řady DC lze v nejbližší budoucnosti očekávat další posilování podílu těchto zemí jako cílových trhů pro tanzanské vývozy (např. jako důsledek iniciativy EBA se očekává další nárůst vývozu cukru). O správnosti jednostranné orientace na trhy DC a spoléhání se na současné preference lze pochybovat. Nynější zvýhodněný přístup na trhy DC pro zboží dovážené z LLDC, tedy i z Tanzanie bude ztrácet na své síle spolu s postupující multinacionální liberalizací mezinárodního obchodu v rámci WTO. Otázkou dále zůstává, zda preferenční zacházení ve

¹⁶⁵ WTO: International Trade Statistics 2006, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its2006_e.pdf

¹⁶⁶ Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006, s. A2-139

prospěch LLDC, tedy i Tanzanie, nemotivuje tyto země na pohodlném setrvávání na komoditní struktuře vývozu, která je v souladu se současnými, nikoliv však perspektivními komparativními výhodami. Podobně jako si Tanzanie (stejně jako LLDC obecně) všimla potenciálu jiných LDC ve svých dovozech, měla by se snažit o využití zejména některých dynamicky rostoucích LDC jako trhů pro své vývozy.

Vysoká dynamika byla zaznamenána u vývozu a dovozu služeb, které rostly v roce 2004 tempem 22 %, v roce 2006 došlo ke zpomalení růstu vývozu na 6 %, zatímco dynamika dovozu služeb pokračovala (růst o 17 %). Vývozy služeb Tanzanie dosáhly v roce 2005 hodnoty 899 mil. USD a více než 70 % těchto vývozu lze přičíst cestovnímu ruchu a necelých 20 % činí vývoz komerčních služeb. Dovoz služeb dosáhl v roce 2005 hodnoty 1,1 mld. USD. Z výše uvedeného vyplývá, že došlo ke zvýšení deficitu bilance zboží a služeb o 10 %. Schodek bilance zboží a služeb dosahoval v roce 2005 více než 11 % HDP.¹⁶⁷

Tab. 3.6: Tanzanie: Vývoj vývozu a dovozu služeb, 1995-2005 (v mil. USD)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Vývozy	566	602	470	534	576	575	646	615	659	845	899
Dovozy	729	883	709	885	723	620	656	653	751	963	1164

Pramen: WTO: International Trade Statistics 2006, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its2006_e.pdf

Běžný účet v letech 2002-2004 skočil schodkem, jehož podíl na HDP se mírně zvyšoval a v roce 2004 dosáhl 3,8 %. Vzhledem k pozitivnímu saldu kapitálového účtu, který však není dostatečně vysoký, aby vyvážil deficit běžného účtu, skočila celková platební bilance v roce 2004 schodkem ve výši 98 mil. USD, což odpovídalo méně než 1 % HDP Tanzanie.¹⁶⁸

Tanzanie se těší vysokému a stabilnímu přílivu FDI a eviduje jeden z nejvyšších podílů FDI na HDP mezi zeměmi dovážejícími ropu. V roce 2004 činil tento podíl v Tanzanii 48 % HDP (5,2 mld. USD) ve srovnání s průměrem afrických zemí, který dosahoval 27,8 % a rozvojových zemí ve výši 26,4 %. V letech 1999-2004 byly FDI spojeny zejména s privatizací řady původně státních společností a podniků a dále s těžbou nerostného bohatství (především těžba zlata). Výsledkem byl nárůst FDI z průměrných 30 mil. USD v letech 1985-1995 na průměrných 462 mil. USD v letech 1999-2004.

Tab. 3.7: Tanzanie: Přímé zahraniční investice, 1985-2004 (v mil. USD)

	1985/95	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Příliv FDI	30	542	338	467	430	527	470	473
FDI zásoba	388	2496	3038	3776	4206	4733	5203	6029
FDI zásoba (% HDP)	9,1	28,9	33,4	39,9	44,7	47,2	48	49,8

Pramen: Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006, s. A2-139

¹⁶⁷ WTO: International Trade Statistics 2006, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its2006_e.pdf

¹⁶⁸ OECD: African Development Outlook 2005-2006: Tanzania, s. 483, <http://www.oecd.org/dev/publications/africanoutlook>

FDI plynuly do komunikačních služeb (34 %), zpracovatelského průmyslu (12 %) a po letech útlumu rovněž do zemědělství (10 %). Hlavními investory byly v roce 2001 JAR, Velká Británie a Švýcarsko. Tyto 3 země poskytly více než 60 % nových FDI v roce 2001. V letech 1999-2001 směřovalo 95 % FDI na pevninskou část Tanzanie a 5 % na Zanzibar.¹⁶⁹

Také v dalších letech se očekává stálý vývoj objemu FDI, kterému napomáhá reformní úsilí tanzanské vlády, zejména v nedávné době přijaté zákony na podporu FDI. Přestože došlo ke zjednodušení a větší transparentnosti legislativy v této oblasti, prospěšné by bylo sjednocení právních předpisů upravující investice na pevninské části Tanzanie a na Zanzibaru.

Další oblastí, která přímo ovlivňuje příliv FDI, výrobu a exportní výkonnost, je kvalita podnikatelského prostředí. V této oblasti dochází k posunům ve správném směru, avšak dosavadní výsledky nechávají velký prostor ke zlepšení. Přes veškeré pozitivní změny zůstává všeobecné podnikatelské prostředí v Tanzanii velmi slabé. Podle zprávy Světové banky „Doing Business 2006“ se Tanzanie umístila na 140. místě z celkových 150 hodnocených zemí. Přestože její hodnocení je obdobné jako dalších zemí na stejné úrovni důchodu, se sousedními zeměmi Keňou (68. místo) a Ugandou (72. místo) se srovnávat nemůže. Kritiku a změnu si zaslouží opatřování licencí (povolení), které je nejen velmi finančně nákladné, ale v průměru je třeba pro získání povolení učinit 26 úkonů a získat konečné a kompletní povolení k podnikání trvalo v Tanzanii 313 dní.¹⁷⁰

3.3.2. Vliv zahraničního obchodu na hospodářský růst Tanzanie

Ekonomické reformy započaté v druhé polovině 80. let se nejpozději ke konci 90. let začaly pozitivně projevat na vývoji exportní dynamiky. Provedená liberalizace spolu s postupným posílením podílu netradičních vývozu přispěly k rychlému růstu vývozu Tanzanie. Pokles závislosti Tanzanie na tradičních zemědělských komoditách posiluje stabilitu příjmů z vývozu, neboť tato skupina je nejen velmi náchylná k velkým výkyvům světových cen, ale zejména je ovlivňována klimatickými podmínkami.

Posilování podílu netradičních vývozních produktů lze hodnotit pozitivně, i když při podrobnějším zkoumání je třeba vidět určité riziko v dominantním postavení zlata mezi těmito vývozními komoditami. Objemy vytěženého zlata nejsou naštěstí ovlivněny rozmary počasí, avšak příjmy z jeho vývozu jsou stejně jako příjmy z vývozu tradičních zemědělských produktů náchylné k cenovým výkyvům.

¹⁶⁹ Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006, s. A2-141

¹⁷⁰ OECD: African Development Outlook 2005-2006: Tanzania, s. 483, <http://www.oecd.org/dev/publications/africanoutlook>

Tab. 3.8: Tanzanie: Vývoj indexu vývozní koncentrace a počet vyvážených produktů (1993, 2003)

	1993		2003	
	Počet druhů vyvážených produktů	Index koncentrace	Počet druhů vyvážených produktů	Index koncentrace
Tanzanie	75	0,267	140	0,347
Uganda	38	0,525	57	0,288
Keňa	160	0,265	193	0,251
Afrika	122	0,541	129	0,515
LLDC	44	0,557	73	0,605
LDC	200	0,241	211	0,238

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics 2005, s. 405-408

Tanzanie vyvážela v roce 2003 více produktů než v roce 1993, avšak index koncentrace¹⁷¹ jejích vývozu se ve sledovaném období zvýšil. Jeho současná hodnota je nižší a tedy příznivější než je tomu v průměru u skupiny LLDC nebo u afrických zemí jako celku. Zaostává však za LDC i za svými sousedy a členy Východoafrického společenství (East African Community, EAC).¹⁷²

Kromě rozsáhlé liberalizace zahraničního obchodu byl jako jeden z nástrojů ZOP od druhé poloviny 90. let využíván také směnný kurz. V červenci 1996 akceptovala Tanzanie závazky vyplývající ze čl. VIII dohody IMF. Od toho okamžiku je oficiální směnný kurz tanzanské národní měny – tanzanského šilinku (TSh) určován mezibankovním trhem zahraničních měn.

Tab. 3.9: Tanzanie: Vývoj směnného kurzu v letech 1996-2005 (TSh)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
USD	588	612	665	745	800	876	967	1038	1089	1129
SDR	856	842	958	1094	1046	1151	1327	1580	1620	1666

Pramen: IMF: International Financial Statistics 2006, s. 398

Po celé sledované období nominální směnný kurz tanzanského šilinku vůči USD i SDR rostl. Studie IMF však ukázaly, že tradiční zemědělské komodity nejsou na změny směnného kurzu příliš citlivé. Naopak vývozy výrobků zpracovatelského průmyslu na oslabování národní měny reagují pozitivně (depreciace reálného efektivního směnného kurzu o 1 % vyvolá 14 % růst vývozu výrobků zpracovatelského průmyslu).¹⁷³ Pozitivní dopady závislosti vývozu průmyslových výrobků na růst produkce průmyslových výrobků pro export jsou však

¹⁷¹ Pro měření stupně koncentrace je užíván Herfindahl-Hirschmannův index, který může nabývat hodnot 0 až 1

(maximální koncentrace) a počítá se jako:
$$H_j = \frac{\sqrt{\sum_{i=1}^{239} \left(\frac{x_i}{X}\right)^2} - \sqrt{1/239}}{1 - \sqrt{1/239}}$$
, kde H_j je index zkoumané země, x_i je hodnota

vývozu produktu i a X je hodnota všech vyvážených produktů (239 je počet produktů podle SITC)

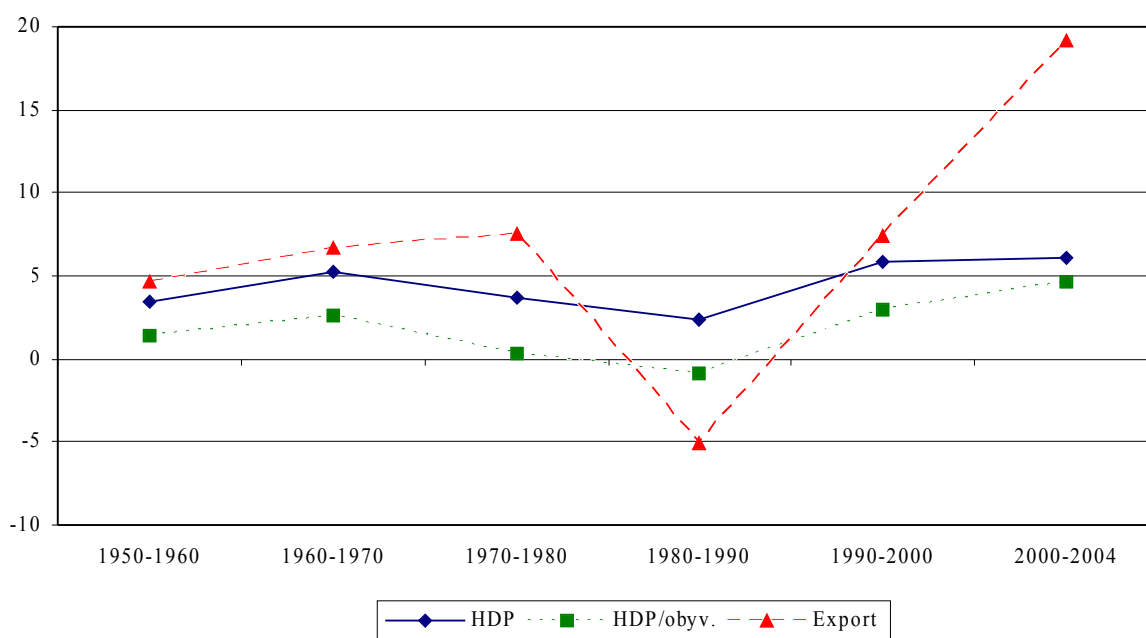
¹⁷² Pro srovnání uveďme, že ČR v roce 2003 vyvážela 227 druhů produktů a index koncentrace vývozu dosahoval 0,088

¹⁷³ IMF: United Republic of Tanzania: Ex Post Assessment of Longer-Term Program Engagement, IMF Country Report No. 06/198, June 2006, s. 21

limitovány překážkami na straně nabídky (nedostatečné výrobní kapacity, nízká flexibilita výroby, nedostatek kvalifikovaných zaměstnanců, atd.).

Následující graf znázorňuje vývojové trendy růstu vývozu, HDP a HDP/obyv. od 50. let 20. století do roku 2004. Z grafu je zřejmé, že z dlouhodobého hlediska lze vysledovat spojitost mezi vývojem vývozu a hospodářským růstem. Zprůměrnované údaje za celé dekády otupí výkyvy jednotlivých let, takže vývoj sledovaných veličin není tak rozkolísaný. Samotné vývozy a jejich růst se v posledních letech do vysokého hospodářského růstu jednoznačně nepromítly. Podíl vývozu na celkovém HDP Tanzanie je stále relativně nízký na to, aby se zvýšená exportní dynamika citelně a bezprostředně promítla do růstu HDP. A tak ani nízký růst vývozu mezi roky 2001 a 2002 nebránil vysokému 7 % růstu HDP.

Graf 3.6: Tanzanie: Vývoj vývozu, HDP a HDP/obyv. v letech 1950-2004

Pramen: <http://stats.unctad.org/Handbook/ReportFolders/reportFolders.aspx>

Z tohoto zjištění dále plyne, že exportní sektor ještě není dostatečně provázán se zbytkem hospodářství (někdy bývá označován jako enklávový exportní sektor), a tak jeho růst nemá výrazné multiplikační efekty na ostatní sektory.

3.3.3. Změny v obchodní politice Tanzanie

Obchodní politika je ústavou svěřena do pravomoci unie. Mezinárodní obchodní dohody jsou proto závazné nejen pro vládu celé Unie, ale i pro vládu Zanzibaru. Přesto užívá Zanzibar široké autonomie při vytváření vlastní proexportní politiky za podmínky, že přijatá opatření neporušují závazky vyplývající z přijatých mezinárodních smluv.

První „národní obchodní politika“ byla odsouhlasena vládou Tanzanie v roce 2003. Tento dokument věnoval pozornost všem aspektům, které ovlivňují proces rozvoje a růstu obchodu. Tento první počín v oblasti ZOP se soustředil zejména na podporu procesu vývozem taženého hospodářského růstu založeného na strukturální transformaci a tržní diversifikaci. Prováděné reformy a přijímané předpisy měly vést k vytvoření příznivého prostředí pro rozvoj produkčních kapacit konkurenceschopných produktů. Nástrojem k dosažení těchto cílů měla být liberalizace strategického obchodu doplněná politikami v dynamických odvětvích. Tento plán kladl velký důraz na aktivní multinacionální a bilaterální obchodní jednání. Rozvoj vývozu je primárním cílem tanzanské obchodní politiky. Rozsáhlé reformy, které probíhají déle než 20 let, vedly k postupnému odstraňování obchodních omezení. Nejdůležitějšími institucemi v oblasti zahraničního obchodu v Tanzanii je Výbor pro zahraniční obchod (Board of External Trade) a Ministerstvo průmyslu, obchodu a marketingu. Výbor pro zahraniční obchod má pravomoc podporovat a konzultovat vývozce v souladu se zamýšlenou vývozní expanzí a diversifikací. Důležitými nástroji k dosažení rozvojových cílů v oblasti vývozu je zřizování „Export Processing Zone“ (EPZ) a „Special Economic Zone. Stěžejní je pro EPZ nulová sazba daně z příjmu právnických osob po dobu deseti let a výjimky z daně ze zadržovaných zisků, místních daní a inspekce dováženého zboží před vyložením. Odvětví, kterým jsou plochy v EPZ nabízeny, jsou další zpracování zemědělských produktů, průmysl oděvní a textilní, rybo zpracující, kožedělný, dřevozpracující, elektrotechnický a elektronický, informační a komunikační technologie a průmysl zušlechťující drahé kameny.

A) Opatření přímo ovlivňující dovozy

Cla, jejich struktura a výše začínají pomalu ztrácet na významu jako nástroj ZOP, ale příjmy z nich zůstávají velice důležitou položkou vládních příjmů. V roce 2005 tvořily příjmy z dovozních cel téměř 1/2 celkových daňových příjmů.

Jako člen WTO má Tanzanie řadu (cca 755) položek svého celního sazebníku vázaných. Konkrétně jsou vázány všechny položky u zemědělských produktů a 1,5 % položek u nezemědělských produktů.¹⁷⁴ Většina v současnosti aplikovaných celních sazeb je podstatně nižších. Ve srovnání s rokem 1993 poklesl prostý průměr celních sazeb na nezemědělské produkty z rovných 19 % na 12,3 % v roce 2006, přičemž pro zemědělské výrobky byl prostý průměr 17,3 %. Vážené průměry celních sazeb poklesly z 15 % v roce 1993 na 9,1 % v roce 2003. Vzhledem ke svým závazkům vyplývajícím z členství v EAC byly průměrné sazby pro zemědělské komodity roce 2006 hlášeny ve výši 22 % a nezemědělské výrobky 11,8 %.

¹⁷⁴ Strop vázaných celních sazeb je jednotný pro zem. i nezem. produkty (120 %), vázanost celních sazeb nezem. produktů vyplývala de facto ze závazků EAC a průměrná celní sazba na tyto komodity v roce 2006 dosahovala 10,5 %

Tab. 3.10: Tanzanie: Průměrné dovozní celní sazby (MFN) na nezemědělské výrobky (bez ropy)

		MFN celní sazby-prostý průměr (%)			MFN celní sazby-vážený průměr (%)		
		Celkem	Suroviny	Průmyslové výrobky	Celkem	Suroviny	Průmyslové výrobky
Rok		5+6+7+8+27+28	27+28+68	5+6+7+8-68	5+6+7+8+27+28	27+28+68	5+6+7+8-68
Tanzanie	1993	19	19,2	19	15	18,1	15
	1998	22,9	29,3	22,7	19,7	26,6	19,6
	2000	15,9	12	16,2	13	10,4	13
	2003	13,5	7	13,3	9,1	7	9,1
Česká rep.	1996	5,9	1,6	6,1	6,1	1,9	6,2
	1999	5,2	2,2	5,3	5,8	2,8	5,8
	2003	4,5	1,2	4,6	4,3	1,7	4,3

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics 2005, s. 427, 436, čísla označují skupiny SITC

V souvislosti s se zaváděním společných vnějších celních sazeb v roce 2005 obnoveného EAC dochází k dalšímu zjednodušování a snižování celních sazeb. Vnitřní struktura dovozních cel EAC má tři pásma: 0 % pro suroviny, 10 % pro meziprodukty a 25 % pro hotové výrobky.¹⁷⁵ Všechny sazby se počítají z hodnoty zboží (tzv. ad-valorem) a zůstávají neměnné bez ohledu na sezónu nebo dovážené množství. Všechny členské země (Tanzanie, Keňa i Uganda) si však ponechaly několik málo produktů, u kterých se jejich vlastní celní sazby od sazeb EAC mohou lišit. Jednotlivé země EAC nepostupují v zavádění společného vnějšího tarifu stejně rychle, nýbrž podle dohodnutého harmonogramu odpovídajícího úrovni jejich rozvoje. Pro Tanzanii znamená členství v EAC další snižování celních sazeb, odstranění zbývajících množstevních omezení, poplatků a minimálních zdanitelných hodnot.¹⁷⁶

Vedle dovozních celních sazeb se řada dovážených produktů musí podrobit povinné inspekci („destination inspection“), při níž je vybírán poplatek ve výši 1,5 % hodnoty zboží (f.o.b.), a dále celní inspekci, za kterou je inkasován poplatek 10 USD. Dovážené zboží stejně jako domácí produkce jsou předmětem daně z přidané hodnoty (DPH) ve výši 20 % a spotřebních daní.¹⁷⁷

Přestože Protokol o EAC obsahuje ustanovení o anti-dumpingových clech a ochranných opatřeních, přijala Tanzanie v roce 2004 vlastní zákon umožňující zavedení anti-dumpingových cel. Tento právní předpis se vztahuje pouze na pevninskou část Tanzanie. Doposud nebylo těchto opatření k omezení dovozů do Tanzanie použito.

¹⁷⁵ EAC zvolila několik citlivých produktů, na které se aplikují vyšší dovozní cla než jsou uvedena výše, např. Zanzibar je oprávněn až do roku 2010 dovážet některé základní potraviny (mouku, rýži a cukr) s nižšími celními sazbami, než ze společného celního sazebníku EAC, jiné odvody a poplatky jsou vázány na nule, s výjimkou hedvábí a tkanin (84 %), viz: Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: The East African Community, WT/TRP/G/171, September 2006

¹⁷⁶ Podle níže uvedené analytické studie bude pro Tanzanii zóna volného obchodu v rámci EAC přínosem: Astro, L.; Kraus, Ch.; Rocha, M. de: Regional Trade Integration in East Africa: Trade and Revenue Impacts of the Planned East African Community Custom Union, Africa Region Working Paper Series No. 72, 2004

¹⁷⁷ Výjimky z DPH požívají základní zemědělské plodiny (nezpracované), pesticidy a hnojiva, potřeby pro zdravotnictví a vybavení nemocnic, vzdělávací služby a vybavení vzdělávacích zařízení, veterinární služby, knihy a noviny, služby veřejné dopravy, bydlení a půda, finanční a pojišťovací služby, voda (mimo balené vody), pohřební služby, ropné produkty, počítače, tiskárny, služby cestovního ruchu, rybářské sítě a další.

Tanzanský úřad pro standardy, zřízený již v roce 1976, je centrálním místem odpovědným za podporu standardizace, testování a zajišťování kvality. Tanzanie pokračovala v započaté harmonizaci svých standardů (zejména pro balení a označování, sanitární a fytosanitární předpisy) s mezinárodními a regionálními standardy. V případech, kde existují mezinárodní standardy, jsou tyto přebírány jako celek (většinou jsou přebírány standardy EU nebo standardy EAC). V roce 2005 bylo v platnosti více než 1500 standardů, z toho 78 % bylo dobrovolných. Povinné standardy se vztahují zejména na potraviny a zemědělské produkty. Tanzanské standardy a technické předpisy se vztahují na všechny produkty nacházející se na tanzanském území, bez rozdílu, zda se jedná o zboží dovážené nebo domácí produkci. Dovozy podléhající povinným standardům se musí podrobit certifikaci, za níž je účtován poplatek 0,2 % z nákladů.¹⁷⁸

B) Opatření přímo ovlivňující vývozy

Pro vývozce většiny produktů platí stejné povinnosti týkající se registrace a dokumentace jako pro dovozce, výjimkou jsou speciální licence pro vývozy produktů ze dřeva, vývozy místní divoké fauny a flory, potraviny a minerály a drahé kameny.

Tanzanie používá v současné době vývozní clo pouze na vývozy nezpracovaných oříšků kešu a 20 % odvod na nezpracované kůže, jejichž cílem je podnítit další zpracování na domácí půdě. Všechny ostatní odvody ve prospěch výborů odpovědných za vývozy zemědělských plodin byly k 1.7.2006 zrušeny.¹⁷⁹ V době nepříznivých klimatických podmínek a hrozícího nedostatku potravin nařizují tanzanské úřady zákaz vývozu na některé zemědělské plodiny.¹⁸⁰ Určité omezení pro vývozy představují také standardy, jejichž dodržování je vyžadováno výbory odpovědnými z velké části za vývoz některých plodin. Úplný zákaz vývozu platí pro dřevěné uhlí.

Přes svůj statut nejméně rozvinuté země s poměrně liberálnějšími možnostmi využití domácí podpory a subvencování vývozu, Tanzanie těchto možností využívá v zanedbatelném rozsahu, subvence vývozu zemědělských produktů nebyly hlášeny vůbec (Tanzanie neprojevila ani záměr těchto nástrojů využít) a subvence při exportu nezemědělských produktů byly evidovány ve velmi omezeném rozsahu.¹⁸¹ Podpora vývozům je poskytována pouze na bázi bezcelního přístupu výrobních zařízení a ostatních vstupů používaných při výrobě produkce pro vývozy.

¹⁷⁸ Výjimkou jsou dovozy, které již byly podrobeny certifikaci v Keně nebo v Ugandě

¹⁷⁹ Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: The East African Community, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006, s. A2-160

¹⁸⁰ Např. v roce 1998 se zákaz vývozu týkal bílé kukuřice, rýže, obilnin a nezpracovaných ryb

¹⁸¹ Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: The East African Community, WT/TRP/G/171, September 2006, s. 32

Podpoře vývozu by mělo posloužit již výše zmiňované zřizování vývozních zón (EPZ). Na počátku roku 2005 činily celkové investice do těchto zón 81 mil. USD, z nichž 65 % pocházelo z domácích zdrojů. V roce 2004 pocházelo z těchto nově zřizovaných produkčních kapacit 0,6 % celkových vývozu. Dosažení velmi ambiciózních cílů tanzanské vlády by měl dále napomoci nově vypracovaný koncept „speciálních ekonomických zón“, které by měly mít ještě širší oborový záběr a kde by měla odpadnout i určitá původní omezení. Tyto zóny by měly vzniknout nejprve v Dar-es-Salamu, ve městě Tanga a Kilimandžáru.¹⁸² Zanzibar má svůj vlastní, poněkud odlišný koncept tzv. „volných ekonomických zón“.

Tanzanie se těší zvýhodněnému režimu přístupu svých produktů na trhy obchodních partnerů odpovídající stavu mezinárodních a bilaterálních obchodních dohod. Velká část vývozu Tanzanie není zatížena dovozními cly, ať již protože dané produkty nejsou obecně zatíženy clem nebo protože vývozy z Tanzanie využívají jim poskytnutých preferencí. V roce 2003 směřovalo 82,7 % vývozu Tanzanie na trhy zemí OECD a 2/3 z nich nebyly vystaveny žádnému clu. Klíčovým trhem v rámci zemí OECD je EU (která Tanzanii poskytuje rozsáhlé preference na základě GSP, Smlouvy z Cotonou¹⁸³ a EBA), USA (GSP a AGOA), Japonsko (GSP). Preferenční přístup zaručuje vývozům zboží z Tanzanie také EAC a Jihoafrické rozvojové společenství (South African Development Community, SADC), v nichž je Tanzanie členem.¹⁸⁴ Od roku 1989 se Tanzanie účastní Dohody o globálním systému obchodních preferencí mezi rozvojovými zeměmi (GSTP), v jehož rámci ji poskytly preferenční přístup na své trhy Indie a Turecko.

Hodnota vývozu, které využívaly preferencí, dosáhla v roce 2003 víc než 50 % celkových vývozu země. Z tohoto důvodu Tanzanie patří mezi jednu ze zemí, která se vážně obává eroze preferencí vyplývající z dalšího snižování MFN celních sazeb. Téměř všechny vývozy Tanzanie do Japonska se mohly kvalifikovat pro preferenční přístup na japonský trh, u vývozu na trhy EU tento podíl činil jen 78 % celkových vývozu do těchto zemí a jen 67 % vývozu do USA bylo oprávněných požadovat preferenční přístup na americký trh. Tanzanie není schopná vyrábět hotové výrobky bez použití řady dovážených meziproductů. Poměrně přísná pravidla původu zboží, tak fakticky rozsah poskytovaných preferencí zužují.

---

¹⁸² První z SEZ by měla být uvedena v život v roce 2007

¹⁸³ Zatímco mezi Ugandou a Keňou a EU již probíhají jednání o EPA, z dostupných zdrojů totéž pro Tanzanii nevyplývá

¹⁸⁴ Tanzanie zvažuje obnovení členství v dalším integračním seskupení – Společný trh východní a jižní Afriky (Common Market for Eastern and Southern Africa, COMESA), z něhož vystoupila v roce 2000

C) Obchodní politika podle jednotlivých sektorů

V zemědělství je stále činných 8 komoditních výborů (káva, bavlna, oříšky kešu, sisal, cukr, čaj, tabák a pyrethrum¹⁸⁵). Aby bylo dosaženo dalšího zefektivnění zemědělské produkce, je kontrola nad produkcí a jejím odbytem převáděna do soukromých rukou. Hlavním cílem je zvýšení ziskovosti zemědělské výroby a příjmů venkovského obyvatelstva. V roce 2006 byla průměrná celní sazba u zemědělských produktů 17,3 %, přičemž byly zastoupeny celní sazby od nuly do 75 %. Vysoké celní sazby jsou na mléčné výrobky (38 %), obiloviny (28,3 %) a tabákové výrobky (28 %). Důležitým úkolem zůstává omezení místních poplatků a daní uvalovaných na nejrůznější úkony související s pěstováním, přepravou a prodejem zemědělských plodin. Dalším významným počinem je snaha o kontrolu a vymýcení některých nemocí a hmyzu, které omezují přístup produktů chovu dobytka na zahraniční trhy (vývozy těchto komodit tak zůstávají omezeny pouze na sousední země). Opomenout bychom neměli ani snahu o snížení poplatků a dávek, stejně jako mimořádně vysokých dopravních nákladů ryb a rybích výrobků a tím dále napomoci rychle rostoucím vývozům těchto produktů.¹⁸⁶

Těžební průmysl je v současné době nejrychleji rostoucím odvětvím tanzanského hospodářství. Důraz je v něm kladen na další posilování účasti soukromého kapitálu a vazby na domácí zpracovatelský průmysl. Průměrné celní sazby v tomto sektoru jsou 5,8 % a pohybují se v rozmezí nula (pro přírodní grafit, písky, síru a křemen) do 25 % (pro sůl, azbest, zemní plyn a diamanty). Dovozy elektrické energie jsou zatíženy celní sazbou ve výši 10 %.

Tanzanský zpracovatelský průmysl je cílem řady rozvojových programů, které mají za úkol přeměnit Tanzanii v semi-průmyslový stát s podílem průmyslového sektoru na HDP ve výši 40 % do roku 2025. V roce 2006 činila průměrná celní sazba 12,3 %, s nejvyššími sazbami ve výši 100 % na některé potraviny, jako např. cukr.

3.3.4. Zahraniční obchod Tanzanie s Českou republikou

ČR měla donedávna s Tanzanií uzavřeny 3 dvoustranné smlouvy: Dohodu mezi vládou ČSSR a vládou Sjednocené tanzanské republiky o kulturní spolupráci z roku 1966, Dohodu o hospodářské spolupráci mezi vládou ČSSR a vládou Sjednocené tanzanské republiky z roku 1975 a Dohodu o všeobecné spolupráci mezi vládou ČSSR a vládou Sjednocené tanzanské republiky z roku 1986. V souvislosti se vstupem ČR do EU souhlasila Tanzanie s ukončením

¹⁸⁵ Léčivá rostlina-řimbaba obecná

¹⁸⁶ Připomeňme ještě, že poté, co byla přijata legislativa upravující kontroly kvality v souladu s požadavky EU, vývozy ryb a rybích výrobků rychle vzrostly a zhruba 80 % směřuje na trhy EU, viz: Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: The East African Community, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006, s. A2-180

platnosti poslední jmenované (tzv. obchodní dohody) z roku 1986. V současnosti se obchodní vztahy řídí platnými předpisy EU (Smlouva z Cotonou, EBA).

Vzájemná obchodní výměna Tanzanie a ČR začala od roku 2003 dynamicky narůstat, aby v roce 2005 dosáhla svého vrcholu (hodnota vzájemného obchodu dosáhla v tomto roce téměř 13 mld. USD a byla tak více než sedmnáctkrát vyšší než v roce 2000). V roce 2006 došlo k poklesu obratu o 1/2 na 7,5 mil. USD. V roce 2005 obchodní výměna Tanzanie s ČR činila 0,3 % tanzanského celkového obchodu zbožím (podíl obchodu ČR s Tanzanií na celkovém obratu ČR je zanedbatelný a nedosahuje ani 0,01 %).¹⁸⁷

Ve sledovaném období skočil vzájemný obchod Tanzanie s ČR přebytkem Tanzanie pouze v letech 2003 a 2004. Tato skutečnost však nemá velký význam pro předpověď vývoje schodku v budoucnosti. Vzájemný obchod je závislý na malém počtu větších kontraktů, a proto nelze jeho vývoj označit jako stabilní.

Tab. 3.11: Tanzanie: Dovoz zboží z ČR, v tis. USD (2000-2006)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Chemikálie a příbuzné výrobky	-	-	3	3	41	116	82
Nápoje a tabák	-	-	41	79	30	-	-
Průmyslové spotřební zboží	60	24	61	127	181	351	515
Stroje a dopravní prostředky	248	537	538	553	3117	7299	3379
Surové materiály, bez paliv	-	-	88	132	278	316	253
Tržní výrobky (podle materiálu)	167	119	248	165	405	792	121
Dovoz z ČR celkem	475	680	979	1059	4052	8874	4350

Pramen: ČSÚ: http://dw.czso.cz/pls/stazo/STAZO.STAZO?jazyk=CS&prvni_pristup=

Tanzanie z ČR dováží převážně výrobky ze skupiny stroje a dopravní prostředky, konkrétně se jedná zejména o stroje a motory, letadla, zařízení k automatickému zpracování dat a zařízení telekomunikační. Rychle rostoucí tanzanský trh však pro odvážnější české exportéry představuje řadu příležitostí: Tanzanie není zatím schopná sama vyrábět investiční celky a zařízení pro potravinářský průmysl (pekárny, mlékárny, baličky nápojů, minipivovary atd.). Podpora tanzanské vlády do zemědělství představuje trh pro další české strojírenské výrobky jako zemědělské stroje, čerpadla a produkty chemického průmyslu (hnojiva). Další příležitosti nabízí rychlý rozvoj těžebního průmyslu a investice do infrastruktury. Rizika spojená s obchodováním s Tanzanií¹⁸⁸ (Tanzanie byla donedávna řazena klasifikací OECD do nejrizikovější kategorie 7, poslední hodnocení ji o stupeň zlepšilo rating) je třeba řešit pečlivou přípravou obchodu od volby formy obchodování (nejčastěji přes prostředníka nebo obchodního zástupce) po volbu platební podmínky (pro nové obchodní vztahy bývá

¹⁸⁷ Obchodní statistiky jsou však do značné míry zkreslené v tom smyslu, že nezahrnují vývozy a dovozy přes prostředníky a obchody realizované přes centrály nadnárodních společností (týká se to zejména vývozu letadel z ČR a dovozu kávy a květin z Tanzanie), viz: www.businessinfo.cz/cz/rubrika/tanzanie/1001492/

¹⁸⁸ Vraný, J.: Možná rizika při obchodování s rozvojovými zeměmi, Czech Trade, Praha 1998

doporučován neodvolatelný dokumentární akreditiv, později přechod k placení proti dokumentům, nebo úvěrovým platebním podmínkám) a zajištění obchodu.¹⁸⁹

Tab. 3.12: Tanzanie: Vývoz zboží do ČR, v tis. USD (2000-2006)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Nápoje a tabák	-	-	11	2147	3959	2490	1981
Potraviny a živá zvířata	136	165	102	174	294	220	63
Průmyslové spotřební zboží	3	3	7	3	11	65	60
Stroje a dopravní prostředky	1	12	35	39	74	631	114
Surové materiály, bez paliv	73	15	207	315	117	549	538
Tržní výrobky (podle materiálu)	47	101	125	164	99	117	168
Vývoz do ČR celkem	260	297	492	2899	4579	4076	3120

Pramen: ČSÚ: Databáze zahraničního obchodu: http://dw.czso.cz/pls/stazo/STAZO.STAZO?jazyk=CS&prvni_pristup=

Vývozem z Tanzanie do ČR dominovala skupina nápoje a tabák. Jen tabák činil 86 % tanzanských vývozu do ČR.

3.4. Změny postavení Tanzanie ve světové ekonomice

Změny postavení Tanzanie ve světové ekonomice v letech 1950 až 2004 lze dokumentovat vývojem podílů této země na světových vývozech a dovozech

Tab. 3.13: Tanzanie: Vývoj podílu na světových vývozech a dovozech, 1950-2004 (%)

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2004
Vývoz	0,11	0,11	0,12	0,11	0,08	0,04	0,03	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02
Dovoz	0,11	0,12	0,08	0,10	0,10	0,09	0,06	0,04	0,04	0,03	0,02	0,03

Pramen: <http://stats.unctad.org/Handbook/ReportFolders/reportFolders.aspx>

Z uvedených dat vyplývá, že se podíl Tanzanie na světových vývozech od 60. let postupně snižoval. Pokles podílu Tanzanie na světových vývozech se reformami z počátku 90. let podařilo zastavit a vývoj posledních několika let vedl k opětovnému, velmi mírnému posilování podílu tanzanských vývozu. V roce 2005 a 2006 podíl tanzanských vývozu na celkových světových vývozech stagnoval na této velmi nízké úrovni. Pokles podílu Tanzanie na světových dovozech pokračoval až do přelomu tisíciletí a teprve v posledních letech dochází opět k jeho růstu.

Tab. 3.14: Tanzanie: Vývoj podílu na světovém produktu a světové populaci, 1950-1990 (%)

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Podíl na HDP světa	0,06	0,06	0,06	0,05	0,06	0,06	0,06	0,05	0,05
Podíl na světové populaci	0,35	0,35	0,36	0,37	0,38	0,40	0,42	0,45	0,47

Pramen: Maddison, A.: The World Economy, OECD-Development Centre Studies, Paris 2001

Zatímco podíl obyvatelstva Tanzanie na celkové světové populaci od počátku sledovaného období rostl, podíl Tanzanie na světovém produktu zůstával relativně stabilní až do počátku 80. let, kdy začal klesat. I v tomto počátečním období je však zřejmý nepoměr

¹⁸⁹ www.businessinfo.cz/cz/rubrika/tanzanie/1001492/

mezi podílem Tanzanie na světové populaci a podstatně nižším podílem na světovém produktu. Tato disproporce se v 80. a první polovině 90. let dále zvyšovala. Pokles podílu Tanzanie na světovém produktu se zastavil teprve v roce 1995 a od roku 1997 zůstává stabilní na úrovni 0,03 %. Od poloviny 90. let se začalo zlepšovat také postavení Tanzanie mezi LLDC. V roce 2001 byl však pozitivní vzestup podílu Tanzanie na celkovém HDP těchto zemí zastaven a od roku 2002 dochází k jeho poklesu.

Tab. 3.15: Tanzanie: Vývoj podílu na HDP a populaci světa a LLDC, 1992-2005 (%)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Podíl Tanzanie na HDP (%)														
Světa	0,02	0,01	0,01	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
LLDC	2,62	2,42	2,49	3,44	4,13	4,55	5,02	5,09	5,18	5,25	5,04	4,70	4,28	4,06
Podíl Tanzanie na populaci (%)														
Světa	0,49	0,49	0,50	0,52	0,54	0,54	0,55	0,56	0,57	0,58	0,58	0,59	0,59	0,59
LLDC	5,05	5,17	5,16	5,23	5,15	5,20	5,19	5,17	5,15	5,12	5,08	5,15	5,12	5,08

Pramen: <http://stats.unctad.org/Handbook/ReportFolders/reportFolders.aspx>

Podíl Tanzanie na světové populaci nadále roste, podíl na celkové populaci LLDC se stabilizoval na 5 %.

Shrnutí

Pokračující reformy dovedly Tanzanii na cestu dynamického hospodářského růstu. V řadě ohledů zaznamenává tato stále ještě velmi chudá země pozitivní výsledky. Makroekonomickou situaci lze označit jako stabilizovanou a řada programů směřuje k žádoucím strukturálním změnám hospodářství a dosažení stanovených ekonomických a sociálních cílů do roku 2025.

Tanzanii je možné označit za zemi s poměrně velmi liberální obchodní politikou, která respektuje závazky ze svého členství v mezinárodních a regionálních organizacích a z mezinárodních dohod. Odstranění většiny překážek vývozu a dovozu zboží však vedlo pouze k velmi pomalému růstu podílu obchodu na celkovém HDP země. Podíl vývozu na HDP je stále výrazně nižší než kolik činí tento podíl v průměru u zemí sub-saharské Afriky. Analýza zapojení Tanzanie do světového hospodářství a jeho změn ukazují, že se Tanzanie nachází na správné cestě, ale současný stav nelze označit jako optimální. Podíly Tanzanie na světovém produktu, světových vývozech a dovozech se sice již přestaly snižovat, ale jejich stabilizaci na velmi nízké úrovni nelze označit za uspokojivý výsledek. Produkce a příjmy z vývozu tradičních zemědělských komodit jsou závislé na klimatických podmínkách a vývoji světových cen. Výkyvy světových cen trpí i další vyvážené primární komodity. Tanzanie stále vyváží příliš malý podíl výrobků zpracovatelského průmyslu. Podobně jako změnám komoditní struktury by měla být věnována pozornost současnému a budoucímu vývoji

teritoriální struktury zahraničního obchodu a případnému přehodnocení teritoriálních priorit. Pozitivně je třeba hodnotit snahu tanzanské vlády nejen zefektivnit produkci a zvyšovat vývoz tradičních komodit, ale zejména přilákat do země FDI do perspektivních dynamických odvětví. Kroky vlády v tomto směru mohou představovat příležitosti nejen pro obchodní partnery Tanzanie (včetně ČR) ale zejména pro ni samotnou. Tato iniciativa by měla výrazně posílit zatím nedostatečné vazby vývozního sektoru na zbytek hospodářství. Současná nedostatečnost těchto vazeb zatím vedla k tomu, že přenosový mechanismus mezi růstem zahraničního obchodu, popř. vývozu a růstem HDP nebyl v případě Tanzanie příliš silný.

Slušná exportní dynamika, vysoká tempa růstu HDP, to vše je třeba hodnotit opatrně. Zejména jeden z rozvojových cílů milénia – snižování chudoby – se nedaří naplňovat. Odmyslíme-li komplikace, které vyplývají z nedostatku spolehlivých a aktuálních dat, je chudoba v Tanzanii všudypřítomným jevem. Podle posledního sběru dat (2001), žilo 36 % tanzanské populace pod hranicí chudoby, což představuje pokles jen 3 % od roku 1991. Problémem souvisejícím s rychlejším snižováním chudoby zůstává koncentrace dynamického hospodářského růstu a rozvoje do městských center, která rostou v průměru o 1 % rychleji než venkovské oblasti. Proto na venkově, kde žije 80 % chudých obyvatel země, došlo v posledním desetiletí k poklesu chudoby jen o 2 % na současných 39 %.¹⁹⁰ Jiná situace je ve městech, kde se počet obyvatel žijících v chudobě snížil o 10 % na nynějších 18 %.

Přes pokroky ve změnách daňových předpisů by bylo vhodné zredukovat počet daňových úlev a výjimek. Tento krok by zásadně přispěl k vyšším výběrům daní a dlouhodobému snížení schodku státního rozpočtu (popř. snížení závislosti na vnějším financování). Ještě zásadnější se pro další hospodářský rozvoj, zejména rozvoj zemědělství, venkova a snižování chudoby jeví změna daňových předpisů na úrovni jednotlivých regionů. Daňové předpisy a sazby se v současné době v jednotlivých regionech velmi liší a často motivují zemědělce k pašování zemědělské produkce do sousedních regionů. Různé místní daně a dávky snižují příjmy venkovského obyvatelstva až o 20 % z prodejní ceny jejich produkce.

Před Tanzanií stojí řada nelehkých úkolů, které jsou pro dosažení trvalého hospodářského růstu a rozvoje nezbytné. V současné době existuje příznivá vnitropolitická situace a ani podpora mezinárodního společenství nepolevuje. Proto lze věřit optimistickým prognózám o budoucím vývoji a společně s vládou této země doufat v naplnění stanovených cílů.

---

¹⁹⁰ Některé studie uvádí, že na venkově žije 87 % chudých obyvatel Tanzanie, viz: IMF: United Republic of Tanzania: Ex Post Assessment of Longer-Term Program Engagement, IMF Country Report No. 06/198, June 2006, s. 8

Závěr

Za základě teoretického instrumentaria, které vycházelo z klasických a neoklasických teorií, jsme si popsali a graficky přiblížili působení mezinárodního obchodu na národní hospodářství obchodující země. Za splnění veškerých stanovených předpokladů jsme pozorovali pozitivní vliv obchodu na celkové produkční možnosti země a spotřební možnosti obyvatel. V případech, kdy to dané modely umožňovaly, jsme byli schopni učinit závěry také o vlivu mezinárodního obchodu zbožím na změny relativních cen, na vývoj výrobní specializace země jeho působením na jednotlivá odvětví, stejně jako na vliv obchodní výměny na vlastníky výrobních faktorů. Odhlédneme-li od skeptických závěrů k jednoznačné a bezpodmínečné prospěšnosti mezinárodního obchodu, které vyplývají z „nových teorií“, můžeme na otázku přínosů mezinárodního obchodu pro národní hospodářství odpovědět kladně. Nejen Bhagwatiho metoda technologického nebo užitkového přístupu k měření přínosů a Federův model mezinárodního obchodu dokazovaly pozitivní vliv mezinárodního obchodu na úroveň hospodářského růstu. Zejména dynamický Cass-Koopmansův model argumentoval nejen ve prospěch zvýšení úrovně růstu (tzv. „level effect“) ale i růstového efektu (tzv. „growth effect“) ve stavu dlouhodobé rovnováhy.

Mezinárodní obchod může přispět každému ze tří hlavních zdrojů růstu: růstu ve vstupech výroby, efektivnější alokaci vstupů do jednotlivých výrob a inovacím, které vytváří nové produkty, nové užití již existujících produktů a zvyšující produktivitu vstupů výroby. Mezinárodní obchod usnadňuje osvojování nových technologií a znalostí, podporuje příliv investic. Příznivý vliv na hospodářskou výkonnost má zvýšení zahraničních příjmů jako důsledek zvýšení vývozu. Liberální ZOP nutí domácí producenty k cenové a nákladové disciplíně. Zároveň tento směr ZOP nenarušuje vztah mezi světovými a domácími cenami a nepřipravuje tak hospodářství o důležitý ukazatel světových trendů v produkci statků.

Empirické studie uvedené v první kapitole, které se snažily teoretické závěry podložit daty, vedly často k závěrům o poměrně malém vlivu mezinárodního obchodu, popř. ZOP na hospodářský růst. Tyto studie tak znovu podtrhly složitost vztahu těchto veličin v reálných podmínkách, na míle vzdálených předpokladům teoretických modelů.

LLDC jsou země, které se nachází na nízkém stupni hospodářského a sociálního rozvoje a jejich postavení ve světové ekonomice se po řadu let zhoršovalo. Růst jejich domácího produktu zaostával za vývojovou dynamikou světového hospodářství i LDC jako celku. Ve srovnání s ostatními skupinami zemí tradičně nejvyšší přírůstky obyvatelstva situaci ještě přiosťovaly. Nejen hospodářský růst, nýbrž i vývoj zapojení těchto zemí do světového obchodu se nevyvíjely v jejich prospěch. Struktura hospodářství a zaměstnanosti, závislost

vývozu na primárních komoditách (se všemi negativními důsledky z nich vyplývajícími) i vysoká koncentrace exportů měly až do poloviny 90. let za následek trvalý pokles podílů vývozu z LLDC na světových vývozech.

LLDC a jejich situace názorně prezentují začarovaný kruh zaostalosti, kde jejich nízký příjem vede k nízkým úsporám, nízké úspory vedou k malým investicím (do tolik nezbytné fyzické a sociální infrastruktury, včetně školství, zdravotnictví, administrativy, soudnictví a veřejného pořádku). Nedostatečné investice jsou důvodem nízké produktivity a ta pak zase vede k nízkým příjmům, tím se uzavírá cyklus, který tyto země udržuje na nízkém stupni rozvoje. Nedostatečná domácí poptávka, která je důsledkem všude přítomné chudoby snižuje ziskovost investičních příležitostí. LLDC trpí nedostatkem kvalifikovaných pracovních sil i podnikatelské třídy, naopak obecný nedostatek domácích příležitostí vede k odchodu zbývajících kvalifikovaných pracovních sil do zahraničí.

Mezinárodní ekonomické vztahy obecně a mezinárodní obchod zboží včetně služeb by mohl napomoci k prolomení tohoto začarovaného kruhu. Intenzivnější zapojení LLDC do světového hospodářství prostřednictvím mezinárodního obchodu pro tyto země neznamená přímo výhodu nebo zřejmý přínos, spíše bychom měli použít termínu „příležitost“. Příležitost, které tyto země musí správně využít a která se pouze za splnění určitých podmínek projeví příznivým způsobem na jejich hospodářském růstu a rozvoji.

Analýza LLDC vedla k potvrzení existence pozitivního vztahu mezi mezinárodním obchodem a hospodářským růstem. Vliv zapojení LLDC do mezinárodního obchodu na jejich hospodářskou situaci však není příliš silný. Ať již vliv otevřenosti LLDC na jejich HDP nebo růst HDP, nebo souvislost mezi růstem vývozu a HDP, všechny tyto zkoumané vztahy nás vedly k závěru o poměrně slabé pozitivní korelaci sledovaných veličin. Vzhledem k tomu, že pozitivní vztah mezi sledovanými ukazateli byl u skupiny LDC vždy výraznější než u LLDC, lze vyvozovat, že volba skupiny zemí má na výsledek určitý vliv.

Kriticky je třeba se vyjádřit ke zvolenému období. Zvolená délka období je pravděpodobně příliš krátká na to, aby se případné výraznější souvislosti mezinárodního obchodu a hospodářského růstu mohly náležitě projevit.

Skutečností zůstává, že mechanismus, kterým se integrace zemí do světové ekonomiky promítá do hospodářského růstu, je poměrně komplikovaný. Ukázali jsme si, že integrace LLDC do světové ekonomiky by měla napomoci hospodářskému růstu zejména přerozdělením vyšších reálných příjmů z vývozu a tím i (v ideálním případě) zvýšením míry domácích úspor. Za podmínky, že zvýšení příjmů z vývozu nepovede pouze ke zvýšení okamžité soukromé spotřeby, pak by se měl růst těchto prostředků přímo nebo nepřímo

projevit zvyšováním míry investic. Zároveň se aktivní účast na mezinárodním obchodu spolu s otevřenou ZOP projeví nižšími cenami investičních statků, které při stejné míře domácích úspor umožní financovat více investic. Lze očekávat, že zvýšená míra integrace LLDC do světového hospodářství bude pozitivně působit na příliv produktivních FDI. Dalším přenosovým mechanismem, kterým se mezinárodní obchod může promítnout do hospodářské výkonnosti LLDC, je také kontinuální zvyšování produktivity práce a kapitálu jako důsledku dovozů obsahujících nové informace a znalosti, stejně tak jako důsledku zvýšení konkurenčního tlaku. Aby se příležitosti, které s sebou mezinárodní obchod přináší, mohly plně a v největší možné míře na hospodářských výsledcích projevit, je nutné, aby byl proces akumulace investic a zvyšování produktivity spojen s posunem ve struktuře vývozu směrem od tradičních primárních komodit k průmyslovým výrobkům a dále k výrobkům s vyšší přidanou hodnotou.

Zlepšování exportní výkonnosti LLDC v posledním desetiletí lze jen přivítat, avšak nárůst vývozu není natolik vysoký, aby se výrazně projevil v dalších oblastech. Posun v populačním vývoji směrem k nižším přirozeným přírůstkům by znamenal pro tyto země velký přínos a citelné uvolnění situace. Zejména když si uvědomíme, že teprve růst exportní výkonnosti nad hranicí 8 % je zárukou růstu HDP/obyv. Přestože dostatečně dynamický růst exportní výkonnosti je pro růst HDP příznivým faktorem, bližší pohled na strukturu vývozu a její vývoj, vývoj indexu koncentrace vývozu a komparace jednotlivých regionů a zemí podle struktury vývozu, nás vede k závěru, že pokračování v současných trendech bez jakýchkoliv změn k trvalému růstu a širšímu rozvoji ve všech regionech a zemích skupiny LLDC nepovede. Nutnost změn je zřejmá zejména u trvalé závislosti většiny LLDC na vývozech primárních komodit. Jak tradiční zemědělské produkty, tak i ropa a jiné nerostné suroviny a minerály jsou charakteristické svými cenovými výkyvy, a pro LLDC jsou jejich vývozy spojeny s vysokým rizikem a příjmovou nejistotou.

Bohužel ani současná dovozní dynamika, stejně jako struktura dovozu, se nevyvíjí pro LLDC příznivě. Za současného stavu se zatím nepodařilo zvrátit trend zvyšování závislosti na dalších zdrojích vnějšího financování.

Pominout nelze ani probíhající změny v teritoriální struktuře obchodu LLDC. Tyto změny jsou zejména patrné u dovozů do LLDC, ale také pro vývozy z LLDC začínají trhy především asijských LDC nabývat na atraktivitě. Tento vývoj, který odpovídá současnému trendu – rychlému růstu obchodu jih-jih a změně ve váze jednotlivých regionů světové ekonomiky, lze podle mého soudu jako obrovskou příležitost přivítat.

Poměrně jednoznačný závěr lze učinit u otázky, do jaké míry existuje souvislost mezi zapojením země do mezinárodního obchodu (ve zkoumaném případě konkrétně růstem vývozu) a snižováním chudoby. V tomto případě lze tvrdit, že zlepšování exportní výkonnosti samo o sobě – bez jakýchkoli dalších podpůrných politik - ke snižování chudoby a zlepšování životní situace obyvatel LLDC nevede. Na rozdíl od čistě teoretických (klasických a neoklasických) modelů mezinárodního obchodu v reálném světě neexistuje instituce typu „benevolentního diktátora“, která by převzala spravedlivé přerozdělení zisků z mezinárodního obchodu. V dnešním světě nadnárodních koncernů lze pak stěží hovořit o „spravedlivém“ přerozdělovacím (kompenzačním) mechanismu. Jak dalece se růst vývozu promítne do zlepšení životní situace širokých vrstev obyvatelstva záleží na řadě dalších skutečností, kterými se v práci nebylo možné podrobně zabývat. Úspěšné snižování chudoby úzce souvisí s výrobní a vývozní strukturou země a jejich změnami, stejně jako s vlastnictvím výrobních faktorů. Zásadní význam má způsob, jakým ovlivní růst vývozu zaměstnanost země. Pokud vede růst vývozu ke vzniku nových, dodatečných produkčních kapacit, tedy k tvorbě dalších pracovních příležitostí, pak lze očekávat zlepšování příjmové situace obyvatelstva.

V řadě LLDC byl hospodářský růst výsledkem zvýšené akumulace výrobních faktorů. Žádoucí by však byl především růst vyvolaný růstem celkové produktivity výrobních faktorů. Aby však došlo k takovému druhu růstu, je nejen třeba optimálního zapojení do mezinárodního obchodu, ale také rozvoje nových kapacit, institucí a služeb. Ve stabilním, příznivém politickém a makroekonomickém prostředí, které tvoří nezbytný celkový rámec pro další vývoj LLDC, se musí soustředit velké úsilí na získávání a využití nových technologií pro zvyšování produktivity v zemědělství, a jejich případné přizpůsobení specifickým domácím klimatickým a půdním podmínkám. Usilovat je třeba o diversifikaci ekonomické základny LLDC a posun struktury produkce a zaměstnanosti od zemědělství k průmyslu a službám. Započatý trend ve směřování investic do rozvoje infrastruktury by měl pokračovat a větší důraz by měl být kladen nejen na městskou, ale zejména venkovskou infrastrukturu. Jedině to umožní aktivní účast většiny obyvatelstva LLDC na rozvíjející se „moderní“ ekonomice. Pokračovat by mělo také budování kapacit veřejného sektoru, jehož fungování by přispělo ke zlepšení vynutitelnosti práva a veřejného pořádku. A stranou nesmí zůstat ani sociální sektor. Započatý trend nesmí být přerušen a další posílení školství, zdravotnictví a výzkumu (rozvoj tzv. „lidského kapitálu“) je velmi žádoucí.

Rovněž rozbor procesu liberalizace mezinárodního obchodu, změn v zahraniční obchodní politice LLDC, jejich průběh a dopady na hospodářství jednotlivých zemí nevede k jednoznačným závěrům o přínosech pro hospodářství LLDC a jejich obyvatelstvo. Tato

tématika je úzce svázaná s výše uvedeným, se strukturou hospodářství LLDC, zaměstnaností a charakteristikami zapojení těchto zemí do mezinárodního obchodu. Jak jsme mohli pozorovat, účinky liberalizace na LLDC lze jen těžko zobecnit. Hospodářská výkonnost a změny v životní situaci obyvatel jednotlivých zemí po provedení výrazných úprav ZOP souvisely do značné míry s komoditní strukturou jejich vývozu. Určitý vliv lze připisovat také rychlosti a sledu jednotlivých liberalizačních kroků.

Za kapitolou liberalizace mezinárodního obchodu však není možné udělat definitivní tečku. Liberalizace je proces, který ještě zdaleka neskončil, a jehož pokračování v budoucnu bude pro LLDC znamenat nejen řadu příležitostí a výzvu k jejich správnému využití, ale také potřebu změn a správné adaptace.

LLDC je v současnosti možné označit jako země otevřené, země s liberální ZOP. Druhou stranou mince je, s jakou ZOP ostatních skupin zemí se LLDC setkávají. Pokusy o další snižování celních sazeb a odstraňování překážek obchodu v rámci jednání WTO zatím váznou. Prostor ke zlepšování přístupu na trhy ve prospěch LLDC určitě existuje a jak bylo také na Miléniovém summitu v roce 2000 v New Yorku konstatováno, světové společenství vědomé si partnerského přístupu se zavázalo prostřednictvím zpřístupnění trhů pro výrobky z LLDC napomoci dosažení stanovených rozvojových cílů. Tato práce obsahovala návrh poměrně nekomplikovaného řešení této dílčí otázky jednání – přístupu na trhy – Andrewa Charltona. Tento přístup je ukázkovým řešením v duchu dohody, kterou by bylo možné označit jako „rozvojové kolo“ jednání. Současné jednostranně poskytované preference některých zemí (zejména DC) ve prospěch LLDC lze přivítat, ale kromě kritického hodnocení jejich praktického uplatňování nelze opomíjet ani rizika spočívající v implicitní podpoře a zakonzervování nynější podoby teritoriální a (nikoliv zcela výhodné) komoditní struktury vývozu z LLDC.

Poslední část práce se zaměřila na analýzu růstových trendů a zapojení do mezinárodního obchodu jedné z nejhudších zemí světa – Tanzanie. Tanzanii lze vzhledem k vyšší důchodu na obyvatele, struktuře produkce a zaměstnanosti, i dalším hospodářským a sociálním charakteristikám bezpochyby označit jako typického představitele LLDC. Podobně jako většina zemí z regionu prošla také Tanzanie obdobím experimentů se socialistickou cestou rozvoje, spoléhání na vlastní síly, aby se po výrazném hospodářském poklesu postupně dala cestou politických a hospodářských reforem. Proces reforem v Tanzanii nebyl rychlý ani jednoduchý, ale reformní úsilí posledních deseti let vyvrátilo poslední pochybnosti o započatém kurzu.

Stále ještě pokračující reformy dovedly Tanzanii na cestu dynamického hospodářského růstu. V řadě ohledů zaznamenává tato velmi chudá země pozitivní výsledky. Politickou, stejně jako makroekonomickou situaci lze označit jako stabilizovanou a řada programů směřuje k žádoucím strukturálním změnám hospodářství a k dosažení stanovených ekonomických a sociálních cílů do roku 2025.

Změny v ZOP Tanzanie vedly k otevření této sub-saharské země. Tanzanii je možné označit za zemi s poměrně velmi liberální obchodní politikou. Odstranění většiny překážek vývozu a dovozu zboží však vedlo pouze k velmi pomalému růstu podílu obchodu na celkovém HDP země. Podíl vývozu na HDP je stále výrazně nižší než kolik činí tento podíl v průměru u zemí sub-saharské Afriky. Analýza zapojení Tanzanie do světového hospodářství a jeho změn ukazují, že se Tanzanie nachází na správné cestě, ale vzhledem ke stagnujícím a mimořádně nízkým podílům na světovém produktu, na světových vývozech a dovozech současnou situaci stále nelze označit jako optimální. Komoditní struktura vývozu za poslední roky doznala značných změn, při detailním pohledu ji obecně nelze označit jako bezproblémovou. Pozitivně lze hodnotit pokles podílu produkce a příjmů z vývozu tradičních zemědělských komodit, které jsou závislé na klimatických podmínkách a vývoji světových cen. Výkyvy světových cen však trpí také další vyvážené primární komodity. Podobně jako by se měla Tanzanie pokusit o další změny komoditní struktury svých vývozu směrem ke zvýšení podílů výrobků zpracovatelského průmyslu, měla by v souladu se současnými trendy ve světové ekonomice (posilování obchodních vazeb jih-jih) a pokračující liberalizace (snižování výhod plynoucích z preferenčního přístupu na trhy DC garantovaných např. v rámci iniciativy EBA, AGOA apod.) přehodnotit své teritoriální priority. Pozitivní růstovou dynamiku vývozu relativizuje pohled na vývoj objemů vývozu zboží. Další výhrady lze vyslovit k nedostatečným vazbám vývozního sektoru na zbytek hospodářství. Kombinace těchto faktorů vedla k tomu, že přenosový mechanismus mezi růstem zahraničního obchodu, popř. vývozu a hospodářským růstem nebyl v případě Tanzanie bezprostřední a příliš silný. Dlouhodobý trend (od počátku 70. let do počátku 21. století) pozitivní souvislost mezi růstem vývozu a růstem HDP nechává vyniknout výrazněji.

Přes veškeré výše uvedené pozitivní změny a dynamický hospodářský růst posledního desetiletí, se zatím jen velmi pomalu a v omezené míře daří naplňovat stanovené rozvojové cíle. Zejména to platí o snižování chudoby. Chudoba v Tanzanii zůstává všudypřítomným jevem. Zejména nerovný výskyt chudoby ve městech a na venkově, dokazuje rozdíly v hospodářském růstu městských center a venkova, které jsou částečně umocňovány nevyváženým směřováním investic do fyzické a sociální infrastruktury.

Také rozsáhlé investice do těžebního průmyslu a jeho mimořádně vysoký růst nepřispívá výraznou měrou k žádoucí diversifikaci hospodářství a tvorbě dodatečných pracovních příležitostí. Vazba na další subdodavatele je slabá a růst tohoto odvětví tak nemá výrazné multiplikační účinky.

Splnění množství nelehkých úkolů je podmínkou dosažení trvalého hospodářského růstu a rozvoje. V současné době existuje příznivá vnitropolitická situace a ani podpora mezinárodního společenství nepolevuje. Z těchto důvodů lze doufat v naplnění vytyčených rozvojových cílů.

Poté, co jsem se řadu měsíců věnovala studiu uvedených pramenů a zabývala vyhodnocováním dat, která jsem použila pro analýzu vztahu mezinárodního obchodu a hospodářského růstu, musím jen souhlasit s výstižným motem z The Least Developed Countries Report 2004: „Akumulace kapitálu a technologický pokrok jsou motorem růstu a mezinárodní obchod je palivem pro tento motor. Pokud palivo dojde, motor nebude pracovat.“

Mezinárodní obchod považuji za významný faktor, který může pozitivním způsobem ovlivnit každý ze základních zdrojů růstu. Mezinárodní obchod představuje příležitosti, kterých mohou za splnění některých podmínek LLDC využít. Přeměna těchto příležitostí ve skutečné výhody a trvalý růst napomůže LLDC pokračovat v započatém slibném růstovém trendu a nadále posilovat prozatím slabé postavení ve světové ekonomice.

LLDC jsou si vědomy, že podstatnou část potřebného úsilí na překonání svých problémů budou muset vynaložit samy (zejména se vypořádat s nedostatkem výrobních kapacit a chybějící infrastrukturou, nedostatkem manažerských, podnikatelských a technických dovedností, nedostatečně fungujícím řízením a správou), je však zřejmé, že v řadě oblastí vlastní síly těmto zemím stačit nebudou. Mezinárodní společenství, které si je vědomé nutnosti podpory, vyjádřilo svou snahu příslibem v několika oblastech:

- zajištění bezcelního a bezlimitního dovozu pro veškeré zboží dovážené z LLDC
- zrušení všech bilaterálních dluhů LLDC, pokud prokazatelně usilují o snížení chudoby a zajištění rychlého a efektivního průběhu současných mezinárodních iniciativ na pomoc zadluženým státům
- velkorysejší poskytování rozvojové pomoci, zejména v případě zemí, které vynakládají prostředky na snížení chudoby

V některých oblastech již byly žádoucí kroky učiněny a jejich pozitivní dopady se odrazily např. ve zvyšování investic na sociální výdaje. Mnoho slibů však stále čeká na skutky. Velkou příležitostí bude bezpochyby úspěšné ukončení současného kola - „rozvojového kola“ jednání

WTO. Nezbyvá než apelovat na vyspělé tržní ekonomiky, aby nepolevovaly ve své podpoře ve formě ODA a naopak se snažily o dosažení cílů, které si samy stanovily (poskytovat ODA ve výši 0,7 % domácího HDP).

Problémy LLDC se mohou na první pohled jevit velmi vzdálené. Proč podporovat tyto chudé země při jejich úsilí dostat se na cestu hospodářského růstu a rozvoje? Mnohé z politiků vedou snahy o konsolidaci domácích rozpočtů zemí OECD v první řadě ke krácení prostředků určených ve prospěch LLDC. Toto jednání není podle mého názoru prozíravé. Prostředky efektivně užití při tvorbě nových produkčních kapacit a ke snižování chudoby zamezují vzniku občanských nepokojů nebo válek. Přestože by se na první pohled mohlo zdát, že takové události v jedné LLDC světového hospodářství ovlivnit nemohou, musíme být při takových hodnoceních opatrní. Země, které jsou zmítány konfliktem, dokáží často destabilizovat celý region. Vzhledem k současné internacionalizaci a interdependenci světového hospodářství se hospodářský pokles a chaos v některých regionech (zejména v regionech bohatých na strategické nerostné suroviny) na výkonu světového hospodářství negativně odrazit rozhodně může. Proto považuji účinnou prevenci nejen z humánního ale i z čistě pragmatického hlediska za efektivnější.

Pozitivní ukazatele růstu HDP i slibná dynamika zapojení LLDC do mezinárodního obchodu dávají důvod k optimismu. Za skutečný úspěch a nezbytně nutnou podmínku pro další rozvoj těchto zemí a snižování chudoby jejich obyvatel budeme tento trend považovat však jen tehdy, pokud bude tento trend trvalý a doprovázený adekvátními strukturálními změnami.

Seznam literatury a zdrojů

1. Monografie a vědecké studie

- Adamcová, L.; Holub, A.: Rozvojová ekonomika: Vybrané problémy I., VŠE, Praha 1999, ISBN 80-245-0002-7
- Anderson, K.; Martin, W.: Agricultural Trade Reform & The Doha Development Agenda, Palgrave Macmillan and the World Bank, Washington DC 2006, ISBN 0-821-36239-9
- Ancharaz, V. D.: Determinants of Trade Policy Reform in Sub-Saharan Africa, Journal of African Economics, Vol. 12, No. 3, s. 417-443
- Ballasa, B.: Export and Economic Growth: Further Evidence”, Journal of Development Economics, 1978,5(2), s. 181-189
- Barro, R.J.; Sala-i-Martin, X.: Economic Growth, MIT Press, Cambridge 1998, ISBN 0-262-02459-4
- Bell, C.: Development Policy as Public Finance, Oxford University Press, Oxford 2003, ISBN 0-19-877367-6
- Bowen, H.P.; Leader, E.E.; Sveikauskas, L.: „Multicountry, Multifactor Test of the Factor Abundance Theory“, American Economic Review 77 (December 1987), s. 791-809
- Bhagwati, J.: „Directly-Unproductive, Profit-Seeking (DUP) Activities,“ Journal of Political Economy (October 1982)
- Bhagwati, J; Pauagariya, A.; Srinivasan, T.N.: Lectures on International Trade, MIT Press, Cambridge 1998, ISBN 0-262-02443-8
- Brůžek, A. a kol.: Světová ekonomika na prahu 21. století, Velryba, Praha 2003, ISBN 80-85860-14-7
- Büntrup, M.: Everything But Arms (EBA) Initiative and the EU-Sugar Market Reform – Development Gift or Trojan Horse? Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, Discussion Paper 10/2006, [http://www.die-gdi.de/die_homepage.nsf/6f3fa777ba64bd9ec12569cb00547f1b/fa3dec97006fa14ac12570fb002cc3ea/\\$FILE/Internet-DP-10-EBA.pdf](http://www.die-gdi.de/die_homepage.nsf/6f3fa777ba64bd9ec12569cb00547f1b/fa3dec97006fa14ac12570fb002cc3ea/$FILE/Internet-DP-10-EBA.pdf)
- Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie: Stand der Welthandelsrunde (Doha Development Agenda- DDA): Dezember 2006, <http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/W/wto-handelsrunde-stand-dezember-2006.property=pdf,bereich=bmwi,sprache=de,rwb=true.pdf>
- Cihelková, Eva: Světová ekonomika: základní rysy a tendence vývoje, VŠE, Praha 2000, ISBN 8024500116
- Cline, W.R.: Trade Policy and Global Poverty, Institute for International Economics, Washington D.C. 2004, ISBN 0-881323-65-9
- Coote, B.: Der unfaire Handel - die "3. Welt" in der Handelsfalle und mögliche Auswege, Schmetterling-Verl., Stuttgart 1994, ISBN 3-926369-94-9
- Dollar, D.; Svensson, J.: Chat Explains the Success or Failure of Structural Adjustment Programmes? The Economic Journal, Vol. 110, No. 466, s. 894-917
- Dornbusch, R.: The Case for Liberalization in Developing Countries, The Journal of Economic Perspectives, Vol. 6, No. 1, s. 69-85
- Dutt, A. K.: The Political Economy of Development Vol. III.: The Open Economy and the State in Development, Elgar Publishing, Cheltenham 2002, ISBN 1-84064-344-7
- Edwards, S.: „Openness, Trade Liberalization, and Growth in Developing Countries,“ Journal of Economic Literature, Vol. 31, No. 3 (September 1993)

- Edwards, S.: Trade Liberalization Reforms and the World Bank, *The American Economic Review*, Vol. 87, No. 2, s. 43-48
- Edwards, S.: Trade Policy, Growth, and Income Distribution, *The American Economic Review*, Vol. 87, No. 2, s. 205-210
- Fárek, J.; Foltýn, J.: Světová „únava z pomoci“ a ekonomika České republiky, *Politická ekonomie*, 6/2002, s. 793- 806
- Foltýn, J.; Holub, A.; Ordnung, N.: *Rozvojová ekonomika*, VŠE, Praha 1995, ISBN 80-7079-423-2
- Foltýn, J.; Kafková, T.; Kopcová, M.; Lebeda, P.: *WTO před zasedáním v Hongkongu: Mezinárodní obchod a rozvoj – Pozice EU a ČR*, Glropolis, Praha 2005
- Foltýn, J.: Co sděluje tzv. „nová geografie světového obchodu“, *Mezinárodní politika* 1/2007, s. 6-9, www.rozvojovka.cz/download/Mez_politika_clanek.pdf
- Gandolfo, G.: *International Trade Theory and Policy*, Springer Verlag, Heidelberg 1998, ISBN 3-540-64316-8
- Ghatak, S.: *Introduction to development economics*, Routledge, London 2003, 0-415-28076-1
- Grossman, G. M.; Helpman, E.: *Innovation and growth in the global economy*, MIT Press, Cambridge 1992, 0-262-07136-3
- Hejduk, G. S.: *Aussenwirtschaft: Theorie, Empirie und Politik der interdependenten Weltwirtschaft*, Physica-Verlag, Heidelberg 2005, ISBN 3-7908-0181-X
- Heller, P.; Porter, R.C.: Export and growth: An empirical re-investigation, *Journal of Development Economics* 5(2), s. 191-193
- Hertel, T. W.; Winters, L.A.: *Poverty and the WTO - impacts of the Doha Development Agenda*, World Bank, Washington D.C. 2006, ISBN 0-8213-6314-X
- Howard, L.M.N.; Sanjay, G.R.; Watkins, A.: Dollar and Kraay on „Trade, Growth, and Poverty“: A Critique (2002), <http://www.maketrade.org/en/assets/english/finalDKcritique.pdf>
- Chenery, H.; Srinivasan, T.N.: *Handbook of Development Economics*, Vol. II, North Holland, Amsterdam 1989, ISBN 0-444-70338-1
- Jeníček, Vladimír, Foltýn, Jaroslav: *Globální problémy a světová ekonomika*, C.H. Beck, Praha 2003, ISBN 8071797952
- Kalínská, E.; Petříček, V.: *Mezinárodní obchod I*, VŠE, Praha 2006, ISBN 80-245-1066-9
- Kašpar, Václav: *Nadnárodní společnosti ve světové ekonomice, Aktuální otázky světové ekonomiky*; 2000/9, VŠE, Praha 2000, ISBN 8024500884
- Kindleberger, Ch. P.: *Světová ekonomika*, Academia, Praha 1978
- Kindleberger, Ch. P.: *Foreign Trade and the National Economy*, Yale University Press, New Haven 1962
- Krugman, P.R.: *International Economics: Theory and Policy*, World Student Series, Boston, 2006, ISBN 0-321-31154-X
- Krugman, P. R.: *Rethinking international trade*, MIT Press, Cambridge 1996, ISBN 0-262-11148-9
- Krugman, P.: *Geography and Trade*, MIT Press, Cambridge 1991, ISBN 0-262-61086-8
- Krugman, P.: On the Relationship between Trade Theory and Location Theory, *Review of International Economics* 1(2), 1993, s. 110-122
- Kunešová, H.; Cihelková, E. a kol.: *Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy*, C.H.Beck, Praha 2006, ISBN 80-7179-311-6

- Lakshmi, P.: Towards a New Trade “Marshall Plan” for Least Developed Countries – How to Deliver on the Doha Development Promise and Help Realize the UN Millenium Development Goals?, Trade, Poverty and Cross-Cuting Development Issues, Study Series No.1, United Nations, New York 2005
- Lancaster, K.: Demand for Characteristics, in Intra-Industry Trade under Perfekt Monopolistic Competition, Journal of International Economics, Vol. 10, Is. 2, 1980, s.151-175
- Leontief, W.: Domestic Production and Foreign Trade: American Capital Position Re-Examined, Proceedings of the American Philosophical Society, Vol. 97, No. 4, 1953, s. 332-349
- Lösch, D.: Sozialismus in Afrika, Verlag Weltarchiv, Hamburg 1990, ISBN 3-87895-403-4
- Lundahl, M.; Ndulu, B.J: New directions in development economics – Growth, environmental concerns and government in the 1990s, Routledge, London 1996, ISBN 0-415-12121-3
- Maddison, A.: The World Economy: A Millennial Perspektive, OECD - Development Centre Studies Paris 2001, ISBN 92-64-18608-5
- Meier, G. M.; Rauch, J.E.: Leading issues in economic development, Oxford University Press, New York 2000, ISBN 0-19-517960-9
- Matthews, A.; Gallezot, J.: The Role of EBA in the Political Economy of the CAP Reform, Department of Economics and Research Associate of the Institute for International Integration Studies, Trinity College Dublin 2006, IIS Discussion Paper No. 133, <http://www.tcd.ie/iis/documents/discussion/pdfs/iisd133.pdf>
- Michaely, M.: Theory of Comercial Policy, Journal of International Economics, Vol. 8, May 1978, s. 359-360
- Michalopoulos, C.; Jay, K.: “Growth of Exports and Income in the Developing World: A Neoclassical View”, AID Working Paper, Washington DC, 1973
- Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002-2007, Praha 2001
- Mshomba, R. E.: Africa in the global economy, Lynne Rienner Publisher, Colorado 2000, ISBN 1-55587-718-4
- Mukhopadhyay, H.: Trade Liberalization in Sub-Saharan Africa: Stagnation or Growth? QEH Working Paper Series – QEHWPS13 (Queen Elizabeth House), 1998
- Oppenländer, K. H.; Schönherr, S.: Strukturprobleme und Reformen in Afrika, Weltforumverlag, München 1990, ISBN 3-8039-0383-1
- Porter, M. E.: The Comparative Advantage of Nations, The Free Press, New York 1990, ISBN 0-02-925361-6
- Ranis, G.; Raut, L. K.: Trade, growth and development-Essays in Honor of Profesor T.N.Srinivasan, North-Holland, Amsterdam 1999, ISBN 0-444-50071-5
- Ray, D.: Development Economics, Princeton University Press, Princeton 1998, ISBN 0-691-01706-9
- Rodriguez, F.; Rodrik, D.: „Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic’s Guide to Gross-National Evidence,“ NBER Working Paper No. W7081, April 1999
- Rodrik, D.: Trade Policy and Economic Performance in Sub-Saharan Africa, 1997, <http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/tp1.pdf>
- Rodrik, D.: “Where Did All the Growth Go? External Shocks, Social Conflict, and Growth Collapses”, Harvard University, Cambridge 1997, <http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/context.pdf>
- Rodrik, D.: The Limits of Trade Policy Reform in Developing Countries, The Journal of Economic Perspectives, Vol. 6, No. 1, s. 87-105
- Romer, P.M.: The Origins of Endogenous Growth, Journal of Economic Perspectives, 1994, 8:1, s. 3-22
- Rose, K.; Sauernheimer, K.: Theorie der Außenwirtschaft, C.H.Beck, München 2006

- Sachs, J. D.; Warner, A. M.: Sources of Slow Growth in African Economies, *Journal of African Economics*, Vol. 6, No. 3, s. 335-376
- Samuelson, P.A.; Nordhaus, W.D.: *Ekonomie*, Svoboda, Praha 1995, ISBN 80-205-0494-X
- Santos-Paulino, A.P.: Trade Liberalization and Economic Performance in Developing Countries – Introduction, *The Economic Journal*, Vol. 114, s. F1-F3
- Santos-Paulino, A.P.; Thirlwall, A.P.: The Impact of Trade Liberalization on Exports, Imports and the Balance of Payments of Developing Countries, *The Economic Journal*, Vol. 114, s. F50-F72
- Sedláček, T.; Horváth, R.: Život a dílo Jaroslava Vanka, *Politická ekonomie* 6/2002, s. 859-869
- Solow, R.M.: *Siena Lectures on Endogenous Growth Theory*, Collana del Dipartimento del Economia Politica, Università degli Studi di Siena, Siena 1992
- Srinivasan, T.N.; Bhagwati, J.: *Outward-Orientation and Development: Are Revisionists Right?* Center Discussion Paper No. 806, Economic Growth Center, Yale University, New Haven 1999
- Stern, R.M.; Maskus, K.E.: Determinants of the Structure of U.S. Foreign Trade 1958-76, *Journal of International Economics* 11, May 1981, s. 207-224
- Stiglitz, J.E.; Charlton, A.: *Fair Trade for All – How Trade Can Promote Development*, Oxford University Press, New York 2005, ISBN 0-19-929090-3
- Stiglitz, J.E.; Charlton, A.: *An Agenda for the development round of trade negotiations in the aftermath of Cancun*, Commonwealth Secretariat, London 2004, ISBN 0-850-92801-X
- Tanzanie 2005 – Souhrnná teritoriální informace, Velvyslanectví České republiky, obchodně ekonomický úsek, Nairobi 2006
- Todaro, M.P.: *Economics for a developing world: an introduction to principles, problems and policies for development*, Longman, London 1992, ISBN 0-582-07136-4
- Vaněk, J.: *Estimating Foreign Ressource Needs For Economic Development*, McGraw-Hill, New York 1967
- Vaněk, J.: *International Trade: Theory and Economic Policy*, Richard D. Irwin, Homewood 1962
- Veen, R. van der: *What went wrong with Africa?, A contemporary history*, KIT Publisher, Amsterdam 2004, ISBN 90-6832-548-5
- Vraný, J.: *Možná rizika při obchodování s rozvojovými zeměmi*, Czech Trade, Praha 1998
- Weizsäcker, C. Ch. von: *Logik der Globalisierung*, Vandenhoeck and Ruprecht, Göttingen 2000, ISBN 3-525-34010-9
- Winter, L. A.: Trade Liberalisation and Economic Performance: An Overview, *The Economic Journal* Vol. 114, F4-F21
- Wood, A.: „Give Heckscher and Ohlin a Chance!“ *Weltwirtschaftliches Archiv* 130 (1994)

2. UNCTAD (Study Series on Policy Issues in International Trade and Commodities)

- No. 22: Anderson, K.: *Agriculture, Trade Reform and Poverty Reduction: Implications for Sub-Saharan Africa*, United Nations, New York 2004
- No. 26: Fugazza, M.: *Export Performance and Its Determinants: Supply and Demand Constraints*, United Nations, New York 2004
- No. 32: Peters, R.: *Roadblock to Reform: The Persistence of Agricultural Export Subsidies*, United Nations, New York 2006

No. 33: Fugazza, M.; Vanezetti, D.: A South-South Survival Strategy: The Potential for Trade Among Developing Countries, United Nations, New York 2006

UNCTAD: Economic Development in Africa-Doubling Aid: Making the “Big Push” work, United Nations, Geneva 2006

UNCTAD: South-South Commodities Trade, Quantitative Report, United Nations, New York 2006

UNCTAD: Costs of Agri-Food Safety and SPS Compliance: United Republic of Tanzania, Mozambique and Guinea: Tropical Fruits, Selected Commodity Issues in the Context of Trade and Development, UNCTAD/DITC/COM/2005/2

3. Mezinárodní měnový fond (Policy Discussion Paper)

Agbeyegbe, T.; Stotsky, J.G.; Asegedech Wolde, M.: Trade Liberalization, Exchange Rate Changes, and Tax Revenue in Sub-Saharan Africa, WP/04/178, IMF 2004

Amiti, M.; Romalis, J.: Will the Doha Round Lead to Preference Erosion?, WP/06/10, IMF 2006

Bannister, G.J.; Trugge, K.: International Trade and Poverty Allevation, WP/01/54, IMF 2001

Berg, A.; Krueger, A.: Trade, Growth, and Poverty: A selective Survey, WP/03/30, IMF 2003

Paiva, C.: Assessing Protectionism and Subsidies in Agriculture: A Gravity Approach, WP/05/21, IMF 2005

Pattillo, C.; Gusta, S.; Carey, K.: Sustaining Growth Accelerations and Pro-Poor Growth in Africa, WP/05/195, IMF 2005

Tahari, A.; Ghura, D.; Akitoby, B.; Brou Aka, E.: Sources of Growth in Sub-Saharan Africa, WP/04/176, IMF 2004

Reichel, V.: Tanzania's Growth Process and Success in Reducing Poverty, WP/05/35, IMF 2005

Yang, Y.: Africa in the Doha Round: Dealing with Preference Erosion and Beyond, PDP/05/8, IMF 2005

Mengistae, T.; Pattillo, C.: Export Orientation and Productivity in Sub-Saharan Africa, IMF Staff Papers Vol. 51, No. 2, IMF 2004

IMF and World Bank: Doha Development Agenda and Aid for Trade, IMF 2005, <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2005/091905.pdf>

IMF: Tanzania: Selected Issues and Statistical Appendix, IMF Country Report No. 04/284, September 2004, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2004/cr04284.pdf>

IMF: United Republic of Tanzania: Ex Post Assessment of Langer Term Program Engagement, IMF Country Report No. 06/198, June 2006, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2006/cr06198.pdf>

IMF: United Republic of Tanzania: Poverty Reduction Strategy Paper, IMF Country Report No. 6/142, April 2006

4. Světová banka

Alderman, H.; Hoogeveen, H.; Rossi, M.: Reducing Child Malnutrition in Tanzania: Combined Effects of Income Growth and Program Interventions, World Bank Policy Research Working Paper 3567, 2005

Anderson, K.; Valenzuela, E.: Do Global Trade Distortion Still Harm Developing Country Farmers?, World Bank Policy Research Working Paper 3901, 2006

Brenton, P.: Integrating the Least Developed Countries into the World Trading System: The Current Impact of EU Preferences under Everything but Arms, World Bank Policy Research Working Paper No. 3018, 2003

Astro, L.; Kraus, Ch.; Rocha, M. de: Regional Trade Integration in East Africa: Trade and Revenue Impacts of the Planned East African Community Custom Union, Africa Region Working Paper Series No. 72, 2004

Dean, J. M.; Desai, S.; Riedel, J.: Trade policy reform in developing countries since 1985 - A Review of the Evidence, World Bank Discussion Paper No. 267, The World Bank, Washington D.C. 1994, ISBN 0-8213-3102-7

Demombynes, G.; Hoogeveen, J.G.: Growth, Inequality, and Poverty Path for Tanzania, 1992-2002, World Bank Policy Research Working Paper 3422, 2002

Dollar, D.; Kraay, A.: Trade, Growth, and Poverty, World Bank Research Working Paper No. 2615, 2001

Chang, R.; Kaltani, L.; Loayza, N.: Openness Can Be Good for Growth: The Role of Policy Complementarities, World Bank Policy Research Working Paper 3763, 2005

Salinas, G.; Aksoy, A.: Growth Before and After Trade Liberalization, World Bank Policy Research Working Paper 4062, 2006

Subramanian, U.; Mattheijs, M.: Can Sub-Saharan Africa Leap into Global Network Trade?, World Bank Policy Research Working Paper 4112, 2007

Walque, D. de: HIV infection among couples in Burkina Faso, Cameroon, Ghana, Kenya, and Tanzania, World Bank Policy Research Working Paper 3956, 2006

World Bank: Tanzania: Urban Sector Rehabilitation, Findings, Africa Region, No. 120, January 2006

World Bank: Reform Experience with Tanzanian Cotton Sector (by John Buffes), Findings, Environmentally and Socially Sustainable Development No. 251, June 2005

World Bank Group: Summary of Supply Chain Development in Tanzania, Africa Region, Note No. 9, September 2005

World Bank Group: Summary of The Financing of Maize Production and the Price Risks in Tanzania, Africa Region, Note No. 12, September 2005

5. OECD

OECD: African Development Outlook 2005-2006: Tanzania,
<http://www.oecd.org/dev/publications/africanoutlook>

OECD: Final ODA Data for 2005, <http://www.oecd.org/dataoecd/52/18/37790990.pdf>

OECD: Agricultural Policies in OECD Countries at a glance, Edition 2006, OECD, Paris 2006

Kowalski, P.; Shepard, B.: South-South Trade in Goods, OECD Trade Policy Working Paper No. 40, OECD 2006 (<http://www.oecd.org/trade>)

6. Světová obchodní organizace

Trade Policy Review Body: Trade Policy Review Mechanism, 2006, WT/TRP/192

Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/66, January 2000

Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006

Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: The East African Community, WT/TRP/G/171, September 2006

7. Ročenky

IMF: World Economic Outlook 2006, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/pdf/weo0906.pdf>

UNCTAD: Trade and Development Report, 2002, United Nations, New York 2002

UNCTAD: Trade and Development Report, 2002, United Nations, New York 2005

UNCTAD: Economic Development in Africa: Performance, Prospects and Policy Issues, United Nations, New York 2001

UNCTAD: Economic Development in Africa: Debt Sustainability: Oasis or Mirage?, United Nations, New York 2004

UNCTAD: Economic Development in Africa: Rethinking the Role of Foreign Direct Investment, United Nations, New York 2005

UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2006: Developing Productive Capacities, United Nations, New York 2006

UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2004: Linking International Trade with Poverty Reduction, United Nations, New York 2004

UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2002: Escaping the Poverty Trap, United Nations, New York 2002

UNCTAD: Statistical Profiles of the Least Developed Countries 2005, United Nations, New York 2005

UNCTAD: Handbook of Statistics On-line 2005,
<http://stats.unctad.org/handbook/ReportFolders/ReportFolders.aspx>

World Bank: World Development Indicators 2006, World Bank, Washington D.C. 2006

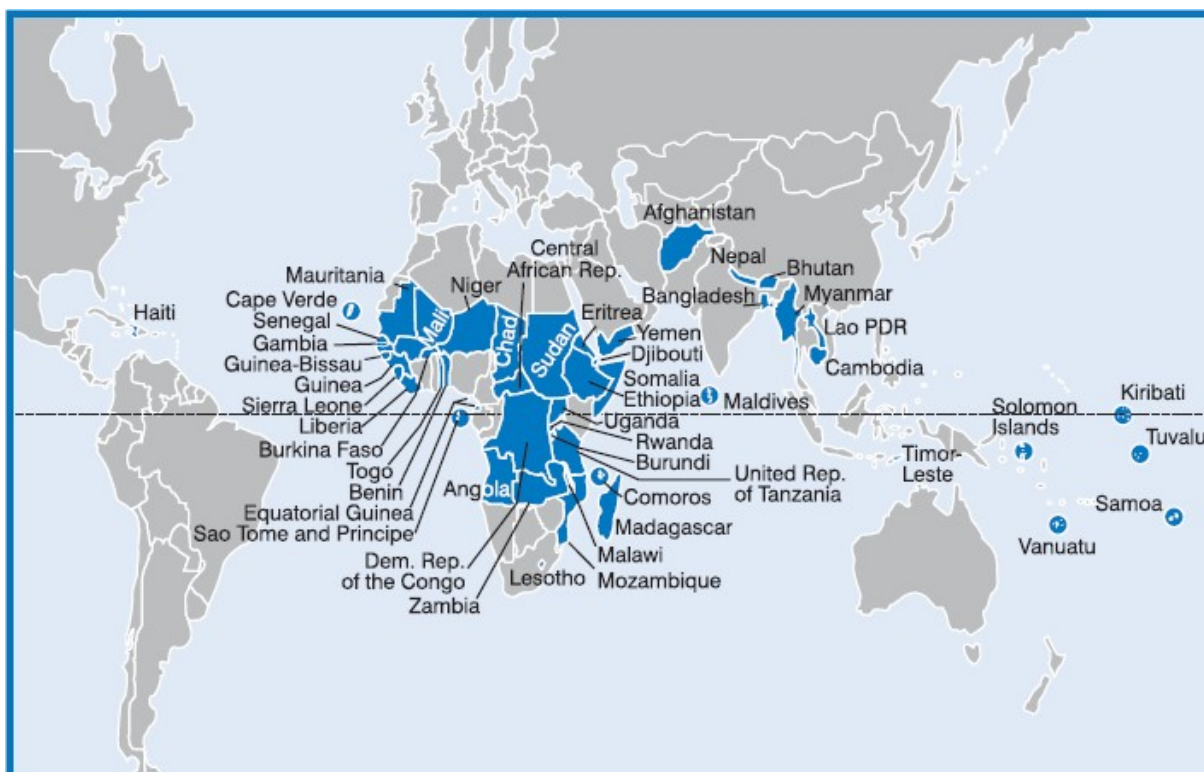
World Bank: World Development Report 2007: Development and the Next Generation, World Bank, Washington D.C. 2006

WTO: International Trade Statistics 2006, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its2006_e.pdf

WTO: World Trade Report 2006: Exploring the Links Between Subsidies, Trade and the WTO,
http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report06_e.pdf

Přílohy

Příloha č.1: LLDC: 50 zemí

Pramen: UNCTAD: Statistical Profiles of the Least Developed Countries 2005, United Nations, New York 2005

Příloha č.2: Rozdělení LLDC podle regionů

africké LLDC		asijské LLDC		americké LLDC			
Angola	1994	Malawi	1971	Afghanistan	1971	Haiti	1971
Benin	1971	Mali	1971	Bangladesh	1975		
Burkina Faso	1971	Mauretánie	1986	Bhutan	1971	tichomořské LLDC	
Burundi	1971	Mosambik	1988	Jemen	1971	Kiribati *	1986
Čad	1971	Niger	1971	Kambodža	1991	Samoa *	1971
Džibutsko	1982	O. Sv. Tomáše *	1982	Laos	1971	Šalamounovy o.*	1991
Eritrea	1994	Rovníková Guinea	1982	Maledivy *	1971	Tuvalu *	1986
Etiopie	1971	Rwanda	1971	Myanmar	1987	Vanuatu *	1985
Gambie	1975	Senegal	2001	Nepál	1971		
Guinea	1971	Sierra Leone	1982	Východní Timor*	2003		
Guinea-Bissau	1981	Somálsko	1971				
Kapverdeské o. *	1977	Středoafrická rep.	1975				
Komory *	1977	Súdán	1971				
Konzská dem.rep.	1991	Tanzanie	1971				
Lesotho	1971	Togo	1982				
Libérie	1990	Uganda	1971				
Madagaskar	1991	Zambie	1991				

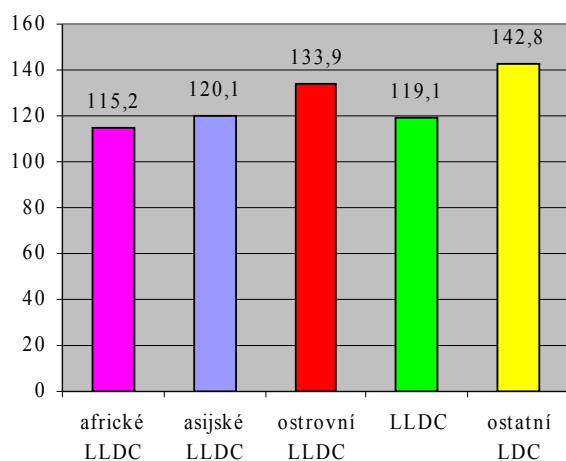
Pramen: UNCTAD: Statistical Profiles of the Least Developed Countries 2005, United Nations, New York 2005

* malé ostrovní nejméně rozvinuté země

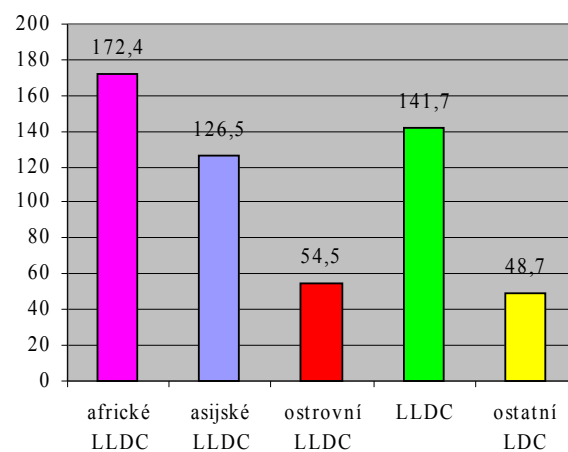
Příloha č.3: Komponenty ukazatele rozvoje lidského potenciálu (Human Assets Index, HAI):

- V roce 1998 byl průměrný příjem kalorií na člověka jako podíl nutričních požadavků v LLDC o 17 % nižší než v ostatních LDC,
- V roce 2000 byla dětská úmrtnost (do pěti let věku dítěte) v LLDC o 191 % vyšší než v ostatních LDC (u afrických LLDC byla vyšší o celých 255 %),
- V roce 2000 byla docházka do středních škol v LLDC o 62 % nižší než v ostatních LDC,
- V roce 2000 byla gramotnost dospělého obyvatelstva LLDC o 33 % nižší než u ostatních LDC.

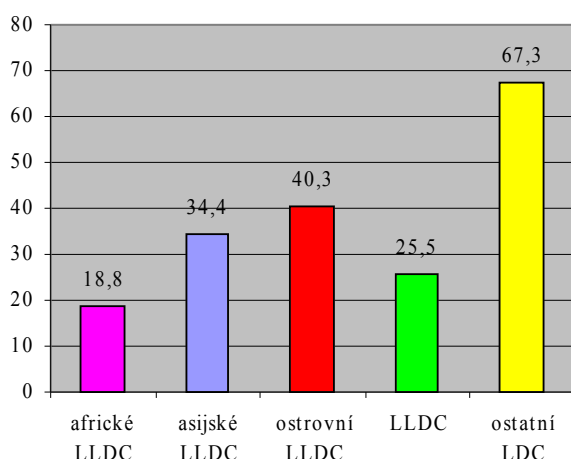
Graf 1: průměrný příjem kalorií jako podíl nutričních požadavků, 1998

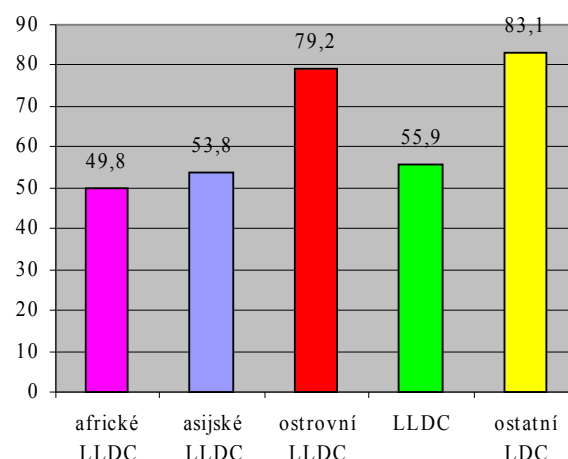
Graf 2: míra dětské úmrtnosti na 1000 živě narozených dětí, 2000

Graf 3: započaté středoškolské vzdělání, 1999/2000

Graf 4: podíl gramotnosti dospělé populace, 2000

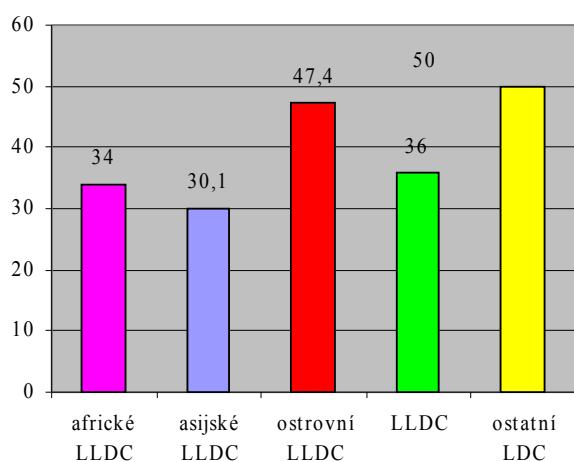

Pramen: UNCTAD: Statistical Profiles of the Least Developed Countries 2005, United Nations, New York 2005

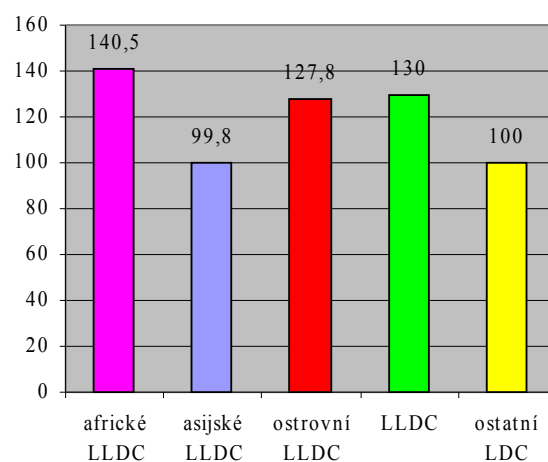
**Příloha č.4: Komponenty ekonomické zranitelnosti
(Economic Vulnerability Index, EVI):**

- V roce 2001 byl podíl aktivit s vyšší přidanou hodnotou (průmyslových sektor a moderní služby) na HDP byl v LLDC o 29 % nižší než v ostatních LDC,
- V roce 2001 byly vývozy zboží z LLDC o 30 % více koncentrovány než v jiných LDC (u afrických LLDC dokonce o 43 %),
- V letech 1979-2001 byla zemědělská produkce LLDC o 9 % méně stabilní než v LDC,
- V letech 1979-2001 byly vývozy zboží a služeb z LLDC o 47 % méně stabilní než z LDC

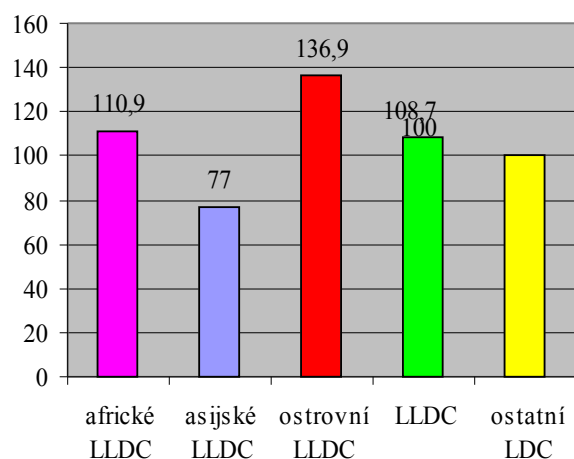
Graf 1: Podíl aktivit s vyšší přidanou hodnotou (prům. sektor a moderní služby) na HDP, 2001

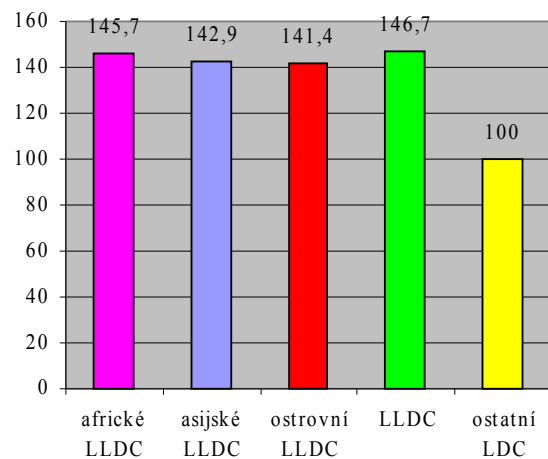
Graf 2: Index koncentrace vývozu zboží, 2001

Graf 3: Index nestability zemědělské produkce, 1979-2001

Graf 4: Index nestability vývozu zboží a služeb, 1979-2001

Pramen: UNCTAD: Statistical Profiles of the Least Developed Countries 2005, United Nations, New York 2005

Příloha č.5: Růst HDP v LLDC, 1950-2004, (%)

	1950-60	1960-70	1970-80	1980-90	1990-00	2000-04	2003	2004
Afghanistan	3,3	2	4,4	-1	-4	-	15,7	7,5
Angola	3,3	5,1	-0,3	3,4	1,6	8,1	3,4	11,2
Bangladéš	1,9	3,6	1,7	3,7	4,8	5,1	5,3	5,5
Benin	1	3	1,3	2,5	4,8	4,5	3,9	2,7
Bhutan	-	-	6,6	7,6	6,5	6,4	6,7	4,9
Burkina Faso	-	-	4,3	3,6	4	5,2	6,5	3,9
Burundi	-	-	3,4	4,4	-2,6	2,7	-1,2	5,5
Čad	3,4	1	-0,7	6,1	1,9	14,3	11,3	31
Džibutsko	4,4	8,9	1,4	-0,7	-1,4	2,8	3,5	3
Eritrea	-	-	-	-	4,3	3,3	3	1,8
Etiopie	-	-	2,0	2,2	4,2	3,7	-3,7	13,4
Gambie	4,4	5,3	5,7	3,6	3	3,8	6,7	8,3
Guinea	-	-	3,0	4,6	4,4	2,9	1,2	2,6
Guinea-Bissau	-	-	2,5	4	1,2	-1,2	0,6	4,3
Haiti	1,9	0,6	4,4	-0,2	-1,5	-1	0,4	-3,8
Jemen	2,7	4,4	-	5,8	6	3,6	3,1	2,7
Kambodža	6	2,2	-7,0	-1,3	6,7	5,6	5,3	6
Kapverdiské o.	4,2	5,2	-0,5	5,9	6	4,7	5	5,5
Kiribati	-	-	0,0	1,5	5,5	1,8	2,5	1,8
Komory	4,7	6,1	4,4	2,8	1,3	2,2	2,1	1,9
Konžská dem. rep.	-	-	-0,3	1,6	-4,9	3,5	5,6	6,3
Laos	3,1	3,1	-0,5	3,8	6,5	5,7	5,3	6
Lesotho	-	-	8,3	4,5	3,9	3,3	3,3	3
Libérie	4,1	4,9	2,3	-7	3,9	-8,4	-31	2
Madagaskar	3,5	3	0,6	1,1	2	0,9	9,8	5,3
Malawi	-	-	7,2	2,5	3,7	1,8	4,4	3,8
Maledivy	-	-	11,8	11,9	7,8	6,7	8,4	8,8
Mali	3,6	3,1	3,8	0,8	4,1	6,3	7,4	2,2
Mauretánie	4,1	6,9	3,2	1,8	4,4	5,3	8,3	6,6
Mosambik	3,4	5	3,6	-0,1	6,4	8,5	7,1	7,8
Myanmar	5,3	3,2	4,2	0,9	6,9	-	0	3,6
Nepál	3,2	2,5	2,7	4,6	4,9	2,6	3,1	3,7
Niger	4	3,2	5,9	-0,1	2,4	4,1	5,3	0,9
O. Sv. Tomáše	-	-	6,6	1,8	1,8	4,3	4,5	4,5
Rovníková Guinea	-	-	2,6	1,5	21,3	11,8	14,7	10
Rwanda	4,1	3,1	5,6	2,2	-0,3	5,1	1	3,7
Šalamounovy o.	-	-	7,7	6,6	2,4	-0,1	5,1	3,8
Samoa	-	-	3,1	1	2,7	1,9	-1	3,2
Senegal	3,5	2,8	2,1	3,1	3,6	4,6	6,5	6
Sierra Leone	4,1	4,4	1,8	0,5	-5,1	15,8	9,2	7,4
Somálsko	3,9	1	3,5	1,2	-3,3	-	3,5	2,1
Středoafrická rep.	3,4	1,9	2,2	1,4	2	-1,4	-5,4	0,9
Súdán	5,1	1,2	4,3	2,3	5,4	6	6	6
Tanzanie	3,4	5,2	3,6	5,4	2,9	6,8	7,1	6,3
Togo	4,2	7,6	2,5	1,7	3,5	2,6	2,7	3
Tuvalu	-	-	6,2	0,2	3,5	-	2	1,7
Uganda	3,2	5	-1,5	2,9	7,1	5,8	4,7	5,7
Vanuatu	-	-	7,1	2,1	3,7	-0,7	2,4	3
Východní Timor	-	-	-	-	-1,6	-0,6	-6,2	1,8
Zambie	6,4	3,9	0,8	1	0,5	4,4	5,1	4,6
LLDC celkem	3,4	3,4	2,1	2,6	3,6	5	4,6	5,9
LDC celkem	-	-	5,6	3,5	4,9	3,4	3,7	5,5
DC	-	-	3,3	3,3	2,6	1,9	2,2	3,3

 Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

Příloha č.6: Růst HDP/obyv. v LLDC, 1950-2004 (%)

	1950-60	1960-70	1970-80	1980-90	1990-00	2000-04	2003	2004
Afghanistan	1,4	-0,4	2,3	-2	-8	-	10,1	2,4
Angola	1,8	6	-2,8	0,4	-1,1	5,1	0,5	8
Bangladéš	0,1	1,5	-0,7	1,3	2,6	3,1	3,3	3,5
Benin	-1	0,5	-1,4	-0,9	1,4	1,2	0,6	-0,5
Bhutan	-	-	4,4	5,4	3,4	3,6	3,9	2,3
Burkina Faso	-	-	2,1	0,9	1,2	1,9	3,1	0,6
Burundi	-	-	1,8	1,1	-3,8	-0,2	-4,3	1,9
Čad	1,8	-1,1	-2,8	3,3	-1,1	10,3	7,4	26,6
Džibutsko	1,7	1,6	-6,2	-6,7	-3,7	0,6	1,5	1,1
Eritrea	-	-	-	-	3,8	-1,2	-1,5	-2,5
Etiopie	-	-	-	-1,1	1,1	1,2	-6	10,7
Gambie	1,9	2,7	2,2	-0,1	-0,5	0,8	3,7	5,4
Guinea	-	-	1,2	1,6	1,2	0,7	-1	0,4
Guinea-Bissau	-	-	-0,7	1,5	-1,8	-4,1	-2,4	1,2
Haiti	0	-1,5	2,5	-2,5	-2,9	-2,4	-1	-5,2
Jemen	0,6	2,5	-	-	1,9	0,4	0	-0,5
Kambodža	3,3	-0,5	-6,3	-5,3	4,2	3,5	3,3	4
Kapverdské o.	1,2	2	-1,2	3,7	3,5	2,3	2,5	3,1
Kiribati	-	-	-2,1	-1,2	3,2	-0,3	0,4	-0,2
Komory	2,4	3,5	0,9	-0,3	-1,6	-0,5	-0,6	-0,7
Konžská dem. rep.	-	-	-3,3	-1,4	-7,5	0,7	2,6	3,2
Laos	1	1	-2,1	1,1	3,9	3,3	2,9	3,6
Lesotho	-	-	5,9	2,3	2,6	3,1	3,3	3,2
Libérie	1,5	1,9	-0,7	-8,3	-0,2	-9,6	-31,3	1,4
Madagaskar	1,7	0,9	-2,1	-1,7	-1	-1,9	6,8	2,4
Malawi	-	-	3,8	-1,9	1,8	-0,5	2,1	1,6
Maledivy	-	-	8,9	8,5	5,6	4,1	5,7	6,1
Mali	1,6	0,9	1,3	-1,6	1,3	3,2	4,3	-0,8
Mauretánie	3	5,4	0,7	-0,5	1,7	2,2	5,1	3,5
Mosambik	1,6	2,8	1,0	-1	3,2	6,3	5	5,7
Myanmar	3,6	1,3	1,9	-1	5,3	-	-1,1	2,5
Nepál	2	0,7	0,4	2,2	2,4	0,4	1	1,6
Niger	1,5	0,3	2,8	-3,2	-1	0,6	1,8	-2,4
O. Sv. Tomáše	-	-	4,0	-0,6	0	1,9	2,1	2,1
Rovníková Guinea	-	-	6,3	-0,7	18,4	9,3	12,1	7,5
Rwanda	1,8	0,9	2,3	-1,3	-1,4	2,6	-0,7	2,2
Šalamounovy o.	-	-	3,9	3,2	-0,4	-2,8	2,4	1,1
Samoa	-	-	2,2	0,6	1,7	1	-1,8	2,4
Senegal	1,4	-0,1	-0,5	0,1	0,9	2,1	3,9	3,5
Sierra Leone	2,7	2,8	0,0	-1,9	-5,9	11	4,4	3
Somálsko	1,9	-1,1	-3,0	0,2	-3,7	-	0,2	-1,2
Středoafriická rep.	1,8	-0,3	0,0	-1,1	-0,3	-2,7	-6,6	-0,4
Súdán	2,2	-1,4	1,1	3	4	4	4	5,3
Tanzanie	1,4	2,6	0,3	1,9	0,1	4,7	5	4,3
Togo	2	4,4	0,0	-1,9	0,4	-0,2	0	0,4
Tuvalu	-	-	5,2	-1,4	2,7	-	1,5	1,2
Uganda	0,4	2	-4,5	-0,7	3,8	2,3	1,2	2,1
Vanuatu	-	-	3,8	-0,3	1,1	-2,7	0,4	1
Východní Timor	-	-	-	-1,1	-12,2	-5,7	-12,1	-5
Zambie	3,8	1,1	-2,6	-2,2	-1,9	2,6	3,3	2,9
LLDC celkem	1,4	1,1	-0,4	-0,1	0,9	2,5	2,1	3,4
LDC celkem	-	-	3,2	1,1	3,1	2	2,2	4,1
DC	-	-	2,6	2,6	1,9	1,3	1,6	2,7

 Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

Příloha č.7: Růst HDP, HDP/obyv. a počet obyvatel (2004-2006)

	Růst HDP (%)			HDP/obyv.	Počet obyv.(mil.)
	2004	2005	2006	2005	2005
Růst HDP alespoň 6 % (min. ve dvou letech)					
Afganistan	8	14	12	-	28,6
Angola	11,2	20,6	14,3	1759	15,5
Bangladéš	5,5	6,2	6,2	423	139,2
Bhútán	4,9	7,4	12,7	916	0,9
Kambodža	6	13,4	5	383	13,8
Čad	31	12,4	0,1	561	9,4
Konžská dem. rep.	6,3	6,5	6,5	121	55,9
Rovníková Guinea	10	6	-1	6416	0,5
Etiopie	13,4	8,7	5,4	157	75,6
Laos	6	7	7,3	482	5,8
Libérie	2	9,5	7	167	3,2
Mauretánie	6,6	5,4	14,1	615	3
Mosambik	7,8	7,7	7,9	335	19,4
Sierra Leone	7,4	7,2	7,4	216	5,3
Súdán	6	7,9	12,1	764	36,2
Tanzanie	6,3	6,8	5,9	316	37,6
Růst HDP vyšší než 3% a nižší než 6 % (min. ve dvou letech)					
Burkina Faso	3,9	7,1	5,6	391	12,8
Burundi	5,5	0,9	6,1	106	7,3
Kapverdské o.	5,5	5,8	5,5	2021	0,5
Džibutsko	3	3,2	4,2	885	0,8
Gambie	8,3	5	4,5	304	1,5
Guinea	2,6	3,3	5	286	9,2
Guinea-Bissau	4,3	3,2	4,6	190	1,5
Madagaskar	5,3	4,6	4,7	271	18,1
Malawi	3,8	2,1	8,4	161	12,6
Mali	2,2	6,1	5,1	377	13,1
Niger	0,9	7	3,5	244	13,5
Rwanda	3,7	6	3	236	8,9
O. Sv. Tomáše a Princův o.	4,5	3,8	5,5	367	0,2
Samoa	3,2	5,6	4	2158	0,2
Senegal	6	5,5	4	713	11,4
Šalamounovy ostrovy	3,8	5	5,3	598	0,5
Togo	3	0,8	4,2	358	6
Vanuatu	3	3	3	1611	0,2
Uganda	5,7	6	5,5	302	27,8
Jemen	2,7	3,8	3,9	689	20,3
Zambie	4,6	5,1	6	622	11,5
Růst HDP vyšší než 3% (min. ve dvou letech)					
Benin	2,7	2,9	4,5	508	8,2
Středoafriická republika	0,9	2,2	3,2	339	2
Komory	1,9	4,2	1,2	636	0,8
Eritrea	1,8	4,8	2	224	4,2
Haiti	-3,8	0,4	2,3	498	8,4
Kiribati	1,8	0,3	0,8	772	0,1
Lesotho	3	1,3	1,6	810	1,8
Nepál	3,7	2,7	1,9	271	26,6

Pramen: UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2006: Developing Productive Capacities, United Nations, New York 2006, s. 5, Poznámka: data pro rok 2005, 2006 převzaty z <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/index.htm>
Podle údajů The World Factbook činil růst Mauretánie 19,4 % a tím pádem byl druhý nejvyšší ve světě (také růst Rovníkové Guiney neměl poklesnout), viz: <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/>

Příloha č.8: Růst vývozu z LLDC, 1950-2004 (%)

	1950-60	1960-70	1970-80	1980-90	1990-00	2000-01	2001-02	2002-03	2003-04
Afghanistan	0,0	4,7	21,2	-10,5	1,0	-48,7	-5,3	16,7	0,0
Angola	3,4	11,8	11,8	6,4	6,1	-17,5	27,5	24,0	31,2
Bangladéš	-0,4	5,3	7,1	7,8	15,7	-4,9	0,3	15,5	18,8
Benin	1,9	7,2	1,6	18,8	3,3	-4,8	19,8	20,7	24,1
Bhútán	-	-	-	19,6	7,0	3,1	5,1	38,2	13,9
Burkina Faso	3,2	18,5	18,2	7,9	12,7	12,0	4,7	33,0	36,5
Burundi	9,9	7,1	17,4	2,5	-4,3	-23,0	-21,6	24,7	24,5
Čad	-0,8	7,3	14,1	9,4	3,2	3,2	-2,1	109,6	300,0
Džibutsko	8,6	-7,3	6,0	10,9	7,1	0,0	12,7	4,6	11,2
Eritrea	-	-	-	-	-	0,6	173,2	9,8	-11,9
Etiopie	4,8	4,9	13,1	-1,1	11,5	-6,3	5,5	5,0	17,7
Gambie	1,2	8,4	11,7	6,6	-11,5	-34,4	40,0	-7,1	53,9
Guinea	8,2	0,8	28,0	4,0	0,6	9,7	-3,1	-14,0	3,6
Guinea-Bissau	1,8	-6,8	19,2	4,2	13,6	1,1	-13,8	26,6	18,0
Haiti	-4,0	0,5	20,5	-1,2	12,2	-13,7	2,2	23,6	12,9
Jemen	5,7	-4,2	17,4	-3,2	20,6	-21,2	7,5	8,7	35,9
Kambodža	2,4	-1,6	-6,7	18,0	26,8	12,1	11,4	16,9	18,0
Kapverdiské o.	3,3	-4,3	6,4	6,6	13,0	-7,3	20,0	21,8	-20,1
Komory	8,0	4,6	11,2	2,8	-16,6	74,9	8,3	0,0	7,7
Kiribati	-1,3	17,9	2,0	0,0	6,8	25,3	-28,6	-2,2	27,0
Konzškadem. rep.	4,4	7,0	8,3	2,7	-6,8	23,7	14,5	19,1	10,3
Laos	37,3	29,6	-19,9	11,0	15,4	0,3	-10,1	27,0	20,3
Lesotho	9,1	4,0	26,0	3,7	12,4	28,2	32,3	28,7	24,0
Libérie	8,2	13,2	11,2	4,7	-12,6	-25,5	-7,4	32,2	-26,7
Madagaskar	0,5	5,5	12,3	-1,2	9,0	12,7	-47,7	76,2	8,8
Malawi	4,5	9,8	16,7	2,0	0,9	18,5	-9,4	12,7	-1,5
Maledivy	-1,1	4,8	3,6	28,3	4,4	1,4	20,1	14,9	13,0
Mali	5,6	11,1	18,9	6,0	6,2	31,7	22,0	5,0	20,9
Mauretánie	7,9	52,4	5,6	8,0	-2,2	-2,9	-7,6	-4,5	2,7
Mosambik	6,3	7,2	2,7	-9,6	9,6	99,4	-6,4	29,6	5,1
Myanmar	1,8	-8,8	14,8	-7,6	14,4	44,7	27,9	-18,5	17,6
Nepál	18,9	21,2	8,3	8,1	10,7	-8,4	-23,0	16,7	14,1
Niger	11,9	8,8	33,7	-5,4	0,0	-3,7	2,6	21,2	9,6
O. Sv. Tomáše	-0,4	3,9	12,2	-8,3	-6,1	-4,6	90,4	33,0	30,4
Rovníková Guinea	-0,1	1,8	-4,5	19,8	41,2	48,4	16,2	10,9	38,8
Rwanda	17,8	13,2	21,7	-0,9	-3,9	62,0	-34,4	3,7	69,9
Šalamounovy o.	7,3	7,1	24,6	0,9	2,0	-27,6	22,7	32,8	29,8
Samoa	6,1	-3,4	13,7	-3,3	12,0	9,1	-11,5	9,1	-28,5
Senegal	-0,6	2,2	15,9	3,5	4,0	9,1	6,3	23,0	16,6
SierraLeone	12,4	2,9	7,3	-2,4	-29,5	122,6	67,8	89,6	50,2
Somálsko	15,1	2,3	15,3	-1,1	6,5	47,7	4,3	-25,0	0,9
Středoafriická rep.	-0,5	10,5	13,4	3,5	3,6	-11,5	3,2	-4,6	7,9
Súdán	4,0	3,9	6,9	-2,5	14,0	-6,0	14,7	30,4	48,6
Tanzanie	4,6	6,6	7,5	-5,1	7,4	17,0	12,7	39,3	9,8
Togo	2,4	13,3	21,0	1,1	6,7	-1,6	19,5	44,3	25,2
Tuvalu	-	-	-	-	-38,3	67,9	736,0	-30,2	4,3
Uganda	-22,9	7,5	26,6	-4,0	15,4	-0,8	-3,0	27,0	13,8
Vanuatu	3,0	10,7	12,9	-6,3	5,0	-26,9	-22,5	31,1	75,6
Zambie	13,6	6,1	1,3	0,9	-2,0	47,9	-5,6	12,3	13,0
LLDCs	3,7	5,3	10,4	2,2	7,2	0,2	9,3	16,6	25,9
LDC	3,6	6,8	25,6	3,1	8,9	-6,2	7,1	17,5	25,0
DC	7,4	10,0	18,8	7,3	5,9	-3,2	3,5	14,6	16,6
Svět	6,5	9,2	20,4	6,0	6,7	-4,0	4,7	15,9	19,8

 Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

Příloha č.9: Růst dovozů do LLDC, 1950-2004 (%)

	1950-60	1960-70	1970-80	1980-90	1990-00	2000-01	2001-02	2002-03	2003-04
Afghanistan	3,1	2,1	18,2	-0,1	-3,8	0,0	72,7	4,7	24,6
Angola	7,6	13,0	11,9	0,8	7,8	4,6	18,3	10,0	20,2
Bangladéš	3,8	8,0	14,0	3,6	10,3	-0,1	-5,2	20,3	4,6
Benin	4,3	8,8	19,7	-4,9	9,7	-9,8	22,7	11,7	16,2
Bhútán	-	-	-	5,7	8,6	-6,0	-1,9	28,1	14,9
Burkina Faso	1,9	10,3	21,8	4,3	3,6	7,4	12,7	27,2	13,8
Burundi	11,3	-0,1	22,2	2,2	-6,9	-5,8	-7,1	21,0	12,5
Čad	-0,2	10,1	7,3	12,6	3,9	115,3	142,5	-22,0	-8,0
Džibutsko	6,9	3,1	18,4	-1,1	-1,3	-5,3	0,7	20,9	15,4
Eritrea	-	-	-	-	-	29,0	27,2	39,4	40,3
Etiopie	5,7	7,2	15,1	4,3	7,8	43,8	-8,2	61,3	39,6
Gambie	1,5	7,6	25,7	2,5	0,2	-28,3	10,1	28,5	23,7
Guinea	6,0	1,5	14,4	9,7	-2,6	-1,9	10,9	13,6	1,1
Guinea-Bissau	7,0	8,8	6,5	5,2	-4,9	25,7	-5,5	17,9	25,0
Haiti	-1,1	1,8	21,8	-2,9	14,4	-2,2	11,6	5,1	10,0
Jemen	5,4	-0,6	32,5	-5,0	0,6	-0,6	12,7	21,4	6,0
Kambodža	28,1	-1,9	-1,5	-3,1	25,2	8,0	10,5	12,2	-20,5
Kapverdské o.	4,5	4,6	13,0	5,7	6,0	0,7	20,1	23,7	0,6
Komory	13,0	8,8	10,7	5,7	1,6	18,2	10,6	11,7	10,5
Kiribati	12,2	1,8	12,2	5,5	4,1	3,2	39,6	-22,8	20,5
Konžská dem. rep.	1,2	-3,0	9,1	3,1	-0,4	-22,0	35,4	28,5	33,4
Laos	4,2	19,6	-7,9	6,6	12,7	-1,4	-18,3	21,6	17,7
Lesotho	10,2	7,4	30,0	3,5	1,9	-8,1	8,7	37,7	15,1
Libérie	16,6	4,2	15,7	-7,2	11,1	-6,7	-5,1	-1,9	3,5
Madagaskar	0,9	5,4	14,6	-4,3	6,4	-4,3	-36,9	84,1	-4,0
Malawi	7,3	11,1	16,4	3,3	-0,6	5,8	23,5	1,1	12,7
Maledivy	0,0	-2,6	23,3	15,4	11,8	1,3	-0,4	20,2	36,9
Mali	1,6	4,0	23,9	2,7	4,7	22,8	-12,2	30,0	15,0
Mauretánie	1,6	5,8	18,3	-2,1	0,4	15,2	-4,6	8,6	8,5
Mosambik	7,5	9,7	6,4	0,1	1,2	-13,9	21,9	1,0	14,0
Myanmar	8,1	-6,6	10,5	-4,7	22,6	19,8	-18,4	-11,0	20,8
Nepál	5,7	10,3	15,7	6,9	9,3	-6,4	-3,7	23,6	6,6
Niger	8,2	13,7	27,4	-3,5	0,7	-5,9	8,1	22,5	7,1
O. Sv. Tomáše	1,3	5,8	9,9	1,6	-0,8	-3,6	9,1	35,9	11,3
Rovníková Guinea	-13,3	6,0	-6,6	11,9	29,3	62,7	-40,9	101,9	-3,1
Rwanda	24,7	10,9	27,3	2,7	-1,7	18,4	-18,8	20,9	16,0
Šalamounovy o.	9,1	11,3	19,8	1,9	0,7	-2,6	-25,1	22,5	24,1
Samoa	8,7	3,7	18,5	3,8	1,7	23,2	3,4	2,1	22,6
Senegal	-2,6	1,3	18,8	1,4	3,7	13,9	12,9	16,2	15,9
Sierra Leone	15,8	3,2	12,6	-8,7	-4,2	21,8	45,2	14,8	-5,6
Somálsko	8,0	3,8	22,0	-19,3	26,6	31,0	0,9	14,0	35,4
Středoafriická rep.	2,2	6,8	8,9	7,9	0,2	-8,5	12,3	-12,7	14,3
Súdán	5,4	1,6	19,4	-	9,8	50,9	6,4	16,3	41,5
Tanzanie	3,8	12,0	14,5	-0,6	0,1	12,4	-1,5	29,8	14,2
Togo	7,1	9,7	26,9	2,0	5,5	-1,6	6,4	43,4	21,4
Tuvalu	-	-	-	-	5,2	-32,3	216,1	41,5	14,8
Uganda	6,6	7,7	3,4	4,5	21,0	3,8	-30,3	12,6	32,4
Vanuatu	10,9	7,2	14,6	2,4	0,7	17,5	-12,4	17,6	9,8
Zambie	32,6	-0,1	5,5	0,0	0,3	31,6	-4,1	16,6	21,9
LLDCs	5,9	4,3	15,7	0,3	6,3	7,6	3,4	18,0	14,1
LDC	4,6	6,0	23,6	4,0	8,3	-4,5	5,1	16,7	26,2
DC	6,7	10,0	19,4	6,9	6,2	-4,0	2,9	15,5	17,4
World	6,4	9,1	20,3	6,1	6,6	-3,8	3,7	16,1	20,3

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

Příloha č.10: Teritoriální struktura vývozu z LLDC, 2004

LLDC	DC					Jihových.	LDC		
	Celkem	EU 25	Japonsko	USA, Kanada	Jiné	Evropa, SNS	Celkem	OPEC	Jiné
Afghanistan	34,4	20,3	0,6	12,9	0,6	5	60,7	3,9	56,8
Angola	50,7	10,4	0,1	40,2	0	0	49,3	1,1	48,2
Bangladéš	78,3	50	1	26,5	0,9	0,1	8,7	1,2	7,5
Benin	11,3	11	0	0,3		0,1	88,4	8,5	79,9
Burkina Faso	16,3	13,4	2,6	0,1	0,2		81	1,9	79,2
Burundi	59	27,3	0,6	5,6		0,8	14,7	0	14,7
Kambodža	90,9	25,6	3,5	60,8	0,9	0,1	9,1	0,1	9
Kapverdské o.	96,1	78,3	0,5	17,7			3,4	2	1,5
Středoafrická rep.	77,3	69,2	1,6	6,4	0,1	0,1	22,7	8,7	14
Čad	83,9	7,9	0	76	0	0	16,1	0,1	16
Komory	72,9	28,8	1,4	42,5	0,3	0	26	0	26
Konžská dem. rep.	76,1	65,6	0,7	9,5	0,2	0	23,5	0	23,5
Džibutsko	3,8	3,3	0	0,4	0	0	96,2	0,1	96,1
Rovníková Guinea	74,7	28,6	1,4	44,3	0,5	0	25,3	0	25,3
Etiopie	47,5	28,9	8,7	6	3,8	0,6	35,7	8,1	27,6
Gambie	57	53,2	2,2	1,3	0	0,8	42,2	0	42,2
Guinea	50,1	40,4	0,1	9,5	0,1	23,3	26,6	3,2	23,4
Guinea-Bissau	28,6	4,9	0,4	23,3			71,4	13,9	57,5
Haiti	90,3	3,4	0,2	85,9	0,8	0	9,5	0,7	8,8
Kiribati	87,9	48,3	28,7	9,2	2,3		12,1		
Laos	31,8	27,7	1,3	1,8	1	0,1	39,1	0,8	38,3
Libérie	88,8	72,7	0	12,7	3,4	0,2	11	0,2	10,8
Madagaskar	87,5	47,5	2,3	37,2	0,6	0,1	10,8	0,2	10,6
Malawi	52,8	35,7	2,5	12,5	2,1	6,4	39,7	0,9	38,8
Maledivy	63,4	14,8	8,6	39,9	0,1	0	36,6	6,8	29,8
Mali	23,7	21,9	0,1	1,2	0,5	0,1	72,9	1,9	71
Mauretánie	67,5	52,8	12,9	0,9	0,9	5,4	25,5	2,8	22,7
Mosambik	75,6	73,4	1,2	0,8	0,1	0,6	17,7	0,5	17,1
Myanmar	21,9	15,6	5,1	0,6	0,6	0,1	76,4	0,7	75,7
Nepál	43	17,5	1,1	23,4	1,1	0	54	0	54
Niger	66,4	48,8	8	9,7	0		33,5	24,4	9,1
Rwanda	13,3	10,7	0	2,5	0,1	0,9	53,6	37,6	16
Samoa	70,3	3,8	1	5,1	60,5	0	24,8	19	5,8
O. sv. Tomáše	64,4	62,4		1	1		35,6	2	33,7
Senegal	28,1	26	1,2	0,3	0,7	0	57	0,5	56,5
Sierra Leone	88,9	81,5	0,1	7,2	0,1	0,2	10,5	0,5	10
Šalamounovy o.	20,8	6,9	9,5	1,8	2,5		76,8	0,5	76,3
Somálsko	2	1	0,6	0,4	0,1	0	97,9	29,9	68
Súdán	19	5	13,7	0,4	0	0,1	80,1	7,6	72,4
Togo	19,2	13,9	0,1	0,4	4,9	0,3	79,8	3,4	76,4
Tuvalu	68,4	68,4			0	0	26,3		
Uganda	54,3	37	1,1	4,1	12,1	0,7	38,8	2,3	36,5
Tanzanie	44,6	33,3	5,5	2,7	3,1	1,4	47,1	4,9	42,2
Vanuatu	22	12,1	7,3	1,1	1,5	0	77,7	6	71,7
Jemen	6,3	1,6	1,4	1,3	2	0	93,5	9,8	83,7
Zambie	35,4	17,4	7,7	2,5	7,8	0,1	64,5	0,9	63,6
LLDC celkem	50,2	26	2,7	20,3	1,2	0,7	42,8	2,6	40,2
LDC celkem	53,1	18	8,7	24	2,4	1,2	43,4	3,8	39,7

 Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

Příloha č.11: Teritoriální struktura dovozu do LLDC, 2004

LLDC	DC					Jihovýchod. Evropa, SNS	LDC		
	Celkem	EU 25	Japonsko	USA, Kanada	Jiné		Celkem	OPEC	Jiné
Afghanistan	27,2	14,9	3,4	8,4	0,6	14,9	57,9	1,5	56,4
Angola	64,7	43,8	6,7	13,2	1	0,9	34,3	0,4	33,9
Bangladéš	20,8	8,7	5,6	3,2	3,3	2	66,3	10,3	56
Benin	33,6	29	0,7	2,7	1,3	0,1	65,8	3,2	62,6
Burkina Faso	48,3	44,3	0,4	3,1	0,5	3,9	44,1	3	41,2
Burundi	46,8	32,7	4,4	8,7	1,1	0,3	49,2	0,8	48,3
Čad	66,7	54,2	0,1	11,6	0,7	2,6	30,7	6,3	24,5
Džibutsko	27,1	18,4	3,5	5	0,3	0,2	68,5	24,1	44,4
Etiopie	38	18,3	3,1	15,7	0,9	4,9	48,7	26,6	22,1
Gambie	29,4	24	0,6	4,4	0,4	0,5	70,1	3,3	66,8
Guinea	54,1	42,8	1,4	6,3	3,6	1,9	43,7	3,4	40,3
Guinea-Bissau	40,7	39,4	0,1	1	0,1	0,3	46,7	0	46,7
Haiti	62,2	7,5	2,8	51,2	0,7	0,1	37,5	2,4	35,1
Jemen	31,3	21,3	2,7	4,9	2,4	3,5	64,4	27,8	36,7
Kambodža	9,3	4,1	2,5	1,9	0,8	0,2	90,5	3,3	87,2
Kapverdské o.	80,7	68,3	0,2	12,1	0,2	0,4	15	3,1	11,9
Kiribati	61,5	7,7	10,3	2,6	40,9	0	38,5	0,3	38,1
Komory	41,4	40,1	0,4	0,8	0,1	1,2	56,1	9,3	46,8
Konzská dem. rep.	48,4	40,3	0,8	6,2	1,1	0,2	49	0,4	48,5
Laos	12,3	8,4	1,4	0,7	1,8	0,6	85,2	0,1	85,1
Libérie	33	10,8	19,9	1,3	0,9	5,5	61,6	0,1	61,5
Madagaskar	33,3	28,9	1,6	2,3	0,5	0,3	57,6	10,5	47,1
Malawi	23,8	18	1,5	3,9	0,3	0,1	73,8	0,2	73,5
Maledivy	20,2	12,3	1,2	2,2	4,5	0	79,6	9,6	70
Mali	31,1	27,3	0,3	2,9	0,6	1,6	57,3	0,7	56,5
Mauretánie	57,3	44,9	2,7	7,6	2,1	2,9	30,2	3,2	26,9
Mosambik	25,1	9,9	1,2	3,8	10,2	0	48,2	1,9	46,3
Myanmar	7,3	3	3,1	0,4	0,9	1,9	90,6	1,9	88,7
Nepál	9,8	5	1,4	2,1	1,2	0,5	86,8	16,9	69,9
Niger	47,1	40,4	0,5	5,6	0,6	0,7	50,1	8,8	41,2
O. sv. Tomáše	85,3	75,3	3,3	5,7	0	0,3	14,6	1,1	13,4
Rovníková Guinea	71,3	41,3	1	27,3	1,8	0,1	28,5	0,1	28,4
Rwanda	29,9	25,1	0,8	2,9	1,1	1,2	45,3	2,5	42,8
Šalamounovy o.	39,4	3	3,6	1,8	30,9	0	47,2	1,6	45,6
Samoa	46,5	2,3	7,2	4,6	32,4	0	52,7	3,3	49,4
Senegal	54,9	49,5	0,8	3,8	0,8	2,7	42,3	13,8	28,5
Sierra Leone	56	47,1	0,7	7,8	0,5	6,4	34	1,4	32,6
Somálsko	6,8	4,8	0	1,8	0,2	0	80,4	6	74,4
Středoafriická rep.	46,3	29,1	1	15,9	0,1	0,2	26,9	0,9	26
Súdan	32,5	20,7	3,8	3,1	4,9	2,2	55,1	19,6	35,5
Tanzanie	30,9	19,9	2,8	5,4	2,8	0,2	64,8	11,4	53,4
Togo	44,1	39,9	1,5	2,4	0,3	2,8	51,8	2,9	48,9
Tuvalu	46,2	13,8	17,1	1,2	14,4	0	53,8	0	53,8
Uganda	30,5	20	4,6	4,9	1	0,3	68,5	8,9	59,6
Vanuatu	36,2	3,2	9,5	3,7	19,8	0	62,2	0,3	61,9
Zambie	15,5	10,6	1	2,5	1,3	0,1	84,4	5,5	79
LLDC celkem	32,9	20,8	4,1	5,8	2,3	2,2	60,1	8,7	51,3
LDC celkem	50,8	23,6	10,8	13,2	3,3	2,4	43,6	6,5	37,1

 Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

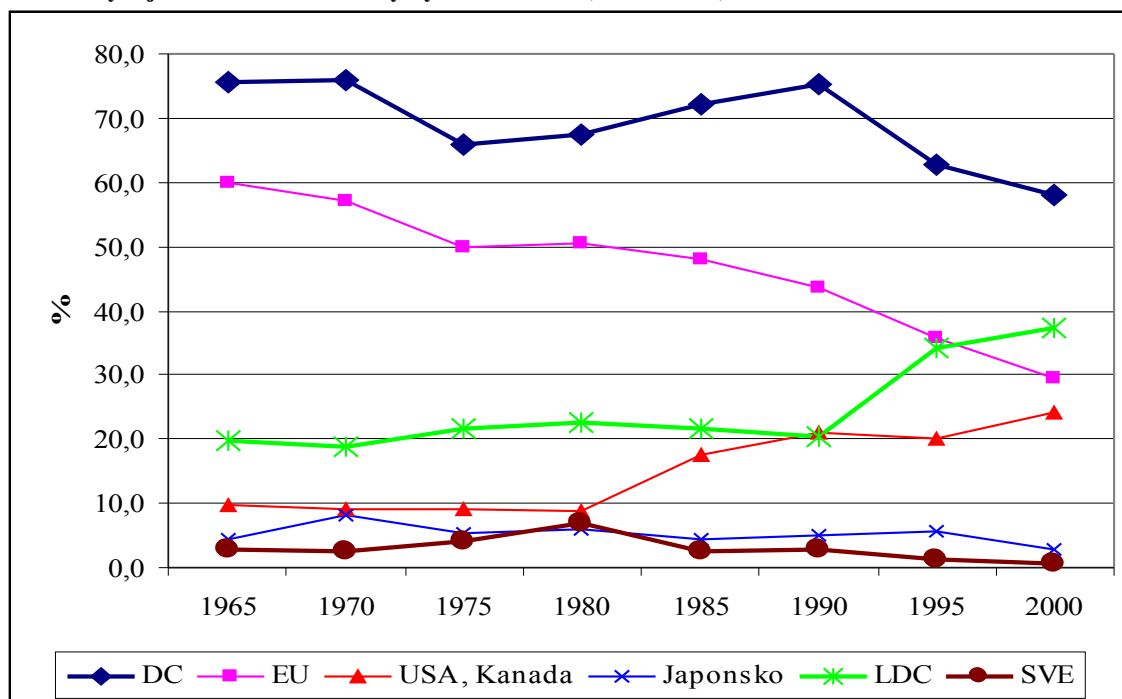
Příloha č.12a: Vývoj teritoriální struktury vývozu z LLDC, 1965-2000

Tab. 1: Vývoj teritoriální struktury vývozu z LLDC, 1965-2000, v mil. USD

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
svět	2732	4706	6129	10280	11103	18791	21746	33803
DC	2068	3577	4036	6947	8010	14160	13651	19630
- EU	1633	2691	3063	5185	5330	8220	7757	9940
- USA, Kanada	268	423	566	891	1949	3977	4340	8114
- Japonsko	123	384	320	609	496	917	1257	1004
LDC	540	885	1329	2329	2398	3823	7439	12590
SVE	77	123	243	717	287	506	266	207

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

Graf 1: Vývoj teritoriální struktury vývozu z LLDC, 1965-2000, v %

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

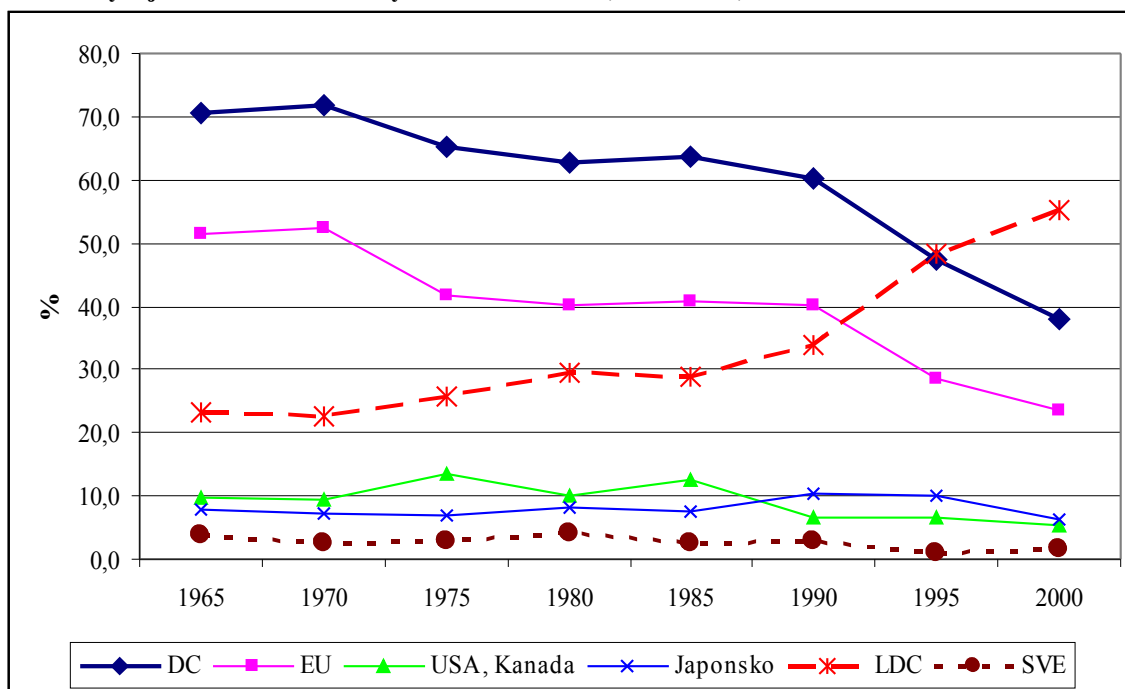
Příloha č.12b: Vývoj teritoriální struktury dovozů do LLDC, 1965-2000

Tab. 2: Vývoj teritoriální struktury dovozů do LLDC, 1965-2000, v mil. USD

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
svět	2914	4492	10056	16006	16902	31051	40392	47002
DC	2061	3229	6552	10025	10772	18695	19147	17820
- EU	1497	2358	4192	6448	6917	12431	11586	11024
- USA, Kanada	283	428	1370	1613	2113	2011	2700	2550
- Japonsko	226	322	708	1328	1255	3177	4069	2913
LDC	674	1014	2595	4705	4888	10483	19543	25934
SVE	111	108	299	656	448	838	433	790

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

Graf 2: Vývoj teritoriální struktury dovozů do LLDC, 1965-2000, v %

Pramen: UNCTAD: Handbook of Statistics Online, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890&lang=1>

Příloha č.13: Největší obchodní partneri LLDC, 2005

Největší dovozci zboží do LLDC, 2005, v mil. €, %				Největší dovozci zboží z LLDC, 2005, v mil. €, %			
	Svět	70149	100,0		Svět	56731	100,0
1	EU	14844	21,2	1	EU	13272	23,4
2	Čína	6404	9,1	2	USA	12559	22,1
3	Korea	4099	5,8	3	Čína	11945	21,1
4	Indie	4057	5,8	4	Thajsko	2591	4,6
5	JAR	3562	5,1	5	Čile	1967	3,5
6	USA	3559	5,1	6	Japonsko	1514	2,7
7	Japonsko	2702	3,9	7	Indie	1251	2,2
8	Singapur	2481	3,5	8	Kanada	1109	2,0
9	Thajsko	2272	3,2	9	JAR	969	1,7
10	Spojené Arabské Emiráty	2251	3,2	10	Korea	693	1,2
11	Saudská Arábie	1851	2,6	11	Hong Kong	517	0,9
12	Kuvajt	1311	1,9	12	Spojené Arabské Emiráty	410	0,7
13	Austrálie	1080	1,5	13	Singapur	278	0,5
14	Keňa	1064	1,5	14	Saudská Arábie	275	0,5
15	Brazílie	1051	1,5	15	Rusko	264	0,5
16	Pobřeží Slonoviny	950	1,4	16	Mali	234	0,4
17	Malajsie	947	1,3	17	Peru	214	0,4
18	Hong Kong	922	1,3	18	Malajsie	211	0,4
19	Pákistán	774	1,1	19	Pákistán	204	0,4
20	Indonésie	747	1,1	20	Keňa	183	0,3

Pramen: www.trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113484.pdf

Příloha č.14: Změny v podílech hlavních dovozců zboží z LLDC, 1995-2004 (%)

Země	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1 EU	39,6	36,9	34,9	37,3	34,6	31,1	33,4	32,8	30,6	29,2
2 USA	20,5	21,5	22,8	23,5	24,7	26,4	25,6	23,8	24,8	22,7
3 Čína	3,5	4,2	6,1	3,5	4,9	10,7	7,7	8,7	13,5	17,8
4 Thajsko	3,9	3,5	3,8	3,1	3,8	3,7	4,9	4,9	5,1	5
5 Japonsko	6,5	6,4	4,7	4	3,6	3,3	2,9	4	3,4	4,2
6 Indie	2,7	2,6	2,7	3	4,1	2,5	3,4	3,3	3,1	2,9

Pramen: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report06_e.pdf

Poznámka: Vzhledem k málo podrobným statistikám podle původu zboží pro dovozy Indie je podíl Indie podhodnocen.

Příloha č.15: Hlavní vývozní komodity LLDC, 2002-2003

SITC	Položka	Hodnota (mil. USD)		Podíl na celk. vývozech (%)					
		1993	2003	z LLDC		z LDC		světa	
		1993	2003	1993	2003	1993	2003	1993	2003
34	Topný plyn, zemní i průmyslově vyráběný	-	564	-	1,5	-	5,8	-	2,3
036	Korýši a měkkýši, čerství, chlazení, mraž., suš.	665	902	4,7	2,4	6,5	8,1	4,4	5,2
54	Léčiva a farmaceutické výrobky	-	484	-	1,3	-	6	-	1,8
71	Stroje a zařízení k výrobě energie	-	427	-	1,2	-	7,6	-	4,7
121	Tabák nezpracovaný	328	337	2,3	0,9	11,9	12,1	6,5	6,2
247	Dřevo surové nebo hrubě hraněné	369	501	2,6	1,4	13,1	29,9	4,4	6,8
263	Bavlna	746	1049	5,3	2,8	17,5	37,7	9,2	12,9
333	Ropa, ropné výrobky a příbuzné materiály	2787	12042	19,7	32,4	2	4,7	1,5	3,3
334	Oleje ropné, oleje z nerostů živých, nesurové	-	1983	-	5,3	-	2,8	-	1,2
341	Topný plyn, zemní i průmyslově vyráběný	-	738	-	2	-	2,2	-	0,8
667	Perly, drahokamy, polodrahokamy	898	888	6,4	2,4	11,4	4,6	2,8	1,5
682	Měď	882	559	6,2	1,5	11,3	4,3	3,7	1,8
842	Oděvy a prádlo dámské, dívčí (nepletené, háčk.)	279	1466	2	3,9	2	6,6	1,2	4
843	Oděvy a prádlo pánské, chlapecké plet., háčk.	406	1060	2,9	2,9	2,2	3,2	1,2	2
844	Oděvy a prádlo dámské, dívčí pletené, háčk.	447	1022	3,2	2,8	5,5	11,6	4	8,8
845	Součásti oděvní z materiálu textilního i pletené	-	2394	-	6,4	-	6,3	-	4,3
846	Doplňky oděvní z tkanin textil. i pletené, háčk.	373	1323	2,6	3,6	3,7	5,8	2,1	3,6
971	Neměnové zlato	-	677	-	1,8	-	5,1	-	2,5

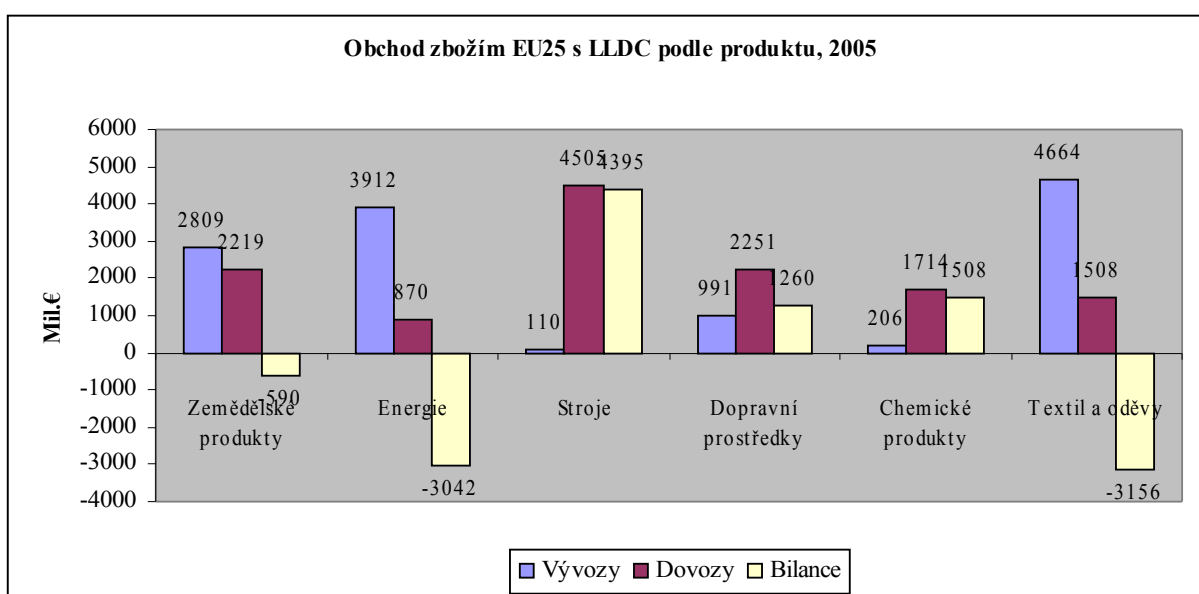
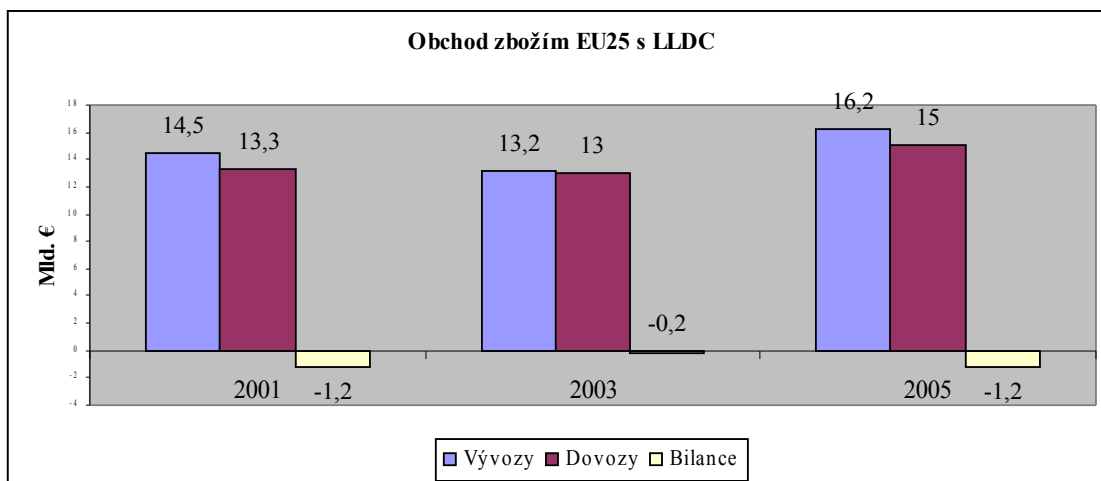
Pramen: UNCTAD: The Least Developed Countries Report 2006: Developing Productive Capacities, UN, N.Y. 2006, s. 327

Příloha č.16: Hlavní vývozní produkty a služby jednotlivých LLDC

Hlavní vývozní komodity nebo služby a jejich podíl na celkovém vývozu v roce 2003, %		
Afghanistan*	47,5	Koberce
Angola	88,3	Ropa
Bangladéš*	65,8	Oděvy
Benin	30,8	Bavlněná vlákna
Bhútán*	48,1	Elektrická energie
Burkina Faso	46,9	Bavlna
Burundi	46,9	Káva
Čad	30,1	Živá zvířata
Džibuti	76,5	Správní služby
Eritrea	30,7	Turistika
Ethiopie	21,7	Letecká přeprava
Gambie	53	Turistika
Guinea	50,8	Bauxit
Guinea-Bissau	85,4	Kešu
Haiti	56,2	Oděvy
Jemen*	80	Ropa
Kambodža*	59,6	Oděvy
Kapverdské ostrovy	43,7	Letecké přeprava
Kiribati	50,4	Licenční poplatky, tantiémy
Komory	40,9	Turistika
Konžská dem. rep.	52,5	Diamanty
Laos*	21,8	Turistika
Lesotho	67,9	Oděvy
Libérie	54,1	Tropická dřeva
Madagaskar	26,8	Oděvy
Malawi	51,6	Tábák
Maledivy*	73	Turistika
Mali	55,3	Zlato
Mauritánie	50,4	Železná ruda
Mosambik	40,5	Hlinitý cement
Myanmar*	28	Oděvy
Nepál*	23,5	Oděvy
Niger	29,4	Uran
Rovníková Guinea	91,4	Ropa
Rwanda	23	Niobium, tantalum
Samoa	55	Turistika
Senegal	19,6	Rybí produkty
Sierra Leone	52,6	Diamanty
Somálsko	56,9	Živá zvířata
Súdán	70,6	Ropa
Středoafř. Rep.	33,3	Tropická dřeva
os. Sv. Tomáše	54,6	Turistiku
Šalamounovy os.	37,9	Produkty ze dřeva
Tanzanie	28	Turistika
Togo	24,2	Cement
Tuvalu	34,8	Turistika
Uganda	22,8	Turistika
Vanuatu	42,9	Turistika
Východní Timor	-	-
Zambie	44,5	Měď

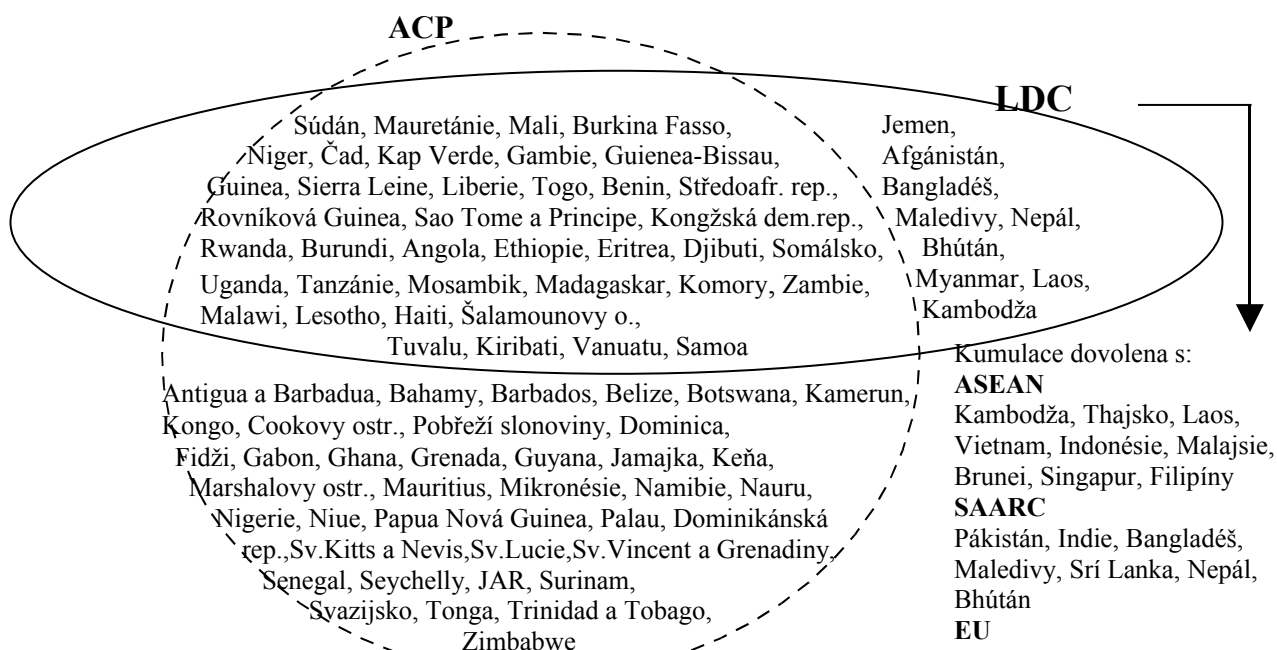
Pramen: UNCTAD: Statistical Profiles of the Least Developed Countries 2005, United Nations, New York 2005

Příloha č.17: Obchod LLDC s EU

Pramen: www.trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113484.pdf

Obrázek: Možnost kumulace rámci iniciativy EBA

Příloha č.18: Vývoj vzájemné obchodní výměny LLDC s EU

Tab. 1: EU: obchod s LLDC, 2001-2005

Rok	Dovozy z LLDC	Roční změna, %	% z celk. dovozů	Vývozy do LLDC	Roční změna, %	% z celk. vývozů	Bilance	Obrat
2001	14539		1,48	13263		1,49	-1276	27802
2002	14122	-2,9	1,50	12949	-2,4	1,44	-1173	27071
2003	13229	-6,3	1,41	13012	0,5	1,48	-217	26241
2004	14369	8,6	1,39	13004	-0,1	1,35	-1365	27373
2005	16221	12,9	1,38	14997	15,3	1,41	-1224	31218

Tab. 2: LLDC: obchod s EU

Rok	Dovozy z EU	Roční změna, %	% z celk. dovozů	Vývozy do EU	Roční změna, %	% z celk. vývozů	Bilance	Obrat
2001	12290		24,41	12549		33,09	259	24839
2002	12303	0,1	24,23	12299	-2,0	32,77	-4	24602
2003	12234	-0,6	23,39	10384	-15,6	28,61	-1850	22618
2004	12304	0,6	20,98	11197	7,8	26,34	-1107	23501
2005	14844	20,6	21,16	13272	18,5	23,39	-1572	28116

Tab. 3: EU: dovozy z LLDC podle skupin produktů, 2001-2005

Skupiny produktů	2001		2003		2005		% z celk. dovozů EU
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	
Celkem	14539	100,0	13229	100,0	16221	100,0	1,38
Primární produkty	6362	43,8	5721	43,2	8563	52,8	2,23
Zemědělské produkty	2912	20,0	2725	20,6	2811	17,3	3,47
Energie	2157	14,8	1767	13,4	3912	24,1	1,57
Zboží	7932	54,6	7032	53,2	7396	45,6	1,02
Stroje	102	0,7	130	1,0	110	0,7	0,04
Dopravní prostředky	980	6,7	1126	8,5	991	6,1	1,01
Automobily	9	0,1	10	0,1	3	0,0	0,01
Chemické produkty	138	0,9	173	1,3	206	1,3	0,22
Textil a oděvy	4371	30,1	4333	32,8	4667	28,8	6,63

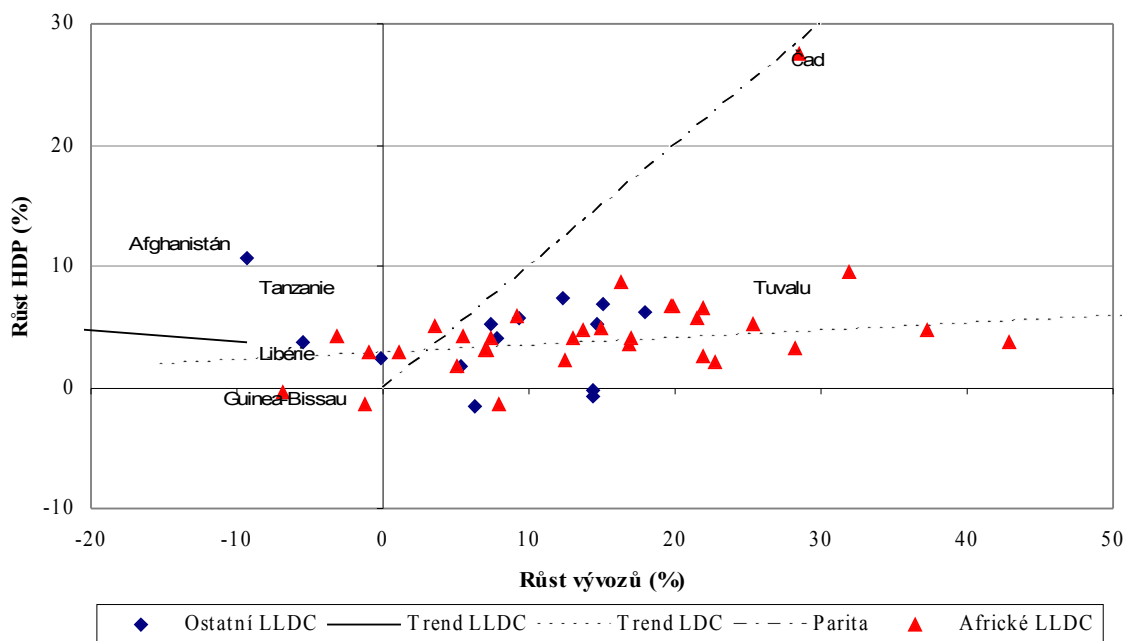
Tab. 4: EU: vývozy do LLDC podle skupin produktů, 2001-2005

Skupiny produktů	2001		2003		2005		% z celk. vývozů EU
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	
Celkem	13263	100,0	13012	100,0	14997	100,0	1,41
Primární produkty	3036	22,9	2988	23,0	3352	22,4	2,68
Zemědělské produkty	2418	18,2	2357	18,1	2221	14,8	3,59
Energie	375	2,8	419	3,2	882	5,9	2,27
Zboží	10013	75,5	9803	75,3	11070	73,8	1,25
Stroje	3123	23,5	3261	25,1	4509	30,1	1,46
Dopravní prostředky	3109	23,4	2544	19,6	2252	15,0	1,35
Automobily	970	7,3	1036	8,0	1100	7,3	1,02
Chemické produkty	1444	10,9	1525	11,7	1715	11,4	1,05
Textil a oděvy	357	2,7	307	2,4	276	1,8	0,84

Pramen: www.trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113484.pdf

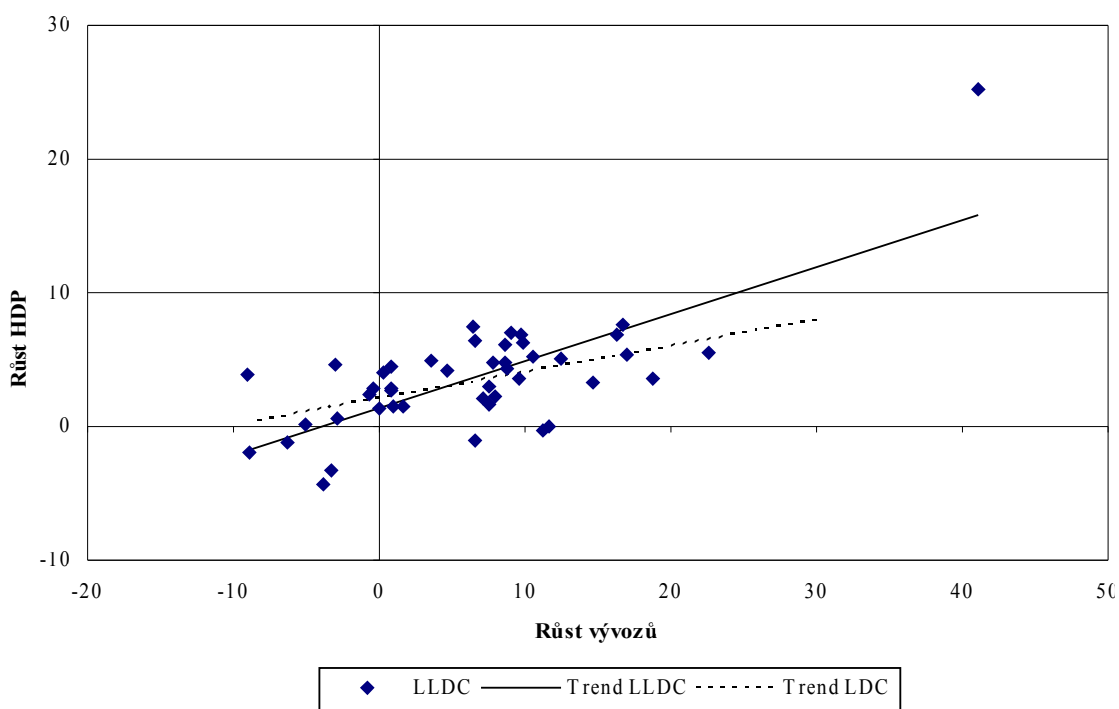
Příloha č.19: Vztah mezi růstem vývozu a růstem HDP v LLDC a LDC,

5 – ti leté období

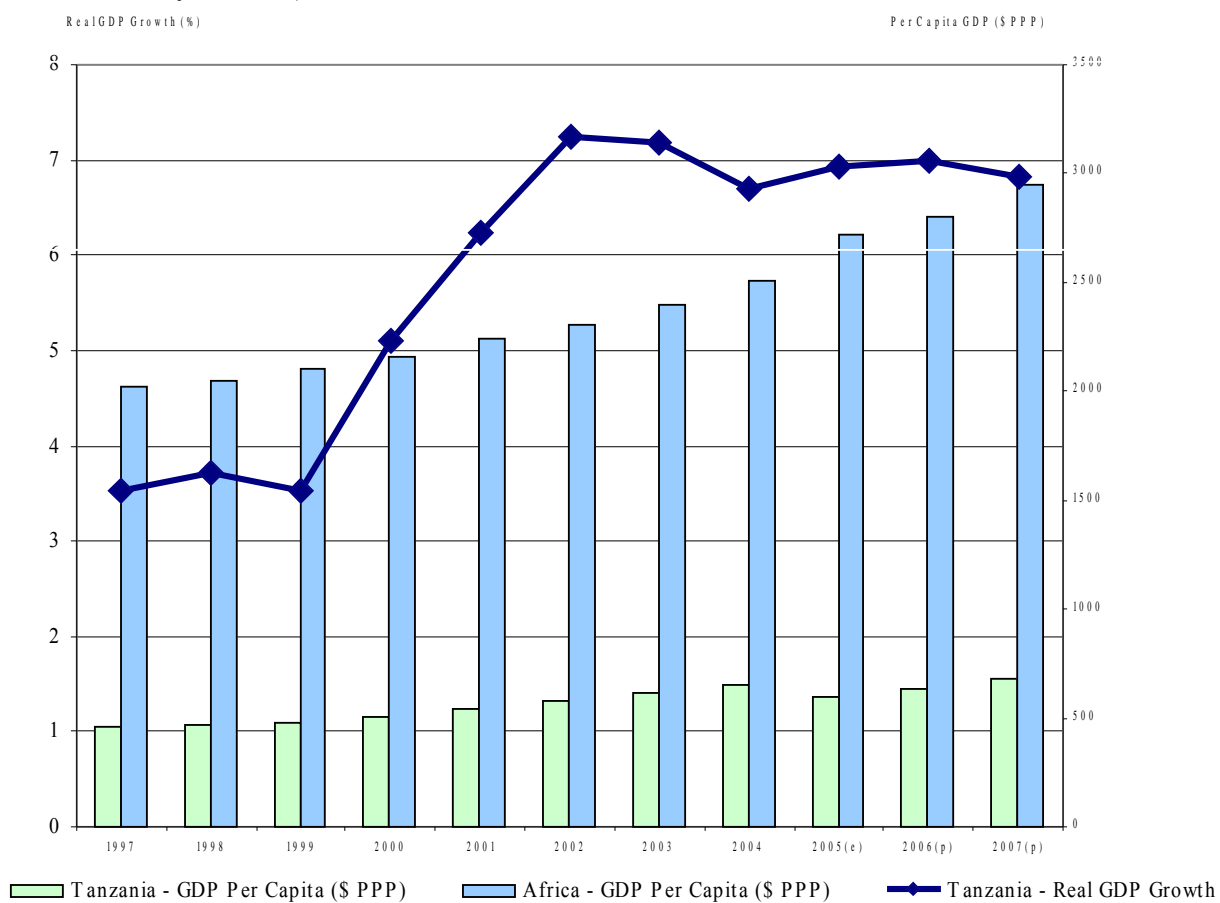

Oba grafy sledují spojitost mezi růstem vývozu a růstem HDP, v prvním případě (stejně jako v textu práce) v pětiletém období, druhý případ zobrazuje období patnáctileté. Měřítka grafů jsou volena tak, aby nám umožnila pohodlné srovnání obou výsledků: spojitost mezi sledovanými veličinami je v delším časovém úseku výraznější (a tedy zpravidla platí: vyšší růst vývozu vede k vyššímu růstu HDP).

15 – ti leté období

Příloha č.20: Tanzanie: Reálný růst HDP a HDP/obyv.
(v %, \$ PPP v běžných cenách)

Pramen: OECD: African Development Outlook 2005-2006: Tanzania, <http://www.oecd.org/dev/publications/africanoutlook>

Příloha č.21: Tanzanie: Komoditní struktura vývozu, 1999-2004 (v mil. USD, v %)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2004 reexporty
Celkem (mil. USD)	642,1	655,8	762,9	901,4	1218,4	1329,8	1465,8
Celkem primární produkty	84,1	66,4	60,9	59,7	52,5	50,5	51,3
Zemědělství	83,0	65,9	54,4	50,9	45,3	41,9	42,2
Potraviny	69,9	54,8	44,7	43,1	37,8	33,0	33,9
0345 rybí maso čerstvé, chlazené, zmrazené	1,2	6,3	5,1	4,8	5,7	5,7	5,2
0577 Jedlé ořechy čerstvé, sušené	16,8	12,8	7,3	5,3	3,6	5,2	4,7
1212 Tabák	0,8	1,7	3,4	2,9	2,7	4,2	3,8
0711 Káva nepražená	16,9	12,7	7,2	3,9	4,0	3,7	3,4
0344 Rybí filety mražené	8,8	3,7	5,8	6,6	3,6	2,3	2,1
0741 Čaj	4,7	4,9	3,7	3,3	2,0	2,3	2,1
Nezpracované zemědělské produkty	13,1	11,1	9,6	7,8	7,5	9,0	8,3
2631 Bavlna nemykaná, nečesaná	6,0	4,3	3,2	2,9	3,3	3,8	3,4
Těžba	1,1	0,5	6,6	8,8	7,2	8,5	9,1
Rudy a ostatní minerály	0,7	0,4	6,4	8,7	5,9	8,4	7,7
2891 Rudy a drahé kovy	0,0	0,0	5,9	8,3	5,0	7,9	7,2
Zpracovatelský průmysl	15,4	16,2	12,1	10,5	11,6	10,1	12,9
Ostatní polotovary	4,5	11,1	7,9	6,2	5,0	4,8	4,8
Textil	0,8	1,7	1,8	1,5	1,7	2,1	2,6
Zlato	0,5	17,3	27,0	29,8	36,0	39,4	35,8

Pramen: Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006, s. A2-203-204

Příloha č.22: Tanzanie: Komoditní struktura dovozu, 1998-2004 (v mil. USD, v %)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Celkem (mil. USD)	1670,8	1588,0	1586,5	1728,5	1691,2	2189,5	2531,2
Celkem primární produkty	32,1	27,5	36,9	31,4	29,2	34,5	34,2
Zemědělství	22,2	18,4	17,1	17,4	16,3	15,0	16,6
Potraviny	19,9	16,2	14,6	15,2	13,8	13,2	15,0
0412 Ostatní pšenice	2,0	1,3	1,8	3,4	3,4	3,5	4,6
0422 Palmový olej	1,5	2,2	2,6	3,2	3,4	3,4	2,9
Těžba	10,0	9,1	19,8	14,0	12,9	19,4	17,5
Paliva	8,9	8,0	18,5	12,9	11,7	18,5	16,5
Zpracovatelský průmysl	67,8	72,5	63,1	68,5	70,7	65,5	65,8
Chemické produkty	9,5	10,7	10,2	12,3	13,2	12,4	14,0
Ostatní polotovary	8,0	8,5	8,4	9,2	9,1	8,9	8,6
Strojní a transportní vybavení	36,9	39,5	32,7	35,0	35,6	31,9	30,6
Ostatní neelektrické stroje	11,2	12,3	10,2	10,2	12,6	10,6	11,4
Kancelářské stroje, telekom. vybavení	4,9	3,5	5,6	7,0	5,7	5,4	4,7
Dopravní prostředky	11,1	12,8	10,0	9,0	10,7	8,7	7,9
Ostatní spotřební zboží	6,7	6,5	5,5	4,9	5,9	5,6	6,2

Pramen: Trade Policy Review Body: Trade Policy Review: Tanzania, WT/TRP/G/171/TZA, September 2006, s. A2-203-204

Příloha č.23: Studie zabývající se mezinárodním obchodem a růstem HDP

Studie	Metodologie	Závěr studie
WDR (1987)	Srovnání průměrných měr růstu reálného HDP mezi čtyřmi kategoriemi otevřenosti, založenými na subjektivní klasifikaci	Otevřené ekonomiky rostou rychleji než uzavřené
Papageorgiou, Michaely and Choksi (1991)	Srovnání průměrných měr růstu reálného HDP před a po liberalizaci obchodu ve skupině zemí klasifikovaných podle rozsáhlosti a udržitelnosti reforem	Obchodní reformy – zvláště pak rychlé a intenzivní – jsou spojené s vysokým růstem hned od počátku
Dollar (1991)	Regrese mezi zeměmi	Otevřenost ekonomiky je spjata s růstem HDP na obyvatele
Sachs a Warner (1995)	Regrese mezi zeměmi dle Barro 1991	Otevřené ekonomiky rostou v průměru o 2,45 procenta rychleji než uzavřené
Harrison (1996)	OLS mezi zeměmi	Ačkoliv korelace mezi různými typy otevřenosti není vždy silná, obecně existuje pozitivní vztah mezi růstem ekonomiky a různými opářeními ve prospěch otevřenosti
Wacziarg (1998)	Model se skládá z růstové rovnice, z rovnice vyjadřující postatu obchodní politiky a z řady rovnic popisujících vliv obchodní politiky na několik růstových proměnných. Parametry modelu jsou odhadovány metodou nejmenších čtverců.	Míra otevřenosti ekonomiky má výrazný pozitivní vliv na ekonomický růst
Edwards (1998)	Odhad mezi zeměmi metodou nejmenších čtverců vážených HDP na obyvatele v 1995 PPP USD. Otevřenost je vyjádřena devíti různými proměnnými.	Vícero otevřených ekonomik skutečně vykazovalo rychlejší růst produktivity a tyto výsledky jsou robustní vzhledem k použití indikátoru otevřenosti, odhadové metody a časového intervalu. Jediné indikátory, jejichž koeficienty nedosahují konvenční úrovně významu, jsou Leamerův a Holger-Wolfův index.
Bosworth a Collins (2003)	Regresní analýza změn v měřácích růstu mezi dvěma dlouhými obdobími (1960-1980 a 1980-2000)	Od 80-tých let vykazuje Sachsova a Warnerova proměnná statisticky významný růst ve výši 0,82 procentního bodu v růstu HDP na obyvatele pro otevřené versus uzavřené ekonomiky. V období 1960-70 je tento koeficient nevýrazný.
Calderon, Loayza a Schmidt-Hebel(2004)	GMM pro dynamické modely panelových dat	Výsledky ukazují nemonotónní efekt otevřenosti, růstový efekt obchodu a počáteční otevřenosti se zvyšuje s úrovní vývoje.
Chang, Kaltani a Loayza (2005)	Růstová regrese panelových dat s použitím metody GMM pro kontrolu endogenity a opomíjených faktorů specifických pro konkrétní země	Růstové efekty otevřenosti jsou pozitivní a ekonomicky významné v případě aplikace jistých komplementárních reforem.

Summary

International trade and the world economy – two large and complex areas of study. They are so fascinating because so far no theory has managed to satisfactorily describe and explain how they function.. The international economy is influenced by many unpredictable factors like climatic conditions and natural disasters, but also by events resulting from actions conducted by farmers, trade unions, speculators, governments, politicians and international corporations. The pursuit of influencing the advancement of the economy and international economic relationships results in joint actions. Results of these actions depend on the economic power of the parties involved. In recent decades and especially in the last few years we have been dealing with an interesting phenomenon: interests are pursued while allowances are made for the weakest actor – the least developed countries.

Basing our work on classical and neoclassical theories we have described and graphically illustrated how international trade affects the economy of a trading country. We have observed a positive influence of trade on a country's production possibility frontier. Where the model allowed it, we were able to draw conclusions about the impact of international trade on the production specialization of a country. Unconditional acceptance of the positive impact of international trade is questionable, however the influence of trade on a national economy is mostly agreed to be beneficial. Not only Bhagwati's method of technology and benefit approach and Feder's international trade model prove the positive impact of international trade on the level of economic growth. In particular the dynamic Cass-Koopman model argues not only for an increase in the level of growth (level effect), but also a growth effect in the steady state. International trade and the direction of the international trade policy influence the growth of an economy mainly by means of productivity growth and more effective resource allocation or using spare resources. International trade facilitates the adoption of new technologies and know-how and promotes the flow of investments. Additional financial assets from increased exports result in an acceleration of economic performance. An outward-oriented international trade policy compels producers to maintain price and cost discipline, while it does not disrupt the relationship between world and national prices.

The least developed countries (LLDC) are countries at a low level of development. Their situation in the world economy has deteriorated over many years. The GDP increase has lagged behind that of the world economy and of the LDC. There has been a steady decrease in LLDC exports in proportion to world exports, caused by the economic structure of the LLDC, by the dependence of employment on the export of primary commodities, and by a high concentration of exports.

More intensive involvement of LLDC in the world economy does not mean a direct advantage for these countries, merely an opportunity. An opportunity these countries must employ and which will, under certain circumstances, positively influence their economic growth and development.

The mechanism by which integration into the world economy projects into economic growth is quite complicated, namely by means of the allocation of higher real income from exports and ideally also higher gross domestic savings. If the increasing income from exports does not project into immediate private consumption alone, then this increase should directly or indirectly cause an increase in savings. At the same time, active participation in international trade, together with an outward-oriented policy result in lower prices of investment goods, which (at the same level of domestic savings) allow for financing more investments. We can expect that increased integration of LLDC into the world economy will positively influence a flow of productive foreign direct investments. Another transfer mechanism by which international trade can influence economic performance of the LLDC is a continuous increase in the productivity of labor and capital as a consequence of imported know-how and technologies, as well as the result of increased competition pressure. In order to increase the extent to which international trade influences economic performance, it is necessary that the process of investment accumulation and increasing productivity is accompanied by a move from primary products towards products with a higher value added.

The analysis of international trade liberalization and changes in the trade policy of LLDC does not lead to a definite conclusion about the benefits for the LLDC economies and their populations. This subject closely relates to the structure of the LLDC economies, their employment pattern and the ways they are involved in international trade. As we were able to observe, it is difficult to generalize the effect of liberalization on the LLDC. Economic performance and changes in the life conditions of the population after major adjustments to the trade policy depend greatly on the commodity structure of the exports. A certain effect can also be attributed to the pace and sequence of liberalization steps.

It is not possible to definitely finalize the chapter of international trade liberalization. Liberalization is a process which is far from complete, and its continuation in the future will mean many opportunities and challenges for the LLDC.

The last chapter of the dissertation is devoted to an analysis of growth trends and international trade involvement of one of the world's poorest countries: Tanzania. It is a typical representative of the LLDC with respect to the level of income per capita, structure of production and employment and other economic and social characteristics. Like most

countries in the region, Tanzania, too, went through a period of socialistic experiments, and after a substantial economic decline it finally went the way of political and economic reforms. Reforms in Tanzania were neither rapid nor simple, but the reform effort of the last decade has set aside doubts regarding the chosen path.

After several months of study of the listed resources and analysis of development data, I have to agree to a concise motto from “The Least Developed Countries Report 2004”: Capital accumulation and technological progress are the engine of growth, and international trade is the fuel for the engine. If the fuel dries up, the engine will not run.

I regard international trade as an important factor which can positively influence all main sources of growth. International trade constitutes opportunities, which LLDC can make use of if they fulfil certain conditions. Conversion of these opportunities into real advantages and continuous growth will help LLDC continue in the promising trend that has been started, and strengthen their still weak situation.

Positive GDP indicators and the involvement of LLDC in international trade give cause for optimism. This mechanism will become a real success and at the same time a condition for further development of these countries.